

Finderup Øvelsesplads

Drifts- og Plejeplan 2008-2022

Miljøministeriet • Skov- og Naturstyrelsen
og
Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste
2008

Finderup Øvelsesplads

Drifts- og Plejeplan 2008- 2022

Udgivet af Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen og Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste

Tekst	Nærværende plan er en revideret udgave af den tidligere drifts- og plejeplan 2001-2015 for Finderup Øvelsesplads, udarbejdet af biolog Erling Krabbe m.fl., SNS. Revisionen, herunder tilføjelser af nye afsnit, er udarbejdet af skovfoged Troels Borremose. Plejeevaluering, afvejning og planafsnit udarbejdet af Erling Krabbe, samt kulturhistorisk opdatering ved skovfoged Erling Buhl, alle SNS. Revideret militært bidrag ved Jydske Dragonregiment.
Grundkort	Skovfoged Troels Borremose, SNS
Drifts- og plejekort	Skovfoged Andrzej Korcyl, SNS
Bevoksningsliste (bilag 3)	Skovfoged Troels Borremose, SNS
Forsideillustration	Rosborg Sø, Finderup Øvelsesplads. Foto: Erling Krabbe
Aftale vedrørende kortmateriale:	Udsnit af Kort & Matrikelstyrelsens kortmaterialer er gengivet i henhold til tilladelse G18/1997
ISBN	978-87-7279-804-2 (netudgave)
Yderligere oplysninger:	Skov- og Naturstyrelsen Haraldsgade 53 2100 København Ø Tlf.: 72 54 20 00
Planen kan findes på nettet:	www.skovognatur.dk/udgivelser/

Finderup Øvelsesplads

Drifts- og plejeplan 2008-2022

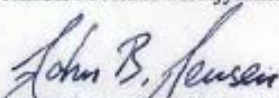
Nærværende reviderede drifts- og plejeplan for Finderup Øvelsesplads stadfæstes hermed som gældende for perioden 1. januar 2008 til 31. december 2022. Drifts- og plejeplanen er dog kun gældende så længe forsvaret ejer eller lejer arealet.

Forsvarets Bygnings- og Etablisementsstjeneste, den

Oberst Michael Bordegaard, Chef for Driftsdivisionen

Lokalstøttecenter Midtjylland, den

Øverstløjtnant John B. Jensen, Chef LSCMJ

Skov- og Naturstyrelsen, den 6.3. 2008

Kontorchef Peter Brostrøm

INDHOLDSFORTEGNELSE

INDLEDNING	1
1	GENERELT OM DRIFTS- OG PLEJEPLANER
1.1	Formål
1.2	Baggrund
2	BESKRIVELSE AF PLANPROCESSEN
2.1	Forudsætninger
2.2	Planens indhold
2.3	Procedure for planændringer
3	FORSVARETS INTERNE ANSVARSFORDELING FOR VARETAGELSE AF DRIFTS- OG PLEJEPLANER
4	FORSVARSMINISTERIETS MILJØSTRATEGI 2003 OG BESLUTNING OM REVISION AF DRIFTS- OG PLEJEPLANERNE
4.1	Baggrund
4.2	Status for opfyldelse af Miljøstrategiens miljømål
4.3	Revisionens indhold
5	SÆRLIGT OM DRIFTS- OG PLEJEPLANEN FOR FINDERUP ØVELSESPLADS
5.1	Baggrund
5.2	Aftalens virkning
6	NATURA 2000-PANLÆGNEN OG DE MILITÆRE AREALER
STATUS	13
7	BESKRIVELSE AF FINDERUP ØVELSESPLADS
7.1	Geologi og landskab
7.2	Fortidsminder og kulturhistorie
7.3	Den militære historie
7.4	Korttegning
7.5	Registrering og beskrivelse af de enkelte arealtyper
7.6	Plejetilstand 2006
7.7	Planteliv
7.8	Dyreliv
7.9	Sammenfatning
7.10	Status for naturgenopretningsprojektet Rosborg Sø
7.11	Offentlighedens nuværende adgang
8	NUVÆRENDE MILITÆRE ANVENDELSE AF FINDERUP ØVELSESPLADS
8.1	Overordnede principper for øvelsespladsens benyttelse
8.2	Generel vurdering af Finderup Øvelsesplads militære anvendelsesmuligheder
8.3	Principper for planlægning af øvelser og disses gennemførelse
8.4	Gældende bestemmelser og restriktioner for færdsel og ophold i terrænet
8.5	Områder med reguleret anvendelse
8.6	Beskrivelse af uddannelses- og øvelsesfaciliteter
8.7	Støjregulering
9	FORSVARETS NUVÆRENDE PLEJE OG DRIFT AF ØVELSESPLADSEN
9.1	Drift og pleje af øvelsespladsen
9.2	Skovdrift
9.3	Vedligeholdelse af grøfter og vandløb
9.4	Jagt og vildtpleje
10	DRIFTS- OG PLEJETILTAG I PERIODEN 2001–2007
10.1	Indledning
10.2	Status for opfyldelse af handlingsplanen fra 2001
10.3	Status for den prioriterede handlingsplan for pleje- og naturgenopretningstiltag
10.4	Sammenfatning af opfyldelse af handlingsplanen fra 2001
10.5	Beskrivelse af plejetilstanden af de åbne arealer i 2006
10.6	Beskrivelse af plejetilstanden af de skovbevoksede arealer i 2006
10.7	Beskrivelse af plejetilstanden af fortidsminderne

10.8	Evaluering af den hidtidige plejeindsats	85
11	LOVMÆSSIGE BRUGSBEGRÆNSNINGER ELLER BINDINGER	90
11.1	Generel lovpraksis for forsvarets arealer	90
11.2	Kommunalreformen og det nye plansystem.....	90
11.3	Planloven	92
11.4	Status i Regionplan 2005.....	93
11.5	Status som internationalt naturbeskyttelsesområde, Natura 2000	95
11.6	Kommuneplanlægning.....	97
11.7	Naturbeskyttelsesloven.....	98
11.8	Offentlighedens adgang til forsvarets arealer.....	100
11.9	Plejepligt af beskyttede naturtyper og fortidsminder	101
11.10	Museumsloven	102
11.11	Vandløbsloven	103
11.12	Skovloven	104
11.13	Fredskovspligt.....	104
11.14	Fredninger	106
11.15	Retningslinier for anvendelse af sprøjtegifte (pesticider) og gødskning	106
11.16	Vildtpleje	107
12	FORSVARETS FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER.....	108
12.1	Overordnede ønsker til drifts- og plejeplanen.....	108
12.2	Nuværende og fremtidige brugere.....	109
12.3	Konkrete ønsker for den fremtidige militære anvendelse	109
12.4	Ønsker til kortmateriale over øvelsespladsen.	111
12.5	Terræn-renovering og naturpleje.....	111
12.6	Drift og pleje af skovområder	112
13	SKOV- OG NATURSTYRELSENS FORSLAG TIL BESKYTTELSE OG FORBEDRING AF NATURVÆRDIER	114
13.1	Forslag til en overordnet målsætning for områdets fremtidige naturtilstand	114
13.2	Forslag til drift og pleje af græsarealer og andre åbne arealer	114
13.3	Forslag til bekæmpelse af invasive planter	116
13.4	Habitatområde H37	119
13.5	Forslag til genopretning og beskyttelse af vådområder	120
13.6	Forslag til pleje af levende hegn	121
13.7	Forslag til pleje af skrænter ned til Rosborg Sø.....	121
13.8	Forslag til ophør af vildtagre.....	122
13.9	Forslag til pleje og beskyttelse af fortidsminder	122
13.10	Forslag til opdatering af fredskovspligtige arealer	123
13.11	Forslag til friholdelse af arealer for militær aktivitet.....	123
13.12	Forslag til målsætning og forbedringer i drift og pleje af skovarealerne	124
13.13	Øget øvelsesaktivitet på skovarealerne	125
13.14	Forslag til skovplan.....	126
13.15	Forslag til retningslinier for offentlighedens adgang	126
	AFVEJNING	127
14	AFVEJNING AF BENYTTELSE OG BESKYTTELSE	127
14.1	Vurdering af ønsker og forslag fra forsvarret	127
14.2	Vurdering af Skov- og Naturstyrelsens ønsker til forbedringer af naturområder	129
	PLAN.....	133
15	RETNINGSLINIER FOR DEN FREMTIDIGE ANVENDELSE AF FINDERUP ØVELSESPLADS.....	133
15.1	Overordnede retningslinier for den fremtidige benyttelse, pleje og forbedring.....	133
15.2	Retningslinier for den fremtidige øvelsesmæssige benyttelse.....	133
15.3	Nuværende og fremtidige brugere.....	134
15.4	Retningslinier for militære aktiviteter og færdsel med køretøjer	134
15.5	Nye anlæg og øvelsesfaciliteter til forbedring af terrænet som øvelsesområde	135
15.6	Målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand	138
15.7	Retningslinier for pleje af hede, overdrev og eng	139
15.8	Retningslinier for pleje og genopretning af vådområder	142
15.9	Beskyttelse af Habitatområde H37 Rosborg Sø	143

15.10	<i>Bekæmpelse af invasive planter</i>	144
15.11	<i>Målsætning og skovplan for skovdriften</i>	145
15.12	<i>Retningslinier for drift af kratarealer</i>	148
15.13	<i>Retningslinier for brug af kemiske bekæmpelsesmidler samt for gødskning</i>	148
15.14	<i>Retningslinier for jagt og vildtpleje.....</i>	149
15.15	<i>Retningslinier for beskyttelse og pleje af fortidsminder</i>	151
15.16	<i>Retningslinier for offentlighedens adgang til øvelsespladsen</i>	151
15.17	<i>Nødvendige tilladelse til nye anlæg og tiltag</i>	151
15.18	<i>Planændringer.....</i>	153
15.19	<i>Prioriteret handlingsplan for planperioden</i>	153
BILAG.....		158
16	OVERSICHT OVER BILAG	158

INDLEDNING

1 Generelt om drifts- og plejeplaner

1.1 Formål

I 2001 udsendte Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen i fællesskab den første drifts- og plejeplan for Finderup Øvelsesplads. Planen gjaldt for perioden 2001-2015.

Med en række nye bestemmelser inden for forsvaret, nye øvelsesbehov, ny skovplan efter stormfald samt diverse, generelle lovændringer, ændret region- og kommuneplanlægning m.v. er der nu behov for en opdatering. Dette er formålet med nærværende drifts- og plejeplan.

1.2 Baggrund

Mange af de militære områder indeholder store naturværdier i form af et rigt dyre- og planteliv samt store, sammenhængende landskaber. Dyr og planter trives generelt godt her, fordi arealerne gennem mange år har fået lov at henligge i uopdyrket, naturnær tilstand, og fordi arealerne har bevaret mange af de naturlige biotoper, der i det omgivende landskab er blevet udsat for bebyggelse, dræning og opdyrkning. Desuden fordi der udover periodisk aktivitet fra militære enheder generelt ikke færdes mange mennesker i områderne.

Som led i Forsvarsministeriets miljøstrategi har Forsvarskommandoen vedtaget, at der for hvert af de terræner, der administreres af forsvaret skal udarbejdes en drifts- og plejeplan.

Den 24. oktober 1995 indgik Forsvarskommandoen og Skov- og Naturstyrelsen en samarbejdsaftale, der sikrer en langsigtet planlægning af drift og pleje for alle forsvarets skyde- og øvelsesområder samt flyvestationer.

Formålet med en drifts- og plejeplan er at sikre, at der på forsvarets arealer opnås en tilfredsstillende balance mellem behovet for nødvendig uddannelse og træning af enheder under realistiske vilkår og hensynet til naturbeskyttelse og rekreative interesser.

Henset til at planlægningen ønskes brugt som et redskab til beskyttelse og forbedring af naturværdier på forsvarets arealer er kommune, Danmarks Naturfredningsforening, Friluftsrådet m.fl. medinddraget som eksterne høringsparter i forbindelse med nærværende planrevision. Samtidig er det forventningen, at kommunen som den relevante myndighed gennem inddragelse i afvejningen mellem benyttelse og beskyttelse vil administrere relevant lovgivning med udgangspunkt i planen.

Drifts- og plejeplanlægningen vil desuden tilvejebringe et ensartet grundlag for en flersidig forvaltning af de militære arealer. Samtidig vil planlægningen give medarbejdere i forsvaret en naturmæssig viden, herunder en forståelse for behovet og mulighederne for varetagelse af flersidige hensyn ved drift og pleje af arealerne.

Støjproblematikken i relation til naboer ligger uden for drifts- og plejeplansamarbejdet. Bestemmelser om støjregulering på de enkelte terræner er på baggrund af forhandlinger mellem Forsvaret, den pågældende kommune samt Miljøstyrelsen fastsat i "Bekendtgørelse om støjregulering af forsvarets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner" (Bek. nr. 468 af 13. juni 2002), side 14 og 15. Bekendtgørelsen er udstedt i medfør af miljøbeskyttelsesloven.

2 Beskrivelse af planprocessen

2.1 Forudsætninger

I forbindelse med udarbejdelse af drifts- og plejeplanen er udgangspunktet, at skyde- og øvelsестerrænerne samt øvelsespladserne er udlagt som uddannelsesområder, og derfor fortsat skal kunne anvendes som sådan.

Drifts- og plejeplanen skal tydeliggøre terrænets naturhistoriske, kulturhistoriske og rekreative værdier og bidrage til at udstikke retningslinier for terrænets brug, beskyttelse og pleje, som tager hensyn til disse værdier, samtidigt med at der opnås en tilfredsstillende løsning af forswarets behov for uddannelsesaktiviteter.

Planen skal således rumme en afvejning mellem på den ene side forswarets behov for øvelsesarealer og på den anden side samfundets interesse i en forsvarlig og langsigtet forvaltning af terrænets natur- og kulturværdier.

Som følge af den sikkerhedsmæssige risiko, der er forbundet med forswarets aktiviteter, vil rekreative interesser (offentlighedens adgang til forswarets areal) kun blive tilgodeset i det omfang, det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt. Herudover vil hensynet til naturmæssige værdier kunne påvirke mulighederne for rekreativ benyttelse.

De opstillede retningslinier i drifts- og plejeplanen skal være enkle for forswaret at forvalte og administrere i praksis.

2.2 Planens indhold

Planen skal:

- *Kortlægge og afgrænse* naturtyper, bevoksninger, veje, grøfter, forswarets anlæg etc., dvs. alle typer terrænelementer.
- *Beskrive* de naturmæssige værdier og *udpege* de mest bevaringsværdige af disse samt *påpege* eventuelle behov og muligheder for forbedring af de naturmæssige værdier.
- *Beskrive* fredede fortidsminder og andre kulturhistoriske værdier og *anvise* hvorledes forswarets bedst muligt beskytter, plejer og respekterer disse.
- *Beskrive* forswarets nuværende benyttelse og drift af terrænet samt *klarlægge* forswarets fremtidige behov for benyttelse af terrænet.
- *Beskrive* den rekreative benyttelse af terrænet.
- *Afveje* forswarets behov for benyttelse med ønskerne om beskyttelse og forbedring af naturværdier samt forbedring af de rekreative muligheder.
- *Anvise*, hvorledes denne afvejning kan realiseres i praksis, herunder *fastlægge* retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse, pleje og forbedring i overensstemmelse med afvejningen.

2.3 Procedure for planændringer

Drifts- og plejeplanen gælder i 15 år.

For til stadighed at holde planen over så langt et forløb tidssvarende og fleksibel, kan der løbende foretages ændringer i drifts- og plejeplanen. , forudsat at aftaleparterne er enige herom.

Som udgangspunkt kræver enhver afvigelse fra planens retningslinier, som de fremgår af planafsnittet, en planændring. Der gælder dog en bagatelgrænse for kravet om planændringer. I tvivlstilfælde om bagatelgrænsen bør parterne tilsvarende drøfte dette spørgsmål indbyrdes ud fra planens overordnede retningslinier.

Såfremt en af parterne ønsker ændringer i drifts- og plejeplanen, indsendes begrundede forslag til planændringer til modparten. Opnås der enighed, indsættes planændringen i den pågældende plan med gyldighed som en del af denne.

Planændringerne er således en løbende fortsættelse af planlægningsfasens dialog mellem parterne.

Udover planændringer kan dispositioner, der ligger udenfor planens rammer, kræve tilladelse fra relevante myndigheder.

3 Forsvarets interne ansvarsfordeling for varetagelse af drifts- og plejeplaner

Fra og med 2007 har Driftsdivisionen i Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste forestået den overordnede sagsbehandling samt godkendelse af drifts- og plejeplaner.

Forvaltningsdivisionen i Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste er ansvarlig for overholdelse af EU-direktiver og national miljølovgivning i relation til drifts- og plejeplanens indhold.

Lokalstøttecenter (LSC) er ansvarlig for planens gennemførelse og det er Lokalstøtteelement (LSE) der udfører det praktiske arbejde. LSC for Finderup Øvelsesplads er placeret i Karup, og varetager udover Finderup Øvelsesplads også Holstebro Øvelsesplads, Skive Øvelsesplads, Flyvestation Karup, Hevring Skydeterræn, Fløjstrup Skydebane, Sødringkær Skydeterræn samt etablerment i Århus, se figur 3.1. Det betegnes LSCMJ (Lokalstøttecenter Midtjylland). LSE for Finderup Øvelsesplads er beliggende på Dragonkasernen i Holstebro, og benævnes LSEHOL.

Figur 3.1: Oversigt over strukturen i forsvarets terrænforvaltning, pr. 1. januar 2007

4 Forsvarsministeriets miljøstrategi 2003 og beslutning om revision af drifts- og plejeplanerne

4.1 Baggrund

I Forsvarsministeriets senest reviderede miljøstrategi fra 2003 gøres der status for miljøindsatsen. Miljøforhold er nu blevet en integreret del af ministerområdets opgavevaretagelse, og takket være indførelsen af Forsvarsministeriets Miljøledelsessystem er medarbejdere på alle niveauer opmærksomme på at inddrage miljøaspekter i det daglige arbejde. Med Miljøledelsessystemet ser forsvaret fremad, og med en systematisk indførelse af miljøledelse er der skabt et stærkt værktøj til bl.a. at sikre fortsatte forbedringer på miljøområdet og til at planlægge den fremtidige miljøindsats på en økonomisk og rationel måde.

Den betydelige erfaring og de fremskridt, som Forsvarsministeriet har gjort på miljø- og naturbeskyttelsesområdet, giver det danske forsvar stor opmærksomhed i international sammenhæng, og mange nationale og internationale samarbejdspartnere.

Der er siden revisionen af miljøstrategien i 1998 sket meget på miljø- og naturbeskyttelsesområdet inden for Forsvarsministeriets ressort. Miljøindsatsen gennem 10 år betyder, at indsatsområderne hele tiden videreudvikles. På naturbeskyttelsesområdet skal det særligt fremhæves, at udarbejdelsen af drifts- og plejeplaner for alle Forsvarsministeriets øvelsesområder tilendebringes med udgangen af 2004 og offentlighedens adgang til naturværdierne på Forsvarsministeriets arealer er sikret gennem en ny bekendtgørelse fra 2002.

I det følgende er miljøstrategiens opdeling i miljøpolitik, miljøstatus, miljømålsætninger og miljømål for indsatsområdet "Naturbeskyttelse" gennemgået.

Forsvarsministeriets miljøpolitik på naturbeskyttelsesområdet

I henhold til Miljøstrategiens overordnede miljøpolitik vil

"Forsvarsministeriets myndigheder gennem et positivt samarbejde med civile myndigheder og med en aktiv indsats – og i overensstemmelse med miljølovgivningens mål og hensigt – arbejde for at bevare, beskytte og om muligt genoprette miljø og natur.

Indsatsen på miljø- og naturbeskyttelsesområdet gennemføres under hensyntagen til de opgaver, der er pålagt Forsvarsministeriet.

De enestående naturværdier på Forsvarsministeriets øvelsesarealer skal fortsat bevares og beskyttes til gavn for den biologiske mangfoldighed, kommende generationers adgang til naturværdier samt de militære behov for varierede øvelsesmuligheder."

Forsvarsministeriets miljøstatus for naturbeskyttelse

I Miljøstrategiens afsnit om miljøstatus for naturbeskyttelse fremhæves det, at

"Forsvarsministeriets øvelsesarealer i mange tilfælde repræsenterer særegne og delvist uberørte naturområder og udgør derfor vigtige fristeder for en række sjældne og truede dyre- og plantearter.

Forsvarsministeriets myndigheder udarbejder i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsen 15-årige drifts- og plejeplaner for alle øvelsesområder med henblik på at bevare og beskytte naturværdierne og sikre de militære behov for varierede øvelsesmuligheder.

Offentlighedens adgang til naturværdierne på Forsvarsministeriets arealer er, under hensyn til sikkerhed, uddannelses- og øvelsesvirksomhed, sikret ved bekendtgørelse nr. 64 af 30. januar 2002. På det jagtmæssige område har Forsvarsministeriet siden 2002 fulgt Skov- og Naturstyrelsens etiske retningslinier.”

Forsvarsministeriets miljømålsætninger for indsatsområdet Naturbeskyttelse, med beslutning om igangsættelse af revision af drifts- og plejeplanerne

Af miljøstrategien fremgår det endvidere, at

”Forsvarsministeriet vil fortsætte indsatsen med at udarbejde drifts- og plejeplaner for alle øvelsesarealer. Drifts- og Plejeplanerne er fortløbende over en periode på 15 år. Den første plan blev udarbejdet i 1993, hvorfor arbejdet med at revidere de ældste drifts- og plejeplaner påbegyndes. Som led i revisionen af drifts- og plejeplanerne vil der ske en evaluering af de gennemførte plejetiltag for at dokumentere den biologiske effekt. På denne måde vil Forsvarsministeriet sikre, at der fortsat opretholdes en naturtilstand på Forsvarsministeriets arealer, der skaber de bedste betingelser for bevarelsen af den naturlige flora og fauna. Allerede i år 2005 opfyldes dermed – for så vidt angår Forsvarsministeriets arealer – regeringens og EU’s målsætning om, i 2010 at standse forringelsen af biodiversiteten.

Der skal i videst muligt omfang gives offentligheden adgang til Forsvarsministeriets arealer, idet adgangen af hensyn til uddannelses- og øvelsesaktivitet kan begrænses i perioder og for visse områder. Yderligere kan særligt følsomme naturområder friholdes for såvel øvelsesaktivitet som offentlig adgang.”

Forsvarsministeriets miljømål for Naturbeskyttelsesområdet

Miljøstrategi 2003 fastslår endeligt som et miljømål, at der

”ved udgangen af 2004 skal være udarbejdet drifts- og plejeplaner for alle Forsvarsministeriets øvelsesarealer.

Inden udgangen af 2004 skal der endvidere foreligge en tidsplan for revision af alle eksisterende drifts- og plejeplaner for Forsvarsministeriets øvelsesarealer.

Vildtplejen på Forsvarsministeriets arealer indgår i drifts- og plejeplanerne og gennemføres primært ved at skabe gode betingelser for læ, skjul og fouragering for vildtet, således at anlæggelse af vildtagre og fodring kan holdes på et minimum.”

4.2 Status for opfyldelse af Miljøstrategiens miljømål

Miljømålet om, at der ved udgangen af 2004 skal være udarbejdet drifts- og plejeplaner for alle Forsvarsministeriets 33 øvelsesarealer blev ikke opnået. Målet har måttet udskydes godt et år.

Ved udgangen af 2005 forelå der således færdige planer for de 32 af de 33 øvelsesarealer. Den sidste drifts- og plejeplan (for Flyvestation Skrydstrup) forventes afsluttet i løbet af 2007.

Den forsinkede opfyldelse af målet skyldes bl.a., at Skov- og Naturstyrelsen indenfor samme tidsramme har færdiggjort udarbejdelsen af drifts- og plejeplaner for alle Hjemmeværnets 12 øvelsesarealer.

Miljømålet for, at der inden udgangen af 2004 skal foreligge en *tidsplan* for revision af alle eksisterende drifts- og plejeplaner for Forsvarsministeriets øvelsesarealer er blevet opfyldt. Det blev således besluttet af Forsvarskommandoen ved skrivelse af 25. marts 2003 til alle de berørte militære etablissementer, at opdatering af de 16 ældste drifts- og plejeplaner påbegyndes i år 2005 og afsluttes i år 2006. Udgangspunktet for opdateringen er, at alle planer afsluttet før 2002 suppleres med:

- Ordensreglement
- Nye vildtplejebestemmelser
- Opdatering af afsnit om lovgivning
- Nye ønsker/justeringer fra den etablissemmentsforvaltende myndighed
- Udarbejdelse af en skovplan
- Ajourføring af digitalt og analogt kort efter behov

Ovenstående tidsplan for revisionen blev imidlertid ændret på et halvårligt samarbejds møde mellem Forsvarskommandoen og Skov- og Naturstyrelsen i maj 2004. Det blev her besluttet, at den generelle plan for revision af drifts- og plejeplanerne skulle vurderes igen når forsvarsforliget var godkendt, og implementeringsplanen og konsekvenser heraf var kendte.

I november 2004 var disse forhold kendte, og Forsvarskommandoen besluttede efter aftale med Skov- og Naturstyrelsen at planrevisionsperioden blev flyttet et år, således at der inden udgangen af 2007 skulle foreligge en revideret udgave af alle drifts- og plejeplaner, som er afsluttet før 2002. Planer, som er afsluttet i 2002 eller senere, vil blive revideret i takt med at de udløber efter den 15-årige planperiode (eller før, i fald der opstår særligt behov herfor). Et enkelt terræn er gledet ud af planrevisionen, nemlig Melby Skydeterræn, idet forsvaret ikke længere benytter terrænet og derfor er ved at afvikle sine aktiviteter.

De 15 resterende drifts- og plejeplaner er følgende: Finderup Øvelsesplads, Næstved Øvelsesplads, Nørre Uttrup Øvelsesplads, Høvelte-Sandholm-Sjælsmark Øvelsesplads, Borris Skydeterræn, Jægerspris Skyde- og Øvelsesterræn, Stold Skydeterræn, Skydeområde Tranum, Haderslev Øvelsesplads, Halk Skydeterræn, Flyvestation Aalborg, Kulsbjerg og Vordingborg Øvelsespladser, Flyvestation Karup, Hevring Skydeterræn samt Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn.

Opsigelse af samarbejdsaftalen mellem Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen

Tidsplanen for revisionen blev ændret igen i forbindelse med forsvarets skriftlige opsigelse af 12. december 2006 af samarbejdsaftalen mellem Skov- og Naturstyrelsen og Forsvarskommandoen vedrørende drifts- og plejeplanlægning som betyder, at samarbejdet ophører med udgangen af 2007. Der blev i den forbindelse ændret på hvilke drifts- og plejeplaner der skal færdiggøres i løbet af 2007. Det blev aftalt på det efterfølgende halvårsmøde den 26. januar 2007, at følgende 6 planer skal opdateres i 2007: Borris Skydeterræn, Finderup Øvelsesplads, Nørre Uttrup Øvelsesplads, Høvelte-Sandholm-Sjælsmark Øvelsesplads, Jægerspris Skyde- og Øvelsesterræn samt Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn.

4.3 Revisionens indhold

Revisionen vil bestå i en opdatering af den gamle plan samt tilføjelse af nye punkter, således at den tilføres:

- En evaluering af de gennemførte plejetiltag for at dokumentere den biologiske effekt (jf. miljøstrategi, se ovenfor).
- Et ordensreglement for offentlighedens adgang, som implementering af bekendtgørelse herom fra Forsvarsministeriet og opfølgende Forsvarskommandobestemmelse (se ovenfor).
- Nye vildtplejebestemmelser, jf. Forsvarskommandobestemmelse herom i 2002.
- En opdatering af afsnit om lovgivning, som følge af ny, offentlig planlægning, lovgivning og kommunalreform (ny zone-myndighed, nye region- og kommuneplaner, revideret Skovlov, Museumslov og Naturbeskyttelseslov mv.).
- Indføjelser af nye ønsker/justeringer fra etableringerne, bl.a. på baggrund af erfaring med drifts- og plejeplanen.
- Integration af bestemmelser for skovenes drift og pleje, hvor det er aktuelt.
- Ajourføring af digitalt og analogt kortmateriale efter behov.
- Måltrettet indsats med henblik på en klargøring til opfyldelse af kravene i EF's Habitatdirektiv til forvaltningsplaner for terræner eller dele heraf, som er udpeget som Natura 2000 områder.

Offentligheden vil som minimum blive inddraget i planrevisionen som høringspart ved en ekstern høringsrunde af planudkastet. Ved større planændringer inddrages offentligheden dog allerede fra starten af planprocessen ved skriftlig indkaldelse af planbidrag.

Omfanget af offentlighedens inddragelse bliver i hvert enkelt tilfælde fastlagt på det indledende planrevisionsmøde mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen.

5 Særligt om drifts- og plejeplanen for Finderup Øvelsesplads

5.1 Baggrund

Nærværende revision af drifts- og plejeplanen fra 2001 blev igangsat ved et indledende opstartsmøde, afholdt på Dragonkasernen, Holstebro den 21. februar 2006. Til stede var repræsentanter fra Jydske Dragonregiment, Ingeniørtropperne i Skive, Hærens Operative Kommando, Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste og Skov- og Naturstyrelsen.

I sommeren 2006 gennemgik Skov- og Naturstyrelsen derefter terrænet med henblik på beskrivelse og evaluering af de plejetiltag, der var foreskrevet i den tidligere driftsplan, samt på at revidere det eksisterende digitale kortmateriale.

I forbindelse med udarbejdelsen af planrevisionen har Viborg Kommune, Miljøcenter Ringkøbing, Danmarks Naturfredningsforening, Friluftsrådet, Entomologisk Fagudvalg, Dansk Ornitologisk Forening m.fl. modtaget et høringsudkast til kommentering inden færdiggørelsen.

Den eksterne høringsfase afstedkom svar fra Viborg Kommune samt dambrugsejer Stig Jørgensen, Mønsted.

De indkomne høringssvar er indsat som bilag 7 bagest i denne plan sammen med Skov- og Naturstyrelsens og Forsvarets svar på de indkomne bemærkninger og forslag.

5.2 Aftalens virkning

Drifts- og plejeplanen er bindende for de to aftaleparter, Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste og Skov- og Naturstyrelsen. Ved underskrift af planen forpligter aftaleparterne sig således til at efterleve og respektere planens fastsatte bestemmelser.

6 Natura 2000-planlægningen og de militære arealer

Natura 2000 er navnet på et netværk af naturområder i hele EU. Områderne er udpeget for at bevare naturtyper og vilde dyre- og plantearter, som er sjældne, truede eller karakteristiske for EU-landene. Naturtyperne og arterne repræsenterer vigtige, bevaringsværdige dele af europæisk natur.

I Danmark er 17 af Forsvarets og Hjemmeværnets 45 skyde- og øvelsespladser helt eller delvist omfattet af Natura 2000-udpegningen. Det drejer sig om følgende: *Ålbæk Skydeterræn, Borris Skydeterræn, Finderup Øvelsesplads, Flyvestation Karup, Operationsområde Skagen, Flyvestation Aalborg, Halk Skydeterræn, Hevring Skydeterræn, Jægerspris Skyde- og Øvelsese- terræn, Nymindegab Skydeterræn, Oksbøl Skyde- og Øvelsese- terræn, Skydeområde Rømø, Skydeområde Tranum, Stold Skydeterræn, Sødringkær Skydeterræn, Søgårdlejren og Vester Egesborg Skydeterræn.*

Fire af de seks drifts- og plejeplaner for de militære områder, som står til revision i løbet af 2006 og 2007, er helt eller delvist beliggende inden for NATURA 2000 områder. Det drejer sig om Oksbøl, Borris, Jægerspris og Finderup.

For hvert Natura 2000-område skal der ifølge Miljømålsloven udarbejdes en *Natura 2000 plan*, som fastlægger langsigtede mål for området og retningslinjer for den nødvendige indsats i den 6-årige planperiode. . Natura 2000-planen efterfølges af kommunale *handleplaner*, der er grundlaget for at omsætte målene til virkelighed.

Natura 2000-planerne udarbejdes i et samarbejde mellem Miljøministeriets syv Miljøcentre, Skov- og Naturstyrelsens landsdelscentre samt By- og Landskabsstyrelsen/Centralt (sidstnævnte for så vidt angår de ikke-kystnære marine områder).

Natura 2000-planen skal omfatte en periode på 6 år, hvorefter den skal afløses af en ny plan. Der arbejdes med 6-årige planperioder for det åbne land og 12-årige planer for skovene, der er omfattet af skovlovens regler.

Inden udgangen af 2009 skal de færdige Natura 2000 planer være vedtaget. Forsvaret bliver som lodsejer og myndighed taget med på råd under denne proces og er desuden høringspart.

Indhold og metoder til udarbejdelse af Natura 2000 planerne er endnu ikke endeligt fastlagt.

Efter vedtagelsen af Natura 2000-planen udarbejder hver kommune et forslag til en handleplan for, hvordan kommunen vil realisere Natura 2000-planen indenfor kommunens geografiske område, herunder den kystnære del af havet. Skov- og Naturstyrelsen udarbejder tilsvarende handleplaner for skovbevoksede arealer omfattet af skovloven. For statsejede arealer kan den statslige ejer gennem drifts- og plejeplaner dog selv forestå den opfølgende planlægning.

Det har været tanken, at der for statsejede arealer inden for Natura 2000 udpegningerne for hvilke der blev udarbejdet drifts- og plejeplaner (eks. de seks forsvarsarealer som p.t. er under revision) ville foreligge en plan for forvaltningsindsatsen, der var i overensstemmelse med de fastsatte mål for naturtilstanden.

De igangværende drifts- og plejeplanrevisioner på forswarets arealer kan dog ikke nødvendigvis opfylde denne forudsætning, idet der først i 2009 fastsættes mål for naturtilstanden.

Det har på indeværende tidspunkt således ikke været muligt at sikre, at planen lever fuldt op til den kommende Natura 2000-plan.

Da Natura 2000 planerne således ikke er kendte endnu, og da revisionen af de 6 drifts- og plejeplaner allerede sker i 2006 og 2007, vil nærværende drifts- og plejeplanrevision derfor i videst muligt omfang være målrettet Natura 2000-hensynene, således at den kan leve op til kravene i en kommende Natura 2000-plan, der ligger klar med udgangen af 2009. Derfor vil den igangværende revision benytte oplysningerne i amternes basisanalyser, kortlægning af de beskyttede naturtyper og den tilgængelige viden om området i øvrigt i videst muligt omfang.

I nærværende plans afsnit 11.5 er de nærmere procedure for Natura 2000 planerne gennemgået i detaljer, samt i afsnit 13.4.

STATUS

7 Beskrivelse af Finderup Øvelsesplads

7.1 Geologi og landskab

Finderup Øvelsesplads er en del af Dollerup-Hald området, der har væsentlig betydning for studiet og for forståelsen af Jyllands geografi og landskabsformer. Geologisk set er området et af de mest spændende af forsvarets arealer. Den sidste istids hovedopholdsline nåede frem til Vedhovedgårdområdet, som ligger umiddelbart syd for terrænet. Hele øvelsesterrænet var altså under sidste istid netop dækket af is, men lå altså ved selve iskanten, hvilket har præget landskabet på en karakteristisk måde.

Mod nord ligger et randmorænelandskab udformet som et uregelmæssigt bakkelandskab af stor naturskønhed. Det opstod i forbindelse med isens afsmeltning. Isens tryk og aflejringer har formet landskabet, som i dag fremstår som morænebakker og trykvandsområder med mængder af kildevæld. Disse forekommer især omkring dalsiderne, samt ved Rosborg Sø og Movsø. Selve Movsø er formentlig dannet da en dødisklump smeltede.

På området findes tre store dalsystemer:

- Rosborg Sø, som udgør den øvre del af Mønsted Ådal.
- Langskovdal, som er en smeltevandsdal dannet efter istiden.
- og Korsdal, som strækker sig fra Movsø mod nordøst over Bjerre Mose og Tougaard Mose op til Korsdal, og videre mod nord. Korsdal er en tunneldal dannet i istiden under isen.

Området i sydkanten af Finderup Øvelsesplads og sydvest herfor lå uden for isen, og er derfor temmelig fladt. Her breder den af smeltevandsfloderne skabte hedeslette sig ud i det der geologisk set kaldes Alheden. Her ligger bl.a. Kongenshus Hede.

7.2 Fortidsminder og kulturhistorie

Fredede fortidsminder

Skov- og Naturstyrelsen har i forbindelse med revisionen genbesigtiget samtlige fortidsminder, og i bilag 12 findes et fortidsmindekatalog med beskrivelse af alle fortidsminder, billeder og anvisning af påkrævet pleje.

Gravhøje

Finderupterrænet omfatter lokaliteter af betydelig kulturhistorisk interesse. På området findes i alt 34 gravhøje, hovedsageligt beliggende i den nordlige del, og alle er angivet på kortene med en særlig signatur. De stammer fra stenalder og bronzealder. Flere af disse gravhøje ligger i tæt samlede grupper, bl.a. højgrupperne Bøgehøje og Lundhøje på bakketoppe ved Holstebrovej, med en imponerende udsigt over det omgivende landskab. Desuden højgruppen Femhøje (som faktisk består af 6 høje) syd for Arentsvej i nordøst. Nord for Krogsgårde findes 3 gravhøje, og der ses 4 gravhøje i nordenden af Finderup Plantage, bl.a. gruppen Tvillingehøje. Ved Margrethevolden ligger også gravhøjen Skelhøj. Skelhøj er skæmmet af 5-6 dybe, nu tilgroede, skyttegrave eller tidligere dedicerede forsøg på udgravning.

De 34 gravhøje på terrænet er fredede fortidsminder i henhold til Museumsloven § 29.

Margrethevolden

Vest for Rosborg Sø, overfor skrænten, ligger det store, ejendommelige voldanlæg ”Margrethevolden”, hvis sydlige del strækker sig ind på øvelsesområdet. Ud over at være et fredet fortidsminde i henhold til §29 e i Museumsloven er Margrethevolden med omgivelser, i alt 4 ha, fredet ved en overfredningsnævnskendelse af 4. oktober 1952.

Margrethevolden kan faktisk have haft noget med Margrethe den Første at gøre. Den indeholder en gravhøj, der kaldes ”Margrethes Grob” – Margrethes grav. Lokalt kaldes hele anlægget dog ”a Grob”, som betyder graven eller grøften.

Folkemindesamleren Evald Tang Kristensen (1843-1929) skriver i bog 4, side 34: ”I ældre tid siges der at have været en bro tværs over Rosborg Sø, og da den blev udtørret, fandtes der en lang række egepæle i bunden, som viste, at den virkelig havde været der. Ved den venstre side af søen er en gammel skanse med brystværn ud til det sted, hvor broen har gået mod land, og der fortælles, at dronning Margrethe har ligget i lejr der, og at hun så har haft den bro til at komme bort på, hvis det skulle knibe”. I samme bog side 55, skriver han: ”der går en vold med en grøft ved, ude i heden sydøst for Mønsted Kirke. Fra det øverste af volden og til bunden af grøften er vel tre alen, og grøften er vesten for volden. Navnet på den er Dronning Margrethes Grob, og den har en halvrund form, går til Rosborg sø med begge ender og er nok en halv mil lang”.

Overleveringerne vil også vide, at Margrethe, fra et kirkespir i nærheden, har overværet et slag, og at de faldne skal være begravet der. Margrethevolden er aldrig blevet udgravet, men volden er Danmarks længste halvkredsvold på omkring 2½ km. Den danner en halvbue mod vest, og støtter sig med begge ender i Rosborg Sø. På vestsiden er der en lille ”voldgrav”, som tyder på, at anlægget er vendt mod vest i forsvarssøjemed, eller måske er det bare der, jorden til volden er blevet opgravet? I en artikel om ”De glemte Borge” i tidsskriftet Skalk (1/92) beskrives Margrethevolden som en forsvarsvold. Hvis det er tilfældet, stammer den formentlig fra germansk jernalder, der var en urolig periode i Danmark med stammefejder og blodhævn, altså fra en periode for omkring 2.000 år siden, men til det formål har den været for stor. Under alle omstændigheder er den ældre end Dronning Margrethe.

Hendes far, Valdemar Atterdag, havde belejret borgen Hald (Niels Bugges Hald) i flere år, uden at det var lykkedes ham at indtage den. Efter Niels Bugges død i 1359 tvang Margrethe Hald ind under kronen. Hun inddrog den og forærede den til bispestolen i Viborg med den klausul, at borgen skulle rives ned, og at stenene skulle bruges til kirkebyggeri. Og det var ikke den eneste borg, hun lod nedrive. Hun var bestemt ikke populær blandt stormændene i Jylland. Hun inddrog deres privilegier, blandt andet eneretten til at opdrætte stude til eksport, der var deres hovederhverv. Hun kan altså meget vel have haft en mere eller mindre permanent styrke ved Rosborg Sø. Halds jorder strakte sig langt ind i det nuværende øvelsesområde, men Margrethevolden lå netop udenfor Halds område. Har hun været der, har voldens anvendelse formentlig været genbrug, men måske har hun ladet den oprindelige vold forstærke. Kun arkæologerne kan give svaret.

Bugge-slægten blev reduceret til bønder, men slægten har dog gjort sig bemærket siden hen. Den langt senere COMBALTAP, Generaløjtnant Anders Christian Bugge Vegger, hørte til slægten.

Luftfotos af Margrethevolden viser, at den måske aldrig har været lukket i midten. I åbningen, midt i volden, har der været stor aktivitet i jordlagene. Der ses mange "hustomter", bl.a. et par "langhuse". Dette kunne tolkes som om, at der har ligget en jernalderlandsby i åbningen og at volden har været byens indhegnede mark – og altså ikke en forsvarsvold (kilde: Knud Ernsted).

En del af den fredede, ejendommelige Margrethevold, som er Danmarks længste halvkreds-vold.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen

Oldtidsvejene og Paradiset

Oldtidsvejen "Alvejen" førte igennem den vestlige del af terrænet. Vejføringen af "Alvejen" har historisk betydning, idet den repræsenterer de sidste rester af en vejføring, ad hvilken trafikken bevægede sig fra nordvest ned over Rosborg-egnen og Finderup Hede for at støde til Hærvejen ved Horning-Nr. Knudstrup (Grate Hede).

Alvejen gik via vadestedet over Mønsted Å, der lå vest for den nuværende Krogsgård. Vadestedet forsvandt med Krogsgård Møllens etablering i 1400-tallet. Efter det benyttede man et nordligere vadested, men stadig Alvejen.

Alvejens forløb gik videre sydpå mellem de to søer Rosborg Sø og Movsø. Det lange dobbeltdige lige vest for Alvejen forbi Movsø er måske rester af en fægyde. Lidt længere mod sydøst passerede Alvejen forbi en af de flotteste studefolde der kendes i Danmark, et såkaldt "paradis", med vandhul og høje diger omkring, ca. 150 meter lang og 100 meter bred. "Paradiset" er den dag i dag meget velbevaret. Digerne er ca. 1-1,5 meter høje, ca. 0,8 meter brede, opbygget af tørv, og tæt begroet af hedelyng og tyttebær. "Paradiset" var altså antageligt en rasteplass, der blev benyttet i studedriftens dage, som strakte sig fra renæssancen frem til 1800-tallet. Også dette vældige anlægs beliggenhed midt ude i den vilde hede får sin naturlige forklaring, hvis Sallinglands studeeksport er gået lige forbi stedet. Man kan undre sig over, hvorfor de lokale beboere har brugt så mange kræfter på at etablere en så stor "studefold". Grunden hertil er indlysende enkel. Den gødning studene efterlod var guld værd for de magre jorder (kilde: Arkæolog Per Vegger – "også en Bugge" - via Knud Ernsted).

Paradiset er et fredet fortidsminde i henhold til Museumsloven § 29 e. Dobbeltediget er ikke et fredet fortidsminde, men bør behandles som sådan.

Fra Paradiset gik Alvejen mod sydøst til Fællesgaarde, og det endelige sigtepunkt har været Karuphøj lige vest for Skelhøje sydvest for Dollerup, hvor de andre studeveje er stødt til.

Arkæologiske fund på terrænet og den tidlige kulturhistorie

Finderup Øvelsesplads-området har været befolket siden jægerstenalderen og beboet siden bondestenalderen. Der er fundet store mængder af stenredskaber, især ved Rosborg Sø og langs åen. I søen er der også fundet tre oldtidsbåde i form af tre udhulede træstammer. Områdets mange gravhøje stammer som nævnt fra stenalderen og bronzealderen. Fra romersk jernalder er der fundet en plov, en såkaldt ard. Fra bronzealderen er der fundet to sværd, hvoraf det sidst fundne er et af Danmarks bedst bevarede. Historien om fundet af dette sværd er beskrevet af Niels Hauge i 1994 i Fjandboarkivet. Han beretter følgende:

"Om formiddagen den 3. juni 1992 skulle repræsentanter for Hedeselskabet have et møde med blandt andre kaserneassistent G.A.B. Sørensen. Hedeselskabets folk var skovfoged Krems, Mønsted, og opsynsmand Svend Erik Jensen, Finderup. Mødestedet var den svære stålbro over Mønsted Å, beregnet til passage for bæltekøretøjer, idet øvelsesterrænet befinder sig på begge sider af åen.

De to sidstnævnte personer ventede ved broen nogle minutter på G.A.B. Sørensen. Et bæltekøretøj, som havde passeret broen fra vest mod øst, havde smidt et par store mudderklatter fra sig på broens vestlige ende. Nær den ene klat lå en langagtig tingest, sort, dækket af sammenkittet sand og mudder. Krems sparkede til den og fandt et sværd gemt derinde.

Via Skive Museum blev sværdet sendt til konservering og registrering på Nationalmuseet, hvorfra det vil blive deponeret til udstilling på Skive Museum fremover.

I et brev til skovfoged Krems, dateret september 1994, skriver museumsinspektør Peter Vang Petersen blandt andet: "Sværdet stammer fra den ældre bronzealder og er altså støbt for henved 3500 år siden. Bronzesværd var først og fremmest stikvåben, derfor det korte greb og den brede endeknap. I bronzealderens grave har de døde høvdinge ofte fået sværd med sig, men her er bevaringstilstanden ofte meget dårlig. Bedre står det til med de sværd, som nu og da findes i moser eller vandløb, hvor de vel er lagt ud som ofre til de guddommelige magter. I den ældre bronzealder var bronze et kostbart metal, som kun de fornemste mænd i samfundet havde mulighed for at erhverve. I næsten 3500 år har det kostbare våben ligget gemt i Rosborg Sø, førend et bæltekøretøj rev det op, og De fik øje på det. Det er ikke hver dag, at der krydses klinger mellem vore dages kampvogne og bronzealderkrigeres sværd, og sværdet kom heldigvis ud af den ulige kamp uden større skader. Det er ikke mange, der modtager en så flot hilsen fra en bronzealderkriger, og den oplevelse ønsker vi til lykke med."

Det gør vi andre også. Krems gjorde det rigtige, han afleverede sit fund på det rette sted. I dette tilfælde fulgte en belønning med. Rigsantikvaren har erklæret sværdet for DANEFÆ, hvilket udløser en dusør til finderens."

Fra oldtiden, vikingetiden og den tidlige middelalder er der ingen kendte fund eller oplysninger, men fra omkring år fjortenhundrede begynder oplysningerne at dukke op i klostrenes jordebøger. Først efter reformationen i 1536 begynder området igen at komme ud af disen.

Kirkegodset var kommet under kronen, og med Frederik II begyndte de mageskifter, der skulle samle de mange godser i mere håndterlige størrelser. Mageskifteprotokollerne begynder nu

at tegne et billede af området. De første der nævnes er Rosborg og Krogsgaarde. De bliver mageskiftet i henholdsvis 1578 og 1579. Til Rosborg hørte en vandmølle, Mønsted Mølle, der lå nord for området og et bol kaldet "Langskouf"- "der ikke gav megen fæste". Til Krogsgaarde hørte Krogsgaard, Ll. Krogsgaard og Krogsgaard Mølle.

Gårdenes historie

Områdets dominerende gård var herregården Rosborg. Den lå ved Rosborg Sø's nordøstlige del, og den har helt domineret området. Den nævnes første gang i 1524, hvor ejeren var Predbjørn Podebusk. I 1578, efter reformationen, kom den under kronen, men blev snart atter købt fri. To berømte ejere var Niels Munk, der med sine hekseforfølgelser og Hans Hansen Rosborg, der med sine bondeforfølgelser, hver satte deres dystre præg på Rosborgs historie. Hans Rosborg byggede dog et rigtigt herresæde i 1710. Det var flot og prangende, men uden indtægter udefra kunne den magre jord ikke vedligeholde en sådan bygning, så den blev revet ned omkring 1804. Fra 1687 var Rosborg udlagt som Ryttergods, det vil sige, at Rosborg mod skattenedsættelse skulle levere et antal heste til kronen i tilfælde af krig.

*Resterne af den oprindelige herregård Rosborg, beliggende ved nordenden af Rosborg Sø.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Men der var naturligvis flere gårde end Rosborg. Området var præget af et antal såkaldte "Gaarde": Rosgaarde, Krogsgaarde, Tougaarde og Vedhoved Gaarde. De fleste var fæstegårde under Godset Hald, altså fæstegårde med hoveri og undertrykkelse. Ganske vist blev Stavnsbåndet ophævet i 1788, men der skulle gå næsten 100 år før de sidste bønder blev rigtigt frie. Egnens første frie bonde blev Christen Nielsen fra Tougaard. Han købte sig fri af fæstet i 1815 for en uhyrlig sum på 1100 Rigsdaler. I 1833 købte han den igen på tvangs-auktion for 200 Rdl. Derefter blev den i slægtens eje til Forsvaret overtog den i 1963. Syv generationer blev det til på Tougaard. De første tre var fæstebønder.

Af de øvrige gårde er især én nævneværdig, nemlig Krogsgaard Mølle. Den mølle, hvis møllehjul blev fjernet i 1869. Den har været en af Danmarks ejendommeligste vandmøller. Møl-

lehjulet lå 15-20 meter fra møllegården, og mindst en meter lavere. Kraften har altså måttet overføres via et vinkeltræk til møllehuset. Sådanne kardantræk i træ kendes fra Tyskland, men ikke fra Danmark i øvrigt. Gården blev opført i 1794 og mølletængen i år 1800. De tykke mure var opført af flintekolde fra Mønsted Kalkværk, og trækonstruktionen var enestående. Forsvaret sendte arkitekter ind i området for at tegne og beskrive de enkelte gårde, herunder Krogsgaard Mølle, men dommen var hård, den var faldefærdig. Man glemte at sende folk med kendskab til den kulturhistoriske udvikling ind i området. Resultat: Denne uvurderlige historiske gård blev brændt ved en lokal brandøvelse i 1965.

I tiden før Forsvarets overtagelse var der 18 gårde i området. Nogle af de gamle gårde eksisterede stadig, og de fleste familier havde taget navn efter deres gårde, efter at en lov af 1. april 1905, havde tilladt dette. Det er i øvrigt svært at skille den ene familie fra den anden. I hver eneste generation gennem århundreder var familierne blevet gift ind i hinanden, så reelt kan man tale om, at man eksproprierede én familie.

Jorderne var magre og gav ikke meget udbytte, men området rådede over lynghede og mange tørvemoser. Lyngen blev brugt til at tække gårdenes tage og til optænding i ovne og komfurer, og tørvene som egentligt brændsel. Med køer, heste, får og høns var gårdene stort set selvforsynende, så indtil den nye teknik med el og traktorer gjorde deres indtog, var der få problemer i området. Der var ikke mange penge, men det var der heller ikke behov for. De lette jorde var dog ustabile. Ifølge Danske Atlas blev Rosborgs hartkorn, det vil sige skattebyrde, i 1769 sat ned på grund af sandflugt. Det var et almindeligt problem, som hvert år truede høsten. Der kom først nogenlunde styr på det, da de såkaldte "Flyvere" fra Hedeselskabet fik sat læplantningen i system i 1938-39.

Under 2. verdenskrig blev der gravet tørv til brændsel. Det forlyder, at der i denne periode alene i Rosborg Sø blev gravet 40 mio. stykker tørv! (kilde: Viborg Stifts Folkeblad).

Alle gårde havde egen brønd, som for manges vedkommende blev afløst af en såkaldt hævert, men der kom ikke vand ind i husene før 1950, hvor elektriciteten gjorde sit indtog. Badeværelser var ukendte begreber og det første indendørs toilet er kommet til mellem 1950 og 1960. Desværre findes der ingen af de gamle hæverter tilbage. Vi ved, at der har eksisteret hæverter ved Rosborg og ved Rosgårde, hvor fundamentet eksisterer endnu. Beholderen ved Madsens Gård (K.S. Andersens Gård) er "blot" en højtliggende vandbeholder. Alle gårde har haft brønde, men de højtliggende gårde i "Koteletbenet" har måttet grave dybe brønde for at nå ned til vandet. Madsens brønd var således 40 m dyb. Ved hjælp af en vindmølle blev vandet pumpet op i den nævnte beholder. Derfra er vandet blevet fordelt til mindst én yderligere gård, nemlig Leths Gård, men formentlig også til Kirstens Hus (kilde: Gert Madsen, Ravnstrup, via Knud Ernsted).

Med indførelsen af den nye teknik begynder faste, eksterne udgifter at skulle betales, og med dem var naturalietilværelsen slut. Nu skulle der penge til huse. Det var dog så småt startet allerede tidligere.

Fra begyndelsen af århundredet solgte man tørv, så gik man over til kartoffeldyrkning. Da Karup Kartoffelmelsfabrik kom til i trediveerne, fik de fleste bønder i området kontrakter på levering af kartofler, men det var magre kontrakter, så mange penge blev det ikke til.

Da Forsvaret i 1963 eksproprierede området, var de fleste af avlsbygningerne temmelig nedslidte, så da man ud over værdien af jord og bygninger også fik penge for ulemper, var der ingen, der var utilfredse med erstatningssummen.

Forsøgene på afvanding af Rosborg Sø

I Mønsted Ådal lå der indtil 1869 en særpræget, langstrakt sø kaldet "Ros Sø". Efter 1864 var vi inde i "landvindingsperioden" og de, der ville gennemføre afvanding af søen havde medvind. De havde den opfattelse, at Krogsgaard Mølle ved nordenden af søen havde dannet søen med sit stighord, og at en fjernelse af dette ville få søen til at løbe tør. Hvad de ikke vidste var, at søbunden var præget af nogle særdeles kraftige kilder, der afgav mængder af vand. De forsøgte nu at udrette og uddybe åen nord for søen, men også dette mislykkedes. Forsøget var en fiasko og en særpræget natur blev ødelagt. Søbunden hævdede sig som en våd dyne, der ikke ville afgive sit vand.

Det næste forsøg blev gjort i 1917, hvor to eventyrere købte søen, der var på ca. 100 tdr. land, for en slik. De byggede en vindmølle, der skulle pumpe vandet ud, men nu er der det ved vind, at den ikke altid blæser. Møllen faldt sammen, men fundamentet kan stadig findes.

Til det tredje forsøg blev Hedeselskabet engageret. Det skete i 1930. Hedeselskabet foreslog, at man gravede en kanal igennem søens vestlige bred, igennem kildevældene, men det var en vanskelig og meget dyr løsning, så man valgte at grave kanalen ved den østlige bred af økonomiske grunde. Endnu et projekt med enorme problemer skulle vise sig. Man måtte ramme pæle på syv meters længde ned i søbunden og sikre det hele med forgængelige faskiner. Det blev gennemført, men lige lidt hjalp det. Søen kunne ikke udtørres. Søbunden hævdede sig atter noget, selvom vandspejlet permanent var blevet sænket ca. 1,5 meter. Kanalen strakte sig i hele den gamle søs forløb, og langt nord for hovedvej 16 og broen måtte udvides. Udretningen gav okkerproblemer og forurening. Nogle engarealer blev det dog til, men det krævede stadige opgravninger og udbedringer. Den lykkeligste løsning ville nu være at erkende nederlaget, og genskabe søen over en årrække, så vidt det kan lade sig gøre.

7.3 Den militære historie

I perioden frem til 1960 havde Forsvaret afholdt de større samvirkeøvelser i civilt terræn, men da Forsvarsloven af 20. april 1959 forudså indførelse af bæltekrøretøjer, blev det nødvendigt for Forsvaret at anskaffe egne arealer til gennemførelsen af disse øvelser. Da Forsvarsloven også varslede overgangen til Stampersonelordningen, blev der samtidig brug for øgede, egne indkvarteringsforhold. I et notat fra Forsvarsministeriets 6. Kontor i anledning af forsvarsloven, foreslås Prinsens Livregiment flyttet til en ny kaserne med eget øvelsesterræn på godt 1.000 ha i et område nordvest for Finderup. De første rekognosceringer i terrænet må derfor være gennemført af Forsvarets Bygningstjeneste i 1958.

Detailprojekter blev udarbejdet, og den 14. november 1961 besigtigede Statens Jordlovsudvalg området. Formanden, Gdr. Kr. Olsen, Hobro, skriver efter besigtigelsen: "På grundlag af besigtigelse i terrænet finder jeg anledning til at nævne, at man formentligt vanskeligt kan finde et areal af denne størrelse, hvor man forvolder så lidt landbrugsmæssig skade ved erhvervelse, som i det pågældende terræn".

I en skrivelse af 19. juni 1962 gør Forsvarets Bygningstjeneste Forsvarsministeriet opmærksom på problemerne omkring afvandingsforholdene ved den tidligere Rosborg sø, og de tinglyste forpligtelser om oprensning af åløbet, der vil påhvile Forsvaret, med mindre hele det

gamle søareal eksproprieres. Det bliver det, og hele den udtørrede sø kommer i Forsvarets hænder.

Terrænet blev eksproprieret den 11. november 1963, men beboerne fik lov til at blive boende til 1. april 1964.

Efter eksproprieringen blev øvelsespladsen forvaltet af Forsvarets Bygningstjeneste frem til 1. februar 1965, hvorefter den blev overgivet til Kommandantskabet på Viborg Kaserne. Kommandantskabet reagerede ved i første række at dele området op i kompagniområder. Områder, hvor det enkelte kompagni havde ansvaret for opbygningen og vedligeholdelsen af hvert deres område, men dette blev dog snart afløst af egentlige ”Blivende bestemmelser for området”.

Med forlig om Forsvarets ordning 2005-2009 blev Prinsens Livregiment nedlagt og den daglige drift af Finderup Øvelsesplads blev overdraget til Jydske Dragonregiment i Holstebro pr. 1. august 2005.

7.4 Korttegning

På grundlag af luftfotos, markgennemgang, matrikelkort og tidligere kort er der udarbejdet digitale kort, som omfatter henholdsvis et grundkort og et drifts- og plejekort.

Grundkort (bilag 1)

Grundkortet viser status for arealanvendelsen på plantidspunktet (september 2006). I princippet medtages alt af betydning for drifts- og plejeplanlægningen. Kortet anvendes som grundlag for drifts- og plejekortet, samt for eventuelle andre temakort, som kan udarbejdes i tilknytning til planen.

Under grundkortets titel er terrænets samlede areal i hektar angivet. Grundkortet er desuden forsynet med en signaturforklaring samt en angivelse af målestoksforholdet.

På kortet inddeles terrænet i forskellige ”*afdelinger*”, dvs. delområder i en passende størrelse. Afdelingsgrænserne følger så vidt muligt genkendelige og permanente terrænlínier som f.eks. veje og hegn. Afdelingerne nummereres med fortløbende tal – i denne plan afd. 1-34.

De enkelte afdelinger opdeles igen i ”*litra*”, der svarer til behandlingsenheder inden for den enkelte afdeling, dvs. arealer, der er ensartede med hensyn til f.eks. terræn, anvendelse, vækstforhold, træarter eller alder. Eksempler på litra er den enkelte mose eller eng i et større slettelandskab eller den enkelte skovbevoksning i et skovområde. Litra angives med et bogstav.

Til samtlige litra knyttes endvidere en to- eller trebogstavskode, en såkaldt ”*anvendelseskode*”, der angiver arealtypen (f.eks. ORE for overdrev, MOS for mose, SLE for græsslette, KLG for kaserne, lejr og garageområde). For de skovbevoksede arealer gælder det som hovedregel, at anvendelseskoden svarer til bevoksningens hovedtræart, mens den for de åbne arealer beskriver naturtypen i overensstemmelse med de beskyttede naturtyper i Naturbeskyttelsesloven (jf. kapitel 11 – Lovmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger).

Der kan ofte forekomme små arealer med en anvendelse, der adskiller sig fra den øvrige del af den pågældende litra, f.eks. et mindre krat på et overdrevsareal. Disse små arealer ønskes markeret på kortet, men ikke udskilt som selvstændige litra med anvendelseskode, da de ikke

vurderes at have betydning i drifts- og plejelægningssammenhænge. Disse mindre arealer indtegnes med prikket linie på kortene (ulitreret bevoksningsgrænse).

Drifts- og plejekort (bilag 2)

Drifts- og plejekortet er fremstillet på baggrund af ovennævnte grundkort og er en grafisk illustration af de fremtidige forskrifter og retningslinier vedrørende drift og pleje af terrænet beskrevet i drifts- og plejeplanen. Med farver og særlige signaturer er fremhævet de områder, hvor der skal ske ændringer i anvendelsen, eller gennemføres særlige plejeforanstaltninger af hensyn til flora og fauna. Endvidere vises planlagte anlæg og beplantninger.

Bevoksningsliste (bilag 3)

Til kortet hører en bevoksningsliste, der er en fortegnelse over terrænets afdelinger, litra og arealtyper (anvendelseskoder). For hver litra er angivet arealsummen i hektar (ha) samt supplerende bemærkninger. For skovbevoksede arealer findes tillige en række oplysninger, der beskriver bevoksningen nærmere, såsom anlægsår, indblanding, højde og diameter.

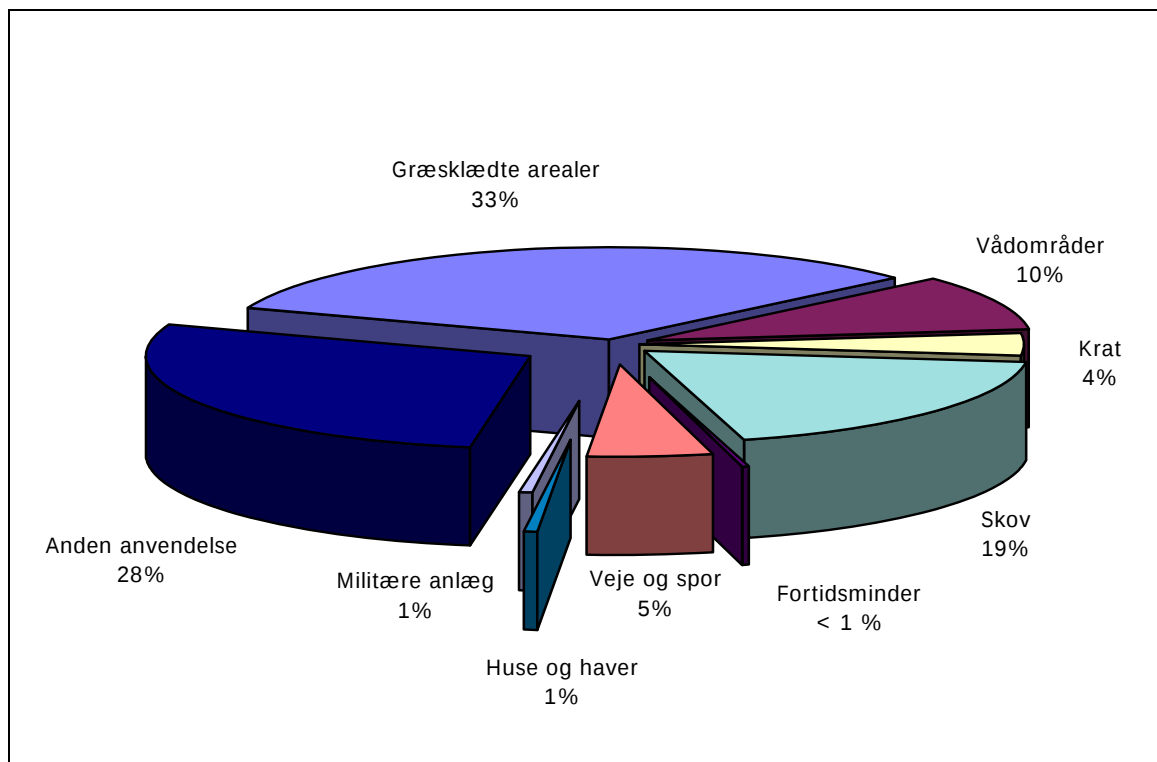
7.5 Registrering og beskrivelse af de enkelte arealtyper

Registrering af arealtyper er foretaget i 2006 i forbindelse med nærværende revision af korttegningen. Det samlede areal er opgjort til 1071,5 ha, heraf er ca. 800,0 ha (74 %) åbne arealer og ca. 271,5 ha (26 %) skov.

Arealerne er opdelt i arealtyper, som på det til drifts- og plejeplanen hørende grundkort (bilag 1) og bevoksningslisten (bilag 3) forkortes med koder på tre bogstaver, de såkaldte anvendelseskoder.

For de skovbevoksede arealer gælder det som hovedregel, at anvendelseskoden svarer til bevoksningens hovedtræart, mens den for de åbne arealer beskriver naturtypen i overensstemmelse med de beskyttede naturtyper i naturbeskyttelsesloven, eller beskriver de militære øvelsesanlæg. I bevoksningslisten (bilag 3) er samtlige afdelinger gennemgået, og for hvert areal (litra) er anført en anvendelseskode samt arealet i hektar. For skovbevoksede arealer tillige en række oplysninger, der beskriver bevoksningen nærmere.

Figur 7.1 viser arealsammensætningen på Finderup Øvelsesplads, fordelt på en række areal-typer. Det fremgår, at "Græsklædte arealer" (hede, overdrev og slette) udgør den største andel, efterfulgt af Skov, Vådområder, Veje og spor, Anden anvendelse samt Krat.

Figur 7.1: Arealanvendelse på Finderup Øvelsesplads

Åbne arealer

Tabel 7.1 viser sammensætningen af de åbne arealer:

Tabel 7.1: De åbne arealers fordeling på arealtyper

Anvendelseskode på kort	Arealtyper	Areal i ha
Græsklædte arealer:		
ORE *	Overdrev	201,8
HED *	Hede	219,4
SLE	Slette	47,8
Vådområder:		
SØ *	Sø	28,1
VLB *	Vandløb	2,3
MOS *	Mose	88,5
ENG *	Eng	20,4
Veje og spor:		
VEJ	Vej	19,4
BÆL	Bæltekøretøjsspor	46,7
BRL	Brandlinier	8,0
Militære anlæg:		
LUØ	Lukket Øvelsesplads	5,0
KLG	Kaserneområde	2,3
BAN	Bane (sprængningsområde)	0,4
RUB	Ruinby (nærkampby)	2,7
Huse og haver:		
HUS	Hus og have	6,5
Fortidsminder		
RUI	Ruiner (fortidsminder)	3,7
Krat:		
KRT	Krat	56,9
Anden anvendelse:		
AAN	Anden anvendelse	6,0
VAG	Vildtager	0,9
UKU	Skovafdrifter	32,7
RÅG	Råstofgrave	0,5
Total:		800,0

* Disse anvendelser er beskyttet i henhold til Naturbeskyttelseslovens § 3 hvilket indebærer, at deres tilstand ikke må ændres.

Nedenfor er beskrevet de enkelte arealtyper, som de er angivet på grundkortet (bilag 1), med forkortelseskoder. Der er desuden redegjort for definition og afgrænsning af de enkelte arealtyper, som de er angivet på grundkortet. Arealtyperne hede, mose, eng, overdrev, sø og vandløb er alle beskyttede naturtyper i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3. Definitionen følger Skov- og Naturstyrelsens "Vejledning til registrering af beskyttede naturtyper" fra 1993, som desuden er fulgt i feltregistreringen. I alt 52 % af terrænet udgøres af naturarealer omfattet af naturbeskyttelseslovens bestemmelser om beskyttede naturtyper. Som statsejet areal er der løbende *plejepligt* på disse arealer samt fortidsminder, så de ikke kan/må gro ud af naturtypetilstanden, eksempelvis overdrev, heder eller moser.

Vådområder på terrænet har stor betydning som levesteder (habitater) for en række plante- og dyrearter. Der er derfor ved registreringen lagt vægt på, at vådområderne skal kunne udskilles. Vådområderne på terrænet udgør i alt 139,3 ha, hovedsageligt mose, men også sø, eng og vandløb. Udover areal typerne, som er vist i tabel 1, er der på kortet desuden angivet jorddiger samt fredede fortidsminder.

Åbne, tørre græs- og lyngklædte arealer

Overdrev (ORE) udgør 201,8 ha, svarende til 18,8 % af den samlede øvelsesplads. Efter skov er det dermed den mest udbredte naturtype på terrænet. Overdrev er karakteriseret som tørbundsarealer med en lysåben, naturlig græs- og urteflora, som ikke har været gødsket, sprøjtet eller jordbearbejdet igennem en længere årrække. Der kan være tale om gamle sandmarker, som har ligget brak i årtier. Overdrevene har typisk et meget artsrigt og botanisk interessant vegetationsdække, samt et rigt insektliv. En række bestemte plantearter, som forekommer på Finderup Øvelsesplads, er indikatorer for naturtypen overdrev, eksempelvis *Tjærenellike*, *Bakke-Nellike*, *Smalbladet Timian*, *Gul Snerre*, *Kornet Stenbræk*, *Djævelsbid*, *Mark-Frytle*, *Engelskgræs*, *Alm. Mælkeurt*, *Fåresvingel*, *Blå-Klokke*, *Enebær* og *Nikkende Kobjælde*.

De store, sammenhængende overdrevsarealer på Finderup Øvelsesplads findes i den nordlige del af terrænet mellem Tovbyvej og Holstebrovej i afdeling 1, 2, 3, og nordlige del af afdeling 9, samt i "Koteletbenet" i nordøst op mod Ravnstrup, i afdeling 5, 6 og nordøstlige del af 7. Endelig findes et lille men flot, kreaturafræsset overdrev med spredte enebærbuske på skrænterne ned til Rosborg Sø i dennes sydvesthjørne (Afd. 12e).

Overdrevenes beliggenhed afspejler det område på terrænet hvor de tidligere marker og gårde lå.

Overdrevene i afd. 1, 2, 3, 4, 9 og 12 rummer i dag en meget fin overdrevsflora, mens arealerne i Koteletbenet mange steder fortsat har et mere kulturpåvirket præg.

Overdrevsarealerne på Finderup Øvelsesplads er alle tidligere marker, hovedsageligt kartoffelmarker, som på grund af deres sandede præg hurtigt har fået en overdrevslignende flora da de udgik af drift. Dette skete i 1963, og områderne har altså ligget udyrket, ugødde og usprøjtede i 44 år. Arealerne i Koteletbenet har formentlig haft en senere dyrkningshistorie.

Overdrev er en kulturpåvirket vegetationstype, der som hovedregel er opstået ved langvarig græsning. Som naturtype i Danmark, har overdrev eksisteret siden agerbruget blev indført for ca. 6000 år siden.

Ordet overdrev (oredrev) betegner egentlig stenet jord, der ligger udyrket hen, og som kun benyttes til græsning. Overdrevene er typisk opstået på utilgængelige, marginale agerjorde, der ikke var opdyrkningsegne og fungerede almindeligvis som fællesgræsning for landsbyens kreaturer. Efterhånden som gårdene flyttede ud fra landsbyerne og landbruget blev mere effektivt, blev mange af de gamle overdrev inddraget i driften. Den andel, som overdrevene udgør i det danske landskab i dag, er således ganske ringe og blot 0,3% af landets areal er i dag overdrev. Overdrevene er generelt truede af tilgroning, og vil, hvis de ikke plejes, udvikle sig til højt voksende, ensartet græsdomineret vegetation og senere til sluttet skov.

Sammenhængende overdrev på 2.500 m² og derover er omfattet af bestemmelserne om beskyttelse og pleje i naturbeskyttelseslovens § 3.

Hede (HED) udgør 219,4 ha, svarende til 20,5 % af det samlede areal. Heden udgør dermed den tredjestørste naturtype på terrænet. Naturtypen hede er normalt karakteriseret ved hedevegetation med tydelig forekomst af karakteristiske dværgbuske, på Finderup Øvelsesplads i

form af Hedelyng, Revling, Tyttebær og Krybende Pil. Der findes dog også andre typer af hede, så som revlinghede, græshede og lav- og moshede.

Hede er knyttet til næringsfattig og sandet jord, hvor jordbunden ofte har udviklet et såkaldt podsolprofil (dvs. at man øverst i jordbunden under hedevegetationen finder et tørve- eller moragtigt organisk lag, herunder et lyst, udvasket lag (blegsand) og nederst et mørkt udfældningslag (al)).

De danske heder er skabt ved et samspil mellem jordbund, klima og kulturpåvirkning, og deres eksistens er for hovedpartens vedkommende afhængig af en fortsat kulturpåvirkning. Mange af hedens plantearter er pioner-arter¹, der har været begunstiget af de indgreb, der fulgte af tidligere tiders hedebrug, f.eks. afbrænding, afskrælning og græsning. Uden disse forstyrrelser vil der ofte komme en dominans af græsser (særligt *Bølget Bunke*); en proces, der i dag forstærkes af den øgede atmosfæriske tilførsel af kvælstof.

På Finderup Øvelsesplads findes det største sammenhængende hedeparti centralt omkring Haldager og Bøgebjerg i afdelingerne 10 og 14, mellem Langskov Dal og Haldager Skov. Det er et stort, åbent, kuperet område som er meget benyttet til bæltekørsel og derfor ret nedslidt.

Derudover findes mindre hedearealer i Kjærager i afd. 9, vest for morterbanen i afd. 8, nord for Margrethevolden på vestsiden af Rosborg Sø, samt i gravhøjsområderne på Bøgebjerg og Lundehøje i henholdsvis afd. 4 og 7.

I afsnit 7.6 og 7.7 er hedens plejetilstand og flora nærmere beskrevet.

Slette (SLE) udgør 47,8 ha, svarende til 4,5 % af det samlede areal. Tre slettearealer findes på øvelsespladsen. Det er græsarealerne i afd. 6 i østenden af Koteletbenet op mod Ravnstrup By, græsarealerne ved Ødegård i sydvesthjørnet af terrænet vest for Paradiset (afd. 20) samt et græsareal nord for Gulegård.

Ved slette forstås et overvejende åbent og vedvarende græsklædt areal, som ikke er omfattet af biotopsbeskyttelsen efter Naturbeskyttelseslovens § 3 (jf. i øvrigt afsnit 8 – Lovmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger). Sletter er ofte kulturpåvirkede og er derfor præget af en ensidig, artsfattig vegetation. Arealerne er typisk dominerede af kulturgræsser og er i den nuværende status botanisk ret uinteressante. Ved en ændring af plejen/driften af slette kan arealerne dog med tiden udvikle sig til en mere interessant naturtype. Arealer på tør bund kan således med tiden udvikle sig til overdrev, mens lavtliggende arealer kan udvikle sig til ferske enge eller mose.

Vådområder

Vådområder på terrænet er meget vigtige på grund af deres værdi som levested (habitater) for en række plante- og dyrearter. Der er derfor ved registreringen lagt vægt på, at vådområderne skal kunne udskilles.

Søer (SØ) udgør i alt 28,1 ha, svarende til 2,6 % af det samlede areal. Sø omfatter alle permanente, ferske søer og vandhuller med åbent vandspejl. Vandstanden svinger noget efter årstiden, og nogle vandhuller kan tørre ud i løbet af sommeren. Ved korttegningen er det den højeste vandstand som er registreret, enten ved markgennemgangen eller på de anvendte luftfotos, der er blevet anvendt som grænse. Der findes i alt 52 søer og vandhuller på terrænet. De to største søer er Tougaard Mose og Movsø og på henholdsvis 7,1 og 6,1 ha.

¹ Pionér-arter. De arter, der invaderer et areal hurtigt. Trives på åbne flader, vokser hurtigt i starten, spredes hurtigt med frø, men lever relativt kort tid

Herefter kommer den største del af de gamle sørester af Rosborg Sø, nemlig søfladen på nord-siden af Jernbroen ved Rosborg. Den udgør ca. 3.7 ha, og med de tre øvrige udgør den resterende, samlede søflade i den tidligere Rosborg Sø i alt blot 6.3 ha. Banansøen ved Krosgårde er den fjerdestørste sø, på i alt 2.5 ha. Resten af søerne og vandhullerne er små, de fleste under 1 ha. De fleste ligger i den centrale del af terrænet, især som små hedesøer i det store hedeområde nord for Bøgebjerg.

Til forskel fra søer ligger vandhuller så isolerede, at kun arter med god spredningsevne kan nå frem til dem. Da mange vandhuller samtidig tørrer ud om sommeren eller bundfryser om vinteren, er en del vandhulsorganismer fra naturens side enten tilpasset til at kunne overleve midlertidig udryddelse af de enkelte bestande, eller til at overleve i bundmuddret i en periode. De vanskelige forhold betyder at fisk ikke naturligt hører til i vandhullerne, og at vandhullerne derfor har stor betydning som ynglelokalitet for padder og insekter.

Det anslås, at henved 20 % af Danmark ved istidens afslutning lå hen som søer og tidvis vanddækkede områder. Efter isens bortsmeltning skyllede store mængder ler og sand imidlertid ned i søer og lavninger og med skovens indvandring overtog aflejring af døde planterester hovedrollen i den naturlige opfyldning af søerne. I de sidste par århundrede har den kunstige afvanding og dræning accelereret udviklingen voldsomt, og i dag udgør søerne kun 1 % af landets areal.

Søer på 100 m² og derover er omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3.

Vandløb (VLB) udgør i alt 2.3 ha, som omfatter Mønsted Å på strækningen langs østsiden af den delvist afvandede Rosborg Sø. Endvidere strømmer en mindre bæk fra vestenden af Movsø til Mønsted Å.

Mønsted Å udspringer på Finderup Øvelsesplads.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.

Mose (MOS)

Øvelsespladsens moser udgør hele 88,5 ha, svarende til 8,3 % af det samlede areal. Det er dermed den tredjestørste naturtype på øvelsespladsen. Mose er en fællesbetegnelse for en række vådbundsområder med plantesamfund der har betegnelsen efter vegetationens sammensætning, f.eks. rørsump, starsump, ellesump, birkekær m.fl., eller efter vandtilførslen kærmose, vældmose m.fl. Om et område betegnes mose eller kær har ingen betydning. Mosearealer er kendetegnet ved en gennemsnitlig høj grundvandstand og er opstået ved tilgroning af søer eller fugtige lavninger. En række plante- og dyrearter er tilpassede og afhængige af moserne, f.eks. Frøbid, Næbstar og Topstar.

Definitionen af mose sker således primært ud fra botaniske kriterier og graden af fugtighed.

Langt det største moseområde udgøres af den delvist afvandede Rosborg Sø, som bortset fra nordenden nu består af en stor hængsæk mose på 59 ha. Et andet stort moseområde er Bjerremose i afdeling 3, som er på 4,9 ha, og som også er en tidligere sø. Den er dækket af en høj-mosehængsæk af tørvemos. Øst- og vestenden af Langskov Dal rummer også større mosepartier.

En særlig speciel form for mose på terrænet er de berømte vældmoser langs skrænterne ned til Rosborg Sø. Her pibler vandet ud af skrænterne hele året rundt, og der vokser en særlig sjælden flora.

Enge (ENG)

Enge udgør 20,4 ha, svarende til 1,9 % af det samlede areal. Alle engarealer findes omkring Rosborg Sø, specielt langs syd- og vestsiden, hvor de afgræsses af kreaturer. Der er også et mindre, ugræsset engareal langs østsiden af Mønsted å i nord.

Hvor moser er naturligt dannede plantesamfund, er enge betingede af vedvarende kulturpåvirkning som græsning eller slåning. Græsning eller slåning skaber ændringer i konkurrenceforholdene blandt mosernes plantearter, og favoriserer de arter, der kan tåle og er tilpasset sådanne kulturpåvirkninger, og engens plantesamfund er således karakteriseret af lavtvoksende, lyskrævende, flerårige græsser og urter. Lave planter som *liden pileurt*, *vandnavle* og *kragefod* undgår eksempelvis nemmere dyrenes bid, ligesom visse arter f.eks. *lysesiv* og *gifttyde* pga. deres indhold af giftstoffer eller bitre smagsstoffer vrages af dyrene.

Veje og spor

Veje (VEJ) udgør i alt 19,4 ha. Arealkategorien er defineret som anlagte veje i terrænet, såvel asfalterede som grus, som under normale forhold er passable for hjulkøretøjer, og kun må benyttes af sådanne, dvs. at de ikke må benyttes af bæltekøretøjer. Dette er normalt angivet i terrænet med skilte, som viser kørsel forbudt for bæltekøretøjer. Næsten alle vejene har navne, som er angivet på kortene. De lokalhistoriske navne på vejene er i videst muligt omfang benyttet.

Bæltekøretøjsspor (BÆL) udgør samlet 46,7 ha, svarende til 4,4 % af det samlede areal. De er defineret og angivet på kortet som egentlige, permanente spor til bæltekøretøjer (helt uden vegetation), samt stærkt opkørte områder, hvor vegetationen er helt eller delvist bortslidt. Permanente bæltepor er normalt markeret i terrænet med bælteporsskilte.

Ikke-permanente bæltepor, hvor bæltekøretøjer under øvelser har forladt de permanente spor, er ikke angivet på kortet.

Brandlinier (BRL) udgør 8,0 ha. Det er opløjede, ca. 20-25 meter brede sandbælter i planterne i den sydlige del af terrænet, i afd. 16, 17, 18, 19 og 21. En del brandlinier går parallelt langs vejene, og benyttes også til bæltekurs. Plantagerne deles op i sektorer af brandbælterne, som derved forhindrer, at eventuelle brande som er opstået som følge af f.eks. militær aktivitet eller lynnedslag, kan brede sig over et større område.

Fortidsminder

Ruin (RUI) omfatter fortidsminderne Margrethevolden (1.8 ha i afd. 12t og 13g), 3 gravhøje i afd. 15m (0.2 ha), 2 gravhøje i afd. 16f på 0.1 ha, gravhøj på 0.1 ha i afd. 5k samt studefolden "Paradiset" i afd. 20g på 1,5 ha, i alt 3.7 ha. Udover ovennævnte 6 gravhøje findes som tidligere beskrevet 28 gravhøje, som arealmæssigt ikke er udskilt, men vist på kortet med signatur.

Det skal dog bemærkes, at både Margrethevolden og Paradiset er lyngklædte, gamle hestestykker, som også er omfattet af naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser under § 3.

Krat

Krat (KRT) udgør i alt 56,9 ha, hvilket svarer til 5,3 % af det samlede areal.

Krat er træ- og buskbevoksninger som ikke danner højstammede bevoksninger, og typisk er opstået naturligt ved selvsåning. En del sammenhængende løvtrækratbevoksninger af denne type har indfundet sig i det åbne terræn, og er derfor blevet registreret og kategoriseret selvstændigt. Derudover findes enkelte steder spredt krat, som er markeret på grundkortet ved udprikning, men ikke er selvstændigt ulittreret, da det betragtes som en let tilgroningsfase som hører under en anden arealkategori, f.eks. hede eller overdrev. Det gælder f.eks. spredt bjergfyrbevoksning i nord og vest på heden på Bøgehøje, samt på heden på vestsiden af Rosborg Sø.

De større udlitrerede kratbevoksninger er fx løvkrat på sletten vest for Paradiset, langs nord og vestsiden af Movsø, i Sandkassen, på Vesterhøj, mellem Tougaard Mose og Operationscenter Finderup og ikke mindst store, selvsåede løvkrat i Koteletbenet. Krattene består overvejende af pil, birk, røn, eg og enebær (sidstnævnte specielt på skrænter i sydvesthjørnet af Rosborg Sø).

Skovbevoksede arealer

25,3 % af det samlede areal er skovbevokset, i alt 271,5 ha. I tabel 7.2 er vist det skovbevoksede areals fordeling på træarter. Af det samlede skovareal er 63,8 % nåletræ (hovedsageligt rødgran) og 36,2 % løvtræ (især eg).

Skovene på Finderup Øvelsesplads stammer hovedsageligt fra en række større rødgranplantninger i 40'erne. Langt den overvejende del udgøres således af 1. generationsskov på hedejord.

Det primære skovområde er Finderup Plantage, som er et langstrakt skovareal på ca. 0,7x2,5 km af ældre rødgran, men også nykulturer efter stormen 2005. Dette areal påvirkes ikke nævneværdigt af de militære aktiviteter. Dets primære militære funktion er at afskærme skydeteret, herunder at virke lyddæmpende i forhold til det omgivende landskab, samt fungere som øvelsesområde for infanteri.

Spredt over hele Finderup Øvelsesplads ligger endvidere flere usammenhængende småplantager (f.eks. Tovskov og plantagerne øst for Rosborg Sø), samt et større antal kulissepantninger (små, usammenhængende bevoksninger og levende hegn primært anlagt til øvelsesmæssig brug). En del af disse plantager og beplantninger ligger midt i det terræn, som udgør det centrale område for de militære øvelsesaktiviteter. Disse bevoksninger benyttes meget til dæk-

ning for fremrykkende panserkøretøjer og infanterienheder, og bevoksningerne - samt især områderne omkring - er derfor præget heraf.

Størstedelen af de skovbevoksede arealer på Finderup Øvelsesplads er underlagt fredskovs-pligt (se figur 11.14).

Tabel 7.2: Det skovbevoksede areals fordeling til træarter 1997

Anvendelseskode på kort	Træart	Areal i ha
BØG	Bøg	8,7
EG	Eg	86,6
Andet løv		2,9
Løvtræ i alt		98,4
RGR	Rødgran	128,1
SGR	Sitkagran	7,1
OMO	Omorikagran	0,8
HGR	Hvidgran	0,1
ÆGR	Ædelgran	2,6
BJF	Bjergfyr	0,4
SKF	Skovfyr	21,3
LÆR og EUL	Lærk og Europæisk lærk	11,2
COF	Contortafyr	1,0
FBF	Fransk bjergfyr	0,5
Nåletræ i alt		173,1
I alt skovbevokset		271,5

Skovarealerne og deres drift i perioden 2001-2015 er beskrevet i bilag 14.

Ukultiveret skovområde (UKU)

På Finderup Øvelsesplads var der på plantidspunktet ca. 32 ha ukultiveret skov. Flere af de bevoksninger som blev gentilplantet efter stormen 2005, har lidt under den meget tørre og varme sommer i 2006, hvorfor disse i dag fremstår skadet.

Det kan forventes at der på de ukultiverede skovområder i løbet af en kortere årrække vil indfinde sig sluttet skov af højstammede træer. Det er tilladt at anvende plantning såvel som naturlig foryngelse til at etablere højstammet skov, blot området i løbet af en 10-årig periode igen er bevokset på en måde, der sikrer, at der dannes sluttet, højstammet skov.

Jorddiger

Der findes 3 jorddiger på terrænet: Margrethevolden, diget omkring Paradiset samt dobbeltdiget vest for Movsø. De er beskrevet i afsnit 7.2 om fortidsminder og kulturhistorie. De to førstnævnte er beskyttede som fredede fortidsminder, det sidste bør behandles som et sådant. De er alle angivet med jorddigesignatur på kortene. Der er ikke registreret nogen stendiger på øvelsespladsen.

Anden anvendelse (ANN)

Anden anvendelse omfatter arealer, som ikke falder ind under andre kategorier. På øvelsespladsen drejer det sig om antenneområder (0.5 ha, afd. 4m og 0.5 ha., afd.7r), Operationscenter Finderup (4,9 ha, afd. 4m), en fremrykkerakse i afd. 19p på 1,1 ha samt en lille plads på 0.1 ha i afd. 1p, i alt 7,1 ha.

Vildtager (VAG) udgør 0,9 ha, og omfatter 5 vildtagre.

Råstofgrave (RÅG) omfatter en grusgrav på 0.5 ha i afd. 6 l.

Militære anlæg

Kaserne, Lejr og Garage (KLG)

Anvendelseskoden indeholder kaserne, værksted og andre områder, som ikke kan placeres i anden sammenhæng. KLG udgør 2,3 ha, svarende til 0,2 % af øvelsespladsens samlede areal.

Lukket øvelsesplads (LUØ)

Kategorien omfatter en minimorterbane på 4,8 ha i afd. 8b, samt håndgranatbanen i afd. 22g på 0.2 ha., i alt 5.0 ha.

Ruinby (RUB)

Omfatter nærkampsbyen Tovby samt Tougård og i tilknytning hertil en infanterikampbane, som er beliggende i afd. 9 f, og udgør 2.7 ha.

Feltforhindringsbane (FFHB)

Beliggende ved Dybedam i afd.12.

Sprængningsområde (BAN)

Sprængningsområdet i afd. 10k er på ca. 0,4 ha og ligger ved Holtegård.

Huse og haver

Hus og Have (HUS). Kategorien omfatter 6.5 ha, og dækker 9 mindre huse med haver på øvelsespladsen, som ikke er en del af kasernen eller depoter, samt materielgården Krogsgårde i afd. 24a. HUS omfatter således følgende nedlagte gårde med tilbageværende haveanlæg: Granhøjgård, Rosborg, Gulegård, Kirstens Hus, Skorstensfejerens Gård, Traktormandens Gård, Madsens Gård, Langskov Hus og Kykhøjgård.

Levende hegn

På øvelsespladsen står der stadig væk enkelte af de gamle, udtjente levende hegn tilbage, både løvhegn og gamle hvidgranhegn. Mange af disse er fjernet i perioden 2001 -2006, jf. drifts- og plejeplanen, hvorfor terrænet i dag fremstår langt mere åben. De fleste af dem var gamle læhegn mellem marker fra tiden før forsvaret overtog området. Levende hegn er angivet på kortene med selvstændig signatur.

7.6 Plejetilstand 2006

I forbindelse med nærværende planrevision blev der i juni-juli 2006 foretaget en biologisk vurdering af de gennemførte plejetiltag og øvelsespladsens generelle plejetilstand.

Finderup Øvelsesplads er et intensivt benyttet område. Sliddet er hårdt, ikke mindst på grund af den udbredte bæltekørsel over det meste af terrænet. Dette går specielt hårdt ud over veje og spor, men også over særligt sårbare lokaliteter som hedesøer, skrænter og lyngarealer.

Samlet er øvelsesterrænet dog så stort, at færdslen og dermed sliddet generelt bliver spredt, og derfor mindre belastende. Området fremtræder derfor generelt som værende i en rimelig god plejetilstand, men med visse stærkt benyttede partier i dårlig plejetilstand og andre, meget lidt benyttede, i god plejetilstand.

Et typisk landskabsbillede fra Finderup Øvelsesplads med bæltespor, kuperet terræn, gamle, levende hegn og enkelte bygninger fra tidligere gårde.

Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.

Geologisk set er området sårbart overfor slid. Jorden er meget sandet, og vegetationen slides derfor let i stykker på skrænter og hede- og overdrevsarealer. Særligt slid kan ses på hedearealet Lundehøje, hvor de mange bæltespor mellem gravhøjene er uheldige i forhold til de fredningsmæssige interesser.

Slid til en vis grænse på vegetationen på de militære terræner er dog godt for dyre- og planteliv, da det er med til at holde områderne lysåbne, skabe dynamik og skabe nye spiringsmuligheder for planter på den blottede jord. Samtidig er partier med blottet jord godt for mange insekter, krybdyr og fuglearter.

Men der er også en grænse for hvor stort sliddet må være. Hvis vegetationen ikke når at reetablere sig vil der ske en gradvis degradering af denne, med udvaskning jord i søerne og sandfygning til følge. Derfor er det en balance.

*En hedemose med hængesæk, som er oprenset langs kanten, til andehul.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

I det centralt beliggende hedeområde omkring Bøgebjerg er lyngen kraftigt påvirket af de mange bæltekøretøjer, men vegetationen er ikke bortslidt. Derfor er sliddet på det nuværende niveau også med til at forynge lyngvegetationen, til gavn for denne, men det er en følsom balance.

Ligesom slid kan det modsatte, nemlig *tilgroning*, også være en trussel mod områdets plejetilstand i andre dele af terrænet. Der sker en meget kraftig tilgroning med gyvel mange steder hvor kørslen ikke er så intensiv. Gyvel er indenfor de seneste år dermed blevet det altoverskyggende plejeproblem på terrænet. Kaserneelementet bruger regelmæssigt store ressourcer på gyvelbekæmpelse. Lupiner, som formentlig oprindeligt stammer fra vildtagre, breder sig også ukontrollabelt en del steder, navnlig i Koteletbenet og omkring Krogsgårde. Visse hede-partier er under tilgroning i bjerg- og skovfyr. Det gælder f.eks. den naturskønne lyngbakke Bøgehøje.

Lupiner og gyvel er så aggressive og dominerende, at anden flora udkonkurreres. Derfor udgør de en trussel mod områdets naturlige, botaniske variation.

Hele den sydlige del af den afvandede Rosborg Sø er omdannet til delvist tørlagt mose, som er under kraftig tilgroning af pilekrat. Dette udgør en trussel mod moseflora og -fauna.

På Finderup Øvelsesplads er der endvidere en del oprindelige hedesøer og -moser, som i løbet af årene er gravet op med henblik på at etablere andehuller. Herved er den oprindelige hængesæk med den specielle flora af Kæruld, Soldug og Tranebær ødelagt, og søer er blevet dybe, mørke og sure, uden megen liv.

Mange af de ovenfor nævnte trusler mod terrænets tilstand er indenfor de seneste år allerede forsøgt bremset gennem regulerende bestemmelser for den militære aktivitet, opsætning af pæle, m.v. Men det er tanken, at netop udarbejdelsen af nærværende drifts- og plejeplan skal

være en lejlighed til at løse eventuelle problemer og fastlægge den fremtidige anvendelse, så unødigt eller uhensigtsmæssig slid kan undgås, og terrænet kan retablere sig. Planen skal også fastlægge den fremtidige vegetationspleje.

Da den militære brugsværdi af øvelsespladsen også er stærkt afhængig af områdets naturmæssige bæreevne, er der også en militær interesse i at sikre en god plejetilstand.

7.7 Planteliv

Floraen på Finderup øvelsesplads og Rosborg Sø er omtalt i Peter Winds "Oversigt over botaniske lokaliteter. Nr. 8. Viborg Amt", udgivet af Skov- og Naturstyrelsen i 1991. Herudover har Danmarks Miljøundersøgelser v/biolog Peter Wind undersøgt status for rødlistearten Gul Stenbræk i vældene ved Rosborg Sø i 1998.

Nedenstående beskrivelse af floraen er desuden baseret på Skov- og Naturstyrelsens feltregistrering i 1997, 1999 og 2006.

Der er i "Oversigt over botaniske lokaliteter. Nr. 8. Viborg Amt" foretaget en evaluering af den botaniske værdi af henholdsvis Finderup Øvelsesplads og Rosborg Sø. Lokaliteterne anbringes i en af følgende 3 kategorier:

Kategori I = Lokalitet af største botaniske betydning

Kategori II = Lokalitet af stor botanisk betydning

Kategori III = Lokalitet af stor betydning

Kategoriseringen bygger på et kvantitativt og et kvalitativt kriterium. Det kvantitative er baseret på antallet af tilstedeværende sjældne, halvsjældne eller biotopstypiske arter. Det kvalitative er baseret på forekomsten af særligt bevaringsværdige biotoper eller forekomst af såkaldt "rødliste-arter", det vil sige de særligt truede eller sårbare danske plantearter.

Finderup Øvelsesplads er klassificeret som en kategori III S-H lokalitet, dvs. en skov- og hedelokalitet af stor botanisk betydning. Dette er baseret på forekomsten af 1-4 sjældne, halvsjældne eller biotopstypiske arter. Lokaliteten vurderes i øvrigt til at være dårligt undersøgt, og til at være en robust lokalitet - dvs. ikke sårbar. Af særlig botanisk interesse i registreringen er bl.a. forekomsten af hede- og overdrevsindikatorerne Alm. Ene og Lav Skorsoner.

Rosborg Sø med omgivelser er klassificeret som en kategori I V lokalitet, dvs. en ferskvandsvådområde-lokalitet af største botaniske betydning. Desuden vurderes lokaliteten som dårligt undersøgt eller med gamle oplysninger, og den vurderes til at være sårbar eller meget sårbar.

Væld- og kærømråderne ved Rosborg Sø er henført til denne højeste botaniske kategori på grund af forekomsten af I-biotopen Paludellavæld, og på grund af rødlistearten Gul Stenbræk, som er indikatorart for Paludellavæld. Desuden er der et formodet, gammelt fund af en anden rødlisteart, Tørveviol fra Paludella-vældene.

En I-biotop karakteriseres som en biotop der er så typisk, veludviklet eller særpræget, at det på landsplan vil være et tab hvis den forringes eller ødelægges. Denne type af biotoper eller plantesamfund betinger pr. definition områdets umiddelbare anbringelse i kategori I, dvs. en lokalitet af største botaniske betydning.

Biotoper af denne type er f.eks. velbevarede Paludellavæld, veludviklede ekstremrigkær (kalkkær) eller højmoser. Denne type biotoper eller plantesamfund benævnes kort "I-biotoper".

Hedernes og overdrevenes planteliv

Godt en tredjedel af hele øvelsespladsen udgøres af hede og overdrev. Under Skov- og Naturstyrelsens feltregistrering i 1997 blev resultatet af floraundersøgelserne følgende:

De store, kuperede overdrevsbakker i den nordlige halvdel af terrænet rummer en meget rig og varieret flora, uden præg af gødskning. Her findes typiske arter som *Sandstar*, *Tjærenellike*, *Lyngsnerre*, *Gul Snerre*, *Hvid Snerre*, *Hedelyng*, *Alm. Gyvel*, *Aftenpragtstjerne*, *Klitrose* (nær *Gulegård*), *Smalbladet Timian*, *Sølvpotentil*, *Håret Høgeurt*, *Blåhat*, *Kornet Stenbræk*, *Smalbladet Vikke*, *Femhannet Hønsetarm*, *Stor Knopurt*, *Vellugtende Gulaks*, *Djævelsbid*, *Alm. Torskemund*, *Bølget Bunke*, *Knoldranunkel*, *Hvid Okseøje*, *Markfrytle*, *Fløjlsgræs*, *Alm. Hvene*, *Blæresmelde*, *Rødknæ*, *Flerårig Knavel*, *Hundeviøl*, *Alm. Syre*, *Rundbælg*, *Markforglemmigej*, *Tormentil-Potentil*, *Engelskgræs*, *Alm. Kællingetand*, *Selje-røn*, *Gederams*, *Alm. Hundegræs*, *Stedmoderblomst*, *Mangeblomstret Frytle*, *Læge-Øjentrøst*, *Alm. Mælkeurt*, *Gåsepotentil*, *Alm. Kongepen*, *Vellugtende Kamille*, *Liden Skjaller*, *Engelsk Visse*, *Fåresvingel*, *Lyngsnerre*, *Bugtet Kløver*, *Sandstar*, *Blåmunke*, *Blød Hejre*, *Liden Klokke* og *Rensdyrlav*. I Koteletbenet blev der fundet *Bakkenellike*. Ved nordvestsiden af Krogsgårde Sø vokser der desuden den biotoptypiske overdrevsplante *Nikkende Kobjælde*, og i sydvesthjørnet af Rosborg Sø ses flotte bevoksninger af den biotoptypiske overdrevsart *Enebær* på de græssede overdrevsskrænter.

Særligt nord for Holtegård ses prægtige, store bevoksninger af *Tjærenellike* på de sandede bakkeskråninger.

Overdrevsarealer i nordenden vest for Krogsgårde og i Koteletbenet er en del steder præget af tidligere gødskning - der er partier med bevoksning af *Alm. Kvik* og *Mangebladet Lupin*, men dog også med indslag af *Tjærenellike*, *Gul Snerre*, *Lancetbladet Vejbred*, *Knoldranunkel*, *Prikbladet Perikon*, *Gyvel* og *Hvidtjørn*.

Den store hedeblade i syd omkring Bøgebjerg er ret slidt, og mest domineret af *Hedelyng*, som forynges konstant.

De mindre hedearealer på Bøgehøje og Lundhøje har bevoksning af ældre lyng, hvor der også forekommer *Revling*, *Blåbær*, *Tyttebær*, *Rensdyrlav* og *Engelsk Visse*.

I det lille hedeareal Paradiset vokser en bestand af den gullistede hede- og overdrevs-indikator *Guldblomme*. Guldblomme ses også spredt forekommende på andre hede- og overdrevsarealer på terrænet, bl.a. på en lyngbevokset østskråning af Rosborg Sø ud for Dybedam samt i det nordøstlige hjørne af Vedhovedtrekanten.

*Den prægtige Guldblomme er en ægte hedeplante, og er nu blevet fåtallig.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen*

Udover ovennævnte er der i Peter Winds Oversigt over Botaniske Lokalteter for Viborg Amt i 1991 gjort fund af følgende hede- og overdrevsarter: *Eng-Brandbæger*, *Udspærret Dvärgbunke*, *Smalbladet Høgeurt*, *Harekløver*, *Kantet Perikon*, *Rejnfan*, *Alm. Røllike*, *Lav Skorsoner*, *Dusk-Syre*, *Strand-Vejbred* og *Musevikke*. Af disse er *Lav Skorsoner* en hede- og overdrevsindikator, og dermed af særlig botanisk interesse.

Af særlig interesse er desuden et fund af en mindre bestand på ca. 50-100 individer af den sjældne og smukke *Opret Kobjælde*. Fundet blev gjort i det nordvestlige hjørne af terrænet vest for Eskadronvej af forststuderende Jesper Brodersen i foråret 1990. Opret Kobjælde er optaget på den såkaldte gulliste som en national ansvarsart.

Vådområdernes planteliv

Paludellavældene

Den største botaniske attraktion på Finderup Øvelsesplads er forekomsten af de sjældne *Paludella*-væld på vestskrænterne ned til Rosborg Sø. Denne vældtype er opkaldt efter en vegetation der er karakteristisk for denne mosetype, nemlig den sjældne *Piberensermos* (*Paludella squarrosa*). Bemærkelsesværdig er forekomsten af planter, hvis nuværende hovedudbredelse er arktiske og alpine egne, f.eks. *Gul Stenbræk* og *Piberensermos*. Dette skyldes, at vældets vandtemperatur ligger stabilt på ca. 7-8 grader året rundt, og det sommerkølige vand skaber dermed livsbetingelser for de arktiske plantearter. Dermed kan man sige, at der er tale om en slags lille reliktføremkomst fra istiden.

Gul Stenbræk

Gul Stenbræk er en lille plante mellem 10-30 cm, der blomstre smukt gult i tuer i perioden juli til september. Planten er almindelig i de polare egne, og var det også i Danmark under sidste istid. Derfor regnes Gul Stenbræk for en hjemmehørende art.

*Gul Stenbræk ved Rosborg Sø, Finderup Øvelsesplads. Foto: Sten Asbirk
Skov- og Naturstyrelsen*

I dag er Gul Stenbræk en truet art i Danmark, og er derfor optaget som “sårbar” på den røde liste. Den er i 2001 kun kendt fra 7 lokaliteter i Danmark, hvoraf Rosborg Sø er den langt den vigtigste og rummer ca. 75 % af det samlede antal planteindivider. Af figur 6.3 er antallet af optalte individer i perioden 1984 til 2006.

År	Antal
1984	3.000
1988	250 ¹⁾
1998	2.089
2004	4.429
2005	6.463
2006	3.956

Figur 6.3: Optælling af Gul Stenbræk. 1) formentligt var antallet større

Da bestandsvurderingerne før 1998 er baseret på en vis grad af skøn, vurderes bestandsudviklingen til at være stabil men svingende.

Figur 6.4: Fordeling af Gul Stenbræk-planter i det eneste væld arten forekommer i ved Rosborg Sø

På figur 6.4 er forekomsten af Gul Stenbræk på Finderup Øvelsesplads markeret med røde prikker i det væld de forekommer i på vestsiden af Rosborg Sø.

Gul Stenbræk er også truet på europæisk plan, og Rosborg Sø er på denne baggrund udpeget som EU-Habitatområde, dvs. et beskyttet naturområde i henhold til EU's Habitatdirektiv om truede dyr og planter og deres levesteder, se afsnit 13.4.

Rigkærsvældene ved Rosborg Sø

Floraen i de øvrige væld på og ved foden af skrænterne rummer arter som *Vibefedt*, *Majgøgeurt*, *Trævlekrone*, *Kødfarvet Gøgeurt*, *Hjertegræs*, *Bidende Ranunkel*, *Blærestar*, *Alm. Syre*, *Engnellikerod*, *Alm. Mjødurt*, *Blågrøn Star*, *Topstar*, *Bugtet Kløver*, *Kornet Stenbræk*, *Engkabbeleje*, *Gåsepotentil* samt *Hyldebladet Baldrian*. Flere væld bærer således præg af kalkholdige rigkær. Der ses også partier med *Vandkarse*, *Lådden Dueurt*, *Topstar*, *Krybende Potentil*, *Tiggerranunkel*, *Sumpsnerre* og *Smalbladet Mærke*.

*Moskildevæld på skrænterne af Rosborg Sø, som udgør voksested for Gul Stenbræk.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Rosborg Sø

Selve den tidligere Rosborg Sø har et mere næringsfattigt præg. Den sydlige del og de omgivende, vidtstrakte fugtige kær er under stærk tilgroning af pilebuske, især *Øret Pil*, men også *Gråpil* og *Femhannet Pil*. Urtevegetationen er temmelig ensartet og domineres enten af *Kær-Padderok* og *Bukkeblad*, af *Bredbladet Dunhammer*, af *Høj Sødgræs* eller af *Tagrør* på de laveste dele. Af øvrige plantearter registreret kan nævnes *Liden Andemad*, *Alm. Baldrian*, *Kær-Dueurt*, *Sump-Fladstjerne*, *Sump-Forglemmigej*, *Kryb-Hvene*, *Kragefod*, *Sump-Kællingetand*, *Smalbladet Kæruld*, *Vand-Mynte*, *Rørgræs*, *Dynd-Padderok*, *Vandpileurt*, *Glanskapslet Siv*, *Lysesiv*, *Kær-Snerre*, *Rundbladet Soldug*, *Alm. Star*, *Næbstar*, *Topstar*, *Toradet Star*, *Alm. Sumpstrå*, *Sumpsnerre*, *Kærtidsel*, *Tranebær*, *Kær-Trehage*, *Mosetrolde-urt*, *Kær-Fladstjerne*, *Kær-Mangeløv*. Af mosser er der fundet *Aulacomnium palustre*, *Calliergonella cuspidata*, *Climacium dendroides*, *Marchantia polymorpha*, *Philonotis fontana* og *Rhytidiadelphus squarrosus*.

Floraen i terrænets øvrige søer

Den 6 ha store Movsø er brunvandet, og med en største dybde på 4-5 meter. Den er blevet mere alkalisk inden for det seneste tiår, idet pH i 1975 blev målt til 6,2 og i 1988 til 7,5, hvilket muligvis kan skyldes afstrømning fra plantager og marker.

Kun Movsø og Banansøen har et svagt næringsrigt præg, mens resten af terrænets søer og vandhuller er meget næringsfattige hedesøer, med den typiske flora der er knyttet til denne naturtype.

Der ses en svag *Tagrørsbræmme* omkring Movsø og Banansøen, og langs sydkanten af Movsø vokser orkideen *Majgøgeurt*, samt *Kragefod* og *Trævlekrone*. Vandplanten *Vandpest* vokser i Banansøen.

I en del af hedesøerne ses en veludviklet hængesæk af *Spaghnummos* med bevoksning af *Tranebær*, *Smalbladet Kæruld*, *Klokkelyng* og *Rundbladet Soldug*. Flere af de oprindelige og vel-

bevarede hedesøer er i årenes løb desværre gravet op til andesøer med henblik på at forbedre andejagten, såkaldte "vanillekranse" (det opgravede materiale lægges som en ø i midten), og har dermed fået et mere forstyrret og næringsrigt miljø. I åbne søer ses der derfor ofte en del andre vand- og sumpplanter som *Svømmende Vandaks*, *Alm. Blærerod*, *Submerst Levermos sp.*, *Bukkeblad*, *Vandnavle*, *Lysesiv*, *Knopsiv*, *Bredbladet Dunhammer*, *Kragefod*, *Liden Andemad*, *Alm. Star*, *Mosebunke*, *Kærmyse*, *Jomfruhår*, *Blåtop* og *Vejbred-Skeblad*.

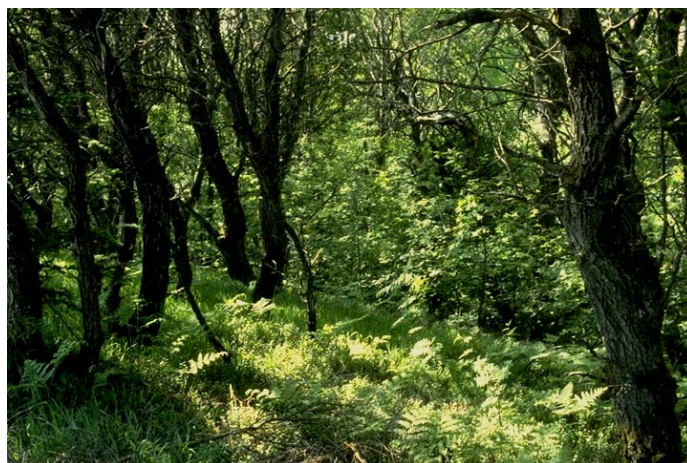
*Den insektædende plante Rundbladet Soldug i en af hængesæk-moserne.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Viborg Kommune oplyser, at den meget sjældne *Bruskbæger* (*Illecebrum verticillatum*) – en rødlisteart under kategorien "akut truet" (E), blev fundet på Finderup Øvelsesplads i 2007.

Skovens planteliv

Finderup Plantage består/bestod overvejende af tæt *Rødgran*, uden særlige florainteresser. Her ses bundvegetation af *Skovstjerne*, *Bævreasp*, *Tormentilpotentil*, *Vortebirk*, *Tyttebær*, samt forskellige *nåleskovs-mosser*. De mange nykulturer der er etableret efter stormen, vil få et stort indslag af hyld, hindbær, brombær, birk, bølget bunke mv., hvilket vil være med til at ændre florasammensætning i plantagen væsentligt, i en mere varieret retning.

I skovkanter og lysninger ses *Hedelyng*, *Tyttebær*, *Revling*, *Blåtop*, *Bølget Bunke*, *Ørnebregne* og *Blåbær*. Floraen afspejler således fortsat, at der er tale om gamle hedeplantager.

*Selvsået krat af Bævreasp med frodig underskov. Ved Kongehøjen.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Planteliv i krat og levende hegn

De spredte krat på terrænet er som regel selvsåede, og består af forskellige træarter som *Stilkeg*, *Hvidtjørn*, *Gråpil*, *Ær*, *Hyld*, *Røn*, *Skovfyr* og *Rødgran*. På fugtige arealer er der opstået tæt krat af *Birk* og flere forskellige *Pilearter*. Enkelte steder ses også selvsået nålekrat, f.eks. *Skov-* og *Bjergfyrkrat* på Bøgehøje.

Hvid Anemone ved Mønsted Å, maj 1999. Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen

Mange af de gamle, levende hegn mellem de tidligere marker bestod af Hvidgran. De fleste af disse er i dag fjernet i forbindelse med opfyldelse af drifts- og plejeplanen. Terrænet er blevet langt mere åbent efter at de nord-sydgående hvidgranshegn er ryddet. Der er også nyplantede, levende hegn af forskellige løvtræarter, bl.a. et meget bredt løvbælte ud mod Holstebrovej overvejende bestående af Eg og Bøg.

7.8 Dyreliv

Pattedyr

Af størst biologisk interesse er forekomsten af den rødlistede pattedyrart *Odder*, som kan træffes langs Mønsted Å og i Rosborg Sø, muligvis blot som strejfer. Den er i forbindelse med landsdækkende registreringer, foretaget af Danmarks Miljøundersøgelser i 1984-86, i 1991 og i 1998, konstateret i Mønsted Å på strækningen gennem Rosborg Sø. Mønsted Å er et sidevandløb til Jordbro Å, som strømmer ud i Hjarbæk Fjord i den centrale del af Limfjorden.

Under Skov- og Naturstyrelsens feltregistrering i 1997 blev sandbanken under jernbroen over Rosborg Sø undersøgt for fodspor eller ekskrementer af odder, men med et negativt resultat. Derimod fandtes ekskrementer af odder ved åens gennemløb under Holstebrovej i

april 1999. På dette sted har Viborg amts Naturforvaltningskontor anbragt en faunapassage i form af en flydende træpontonbro i åen på hele strækningen under vejdæmningen. Herved undgår man, at oddere løber op over vejen, hvor de kan blive trafikdræbt.

*Viborg Amts faunapassage for odder i form af en flydende træpontonbro under Hovedvej A 16.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Odder er et af Danmarks sjældneste pattedyr, med en landsbestand på 800-1000 dyr. Heldigvis er bestanden i fremgang.

Udover odder er der ikke fundet særlige oplysninger om pattedyrfaunaen på Finderup Øvelsesplads. Jydske Dragonregiment har bidraget med oplysninger om pattedyrfaunaen, og nedenstående oplysninger er baseret herpå, sammen med Skov- og Naturstyrelsens egne registreringer i 1997 og 1999:

Det vurderes, at bestandene er som følger i 2007:

Hare er generelt fåtallig i terrænet, men varierer i antal i løbet af året.

Råvildt er talrig. Bestanden er anslået til 100-120 dyr. De fleste opholder sig i Rosborg Søområdet og i randområder, men iøvrigt findes de overalt i terrænet.

Kronvildt træffes som strejfare udefra af og til i terrænet, men der er ingen fast bestand. Under markregistreringen, september 2006 blev der observeret fod af kronvildt to steder i Vedhoved Skov af skovfoged Troels Borremose. Dels øst for håndgranatbanen og dels ved lille sø ved Jagtvej.

Ræv yngler almindeligt i terrænet. Der findes 3 kunstgrave, og der er fundet ca. 10 naturlige rævegrave, bl.a. ved Brunebakke, Oksedal og Skelhøj. Der er ikke konstateret sygdommen ræveskab hos rævene inden for de senere år. Der blev i øvrigt ikke nedlagt ræve i 2006.

Mink træffes som undslupne, men vildtlevende, i Rosborg Ådal langs Mønsted Å og ved "AD's Hul".

Grævling findes i terrænet, hvor den ses jævnligt.

I marts 1999 blev der under markgennemgang konstateret en meget stor musebestand overalt i terrænet, specielt i skovområderne, og hovedsageligt af *Rødmus*. Desuden sås *Mosegris* ved et vildtfodningssted i Koteletbenet.

Fugle

Finderup Øvelsesplads blev nøje gennemgået i ynglesæsonen 1997, samt i foråret 1999 med henblik på en registrering af områdets fuglefauna. Der blev konstateret ikke færre end 76 arter, heraf den overvejende del som ynglefugle. De fleste er almindelige arter, knyttet til åbne hede- og overdrevsarealer, skov eller vådområder.

Herudover blev terrænet atter gennemgået i juni 2006 i forbindelse med nærværende planrevision.

Der er ikke fundet tilgængelige oplysninger i litteraturen om fuglelivet på øvelsespladsen. Området er f.eks. ikke omtalt i Dansk Ornitologisk Forenings landsdækkende registrering af fuglelokaliteter fra 1983, eller dækket ved den tilsvarende, landsdækkende fuglelokalitetsregistrering i årene 1993-95 som en del af projekt "Fuglenes Danmark". Det skyldes først og fremmest, at området normalt er lukket for offentligheden.

I det følgende gennemgås fuglelivet i henholdsvis hede- og overdrevsområderne, vådområder og i skovene.

Fuglelivet på hede- og overdrevsarealerne

Karakterfuglen på de helt åbne hede- og overdrevsarealer er *Sanglærke*, som blev fundet ynglende med ca. 30-35 par, talrigst på de gamle marker i østenden af Koteletbenet. Her findes også en anden typisk åbentlandsfugl, den fåtallige *Agerhøne*, som dog blot er set med et enkelt par. Af andre typiske åbentlandsfugle blev fundet *Engpiber* med 10 par, *Tornirisk* med 8 par og *Gulspurv* med ca. 20 par. På de mere frodige, lavtliggende dele af overdrevsarealerne blev *Bynkefugl* fundet med 10-12 par. På de tørre overdrevsarealer ned til Rosborg Sø, bl.a. i enebærkrattet i sydvest, fandtes 3 par af den fåtallige *Rødrygget Tornskade*.

Digesvaler yngler i kolonier på skrænter og i grusgrave. Der blev fundet 3 kolonier på i alt ca. 65 par.

Karakterfugle, som mere er knyttet til krat og små skovpartier i det åbne land, er *Tornsanger* (23 par), *Løvsanger* (45 par), *Skovpiber* (55-60 par) og *Bogfinke* (28 par).

Af særlig betydning er forekomsten af op til 14 par *Hedelærker*. Hedelærke er optaget på 1997- rødlisten som sjælden i Danmark, og landsbestanden skønnes at udgøre kun ca. 300 par. Bestanden på Finderup Øvelsesplads er den hidtil største kendte forekomst i landet, og derfor af væsentlig ornitologisk betydning. Hedelærkerne på Finderup findes i et ret koncentreret område fra morterbanen i sydøst over til Langskov Dal i sydvest, til Granhøjgård i nordvest og Operationscenter Finderup-området i nordøst. Området er karakteriseret som et afvekslende og kuperet overdrevs- og hedeterræn, med et for hedelærken typisk indslag af små, spredte grupper af åbne, gamle skovfyrbevoksninger. I juni 1997 blev der fundet 4-5 par Hedelærker, mens bestanden i 1999 blev talt op på det optimale tidspunkt i ultimo marts, hvor sangaktiviteten er størst. Her blev der i dagene 27. - 28. marts 1999 optalt 14 syngende fugle.

Fuglearter som er knyttet til løvbærende skov og krat i det åbne land samt levende hegn er *Ringdue* (7-10 par - temmelig fåtallig), *Fasan* (kun få par, Koteletbenet og nordlige del af Rosborg Ådal), *Jernspurv* (2 par), *Solsort* (12-15 par), *Gærdesanger* (2 par), *Havesanger* (4 par), *Munk* (6 par), *Musvit* (5 par), *Blåmejse* (2 par), *Husskade* (2 par), *Krage* (2 par), *Stær*, *Skovspurv* (1 par), *Grønirisk* (3-4 par), *Gråsiken* (6 par), *Dompap* (2 par) og *Kærnebider* (1 par v. Banansøen).

I vinterhalvåret kan den fåtallige *Stor Tornskade* træffes på terrænet som vintergæst nordfra. Den sås i oktober 1999 ved Rosborg.

Fuglelivet i vådområder

Det vigtigste vådområde for fuglene er Rosborg Sø. Her blev der i ynglesæsonen 1997 konstateret 9 par *Gråænder*, 1 par *Troldænder*, 1-2 par *Viber*, 8 par *Dobbeltbekkasin*, 1 par *Knopsvane*, 2 par *Kørsanger*, 1 par *Rørsanger* og 6 par *Rørspurv*. Daværende jagtofficer major S.E. D. Clausen oplyste endvidere, at der årligt ses rastende *Fiskeørn* i træktiden ved Rosborg Sø, og at *Isfugl* kan træffes langs Mønsted Å. I juni 2006 optalte Skov- og Naturstyrelsen ca. 10 par *Hættemåger*, 1 par *Troldænder*, 2 par *Blishøns*, 1 par *Gråstrubet Lappedykker* samt et par *Rørhøg* i Rosborg Sø.

Tre andre vådområder af fuglemæssig betydning er Tougaard Mose, Banansøen og Movsø. I Tougaard Mose findes en koloni af *Hættemåge* på 90-100 par. Hættemågen er gået voldsomt tilbage på landsplan i de seneste årtier. Derfor er kolonien på Finderup Øvelsesplads af regional ornitologisk betydning. Kolonien er ikke stabil. Frem til og med 1997 ynglede 90-100 par. I 1999 forsvandt næsten alle fuglene pludseligt i løbet af april, men det forlyder, at de senere vendte tilbage. I 2006 var kolonien nede på ca. 10 par. Hættemågekolonier er kendt for at tiltrække ynglende andefugle. Derfor ikke overraskende, at der yngler der 2-3 par *Troldand* og 2 par *Gråand* i Tougaard Mose. Desuden ses her *Topppet Lappedykker* (2 par med unger i 2006), *Lille Lappedykker* (1 par), *Blishøne* (1 par), *Knopsvane* (1 par), samt enkelte rastende *Fiskehejrer*.

I Banansøen ved Krogsgaarde ynglede der i 1997 2 par, og i 1999 ikke mindre end 3 par af *Gråstrubet Lappedykker*, som, bortset fra Vejlerne i Thy, er en sjælden ynglefugl i det vestlige Danmark. I 2006 var der dog kun 1 par. I Banansøen yngler desuden *Knopsvane* (1 par), *Blishøne* (2 par), og *Grønbenet Rørhøne* (1 par).

I den fiskerige Movsø yngler 2 par *Toppet Lappedykker*, 1 par *Knopsvane*, 2 par *Blishøne* samt 1 par *Rørspurv*. Ved Movsø ses ifølge jagtofficer Clausen ofte rastende *Fiskeørn* i træktiden.

I de mange små, næringsfattige hedesøer på terrænet er der kun meget sparsomt med vandfugle. *Gråand* findes med 5-10 par spredt rundt i terrænets vandhuller, og i et vandhul sydvest for Løvdal sås i marts 1999 et par *Krikand*, som er en fåtallig ynglefugl i Danmark, knyttet til hedemoser. Om sidstnævnte er ynglefugle kan ikke siges med sikkerhed.

I fugtigt pilekrat omkring vådområder registreredes *Gøg* (4-6 kukkende), samt *Sumpmejse* (5-6 par) og *Halemejse* (1 par). De to sidstnævnte arter er knyttet til gammel sumpskov i naturtilstand.

*Gråstrubet Lappedykker på rede i Banansøen ved Krogsgård.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Både *Landsvale* og *Digesvale* sår fange insekter over vådområderne. *Landsvaler* yngler med ca. 10-12 par på bygninger rundt om på terrænet, og *Digesvaler* som nævnt i kolonier i skrænter og i en lille grusgrav i Koteletbenet. Det er af hensyn til svalerne vigtigt, at sidstnævnte grusgrav ikke fyldes op på gruskrænten i sydenden, hvor svalerne har deres redehuller.

Fuglelivet i skovene

I Finderup plantage og de øvrige skovbevoksninger blev der udover ovennævnte arter fra krat i åbent land fundet en række nåleskovs- eller blandingsskovsfugle.

Musvåge yngler i skovene med en anslået, samlet bestand på 5-6 par. De ses meget ofte kredse over terrænet, hvor de benytter de åbne områder som fødesøgningssted for mus m.v., mens de bygger rede i det tilgrænsende skovparti. *Spurvehøg* lever mere i lukket terræn, hvor den fanger småfugle. Der blev registreret ca. 3 par spurvehøge i skovene, hvor de bygger rede i tætte nåleskovsbevoksninger.

Den halvsjældne *Grønspætte* foretrækker halvåben blandingsskov af løv og nål vekslende med åbne partier som f.eks. overdrev eller heder, der er vigtige fourageringsbiotoper. Her findes myrer, som udgør en af artens vigtigste fødeemner. Der skal også være gamle eller døde træer. På Finderup Øvelsesplads registreredes 1 par Grønspætter syd for Tovby. *Stor Flagspætte* er mere udbredt i terrænets bevoksninger. Bestanden blev anslået til 8-10 par. Endeligt blev den sjældne *Sortspætte* konstateret en enkelt gang i området ved Rosborg Sø i juni 1997 - måske var det blot en strejfer. Den er efterfølgende observeret en del gange på terrænet.

Ravn, som er en fåtallig ynglefugl i Danmark, sås kun en enkelt gang, i april 1999, kredse over Vedhoved Skov, men det vides ikke om det var en ynglefugl. Den er efterfølgende set mere regelmæssigt på terrænet.

Af mere udbredte arter nåle- og blandingsskovfugle blev fundet *Gærdesmutte*, *Rødhals*, *Rødstjert* (6 par), *Sangdrossel* (8 par), *Misteldrossel* (4-5 par), *Fuglekonge*, *Grå Fluesnapper* (1 par ved Paradiset), *Topmejse*, *Sortmejse*, *Skovskade*, *Grønsisken* og *Lille Korsnæb*.

Fuglelivet ved bygninger

På Krogsgårde og de gamle, nedlagte gårde yngler flere fuglearter som er knyttet til menneskelig beboelse. Der yngler således 10-12 par *Landsvaler* på de gamle bygninger, og ca. 6 par *Hvid Vipstjert*.

Krybdyr og Padder

I henhold til Kåre Fogs felthåndbog "Nordens padder og krybdyr" fra 1997 er følgende padde- og krybdyrarter udbredt i den egn, som Finderup Øvelsesplads er beliggende i: *Lille Vandsalamander*, *Stor Vandsalamander*, *Løgfrø*, *Skrubtudse*, *Butsnudet Frø*, *Spidssnudet Frø*, *Markfirben*, *Alm. Firben*, *Stålorm*, *Snog* og *Hugorm*.

Det har i øvrigt ikke været muligt at finde særlige oplysninger om krybdyr- og paddefaunaen på terrænet. Det er Skov- og Naturstyrelsens indtryk, at området ikke har været undersøgt specielt med henblik herpå.

Under Skov- og Naturstyrelsens gennemgang af terrænet i juni 1997 og i marts-april 1999 blev der truffet *Alm. Firben*, *Hugorm*, *Skrubtudse* og *Butsnudet Frø* i terrænet. Navnlig *Butsnudet Frø* er talrig på terrænet. Der blev i marts 1999 hørt kvækkende kor og konstateret ægklumper i flere af vandhullerne.

I en publikation fra Viborg Amt: Frøer, tudser og salamandre i udvalgte dele af Viborg Amt, 1992, fremgår det, at paddebestanden bl.a. i området umiddelbart nord for Finderup Øvelsesplads er blevet undersøgt. I Fusager og ved Bryrup er den sjældne *Løgfrø* blevet fundet, bl.a. med yngeludvikling. Dette kunne indikere, at der måske også findes *Løgfrø* på Finderup Øvelsesplads. Området er meget velegnet for *Løgfrø*, som lever på solåbne, tørre steder med lav vegetation og en let, oftest sandet jordbund, der tillader de voksne dyrs gravende levevis.

Løgfrø blev eftersøgt af Skov- og Naturstyrelsen i marts 1999 uden resultat, men der bør forsøges igen.

Dagsommerfugle

I sommeren 1997 foretog Skov- og Naturstyrelsen undersøgelser af dagsommerfuglefaunaen på Finderup Øvelsesplads. Herudover blev området dækket i de første år af 1990'erne som led i et storstilet projekt, kaldet Atlasprojektet Danmarks Dagsommerfugle.

På Finderup Øvelsesplads blev der i forbindelse med kortlægningen samt Skov- og Naturstyrelsens egen registrering i 1997 og 2006 fundet følgende arter:

Spættet Bredpande, Stregbredpande, Skråstregbredpande, Kommabredpande, Stor Bredpande, Sortåret Hvidvinge, Stor Kålsommerfugl, Lille Kålsommerfugl, Grønåret Kålsommerfugl, Aurora, Citronsommerfugl, Sørgekåbe, Dagpåfugleøje, Admiral, Tidselsommerfugl, Nældens Takvinge, Klitperlemorssommerfugl, Storpletlet Perlemorssommerfugl, Moseperlemorssommerfugl, Brunlig Perlemorssommerfugl, Brun Pletvinge, Okkergul Pletvinge, Græsråndøje,

Engrandøje, Okkergul Randøje, Blåhale, Det Hvide W, Grøn Busksommerfugl, Lille Ildfugl, Dukatsommerfugl, Violetrandet Ildfugl, Dværgblåfugl, Skovblåfugl, Engblåfugl, Almindelig Blåfugl, Isblåfugl, muligvis Rødplettet Blåfugl, Bølleblåfugl samt Foranderlig Blåfugl.

*Isblåfugl flyver på blomsterrige enge, bla. ved Rosborg Sø.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Af særlig interesse er forekomsten af Kommabredpande, Klitperlemorssommerfugl, Moseperlemorssommerfugl, Brun Pletvinge, Okkergul Pletvinge, Violetrandet Ildfugl, Bølleblåfugl og Engblåfugl. Alle disse er sjældne eller i alvorlig tilbagegang i hele eller store dele af deres udbredelsesområde i Danmark. De er derfor optaget på rødlisten 1997 som sårbare arter.

Moseperlemorssommerfugl er knyttet til højmoser og hængesæk i hedemoser. Det er derfor vigtigt at bevare denne naturtype på øvelsespladsen. Violetrandet Ildfugl blev set flyve med Isblåfugl i de blomsterrige ekstremrigkær ved Rosborg Sø i juni 1997. Kommabredpande, Klitperlemorssommerfugl og Engblåfugl findes på de blomsterrige overdrev, særligt i den nordlige del af terrænet.

I juni 1997 var de dominerende dagsommerfuglearter på terrænet Okkergul Pletvinge og Sort-året Hvidvinge. Begge sås i store tal overalt på overdrevsarealerne. Også Brunlig Perlemorssommerfugl var almindelig.

I forbindelse med nærværende revision af planen sås den 23. juni 2006 den sjældne *Brun Pletvinge* ved Gule Gård.

Andre insekter

Af andre insekter på terrænet sås bl.a. *Bjørnespinder*, *Grøn Køllesværmer* på overdrevsarealerne, samt en del ubestemte guldsmede i form af *Libeller* og *vandnymfer* ved vandhuller.

7.9 Sammenfatning

Sammenfattende kan det konkluderes, at Finderup Øvelsesplads udgør et naturområde af såvel national som international betydning.

Geologisk set er terrænet et af de mest spændende af forsvarets arealer. Finderup Øvelsesplads er en del af Dollerup-Hald området, der har væsentlig betydning for studiet og for forståelsen af Jyllands geografi og landskabsformer. Den sidste istids hovedopholdslinie nåede frem til Vedhovedgård-området, som ligger umiddelbart syd for terrænet. Hele øvelsesterrænet var altså netop dækket af is under sidste istid, hvilket har præget landskabet på en karakteristisk måde som et rigtigt istidslandskab med mange dødishuller, tunneldale og kuperet terræn.

Botanisk set kan det sammenfattes, at Rosborg Sø med tilhørende væld på skrænterne udgør en lokalitet af national og international botanisk betydning, med forekomst af den sårbare rødlisteart Gul Stenbræk, og den truede naturtype Paludellavæld. Vældene udgør det vigtigste voksested i Danmark for Gul Stenbræk. Tre fjerdedel af landets samlede bestand af denne planteart findes her. På dette grundlag er Rosborg Sø udpeget som habitatområde nr. 37 i henhold til EF's Habitatdirektiv, i alt 74 ha.

Den øvrige del af øvelsespladsen er klassificeret som en lokalitet af stor botanisk betydning, med forekomst af de tre gulliste-arter Guldblomme, Nikkende og Opret Kobjælde, og en række sjældne eller lokalt sjældne planter, som Alm. Blærerod, Klokkelyng, Kærmyse, Kødfarvet Gøgeurt, Maj-Gøgeurt, Vibefedt og Tjærenellike. Desuden en række biotoptypiske arter.

Af særlig botanisk værdi er forekomsten af et samlet hede- og overdrevsareal på over 300 ha, et særsyn i det danske landskab. Desuden er de endnu intakte hedesøer med hængesæk af botanisk værdi.

Faunamæssigt har Finderup Øvelsesplads national betydning, både hvad angår pattedyr, fugle og insekter.

Terrænet rummer Danmarks sjældneste pattedyr, den rødlistede Odder, som findes i Rosborg Sø og langs Mønsted Å.

Finderup Øvelsesplads har et rigt fugleliv. Der er registreret 76 fuglearter på terrænet, heraf de fleste ynglefugle. Af national ornitologisk betydning er forekomsten af landets største ynglebestand på i alt 14 par Hedelærker, en art som er på 1997 rødlisten over sjældne fugle i Danmark. Også Isfugl, som forekommer på terrænet, er optaget på den røde liste under kategorien "sjælden".

Som insektlokalitet udmærker Finderup Øvelsesplads sig som levested for en række dagsommerfuglearter, der er optaget som sårbare på den røde liste. Det drejer sig om arterne Kommabredpande, Klitperlemorssommerfugl, Moseperlemorssommerfugl, Violetrandet Ildfugl, Okkergul Pletvinge, Brun Pletvinge, Bølleblåfugl og Engblåfugl.

Kulturhistorisk set er området også af betydelig interesse. Der findes i alt 34 velbevarede gravhøje, som stammer fra stenalder og bronzealder. En del af Danmarks længste halvkredsvold, den fredede Margrethevold, ligger på det militære område ud til vestkanten af Rosborg

Sø. Der er rester af de gamle veje fra studedriftens dage gennem terrænet, bl.a. Alvejen, og i den sydlige del findes den smukke studefold Paradiset.

7.10 Status for naturgenopretningsprojektet Rosborg Sø

I drifts- og plejeplanen fra 2001 besluttede forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen at søge Rosborg Sø genskabt ved etablering af stryg ved det gamle vadested syd for hovedvej 16. Genskabelse af søen vil bremse den nuværende udtørring og tilgroning med pilekrat på mosefladen. Der skabes langt bedre levesteder for vandfugle- og dyr, vandplanter, vandinsekter m.v. Vandkvaliteten i Mønsted Å vurderes at blive betragteligt forbedret, da søen med sin hængesæk vil have stor selvrensende effekt på vandløbet. På afvejningsmøde i 2001 blev det besluttet, at fremlægge projektet for Viborg Amt til myndighedsbehandling, offentlig høring og VVM-redegørelse.

Projektet lå imidlertid stille frem til februar 2006, hvor Skov- og Naturstyrelsen på et opstartsmøde i forbindelse med revisionen af drifts- og plejeplanen for Finderup Øvelsesplads igen fremlagde planerne om at genskabe Rosborg Sø. På dette møde redegjorde Skov- og Naturstyrelsen for, at projektet muligvis kunne finansieres af den såkaldte "miljømilliard".

Miljøminister Connie Hedegaard offentliggjorde i 2006 en række eksempler på projekter rundt om i landet som søges gennemført som led i den særlige vand- og naturindsats under den såkaldte "miljømilliard". Miljøministeren offentliggjorde kriterierne, som lægges til grund for prioriteringen af indsatsens projekter. Der fokuseres på naturgenopretning bl.a. af vådområder f.eks. ådale, vandløb, søer, våde enge, strandenge m.v., og indsatsen skal bidrage til at gennemføre EU's direktiver om naturbeskyttelse. Den centrale Limfjord er et af indsatsområderne, og Mønsted Å, som udspringer i Rosborg Sø og tilgrænsende arealer, er netop et af tilløbene til den centrale Limfjord. Dermed faldt Rosborg Sø inden for rammerne af indsatsområderne.

På baggrund af ønsker fra forsvaret og det i drifts- og plejeplanen for Finderup Øvelsesplads planlagte, er der i februar måned 2007 færdiggjort en forundersøgelse, som skitserer 3 scenarier med skabelse af en sø på mellem 45 og 65 ha, se bilag 8.

Genskabelsen af søen vil udover at medføre en generel forbedring af naturforholdene i området også reducere kvælstofbelastningen med ca. 150 kg N/ha/år og 200-300 kg fosfor/år.

Rosborg Sø projektområdet ligger næsten udelukkende på øvelsesterret, men der er nogle få hektar privatejede arealer, som påvirkes. Feldborg Statsskovdistrikt vil tage kontakt til de berørte lodsejere om den netop afsluttede forundersøgelse i løbet af foråret 2007.

Rosborg Sø er et af de første naturområder i Danmark som kan få glæde af den såkaldte "Miljømilliard", såfremt det besluttet at gennemføre projektet på basis af forundersøgelsen.

7.11 Offentlighedens nuværende adgang

Øvelsespladsen er af sikkerhedshensyn lukket for offentligheden det meste af året pga. kørsel med kampvogne og andre tunge køretøjer. Desuden skydes og sprænges der fra de udlagte skydepladser og sprængningsområder. Øvelsespladsen er dog åben for offentligheden, når der ikke er militær aktivitet. Oplysninger om militær aktivitet kan ses ved de tre informationsstande ved indfaldsvejene til terrænet. Derudover annonceres der en kvartalsvis aktivitetsoversigt i lokalavisen (Fjends Herreds Folkeblad) og en månedsvis opdateret aktivitetsoversigt kan ses på Internettet.

Eneste område som er permanent åbent for publikum er en sti ved Margrethevolden vest for Rosborg Sø.

Derudover udlejes hele eller dele af terrænet efter særlig aftale til rådighed i de aktivitetsfrie perioder til fritidsformål for forskellige brugere. Der skal fremsendes en anmodning herom i hvert enkelt tilfælde til adressen **Lokalstøtteelement (LSEHOL), Dragonkasernen, 7500 Hølstebro**, som efter behandling fremsender svarskrivelse vedrørende betingelser for evt. lån/leje af terrænet.

Typiske brugere er skoler, foreninger, klubber m.v. og området benyttes på denne måde i stigende grad. I 1992 besøgte således ca. 5.000 civile terrænet. I 1998 var tallet væsentligt højere og i dag er det vanskeligt at finde en weekend i året, hvor terrænet ikke benyttes i et eller andet omfang af civile. Herudover arrangeres årligt et antal ekskursioner for foreninger og skoleklasser.

Inden foreninger med køretøjer såsom motocross, 4-hjulstrækkere og lignende ibrugtager terrænet vil der altid blive en forevisning af det område (veje og spor) der må køres på/i med den ansvarlige leder for arrangementet, og gennemgang af vilkår, således der kan tages mest muligt hensyn til natur og dyreliv.

Enkeltpersoner har tilladelse til at gå, ride eller cykle på veje, stier og spor i terrænet i aktivitetsfrie perioder i tidsrummet 08.00 til solnedgang. I øjeblikket er kørsel i personbil tilladt på udvalgte vejstrækninger, som det fremgår af publikumsfolderen om Finderup Øvelsesplads. Her indskræpes endvidere reglerne for brug af åben ild m.v., samt at hunde skal føres i snor.

Fiskeri med stang i Movsø er tilladt for personel ansat ved Forsvaret. Fiskeri skal ske indenfor bestemmelserne om det statslige fisketegn. Der skal udvises hensyn til dyre-, fugle- og planteliv.

Ved de tre informationsstande ved indfaldsvejene til Finderup Øvelsesplads, er der desuden foldere til fri afbenyttelse med informationer om terrænets historie, naturen, supplerende generelle bestemmelser samt kort over Finderup øvelsesplads. Folder kan også printes ud fra Internettet.

8 Nuværende militære anvendelse af Finderup Øvelsesplads

8.1 Overordnede principper for øvelsespladsens benyttelse

Finderup Øvelsesplads henhører under Hærens Operative Kommando (HOK) og forvaltes af Lokaltstøtteelement (LSEHOL). Arealet anvendes i stor grad af alle Forsvarets og Hjemmeværnets enheder og herudover af Politi samt af civile institutioner og klubber.

Tildeling og fordeling af terrænet finder sted ved årlige terræfordelingsmøder ved HOK's foranstaltning. Ledige perioder tildeles ved rekvisition indsendt til LSEHOL.

Med henblik på uddannelse af soldater til forsvarets enheder anvendes Finderup Øvelsesplads til øvelser og uddannelse for både bæltekrøretøjer og hjulkrøretøjer samt enheder til fods. Området rummer endvidere en række faste faciliteter i form af en "by" – TOVBY- til brug for uddannelse i bebyggede områder, graveområder for ingeniør- og kampvognsenheder, stillingsområder for kampvogne, områder til brug ved flotbringning og bjærgning, laserafstandsmålerbane, sprængningsområde, minimorterbane, feltforhindringsbane, kørebane til mørkebrug og bane til kast med skarpe håndgranater m.m.

Desuden rummer terrænet gode muligheder for bivuakering, feltmæssig underbringelse samt stillingsområder for forskellige enhedstyper. I tilslutning til øvelses- og uddannelsesvirksomheden findes to gårde - "GULE GÅRD" og "GRANHØJGÅRD" - med faciliteter til brug for kommandostationer og lignende.

Der kan gennemføres øvelser i et omfang svarende til en bataljons størrelse (400 – 600 mand).

Finderup Øvelsesplads benyttes meget intensivt, idet der gennemføres øvelser med enheder af varierende størrelse, stort set hver dag hele året igennem, ofte også i nattetimerne. I weekenderne benyttes terrænet hovedsageligt af Hjemmeværn, Politi eller civile brugere.

Øvelses- og uddannelsesvirksomhed foregår over hele terrænet, dog er der begrænsede aktiviteter i området vest for Rosborg Sø. Der graves skyttehuller og stillinger i flere dele af terrænet. Større gravearbejder med maskiner dog kun efter særlig tilladelse og anvisning. Et særligt graveområde er udlagt i østenden af Koteletbenet. Kørsel med bæltekrøretøjer og tunge hjulkrøretøjer udenfor de anlagte spor må kun finde sted, når øvelsen/uddannelsen kræver det og under mulig iagttagelse af og hensyn til den nedslidning af terrænet dette medfører.

I terrænet findes et antal administrativt fredede områder, markeret med rød/hvide betonpæle og træpæle markeret med refleks. I disse områder må der kun færdes til fods, og enhver form for gravning eller kørsel er forbudt.

Der foregår følgende skyde-, sprængnings- og kørselsaktiviteter på øvelsespladsen:

- Skydning med øvelsesammunition overalt i terrænet med våben op til kaliber 12,7 mm samt haglgevær(jagt)
- Skydning med øvelsesammunition overalt i terrænet med tunge våben, samt brug af kanonslag.

- Sprængning af ladninger op til og med 200 g til markering af mortar- og artilleriild overalt på terrænet.
- Skarpkast med håndgranat.
- Sprængning af ladninger op til 2 kg i særligt sprængningsområde ved Holtegård.
- Kørsel med hjulkøretøjer
- Kørsel med pansrede køretøjer, der omfatter: Kampvogne, pansret mandskabsvogn, selvkørende haubits, samt øvrige bælte køretøjer.

8.2 Generel vurdering af Finderup Øvelsesplads militære anvendelsesmuligheder

Koteletbenet

Den nordøstlige del af terrænet – benævnt ”koteletbenet” – er relativt smalt (gennemsnitligt 700 meter). Afstanden fra terrænets nordøstlige begrænsning (Finderupvej) til Lundhøjepartiet er 2000 m. Terrænet har korte observationsafstande på grund af terrænets kuperede karakter, tværgående hegn og beplantninger i form af skovparceller og bevoksning omkring vandhuller. En hovedakse for hjulkøretøjer og bælte køretøjer løber øst-vest og har direkte forbindelse til den østlige akse gennem hovedterrænet og via Bøgehøje-Vesterhøj til den centrale og vestlige del af hovedterrænet.

Hovedterrænet, nord for Langskovdal

Hovedterrænet – fra A16 til Vedhoved (nord-syd akse) og fra Morville Plantage til Rosborg Sø (øst-vest akse) er i den nordlige del karakteriseret af et øst-vestgående højdedrag (Lundhøje – Bøgehøje - Vesterhøj) med relativt gode observationsafstande mod syd og sydvest. Skovparceller, levende hegn og slugter reducerer observationsafstandene, specielt mod sydøst. Gode observationsafstande kan fremhæves fra Lundhøje mod Brune Bakke (i afd. 8), fra Vesterhøj mod Tovby, Kykhøjgård og Langskovhus og fra terrænet vest for Krogsgårde mod Rosborggård og terrænet vest for Rosborg. I øst-vestlig retning er observationsafstandene generelt korte. Terrænets østlige del består primært af skov.

Langskovdal

Terrænet gennemskæres af Langskovdal. Terrænet omkring og i Langskovdal er kuperet og meget lukket. Der er etableret overkørsler i østlige del, ved Langskovhus, over dæmningen syd for Holtegård og i nordenden langs Movsø's sydkant til eller fra Alvejen vest for Movsø. Dalen udgør en naturlig hindring for bevægelser i terrænets længderetning.

Hovedterrænet syd for Langskovdal

Terrænets sydlige del er i den centrale og vestlige del relativt åbent. Den østlige del er skovklædt og lukket. Fra bakkepartiet nordvest for Haldager Skov er der gode observationsmuligheder mod syd og nord. Området syd for Vedhovedvej er skovbevokset og lettere kuperet.

Terrænets militære anvendelsesmuligheder

Terrænet i den østlige og vestlige del er generelt uoverskueligt terræn med gode muligheder for at gennemføre afsiddet kamp. Den centrale del udgør primært åbent terræn med muligheder for at øve kamp på længere afstande med kampvogne, panserværnsraketter og infanterikampkøretøjer. Øvelser hvor der indgår bevægelig kamp gennemføres bedst i terrænets længderetning gennem den centrale del. Øvelser med mindre enheder (delingsstørrelse) kan dog

gennemføres i terrænets tværgående retning. Området syd for Vedhovedvej, Koteletbenet og terrænets østlige og nordvestlige del vurderes gode som bivuakerings- og stillingsområder samt udgangsområder.

Koteletbenet vurderes endvidere egnet til gruppe- og delingsøvelser afsiddet og i begrænset udstrækning opsiddet. Der er endvidere mulighed for etablering af kampstilling af delingsstørrelse. Den centrale del af terrænet giver gode muligheder for indretning af kampstillingsområder af op til underafdelingsstørrelse.

Tovby indeholder bykampsfaciliteter og terrænet omkring Tovby giver gode muligheder for taktisk fremrykning forud for indbrud med enhedsstørrelse af delingsværdi til underafdelingsværdi.

I terrænets østlige del er der i nord-sydgående retning fra Lundhøje til terrænet sydlige begrænsning i Vedhoved gode muligheder for indøvelse af skovkamp for enheder op til delingsstørrelse.

Langskovdals nordvestlige del er i nogen grad impassabel såvel for køretøjer som afsiddet på grund af moseområder.

Rosborg Sø med Mønsted Å er impassabel i hele længden. Der kan ikke øves overgang over vandløb. Terrænet mellem Alvejen og ådalen er udpræget bevægelsesterræn og der er delvis kørselsforbud af miljøårsager. Terrænet vest for ådalen indeholder kørebane for hjulkøretøjer og pansrede mandskabsvogne. Såvel fra øst- som vestsiden er terrænet om ådalen velegnet til observationsøvelser.

8.3 Principper for planlægning af øvelser og disses gennemførelse

Terrænet anvendes primært til taktisk uddannelse. Behov for terræntyper afhænger af de enkelte øvelsers taktiske indhold. I planlægningsfasen kan LSEHOL kontaktes for rådgivning om bedst egnet terræn før aktiviteternes gennemførelse. I denne fase aftales tilladelse til bl.a. gravning samt specielle forhold der skal tages hensyn til med henblik på at undgå skader i terrænet. Forud for øvelsernes begyndelse skal deltagerne modtage en generel orientering om restriktioner samt foranstaltninger der påhviler enheden og enkeltmand i forbindelse med terrænets brug.

Terrænet besigtiges jævnlige af repræsentanter fra LSEHOL.

8.4 Gældende bestemmelser og restriktioner for færdsel og ophold i terrænet

De generelle bestemmelser og restriktioner for færdsel og ophold i terrænet er fastlagt ved "Blivende Bestemmelser for Finderup øvelsesterræn". Til bestemmelserne hører et øvelseskort, som udleveres af regimentets uddannelsesmaterielkontor samt ved LSE medarbejdere ved tilmelding i terrænet. Kortet angiver skov, vand, fredede områder (gravhøje), veje forbeholdt hjulkøretøjer, tvangsspor for bælte køretøjer samt fareområde for skarpkastning med håndgranat.

Jagt

Garnisonskommandanten i Holstebro er jagtherre og udgiver i samarbejde med LSE/HOL direktiv for jagten.

Fiskeri

Fiskeri med stang i Movsø er tilladt indenfor terrænets åbningstider, for personel ansat ved Forsvaret. Fiskeri skal ske indenfor bestemmelserne om det statslige fisketegn. Der skal udvises fornødent hensyn til dyre-, fugle- og planteliv.

Færdselsrestriktioner

Veje, der er forbeholdt hjulkøretøjer, fremgår af øvelseskortet, og er afmærket med skilte i terrænet.

Spor for bæltekøretøjer

Ved kørsel med bæltekøretøjer anvendes primært i forvejen anlagte spor i forbindelse med transport og forskydning. Kun "taktisk optræden" begrundes kørsel uden for eksisterende spor og under mulig hensyntagen til naturen.

Kørsel med bæltekøretøjer er forbudt i en afstand af 10 m på begge sider af vejen fra hovedvej 16 til "Operationscenter Finderup" på grund af kloakinstallationer. Passage skal ske via den faste overkørsel ved Femstjernen.

Passage af veje med bæltekøretøjer skal foregå vinkelret på vejbanens forløb.

Beplantninger, vildtagre og fredede områder

Fældning og nedkørsel af træer og buske er forbudt. Eventuelle sløringsmaterialer skal rekvireres ved LSE/HOL.

Kørsel og gravning er ligeledes forbudt i nyplantninger, vildtagre og i fredede områder (fortidsminder). Fældede træstammer og træ, der er oplagt i stabler, må ikke fjernes.

Gravearbejder og dozing

Større gravearbejder og enhver form for maskinelt gravearbejde, må kun udføres efter direkte aftale med LSE/HOL.

Sprængning

Sprængninger med skarpe sprængladninger må kun finde sted i terrænet om Holtegård.

Der må i hver enkelt sprængning ikke anvendes ladninger over 2 kg.

I forbindelse med ildmarkeringer må der anvendes op til 200 g sprænglegemer overalt i terrænet, når fredede og beplantede områder undtages. Der må ikke gennemføres nogen former for sprængninger i eller i nærheden af vandløb og søer.

Søer og vandløb

Vadning med bæltekøretøjer må kun gennemføres i søen øst for Depotområde Krogsgårde (se afsnit 8.6). Faste vade- og svømmesteder er ikke etableret. Ødelæggelse af søbredden skal undgås.

Af hensyn til fugleliv og fiskebestand er sejlads på øvelsespladsens søer og vandhuller kun tilladt, når der foreligger et uddannelsesmæssigt formål.

Broen ved Rosborg må ikke anvendes af kampvogne og andre køretøjer, der vejer mere end 27 tons.

Adgang for offentligheden

Øvelsespladsen er af sikkerhedsmæssige hensyn lukket for offentligheden, dog er der i aktivitetsfri perioder en generel adgang til terrænet efter forudgående kontrol ved adgangsskilte opsat ved centrale adgangsveje til terrænet. I området vest for Rosborg Sø er der anlagt en natursti, hvor offentligheden altid har adgang til fods.

Lukket skovområde

Skoven beliggende umiddelbart nord for morterskydebanen er midlertidigt lukket. Øvelsesvirksomhed i skoven må kun foregå til fods.

Lukket område (midlertidig naturbeskyttelse)

For at undgå nedslidning af Kykhøj er området midlertidigt spærret. Øvelsesvirksomhed i området må kun foregå til fods.

Tvangsspor

Kørsel med bæltekøretøjer til og fra den vestlige del af Rosborg Sø-området over jernbroen skal ske via tvangssporet syd om Rosborgvej.

Ved passage af Langskovdal *skal* de etablerede tvangsspor anvendes.

Kørselsforhold

Kørsel med bæltekøretøjer og tunge lastvogne på skrænterne til Rosborg Sø og langs Mønsted Å er strengt forbudt.

Afspærringer

Afspærringer af terrænområder, spor og veje etableres med nedrammede pæle. Afspærring gennemføres for at beskytte nedslidte og sårbare områder og i forbindelse med genopretningsarbejder.

Nyetablerede beplantninger indhegnes generelt med pæle og vildthegn.

8.5 Områder med reguleret anvendelse

På øvelseskortet er angivet “fredede områder” og fortidsminder, hvor øvelsesaktiviteter ikke må finde sted, herunder Margrethevolden, Paradiset og gravhøje. Fredede områder er afmærket med rød/hvide betonpæle samt træpæle afmærket med reflekser.

8.6 Beskrivelse af uddannelses- og øvelsesfaciliteter

Finderup Øvelsesplads rummer bl.a. følgende faste uddannelses- og øvelsesfaciliteter:

Vadning med bæltekøretøjer o.a.

Vadning må alene finde sted i vandhuller beliggende mellem Gule Gård og Kykhøj. Nærmere anvisning ved tilmelding i terrænet.

Bjærgning og flotbringning af køretøjer

Disse uddannelsesaktiviteter kan finde sted i sø/mose sydøst for Granhøjgård. Nærmere anvisning ved tilmelding i terrænet.

Morteterminibane

Der er etableret en morteterminibane i den østlige del af terrænet. Anlægget kan anvendes til miniskydning med morterenheder. På banen er forberedt opstillet et antal kulisser i faste opstillinger.

Håndgranatbane

Banen er beliggende i den sydlige del af terrænet i Vedhoved Skov. Anlægget må anvendes til kast med skarp håndgranat i dagslys.

Nærkampby ”TOVBY”

”Byen” er beliggende ca. midt i terrænet og anvendes til indledende uddannelse i kamp i bebyggede områder.

Infanterikampbane

Umiddelbart syd for TOVBY, og i tilslutning til denne, er der etableret en infanterikampbane (IKB). Banen er en simuleret kamplads med forskellige muligheder for skjul og dækning. IKB kan anvendes i både dagslys og mørke.

Miniaturepansermålsbane

Banen er beliggende inden for hegnet på Depot- og garageområde Krogsgårde og er afspæringsfri. Anlægget består af en miniaturepansermålsbane med pansermålssimulator M/77.

Laserafstandsmålerbaner

1. Banens standplads er beliggende ca. 300 m vest for Krogsgårde. Banen kan anvendes af køretøjer med fast monteret laserafstandsmåler.
2. Banens standplads er beliggende ca. 200 m vest for jernbroen ved Rosborg, og kan anvendes til uddannelse på laserafstandsmåler M/85 (LAM M/85).

Feltforhindringsbane

Banen er beliggende i den sydvestlige del i skoven Rådvad omkring Dybedam. Anlægget består af en parkeringsplads, et startområde, et antal feltmæssige forhindringer og et målområde.

Skovkampbane

Der er etableret en enkelt skovkampbane i Finderup Plantage, og der vil blive etableret flere.

Sprængningsområde

Området er beliggende syd for Kykhøj ved Holtegård (Afd. 10). Området kan anvendes i dagslys i forbindelse med begrænset ladningsstørrelse.

Graveterræn

Et graveterræn er udlagt i øvelsespladsens nordøstlige område (østenden af Koteletbenet), afd. 6a. Området kan efter anvisning anvendes til dozning med ingeniørmaskiner m.m.

Mørkekørsel

Vest for Rosborg Sø er etableret et rundtgående spor som kan afspærres. Banen kan anvendes til mørkekørsel med såvel hjulkøretøjer som pansret mandskabsvogn.

8.7 Støjregulering

Støjproblematikken behandles ikke i nærværende plan. Støj reguleres via Bekendtgørelse nr. 468 af 13. juni 2002 om støjregulering af forsvarets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterrener. Heri er der på side 14-15 fastlagt regler for forsvarets aktiviteter på Finderup Øvelsesplads, henholdsvis aktivitetstyper (sprængning, skydning, kørsel) samt antal aktivitetsdage pr. år, fordelt på hverdage og weekender fra kl. 07-18, 18-22 og 22-07.

Bekendtgørelsen er udstedt af miljø- og energiministeren i medfør af Miljøbeskyttelsesloven, og efter forhandling med forsvarsministeren.

Viborg Kommune fører tilsyn med bekendtgørelsens bestemmelser. Overtrædelse af bekendtgørelsens bestemmelser indberettes til Miljøstyrelsen og Forsvarsministeriet.

9 Forsvarets nuværende pleje og drift af øvelsespladsen

Lokalstøttecenter Midtjylland (LSCMJ) blev pr. den 1. januar 2007 ansvarlig for gennemførelsen af drifts- og plejeplanen. Lokalstøtteelement Holstebro (LSEHOL) står for at udføre det praktiske arbejde. LSCMJ er placeret i Karup.

9.1 Drift og pleje af øvelsespladsen

Gyvelbekæmpelse

Der foretages årligt en omfattende bekæmpelse af gyvel på terrænet. Gyvel er en meget dominerende og aggressiv plante, som breder sig over store arealer, hvor den udkonkurrerer anden flora medmindre den bliver holdt nede. Det samme er gældende for lupinerne på terrænet.

På kortbilag 11 bagest i nærværende plan er udbredelsen af gyvelområderne angivet med rødt og grønt. De røde er de gyvelarealer der blev slået i 2006.

Pleje af åbne arealer (hede, overdrev, slette og engarealer)

Der foretages slåning af buskvegetation, så som tjørn og slåen på de større arealer, når der er midler til rådighed (gyvelbekæmpelsen er meget ressourcekrævende).

Græsningsaftale

Der findes p.t. én forpagtningsaftale vedrørende kreaturafgræsning (langs vestsiden af Rosborg Sø). I alt græsser 20 kvier på ca. 16 ha. Forpagtningsaftalen overgik til LSEHOL pr. 1. jan 2007.

*Kreaturer holder vegetationen nede på skrænterne, til gavn for flora og fauna.
Vestsiden af Rosborg Sø. Foto: Troels Borremose, Skov- og Naturstyrelsen.*

Pleje af vandhuller mv.

Vandhullerne plejes efter forskrifterne i drifts- og plejeplanen.

Vedligeholdelse af veje, spor og grøfter

Udføres med traktor og vejhøvl.

9.2 Skovdrift

Skovdriften varetages af Driftsdivisionen i Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste. Driften gennemføres efter naturnære principper.

9.3 Vedligeholdelse af grøfter og vandløb

Grødeskæring skal udføres en gang årligt i Mønsted Å. Det er LSEHOL der har ansvaret jf. Landvæsensnævns kendelse herom af 26. juli 1967.

Vedligeholdelse af grøfter varetages af LSEHOL.

9.4 Jagt og vildtpleje

Garnisonskommandanten på Holstebro udpeger en ansvarlig jagtofficer med ansvar for vildtplejen på Holstebro og Finderup Øvelsesplads. Jagtofficeren refererer direkte til Garnisonskommandanten og har ansvaret for forvaltning og håndhævelse af vildtplejen på øvelsesterrænet. I forbindelse med dele af opgaveudførelsen samarbejder jagtofficeren med Lokalstøtteelementet på Dragonkasernen.

Jagtofficerens opgaver omfatter blandt andet:

- Tilsyn med vildtbestanden og iværksættelse af foranstaltninger, som tjener til at vedligeholde og opbygge en sund vildtbestand
- Tilsyn med, at der også for den øvrige del af faunaen, herunder især fredede eller sjældne arter, skabes bedst mulige vilkår
- Tilsyn med at jagtloven og øvrige bestemmelser vedrørende vildtpleje, jagt, regulering m.v. på terrænet overholdes
- Ansvarlig for planlægning og gennemførelse af jagter. I forbindelse med ungjægarangementer og publikumsjagter sker det i samarbejde med den lokale vildtforvaltningskonsulent i Skov- og Naturstyrelsen
- Ansvarlig for bortsalg og regnskab med solgt vildt
- Forvaltning af midler, der stilles til rådighed for vildtplejen
- Koordination af vildtpleje og evt. regulering
- Ansvarlig for årlig indberetning jf. Forsvarsministeriets Jagtbestyrers bestemmelser

På øvelsespladsen er der anlagt et antal vildtagre som henligger i brak. Der er endvidere opsat et antal foderautomater og fuglevildtet (fasaner) fodres, når vejret betinger dette, typisk fra august til april. Af hensyn til vandkvaliteten må der ikke fodres i og ved søer og vandhuller.

Der afholdes årligt et antal officielle jagtarrangementer, hvori naboer, forretningsforbindelser, InterForce medlemmer samt medlemmer af lokale jagtforeninger og andre med tilknytning til

Dragonregimentet deltager. Endvidere kan et begrænset antal personer (publikum) uden egentlig tilknytning til Dragonregimentet inviteres.

Med baggrund i Forsvarsministeriets beslutning om at der, i samarbejde med Danmarks Jægerforbund, skal ”søges gennemført publikumsjagter eller jagt for førstegangsjægere på Forsvarsministeriets arealer” gennemføres årligt én jagt for førstegangsjægere. Denne jagt søges gennemført i samarbejde med de lokale jagtforeninger og Skov- og Naturstyrelsen.

Der afholdes et antal hagljagter under hensyntagen til bestandenes bæredygtighed. På jagterne nedlægges jagtbart vildt i henhold til jagtloven. Gennemsnitligt udbytte ca. 10 stk. vildt. Herudover afholdes et antal riffeljagter jf. jagtloven med deltagelse af personel udpeget af Garnisonskommandanten i Holstebro.

10 Drifts- og plejetiltag i perioden 2001–2007

10.1 Indledning

Den tidligere drifts- og plejeplan 2001-2015 blev underskrevet i 2001, og indeholder i planafsnittet (kapitel 13) en overordnet *målsætning* for den fremtidige benyttelse, *retningslinier* for pleje og naturgenopretning af arealerne i perioden samt en prioriteret *handlingsplan*, der giver et overblik over plejetiltagene.

Med udgangspunkt i nævnte planafsnit indeholder nærværende, reviderede del af drifts- og plejeplanen:

- en beskrivelse af status for gennemførelse af handlingsplanen og de beskrevne retningslinier
- en biologisk evaluering af de plejetiltag, der er gennemført i planperioden 2001-2007
- en generel beskrivelse af plejetilstanden på øvelsespladsen i 2007.

Evalueringen er et led i Forsvarsministeriets Miljøstrategi fra 2003, og skal dokumentere den biologiske effekt af de plejetiltag, der er gennemført i planperiode og medvirke til at sikre, at der på Forsvarsministeriets arealer fortsat opretholdes en naturtilstand, der skaber de bedste betingelser for bevarelsen af den naturlige flora og fauna – og hermed medvirke til at opfylde regeringens og EU's målsætning om at standse forringelsen af biodiversiteten inden 2010.

10.2 Status for opfyldelse af handlingsplanen fra 2001

Drifts- og Plejeplanen 2001-2015 for Finderup Øvelsesplads blev underskrevet i marts 2001. I det følgende er målsætningen og handlingsplanen gennemgået og det fremhæves, hvorvidt plejetiltagene er gennemført eller ej indenfor perioden 2001 til 2007.

Målsætningerne er i kursiv.

Overordnet målsætning i 2001 for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand

”Det er målet at fastholde og forbedre Finderup Øvelsesplads som et af forsvarets mest varierede og naturskønne terræner. Landskabsværdier i form af store hede- og overdrevspartier, skræntformationer samt enge og vådområder skal derfor bibeholdes i naturtilstand, uden gødskning, sprøjtning eller dyrkning. Der vil endvidere blive gennemført en pleje- og genopretningsplan for vådområderne på terrænet, herunder en genskabelse af Rosborg Sø, hvis det lader sig gøre. Heder og overdrev friholdes fra tilgroning eller nedslidning gennem en fastlagt plejeplan.”

Status:

Gennem en omfattende plejeindsats er det i vid udstrækning lykkedes forsvaret at opfylde målsætningen om at fastholde og forbedre terrænets store overdrevs- og hedepartier i god naturtilstand. Således er de landskabeligt set markante skræntpartier ned mod Rosborg Sø og Langskovdal blevet fritlagt ved fjernelse af plantagebevoksninger. Nedslidning af stejle skræntpartier, vådområder og fortidsminder som følge af u hensigtsmæssig, tilfældig bæltekørsel eller anden terrænkørsel er hindret gennem opsætning af beskyttende pæle. Herved bliver kørslen styret i de mest følsomme områder i terrænet. Der er endvidere foregået omfattende

pleje i form af slåning af hede, overdrevs- og græsarealer. Gyvelproblemet er dog massivt, og har været meget svært at komme til livs trods en ihærdig indsats. Derfor er målsætningen endnu ikke lykkedes på dette punkt. På kortbilag 11 bagest i planen er gyvelområderne angivet, herunder hvilke der blev slået i 2006. Også for vådområderne er der gjort en stor plejeindsats gennem rydning af pileopvækst, afspærring og friholdelse af bufferzoner. Genskabelsen af Rosborg Sø er ikke opfyldt, men i 2006 er en forundersøgelse af dette projekt iværksat. Målsætningen om ikke at gødske, sprøjte eller opdyrke indenfor øvelsespladsen er opfyldt. Samlet fremstår terrænet derfor i 2006 i god plejetilstand, med undtagelse af det massive gyvelproblem.

”Store dele af skoven vil i løbet af den kommende planperiode være hugstmoden. Det er planen, at der frem for renaftdrift og nyplantning sker en gradvis skovforyngelse baseret på skærmstilling, underplantning og selvforyngelse. Herved bibeholdes det nuværende skovbillede nogenlunde, og på langt sigt opnås en stabil, fler-etageret blandet skov hovedsageligt baseret på eg og skovfyr, og med et stort naturindhold. Af både øvelsesmæssige og landskabelige grunde vil der ske en reduktion af beplantningerne på bestemte dele af terrænet.”

Status

Ifølge planen skulle der ske en gradvis foryngelse baseret på skærmstilling, underplantning og selvforyngelse. Flere bevoksninger, f.eks. afdeling 23 a, er blevet skærmstillet og efterfølgende underplantet jf. tabel 10.1. Men der er også bevoksninger, hvor der ikke er påbegyndt en egentlig skærmstilling og ej heller underplantning. Mange af disse bevoksninger eksisterer desværre ikke i dag grundet stormen den 8. januar 2005. Finderup Øvelsesplads er derfor inde i en ny fase på skovområdet.

”De kulturhistoriske værdier der findes på terrænet skal sikres mod enhver skade i forbindelse med militær øvelsesaktivitet, og de skal plejes og restaureres efter en fastlagt plan.”

Status:

Målsætningen er ikke tilfredsstillende opfyldt. Selv om de fleste fortidsminder er beskyttet mod direkte skader i forbindelse med militær øvelsesaktivitet er der kun i ganske få tilfælde sket pleje og restaurering. Der mangler også øget afspærring på de fleste fortidsminder.

”Drifts- og Plejeplanen for Finderup Øvelsesplads skal endvidere leve op til Danmarks internationale forpligtelser ved udpegningen af Rosborg Sø med omgivelser som et EF-habitatområde i henhold til EU’s habitatdirektiv.”

Status:

Den gunstige bevaringsstatus for udpegningsgrundlaget, som er den sjældne plante Gul Stenbræk, og dens voksested i et paludellavæld på vestskrænten af Rosborg Sø, er fortsat sikret gennem en kreaturgrænsningsaftale med en lokal landmand. Antallet af planter i 2005 var rekordhøjt, ikke mindre end ca. 6463 planter blev optalt af Viborg Amt. Man må tolke det sådan, at ikke alene er den gunstige bevaringsstatus sikret, den er også forbedret. Imidlertid rummer kun ét af de flere paludellavælde i området Gul Stenbræk.

For at opretholde en gunstig plejetilstand skal der foregå en afgræsning af området, således at der ikke sker en tilgroning med høje stauder og pil. Dette for at der ellers er en risiko for bortskygning af Gul Stenbræk.

Der er et par enkelte pilebuske der bør fjernes i forbindelse med at opretholde gunstig plejetilstand.

Odder som udpegningsgrundlag er imidlertid ikke sikret gunstig bevaringsstatus, idet den tidligere Rosborg Sø med Mønsted Å er under stærk tilgroning og udtørring. Dette forhold er ikke gavnligt for odderen og dens fødegrundlag, som udgøres af fisk, padder, mosegrise mv.. Imidlertid er der i 2006 iværksat forundersøgelser til et genopretningsprojekt af søen, herunder at åen føres ind i sit gamle løb. Hvis dette gennemføres kan odderens levevilkår forhåbentligt blive forbedret, og dermed udpegningsgrundlaget.

”Den særlige indsats for naturværdierne på øvelsespladsen skal ske under respekt for områdets anvendelse til militære øvelsesaktiviteter. Udgangspunktet for aktiviteterne bør dog være, at der ikke sker yderligere nedslidning af området, idet også den militære brugsværdi er afhængig af områdets naturmæssige bæreevne. Derfor bør der fortsat fastlægges restriktioner for brugere af terrænet som tilsikrer, at områdets tilstand ikke gradvist forringes.”

Status:

Målsætningen om terrænets fortsatte brug til øvelser er opfyldt, idet terrænet fortsat fremstår og benyttes som et attraktivt og varieret øvelsesterræn.

En hindring af yderligere nedslidning er opfyldt tilfredsstillende, gennem en omfattende sporplan og afspærring af skrænter og vådområder (se ovenfor). Hindringerne har ikke forringet områdets øvelsesmæssige værdi.

10.3 Status for den prioriterede handlingsplan for pleje- og naturgenopretningstiltag

1. prioritet (plejetiltag som gennemføres indenfor de første 4 år af planperioden)

”Pæleafspærring i terrænet på visse, særligt udsatte, steder for at hindre kørsel. Dette gælder særligt udsatte vådområder (nr. 6, 9, 10, 11, 12, 19, 23, 24, 26, 28, 34, 37, 45 og 46 på drifts- og plejekortet), pæleafspærring af særligt sårbare skræntpartier med kørselsforbud langs Langskovdal (se terrænkort) samt omkring kørselsforbudszonerne (se terrænkort) ved fortidsminderne Lundhøje, Bøgehøje, Femhøje og Paradiset.”

Status:

Der er gennemført afspærring eller anlagt vold omkring følgende vådområder: Nr. 6, 10, 11, 12, 19, 23, 24, 26, 28, 37 og 45 (se drifts- og plejekort).

Følgende vådområder mangler afspærring eller vold omkring: 9, 34 og 46. Vådområde 9 i østenden af Langskov Dal er et større moseområde. Det bærer i dag ikke tegn på at bælte køretøjer kører på tværs af mosen, hvorfor behovet for afmærkning af mosen bør genovervejes. Vådområde 34 og 46 er henholdsvis prioritet 3 og 2, hvorfor afspærring først skal være foretaget indenfor de første 7 år jf. plan.

Afmærkning i terrænet af tvangsbæltespor.

Status: Er generelt gennemført, men området omkring Lundhøje herunder fortidsminderne bliver stadig benyttet af bæltekøretøjer, hvilket er i strid med drifts- og plejeplanen. Der bør derfor snarest foretages en afmærkning af tvangssporene, således at der ikke køres med bæltekøretøjer forbi Lundhøje.

Sløjfning og afspærring af bæltepor på særligt udvalgte steder, som angivet med sort streg på drifts- og plejekortet, bilag 2.

Status:

Er gennemført for to bæltepor: I Kragedals mose (10 d) og vest for Sandkassen afd. 1 a. Resten af sløjfningerne udestår i alt 17.

Gennemførelse af pleje som beskrevet i planens afsnit 10.8 for vandhuller, moser og søer, der har højeste prioritet, dvs. "prioritering 1". De drejer sig om i alt 20 vådområder, med numrene 3, 5, 8, 9, 11, 12, 14, 19, 23, 24, 25, 26, 28, 37, 42, 43, 45, 48, 49 og 50. Endvidere søges Rosborg Sø-projektet (vådområde nr. 52) gennemført, men dette køres som et selvstændigt projekt i forhandling med Viborg Amt og Skov- og Naturstyrelsen.

Status for hver enkelt prioritet 1 vådområde på terrænet, ved terrængennemgang den 21. juni 2006:

Vådområde 3:

Status:

Der er foretaget perfekt rydning ud til det levende hegn. Vandhul fremstår nu meget fint. Det er helt lysåbent, med masser af mosevegetation langs bredden, bl.a. af Manna-Sødgræs, Svømmende Vandaks, Knopsiv, Kærnerre, Kragefod, Smalbladet Pindsvineknop og Kær-Ranunkel. Handlingsplanen gennemført.

Vådområde 5:

Status:

Vandhullet er plejet. Det fremstår meget fint og åbent, og der er masser af vand i søen. Der er ingen bæltepor omkring, kun hede. Gyvel buske nær vandhul og enkelte birkebuske i kanten er dog uheldigt. De bør fjernes. Handlingsplanen næsten gennemført.

Vådområde 8:

Status:

Kjærager Mose. Her er der foretaget et større plejeindgreb. Et stort område omkring søen er ryddet og slået, bl.a. gyvel. Også roser og levende hegn langs vestsiden er fjernet. Det ser meget vellykket ud. Selve søen er også ryddet for opvækst langs kanten, og i søen vokser der et tæppe af Bukkeblad. Det er blevet til et af terrænets mest attraktive søer, pga. plejen. Handlingsplan er gennemført.

Vådområde 9:

Status:

Mosen i sydøstenden af Langskovdal. Plejen er ikke gennemført, dvs. der er ikke ryddet for pileopvækst. Men store dele af den øvrige Langskovdal-plan er gennemført. Der er dog allerede en del gyvel i bunden af Langskovdal. Plejen af denne mose bør dog også gennemføres. Handlingsplan er ikke gennemført.

Vådområde 11:

Status:

Et lille vådområde, som er spærret af med pæle mod kørsel. Der er åbent vandspejl. Der er fremkommet opvækst af nye, små gyvel- og pilebuske omkring vandhullet, som bør fjernes. Ellers er handlingsplanen gennemført på en fin måde. Handlingsplan næsten gennemført.

Vådområde 12:

Status:

Vandhullet er i optimal stand. Det er helt åbent. Der er fjernet enkelte træer, og opsat en pælerække rundt om hele vandhullet. Der er masser af vand i søen. Sporet langs sydsiden er lukket. Handlingsplanen er gennemført.

Vådområde 14:

Status:

Vandhullet i "Paradiset" er i god plejetilstand. De otte birketræer langs søkanten samt småbuske af pil bør dog fjernes, så Paradiset er helt åbent. Handlingsplan er næsten gennemført.

Vådområde 19:

Status:

En fugtig lavning i heden. Der ses ingen vand. Lavningen er dækket af lysesiv. Langs kanten vokser der små pilebuske. Sporet langs sydsiden er lukket, men der er ikke sat pæle op omkring vandhullet. Vandhullet har svært ved at holde vand, da det skråner ned mod bæltesporet mod sydøst. Handlingsplanen er delvist gennemført.

Vådområde 23 og 24:

Status:

De to vådområder udgør nu en sammenhængende sø, idet bæltesporet imellem er væk. Samtidig er der ryddet al opvækst, så det nu er en helt åben hedesø. Bæltesporet omkring er harvet, og lukket af en kæmpe ring af pæle rundt om hele vådområdet. Der er således en bufferzone på 6 - 20 meter. Det er en meget fin pleje og genopretning. Handlingsplanen er gennemført.

Vådområde 25:

*Vådområde 25: Blev i sep. 2006 ryddet og ny afmærkning blev sat op.
Foto: Troels Borremose, Skov- og Naturstyrelsen*

Status:

Et meget fint naturligt vandhul, som er omgivet af hede. Er fortsat åbent, og i god stand. Bæltespor holder afstand til kanten. Handlingsplan foreskrev ingen umiddelbare plejebehov, men at der friholdes for buskopvækst. I september 2006 blev opvækst fjernet langs kant og søen rensat op. Og vandhullet er ikke længere "truet" af bæltekrøretøjer, fordi ny afmærkning leder bæltekrøretøjerne udenom vandhullet. Meget fin restaurering af vandhul.

Vådområde 26:

Status:

Dette er stadig et fint vandhul. Det ligger åbent, på hede, nede i en fordybning. Der er kommet lovligt mange pilebuske langs sydkanten, de bør ryddes. Langs nordkanten er vandhullet ikke længere truet af bæltekrøret, som ligger meget højere end søen. Måske er det blevet flyttet? Desuden er der nu en god buffer på ca. 3 meter til vandkanten. Handlingsplanen er gennemført.

Vådområde 28: Haldager Mose

Status:

Der ses ingen pæleafspærring i sydvesthjørnet. Der er masser af opvækst, som truer kanterne i mosens vestlige hjørne. Bæltesporet i sydkant fra vest er spærret, hvilket er fint. Mosens østlige halvdel er i fin plejetilstand, og er helt åben, og med masser af søflade. Konklusionen er, at der skal foretages pæleafspærring i sydvestlige hjørne, ryddes opvækst i det vestlige hjørne, specielt på nordsiden! Der er ikke spærret af i sydøst ved den store sø, men det skønnes ikke at være et problem, da bæltekrøretøjerne ligger ca. 10 meter fra søkanten. Handlingsplanen er delvist gennemført.

Vådområde 37: Kragedals Mose

Status:

Plejen er gennemført, idet hele mosen er effektivt spærret af med pæle i en god buffer omkring hele området. Det er meget fint. På den store moseflade i øst er der flot hængesæk, og åbne vandflader. Men spaghnumfladen er under tilgroning i Tuekæruld.

Efter afspærringen af mosen har vegetationen i hele området retableret sig selv. Med andre ord en succeshistorie. Nu gælder det i fremtiden om at holde tilgroningen i skak – især mod nord og vest.

Handlingsplanen er gennemført.

Vådområde 42:

Status:

Pleje er ikke gennemført. Det væltede træ på østsiden er ikke fjernet, men det er nu så gammelt at det er lige meget. Der er stadig meget krat i sydenden, som bør ryddes. Søen er stadig flot, og rimeligt åben i sydenden. Kvas er fjernet.

Handlingsplan er delvist gennemført.

Vådområde 43:

Status:

Er plejet i hele den nordlige del, nord for hængesækken. Nu er det helt åbent, med græs og urter mod øst, nord og vest. Der er sat pæle op i nord og vest, med en bredzone på ca. 10 meter. Meget fint.

Det eneste der mangler nu er sydenden, som er tilgroet i pilekrat. Det bør fjernes.

Handlingsplan er delvist gennemført.

Vådområde 45:

Status:

Volden langs vestsiden, og i øvrigt hele vejen rundt, ser ud til at fungere fint som beskyttelse. Er muligvis blevet retableret, men den er nu vegetationsdækket. Til gengæld er søen nu tæt omkranset af pilekrat hele vejen rundt. Det bør absolut fjernes.

Bæltspor går stadig hele vejen rundt, men vandkvaliteten ser i øvrigt fin ud.

Handlingsplan er delvist gennemført.

Vådområde 48:

Status:

Selve hængesækken er stadig intakt. Der er ryddet pilebuske langs nordsiden, hvilket er meget fint. Nu trives heden her, og der vokser bl.a. den sjældne Guldblomme. Langs sydkanten kan der godt ryddes flere pilebuske. Det er truet af tilgroning.

Handlingsplanen er delvist gennemført.

Vådområde 49:

Status:

Flot, åben hængesæk, men ikke plejet. Her er masser af pilekrat op langs siderne. Unge skovfyr spirer op på hængesækken. Mosen er truet af tilgroning. Det er vigtigere end 48, da det er meget større.

Handlingsplan er ikke gennemført.

Vådområde 50:

Status:

Fin overdrevsflora omkring. Tjærenelliker i tusinder samt Bakkenelliker.

Vandhullet er plejet, og ryddet for pilekrat. Det er meget fint. Der mangler dog enkelte buske. Der er opsat pæle.

Handlingsplan er gennemført.

Vådområde 52: Rosborg Sø

Status:

Hængesækfladen er nu tæt tilgroet i den sydlige halvdel eller mere i et massivt pilekrat på ret tør bund. I den nordlige del er der stadig åbent, med ca. 4 ha. søflader. Her yngler Knopsvane, Trolldand, Blishøne, Gråstrubet Lappedykker, Rørhøg og i visse år Hættemåge. I ekstremrigkæret nordvest for jernbroen blev i juni 2006 fundet Maj-Gøgeurt, Blågrøn Star, Trævlekrone og Vibefedt. I et enkelt af Paludella-vældene på den vestlige skrænt vokser Gul Stenbræk. Et forprojekt til undersøgelse af mulighederne for genskabelse af Rosborg Sø er afsluttet i 2006.

Handlingsplan om undersøgelse af mulighederne for genopretning er gennemført.

Etablering af sandfang i Mønsted Å.

Status:

Arbejdet påbegyndt efteråret 2004 og stod færdig i foråret 2005.

Førstegangspleje i form af rydning, slåning, klipning eller afbrænding af de arealer, som har særligt behov for vegetationspleje. Arealerne er markeret med gult på drifts- og plejekortet, bilag 2, og udgør i alt 175,5 ha.

Status:

Siden planens vedtagelse i 2001 er der iværksat førstegangspleje i form af slåning og rydning af de fleste af de "gule" arealer.

Således er væsentlige hedearealer ryddet for opvækst af især nåletræ med grenknuser, som også har klippet lyngen. Det samme gælder tjørne- og rosenkrat på overdrevsarealer. En række steder er det også efterfølgende foretaget flere gange.

Det bevaringsværdige lyngområde i nord med gravhøje, kaldet Bøgehøje, har været udsat for et særligt plejeprojekt: Hegning og udsætning af en hårdfør kvægrace, som kunne gå ude hele året. Eksperimentet var ikke i overensstemmelse med drifts- og plejeplanen eller naturbeskyttelseslovens § 3, og faldt ikke heldigt ud. Gravhøjene led skade pga. nedtrampning, det samme gjaldt bakkernes gamle enebærbuske og lyngvegetationen, og det viste sig at kreaturerne skulle have tilført ekstra foder. Herefter blev det besluttet at stoppe projektet. Efterfølgende er

området nu retableret, men lyngen er i 2006 helt dækket af et tæppe af Bølget Bunke. Lyngen kommer dog igen i bunden, sammen med revling, blåbær, sandstar, tyttebær, mv. Hedevegetationen forventes på sigt at vende tilbage.

Mange af de åbne overdrevs- og hedearealer på Finderup Øvelsesplads er præget af den massive fremvækst af Gyvelkrat indenfor perioden 2001–2006. Det er et stort problem, fordi gyvelen efterhånden danner et helt tæt, uigennemtrængelig bevoksning, som både er dårligt i øvelsessammenhæng og til skade for den naturlige, vilde flora, da den bliver bortskygget. Paradoksalt nok ser det desværre nærmest ud til, at den hidtidige hedepleje har været til gavn for gyvelen. Derfor bør maskintype og metode ved pleje nu underkastets en nærmere overvejelse.

Haldager Hede er truet af gyvelopvækst, men det overordnede indtryk er stadig godt, dvs. langt overvejende åben hede, som også bliver plejet ved rydning af opvækst.

Det massive, høje gyvelkrat på hedestrækningen i nordøsthjørnet af Vedhovedtrekanten er ryddet i sommeren 2006, og arealet fremstår nu næsten som en "hedegræsplæne". Den er kort og grøn. Der er efterladt to enebærbuske, hvilket er meget fint. På det slåede stykke blomstrede allerede nogle uger efter slåningen den karakteristiske hedeplante Guldblomme, og der er også kommet Hedelyng op, hvilket viser at der er kommet godt med lys, og at floraen nyder gavn af plejen. Hermed er et beskyttet hedeareal blevet genoprettet ved pleje. Den østligste bræmme af hedestrækningen var endnu ikke slået den 21. juni 2006, og her står Gyvelen stadig høj og tæt. Den manglende bræmme bør slås snarest. På det slåede stykke er gyvelen knust, men jorden er intakt, hvilket er vigtigt for at hindre genspiring. Udviklingen på dette arealet bør følges.

Minimortérbanen bliver harvet. I juni 2006 ynglede her et par af den sjældne vadefugl Lille Præstekrave samt Hedelærke fouragerede.

Samlet set er handlingsplanen stort set gennemført hvad angår pleje af de åbne arealer, men handlingsplanen har vist sig ikke at være tilstrækkelig. Derfor skal der i forbindelse med nærværende revision fastlægges en plan for bekæmpelse af gyvel.

Gyvelforekomsten i 2006 samt de arealer hvor den er slået er angivet på et kort, som kan ses som bilag 11 bagest i nærværende plan.

Gennemførelse af de i bilag 12 beskrevne tiltag til beskyttelse og pleje af fortidsminder, beskrevet under "bemærkninger" i kataloget.

Status:

- SB 2008: 67. Høj. Handlingsplan er **ikke** gennemført. Flere markeringspæle er ønskeligt.
- SB 2008: 68. Høj. Handlingsplan er **ikke** gennemført. Flere markeringspæle er ønskeligt.
- SB 2008: 69. Høj. Handlingsplan er **ikke** gennemført. Flere markeringspæle er ønskeligt.
- SB 2008: 70. Høj. Handlingsplan er **ikke** gennemført. De fire markeringspæle væltede eller borte. Afmærkning retableres, og helst med flere end fire pæle.
- SB 2008: 71. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Højen fortsat ikke afmærket. Gyvel og anden slørende opvækst skal holdes nede.
- SB 2008: 72. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Højen fortsat ikke afmærket. Selvsåning skal holdes nede.

- SB 2008: 73. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Højen fortsat ikke afmærket. Enebærbuske holdes nede.
- SB 2008: 74. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Højen fortsat ikke afmærket. Selvsåning skal holdes nede.
- SB 2008: 75. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Højen fortsat ikke afmærket. Nedgravning skal restaureres med græstørv.
- SB 2008: 76. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Flere markeringspæle er ønskeligt. Opvæksten ryddes så højen kan ses.
- SB 2008: 84. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Afmærkningspælene er fortsat for tæt på højfoden. Pælenes antal bør øges. Hullet i toppen skal fyldes op. Opvæksten holdes nede.
- SB 2008: 13. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Flere afmærkningspæle er ønskeligt. Opvæksten fjernes.
- SB 2008: 14. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Flere afmærkningspæle er ønskeligt. Opvæksten holdes nede.
- SB 2008: 24. Høj. Ingen handlingsplan. Afmærkning af gravhøjen er ønskelig. Opvækst af træer fjernes.
- SB 2008: 15. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Hullet i toppen fyldes op. Flere afmærkningspæle er ønskeligt. Opvæksten ryddes og holdes nede.
- SB 2008: 16. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Hullet i toppen fyldes op. Pælene skal flyttes ud til 2 m fra højfoden. Flere afmærkningspæle er ønskeligt. Opvæksten fjernes.
- SB 2008: 17. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Hullet i toppen fyldes op. Betonpælene skal flyttes ud til 2 m fra højfoden. Antallet af pæle bør fordobles til seks. Opvæksten fjernes.
- SB 2008: 18. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Hullet i toppen fyldes op. Betonpælene skal flyttes ud til 2 m fra højfoden. Antallet af pæle bør øges. Opvækst fjernes.
- SB 2008: 126. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Højen skal markeres med pæle, 2 m fra højfoden. Træer og kvas på højen fjernes.
- SB 2008: 127. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Højen skal markeres med pæle, 2 m fra højfoden. Træer og kvas på højen fjernes, men stødene fra de stormfældede træer skal blive liggende urørte.
- SB 2008: 128. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Al opvækst bør ryddes, og de værste huller fyldes op. Markeringspælenes antal bør øges.
- SB 2008: 77. Høj. Handlingsplan **delvist** gennemført. De mest kritiske bæltepor gennem gravhøjkomplekset Lundhøje er spærret for at beskytte gravhøje mod kampvogne. Hullerne i toppen af gravhøjen bør restaureres. Flere markeringspæle er ønskelige.
- SB 2008: 79. Høj. Handlingsplan **delvist** gennemført. Alle bæltepor gennem gravhøjkomplekset Lundhøje er spærret for at beskytte gravhøje mod kampvogne. Hullerne i toppen af gravhøjen bør fyldes med græstørv. Flere markeringspæle er ønskeligt. Selvsåede træer fjernes.
- SB 2008: 80. Høj. Handlingsplan **delvist** gennemført. Alle bæltepor gennem gravhøjkomplekset Lundhøje er spærret for at beskytte gravhøje mod kampvogne. Hullerne i toppen af gravhøjen bør fyldes med græstørv. Flere markeringspæle er ønskeligt. Selvsåede træer holdes nede.
- SB 2008: 81. Høj. Handlingsplan **delvist** gennemført. Alle bæltepor gennem gravhøjkomplekset Lundhøje er spærret for at beskytte gravhøje mod kampvogne. Hul-

- let i toppen skal fyldes op. Flere markeringspæle er ønskeligt. Selvsåede træer fjernes.
- SB 2008: 82. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Alle bæltespør gennem gravhøjkomplekset Lundhøje er spærret for at beskytte gravhøje mod kampvogne. Dog køres der alt for tæt på netop denne gravhøj. Den skal derfor beskyttes bedre. Hullet i toppen bør fyldes op. Flere markeringspæle er ønskeligt. Husk mindst 2 m fra højfod.
- SB 2008: 83. Høj. Handlingsplan **delvist** gennemført. Alle bæltespør gennem gravhøjkomplekset Lundhøje er spærret for at beskytte gravhøje mod kampvogne. De nyeste huller i toppen bør absolut fyldes op. Selvsåning holdes nede.
- SB 2008: 85. Høj. Ingen handlingsplan beskrevet. I god tilstand.
- SB 2008: 121. Halvkredsvold. "Margrethevolden". Ingen handlingsplan beskrevet. Volden er i god plejetilstand.
- SB 2008: 86. Høj. Handlingsplan **ikke** gennemført. Flere markeringspæle ønskeligt. Udtynning af bevoksning tiltrængt.
- SB 2008: 87. Høj. Handlingsplan **delvist** gennemført. Højen er forbilledligt plejet. Kvas er fjernet. Flere markeringspæle er fortsat ønskeligt.
- SB 2008: 88. Høj. Handlingsplan **delvist** gennemført. Højen er forbilledligt plejet. Markeringspælene skal 2 m udenfor højfoden og antallet øges. Sporet langs højen bliver dermed blokeret og skal flyttes uden om 2 m zonen.
- SB 2008: 89. Høj. Handlingsplan **delvist** gennemført. Godt plejet. Markeringspælen langs sydkanten er flyttet ud. Men flere markeringspæle er fortsat ønskeligt. Selvsåning holdes nede.
- SB 2108: 39. Høj. Handlingsplan **delvist** gennemført. Hullerne i toppen fyldes op. Højen behøver ikke afmærkning, da området ikke benyttes til øvelsesaktivitet, og der foregår kun kørsel på sporet.
- SB 2108: 57. Studefolden "Paradiset".
Handlingsplan **er** gennemført. Hele området er nu spærret af og sikret, og både volden og folden er i fin plejetilstand efter rydning af opvækst og lyngslåning. Diget på syd- og især østsiden bør dog forsigtigt holdes fri for Gyvel, som gror på selve diget.
- SB 2108: 6. Høj. Ligger i skel. Handlingsplan **ikke** gennemført. Skal markeres med pæle og gøres synlig på den militære del. Oprydning af kvas, samt opstamning af de 2 store hvidgraner er ønskeligt. Bevoksning i skellet bør blive stående, for at hindre at der pløjes tættere på højen fra den private del.
-

Rydning af gamle hvidgranhegn uden gentilplantning, som er angivet med grøn streg på drifts- og plejekortet.

Status:

På drifts- og plejekortet er der vist to steder med hvidgranhegn som skal ryddes jf. planen. De tre hvidgranhegn i afd. 20 b (ved Ødegård) er ryddet, men det står stadig i afd. 2a (nord for Vesterhøj, langs hovedvej 16).

Fjernelse af miniskydebanen ved punkt 47.1 på østlige bred af Rosborg Sø (planlagt til at foregå i marts 2001).

Status:

Er gennemført.

Igangsætte skærmstilling og foryngelse af følgende skovarealer jf. skovplanen og tabel 10.1: Afd. 2 d, 2 l, 4p, 4q, 6x, 7c, 9e, 14e, 15 a, 16 a (syd), 17a og 19e.

Status:

Nedenstående tabel 10.1 viser status vedr. igangsættelse af skærmstilling samt foryngelse. Afdeling 2 d, 7 c og 17 a er ramt af stormfald. Afd. 19 e bør snarest skærmstilles. Tilplantning af erstatningsskov i afd. 6 x iværksættes ikke jf. plan, grundet at forsvaret har fået tilladelse (2. august 2002) fra Feldborg Statsskovdistrikt, til i stedet at rejse 12 ha erstatningsskov på Flyvestation Karup.

Afd.	Litra	Status mht. opfyldelses af plan	Status sep. 2006	Bemærkninger
2	d	Bevoksningen er ikke forynget jf plan	UKU	Stormfald 2005 Vestlig kant mulig at forynge jf plan
2	l	Bevoksningen er forynget jf plan	BØG 1990	Krat lign. bevoksning men med stort indslag af bøg
4	p	Bevoksningen er forynget jf plan	Eg 2000, skf,lær	OK
4	q	Bevoksningen er ikke forynget jf plan	Krat	Skulle være blevet forynget med SKF
6	x	Bevoksningen er forynget jf plan	SLE	Status ændret til SLE
7	c	Bevoksningen er ikke forynget jf plan	UKU	Stormfald 2005
9	e	Bevoksningen er forynget jf plan	Eg 2004	OK
14	e	Bevoksningen er forynget jf plan	Eg 2004	OK
15	a	Bevoksningen er ikke forynget jf plan	RGR 1939	Mindre stormfald i bevoksning, er ikke tyndet/underplantet RGR står stadig i nord jf kort.
16	a	Bevoksningen er ikke forynget jf plan	RGR 1939 og Eg 2006	Stormfaldsareal er gentilplantet med Eg, SKF, LÆR med hegn
17	a	Bevoksningen er ikke forynget jf plan	UKU	Stormfald, forynget jf. plan
19	e	Bevoksningen er ikke forynget jf plan	RGR 1946	Bør skærmstilles snarest

Tabel 10.1: Oversigt over opfyldelse af plan vedr. skærmstilling samt foryngelse

Afvikling af følgende skovarealer, som angivet på drifts- og plejekortet med enkel lilla streg ("Skovareal til afvikling"), og som beskrevet i Tabel 10.2: 9t, 9p, 10o, 10p, 10q, 10t, 10æ, 10ø, 11e, 12j, 12k, 12m, 12n, 12q, 13c, 13e og 13f.

Status:

Nedenstående tabel 10.2 viser status vedr. igangsættelse af arealer til afvikling. Forsvaret er nået langt med hensyn til afvikling af arealer i og omkring Langskov Dal, med undtagelse af én afdeling, 10 ø (nu 10 e) er alle bevoksninger afviklet i perioden. Disse bevoksninger er blandt andet afdrejet af landskabelige hensyn og er ændret til kategorien HED.

Vest for Margrethevolden er afd. 13c og 13 f afdrejet. Bevoksningerne er afdrejet af kulturhistoriske og landskabsmæssige årsager og er ændret til kategorien HED.

Bevoksningerne i afd. 12 n og 13 e (nu 13 d) står stadigvæk. Skulle efter planen have været afdrejet.

Tabel 10.2: Oversigt over opfyldelse af plan vedr. arealer til afvikling

Afd.	Litra	Status mht. opfyldelses af plan	Status sep. 2006	Bemærkninger
9	t	Bevoksningen er forynget jf plan	HED	Forynges med HED
9	p	Bevoksningen er forynget jf plan	HED	Forynges med HED
10	p	Bevoksningen er forynget jf plan	HED	Forynges med HED
10	q	Bevoksningen er forynget jf plan	HED	Forynges med HED
10	t	Bevoksningen er forynget jf plan	HED	Forynges med HED
10	æ	Bevoksningen er forynget jf plan	HED	Forynges med HED
10	ø	Bevoksningen er ikke forynget jf plan	RGR 1956	Forynges med HED på sigt
11	e	Bevoksningen er forynget jf plan	HED	Forynges med HED
12	j	Bevoksningen er forynget jf plan	HED	Den sydligste del af bevoksningen står stadigvæk.
12	k	Bevoksningen er forynget jf plan	Eg 1995	Lades urørt
12	m	Bevoksningen er forynget jf plan	Eg 1995	Forynges med HED på sigt
12	n	Bevoksningen er ikke forynget jf plan	RGR 1957	Forynges med HED på sigt
12	q	Bevoksningen er forynget jf plan	HED	Forynges med HED lille rest af 12 q står tilbage i nord
13	c	Bevoksningen er forynget jf plan	HED	Forynges med HED
13	e	Bevoksningen er ikke forynget jf plan	RGR 1992	Forynges med HED på sigt
13	f	Bevoksningen er forynget jf plan	HED	Forynges med HED

Vedligeholdelse af bygninger og kulisser, som blev beskrevet i afsnit 13.5, sidste punkt.

Status:

De presserende vedligeholdelsesopgaver for Krogsgårde, Granhøjgård og Tovby er udført. HGR-banen blev i 2005 frisket op med en gang maling, tilbage udestår den østlige ballonstang, som helt mangler. Den blev stjålet i 2005 – Krogsgårde har en ny liggende, men den mangler at blive sat op.

Feltforhinderingsbanen er ikke blevet vedligeholdt i perioden, hvorfor den i dag fremstår noget ramponeret.

Af brev den 23. april 2004 gav Skov- og Naturstyrelsen tilsagn om, at det var i overensstemmelse med drifts- og plejeplanen at etablere 2 kulisser på Finderup Øvelsesplads ved henholdsvis Ødegård og Lille Engkrog. Disse er aldrig blevet etableret.

2. Prioritet (plejetiltag som gennemføres indenfor de første 9 år af planperioden)

Gennemførelse af 4 vejprojekter, som blev beskrevet i forrige plans afsnit 13.5 næstsidste punkt. Vejprojektet ved Paradiset er allerede gennemført i 1999 og 2000.

1) 600 m hjulkøretøjsvej i østlig akse syd for Haldager renoveres og adskilles fra bæltepor.

Status: Er gennemført – pers. medd. Svend Åge Jensen, Krogsgårde

2) Sporflytning ved Paradiset.

Status: Er gennemført.

3) Nye vejoverkørsler ved Krogsgårde og Operationscenter Finderup, samt udbedring af land fæster ved Jernbroen over Mønsted Å.

Status: Er udført. Der er endvidere lagt ny asfalt fra Hovedvej 16 til Operationscenter Finderup.

4) *Generelle udbedringer af adskillelser mellem sportyper.*

Status: Er gennemført – pers med. Svend Åge Jensen, Krogsgårde

5) *"Dæmning Vest" syd for Holtegård forbedres.*

Status: Er ikke gennemført. (projekt "Dæmning Vest")

Gennemførelse af pleje som beskrevet i planens afsnit 10.8 for vandhuller, søer og vådområder, der har næsthøjeste prioritet, dvs. "prioritering 2". Det drejer sig om i alt 6 vådområder, med numrene 1, 2, 15, 40, 44 og 46.

Status:

Vådområde 1:

Status:

Stadig et stort, flot vådområde med masser af klart vand. Det er omgivet af lavt pilekrat, men der er fortsat ret åbent ud til søen, med sol på vandfladen. Der er lave bredder. Her yngler et par Blishøns og to par Gråænder.

Vandfladen er dækket af vandplanten Svømmende Vandaks. Pilebuske på øen ser ud til at være gået ud.

Vandhullet er i god plejetilstand, derfor umiddelbart ingen plejeindgreb nødvendige.

På sydsiden er der en god, åben græsbuffer inden hækken, der omkranser søen. Snebær, Rynket Rose mv.

Der er ingen eventuelle vandafledningsproblemer fra fraførende grøft i nordende, da vandstand er høj. Rydning af opvækst langs siderne ikke nødvendig, da der er god buffer langs kanten, som giver et solopvarmet, beskyttet vandhul. Fodring ved vandhul er ophørt, og må ikke genoptages, jf. forsvarrets vildtplejebestemmelser.

Handlingsplan er gennemført.

Vådområde 2:

Status:

Der er sat pæle op, og skåret ned på sydsiden, så det er åbent her. Det er godt. Øen er stadig tæt dækket af pilekrat. Langs øst og nord og nordvest er der tæt pilekrat. Det burde fjernes.

Der er heller ikke ryddet ud til det levende hegn mod øst.

Vildtagrene er nedlagt.

Handlingsplan delvist gennemført.

Vådområde 15:

Status:

Der er ikke foretaget pleje. Men der er heller ikke sket yderligere tilgroning. Tilstanden er stort set den samme som i 1997 og 1999. Dvs. at de selvsåede birke og graner langs kanten stadig skal fjernes.

Handlingsplan ikke gennemført.

Vådområde 40:

Status:

Plejen er gennemført med succes, og der er sat pæle op. Andehusene er fjernet.. Den store vandflade fremstår meget fint. Der ses mosevegetation af Kærstar og Bredbladet Dunhammer. Handlingsplan er gennemført.

Vådområde 44:

Status:

Bjerremose. Der er ikke foretaget pleje. Er stadig en åben hængesæk i den nordlige del, med spredte fyr, gran og birk. Bør fjernes. Derimod er den sydvestlige tredjedel under kraftig invasion af birk. Her er der stærkt behov for pleje. Det skal gøres snart, hvis mosen skal bibeholdes som åben hængesæk. Høj prioritet! Handlingsplan er ikke gennemført.

Vådområde 46:

Status:

Et lille vandhul ved vejen. Det er nu helt tilgroet i pilekrat, og totalt overskygget. Her er ikke foregået pleje. Vandet er stadig mudret. Pælene er væk. Et bæltespør tæt langs nordkanten bør lukkes af med pæle, idet det går alt for tæt på. Men de øvrige bæltespør holder acceptabel afstand. Langs østsiden er der ikke spor. Handlingsplan ikke gennemført.

Vegetationspleje i form af slåning, rydning, klipning eller afbrænding 2. gang på de med gult markerede arealer på drifts- og plejekortet, i alt 175,5 ha, samt på de øvrige hede-, eng- og overdrevsarealer på terrænet, i det omfang der er behov herfor. Sidstnævnte, øvrige naturområder udgør 97 ha hede, 19,6 ha eng og 115 ha overdrev, i alt 231 ha.

Status:

Handlingsplan er gennemført, men der skal tilrettelægges en ny plejestrategi for at komme gyvelproblemet til livs. Se ovenfor under tilsvarende afsnit under 1. prioritet.

Erstatning af hvidgranhegn med løvtræshegn, som angivet med rød, stiplet streg på drifts- og plejekortet jf. afsnit 13.5 i gamle driftsplan.

Status:

Nogle af hegnene er blevet fjernet fx ved Kjærager Mose og ved Gulegård, men ingen af de på drifts- og plejekortet udpegede hvidgranshegn er blevet erstattet med løvtræshegn.

Reducering af de nuværende ca. 30 vildtagre på i alt 5,6 ha til i alt 14 vildtagre á 0,25 -1ha. De placeres på eksisterende vildtagre eller gamle agre, som ikke bruges til øvelser.

Status:

Her er der sket en større reduktion i forbindelse med nytegning af kort over Finderup Øvelsesplads. I dag er der 5 vildtager på i alt ca. 1 ha. Under gennemgang af terrænet, blev der ikke fundet tegn på, at de eksisterende vildtagere bliver benyttet som sådanne. Derfor er langt de

fleste vildtager fjernet på det nye kort. Vildtagrene findes nu i afdeling 5 l i området ved Madsensgård og ved 9 r syd for Tovby.

Foryngelse af følgende skovarealer jf. skovplanen og tabel 10.1: 5j, 6f, 8d, 11a (øst), 12f (øst), 19a (øst), 19h, 19j, 20d(øst) og 22a (øst).

Status:

Tabel 10.3 Viser hvilke bevoksninger der er blevet forynget frem til september 2006.

Gennemføres indenfor de første 9 år dvs. inden år 2010				
Afdeling	Litra	Status mht. opfyldelse af plan	Status sep. 2006	Bemærkninger
5	j	Bevoksningen er forynget	EG 1955	Træart ændret fra Lærk til Eg
6	f	Bevoksningen er ikke forynget	UKU	Stormfald 2005
8	d	Bevoksningen er ikke forynget	UKU/RGR 1956	Vest delitra er UKU grundet stormen. Den østlige delitra står endnu.
11	a	Bevoksningen er forynget	RGR 1958/EG 2006	Bevoksning ramt af stormfald. Miderste del er plantet til med Eg. RGR står i kanterne.
12	f	Bevoksningen er ikke forynget	RGR 1960	Bør foretages inden 2010
19	a	Bevoksningen er ikke forynget	RGR 1952	Bør foretages inden 2010. Fremrykkerakse er etableret.
19	h	Bevoksningen er ikke forynget	UKU	Afdeling ændret fra 19 h til 19 p. Stormfald 2005. Forynges med BØG/LÆR.
19	j	Bevoksningen er ikke forynget	COF 1946	Står stadig
20	d	Bevoksningen er forynget	EG 2006	Nykultur
22	a	Bevoksningen er ikke forynget	RGR 1941	Stormfald i syd. Her er der plantet Eg 2006 med hegn

Ovenstående bevoksninger er alle i kategorien ”Prioritet 2”, hvorfor tidsfristen for gennemførelse først udløber i år 2010. Afdelingerne 6 f og 19 h er ukultiverede kulturer efter stormfaldet 2005. Afdelingerne 12 f, 19 a og 19 j er bevoksninger, som henstår upåvirket, men hvor der skal en foryngelsesproces i gang senest år 2010. Afdeling 8 d og 22 a er ramt af spredt stormfald, men hovedparten af bevoksningen står. I afd. 22 a er der ulitreret en ny litra 22 o (Eg 2006) efter stormfaldet. Følgende afdelinger er allerede blevet forynget jf. plan: 5 j, 11 a og 20 d.

Afvikling af følgende skovarealer, som angivet på drifts- og plejekortet med enkel lilla streg ("Skovareal til afvikling"), og som beskrevet i Tabel 10.2: 12 g, 19p og 19q (de to sidste måske før, afhængigt af de øvelsesmæssige ønsker og skovlovstilladelse).

Status:

Afdeling 12 g ved Margrethevolden er forynget til hede. Den store afdeling 19 p ved Campingpladsen er afdrevet og fremstår i dag som et stort slette areal - afdelingen er ændret til 19

h. Den lille dellitra 19 q er lagt sammen med en tilsvarende litra nemlig 19 d. Oprindeligt var det planen at sydvestdelen af 19 d (19 q) skulle afdrives af øvelsesmæssige årsager.

3. Prioritet (plejetiltag som gennemføres i løbet af den 15-årige planperiode)

Gennemførelse af pleje som beskrevet i den forrige plans afsnit 10.8 for vådområder, der har tredjeprioritet, dvs. "prioritering 3". Det drejer sig om i alt 13 vådområder, med numrene 6, 10, 18, 21, 22, 27, 30, 33, 34, 36, 38, 47 og 51.

Vådområde 6:

Status:

Er plejet, og ser meget fint ud. Kampvognsspor er lukket, jf. plan. Der er sat pæle op. Vandhullet er åbent. Spor langs nordsiden er lukket. Der er små, spredte birke- og pilebuske. Det er fortsat acceptabelt, men de bør snart klippes ned. Der er masser af vand i søen.

Handlingsplan næsten gennemført.

Vådområde 10:

Status:

Et fint vådområde, som ikke længere er truet af bæltepor. Der ses kun spor langs vestsiden, og det er på god afstand af vådområdet. God bredvegetation af star og siv, dækket af sjapvand. Her ses også mospuder af bl.a. Spagnum. Nødvendig pleje består nu i en række pilebuske langs kanten, som bør fjernes. Nord for vandhullet er der meget gyvel. Handlingsplan er delvist gennemført.

Vådområde 13:

Status:

Søen på "campingpladsen". Søen er stadig tørlagt, med Blåtopvegetation i bunden. Søen er omgivet af en fin, åben hedestrækning. Handlingsplan foreskrev ingen indgreb.

Handlingsplan gennemført.

Vådområde 16:

Status:

Her er der ikke sket ændringer. Der er opvækst i bunden af det tørlagte vandhul af Blåtop, Skovfyr, Rødgran og Pil. Det bør friholdes som åbent areal, ved rydning. Handlingsplan foreskrev ingen indgreb.

Handlingsplan gennemført.

Vådområde 17:

Status:

Det er nu helt lukket til i krat. Handlingsplan foreskrev ingen indgreb.

Handlingsplan gennemført.

Vådområde 18:

Status:

Et åbent, græsklædt ”trug” i skoven. Fremstår som en flot, stor lysning. Der er star og siv i bunden, og et lille vandområde (ca. 5x5 meter), som nu netop er udtørret. Det må betyde, at her står vand i vinterhalvåret. Der vokser enkelte, spredte graner på siderne, som bør fjernes. Handlingsplanen er ikke gennemført.

Vådområde 20:

Status:

Tørlagt vandhul med grusbund. Bunden er nu helt dækket af vegetation, bl.a. Blåtop, samt kraftig opvækst af Gyvel, Birk og Pil. Hele området er knastørt. Det har ikke længere betydning som vådområde. Handlingsplanen foreskrev ingen indgreb. Handlingsplanen er gennemført.

Vådområde 21:

Status:

Her er der ikke sket ændringer. Dette tidligere vådområde er fortsat tørt. Der er mange små pilebuske, som bør ryddes. Handlingsplan er ikke gennemført.

Vådområde 22:

Status:

Tidligere en lille, fugtig hedelavning uden særlig betydning, men nu er det en rigtig sø. Der er en vandflade på 10 x 20 meter, og der har indfundet sig en del moseplanter langs bredden, bl.a. Lysesiv og Spagnummos. I nordvestkanten af vandhullet er der en del pilebuske, som lukker. De bør fjernes. Der ligger et bæltepor tæt på vandhullet, men der er en tilstrækkelig bufferzone. I bufferzonen mellem sporet og søen står der nogle buske, som kan bevares da de yder beskyttelse til vandhullet. Handlingsplanen er ikke gennemført.

Vådområde 27:

Status:

Dybedam. Pleje er gennemført. Kvasdynger er fjernet. Handlingsplan er gennemført.

Vådområde 30:

Status:

Vådområdet er blotlagt i forbindelse med stormfald, så der er kommet meget mere lys. Det er et fremskridt. Der er dog ikke foretaget pleje af selve vandhullet, dvs. fjernelse af pilebuske omkring søen. Dette skal fortsat gøres. Handlingsplan er ikke gennemført.

Vådområde 33:

Status:

Det er en stor hængesæk-sø, som er i god plejetilstand. Men der er et kraftigt bælte af pilebuske omkring søen, som bør holdes nede. Desværre er hængesækfladen - fra tidligere at være et Spagnum-Tranebær-Soldug tæppe - nu en pels af Kæruld og lidt Knopsiv. Der kan næppe gøres noget ved dette. Det skyldes måske nedfald af næringsstoffer fra atmosfæren. Handlingsplan foreskrev, at pilebuskene holdes nede.

Handlingsplan er ikke gennemført.

Vådområde 34:

Status:

Et lille vandhul på et overdrev, som er under tilgroning. Der er ikke foretaget den planlagte pleje af vandhullet. Pilebuske skal væk. Ellers er det en fin sø, og beskrivelsen i den gamle drifts- og plejeplan gælder stadig.

Handlingsplan er ikke gennemført.

Vådområde 36:

Status:

Er ikke plejet. Et vældmoseparti i Langskovdal. Er dog fortsat i rimelig god plejetilstand, beskrivelsen passer fortsat. Der er meget vand i mosen, som vældvand. Der ses mange guldsmede. Vandet er brunligt. Der er kun lidt, spredt opvækst af skovfyr, birk og rødgran på mosefladen, som skal fjernes. I sydenden, op mod ørnebregnerne, er der en del opvækst som skal væk. Handlingsplan er ikke gennemført.

Vådområde 38:

Status:

Hængesæk-mose i bunden af Langskovdals nordvestlige del.

Mosen er stadig meget imponerende, og der er meget vand. Mosefladen er dog nu under langsom invasion af træer som Birk og Contorta, og de bør fjernes. Der er ikke foretaget pleje.

Handlingsplan er ikke gennemført.

Vådområde 47: Tougaard Mose

Status:

Der er ikke foretaget pleje. Søen er stadig lige så tilgroet langs randen. Pilekrattet langs kanten står tæt. En del pilebuske i selve søen er gået ud. På dæmningen ved Eneboerens Hus bør pilebuskene ryddes, så der bliver udsigt over søen. Der findes stadig et rigt fugleliv, med bl.a. ynglende Toppet Lappedykker, Gråand, Hættemåge og Trolldand.

Handlingsplan er ikke gennemført.

Vådområde 51:

Status:

Banansøen ved Krogsgård. Her er der foretaget pleje. Søen er nu meget lysåben. Der er fjernet masser af krat langs vestsiden. Sletten på vestsiden er i 2006 allerede slået 22. juni, hvilket er for tidligt i forhold til floraen. Der bør tidligst slås omkring 1. juli.

I søen yngler fortsat Gråstrubet Lappedykker.

Handlingsplanen er gennemført.

Vegetationspleje i form af slåning, rydning, klipning eller afbrænding 3. gang på hede-, eng- og overdrevarsarealer på terrænet, i det omfang der er behov herfor.

Status:

Handlingsplan er gennemført, men der skal tilrettelægges en ny plejestrategi for at komme gyvelproblemet til livs. Se ovenfor under tilsvarende afsnit under 1. prioritet.

Skov

Foryngelse af følgende skovarealer jf. skovplanen og tabel 10.1: 2k, 4k, 6g, 6t, 9c, 10e(øst), 10g(øst), 11a(vest), 12f(vest), 15b, 16a (nord), 19a (vest), 20d (vest), 20h, 22a (vest) og 23 a.

Status:

Følgende bevoksninger er forynget jf. plan: afd. 2k og 20d. Afdelingerne 6t, 9c, 10e, 11a, 16a, 22a og 23a er alle stormfaldsramte, hvorfor de henstår som UKU eller som nykulturer. Afdeling 10e og 16a, 22a og 23a er bevoksninger der er delt grundet stormfaldet, hvorfor der er kommet ny litra til.

Status af ovenstående skal ses i lyset af en 15-årig periode, hvorfor det absolut ikke er nødvendigt at alle indgrebene er indfriet. Mange af bevoksningerne er stormfaldsramt, og dermed meget ustabile bevoksninger. Der bør derfor holdes et vågent øje på disse i nær fremtid.

Afvikling af følgende skovarealer, som angivet på drifts- og plejekortet med enkel lilla streg ("Skovareal til afvikling"), og som beskrevet i Tabel 10.2: 4r, 10n, 10u, 10v, 11h, 12p og 15j.

Status:

Naturen har hjulpet lidt til med hensyn til afvikling af 12 p og 15 j. Begge bevoksninger er væltet i stormen 2005, ryddet, og udlagt til at overgå til HED jf. planen. I resten af bevoksningerne er der ikke foretaget nogen indgreb. Afdelingerne 10 n, 10 u og 10 v skulle efter planen være tyndet hårdt snarest i perioden, disse indgreb er ikke udført.

Anlæggelse af østlig fremrykkerakse som blev beskrevet i afsnit 13.4 sidste punkt.

Status:

Så vidt angår etablering af en østlig fremrykkerakse er følgende udført. Sporet der løber diagonalt gennem Haldager Skov er etableret og hvidgranhegn er fældet i Haldager. Anlæggelsen af en ny fremrykkerakse langs med Bunkervej, herunder Viborgs Amts dispensation fra NBL-§3 foreligger ikke. Konklusionen er derfor, at der ikke er etableret en nord- sydgående akse med henblik på at tilgodese mekaniserede enheders bevægelsesbehov.

Forbedring af Vesterhøj som stillingsområde, som beskrevet i afsnit 13.5

Status:

Beskrivelsen lægger op til, at der skal etableres en større kampstilling for primært kampvognen samt at bevoksninger reduceres for på den måde at skabe frit udsyn. Der er ikke tegn på aktivitet i området omkring Vesterhøj, hvorfor det vurderes at stillingsområdet ikke er forbedret jf. afsnit 13.5.

Etablering af skovkampbaner i Finderup Plantage, som beskrevet i afsnit 13.5.

Status:

Er etableret, men bevoksningen i og omkring skovkampbanen faldt i stormen 2005, hvorfor der skal findes et andet egnet sted til at etablere en ny skovkampbane. Hærens Kampskole kommer med forslag til dette således at det kan indarbejdes i den reviderede skovplan.

Renovering og udbygning af nærkampbyen Tovby, som blev beskrevet i afsnit 13.5.

Status:

Renovering samt den løbende vedligeholdelse af nærkampbyen Tovby er udført. Ligeledes er Tovby blevet udbygget i 2004/2005.

10.4 Sammenfatning af opfyldelse af handlingsplanen fra 2001

Sammenfattende kan det konkluderes, at en meget væsentlig del af de planlagte drifts- og plejetiltag er gennemført siden planens iværksættelse i 2001.

Pleje af åbne hede- og overdrevsarealer

Samlet set er handlingsplanen stort set gennemført hvad angår pleje af de åbne arealer, men handlingsplanen har vist sig ikke at være tilstrækkelig. Derfor skal der i forbindelse med nærværende revision fastlægges en mere målrettet plan for bekæmpelse af gyvel.

Pæleafspærring til beskyttelse af vådområder

Er gennemført for 11 af de 14 prioriterede vådområder

Pleje af vådområder

Af de førsteprioriterede tyve vådområder er handlingsplanen *helt gennemført* for de otte. Den er *næsten* eller *delvist gennemført* for de ti og den er *ikke gennemført* for de to.

Af de andenprioriterede seks vandhuller er handlingsplanen gennemført for de to, delvist gennemført i én og ikke gennemført i tre.

Af de tredjeprioriterede tretten vådområder er handlingsplanen gennemført for de seks, næsten eller delvist gennemført for de to og ikke gennemført for de fem.

Samlet er handlingsplanen helt eller delvist gennemført for 29 af de 39 prioriterede vådområder.

Afmærkning i terrænet af tvangsbæltespor, samt sløjfning og afspærring af bæltespør på særligt udvalgte steder

Er gennemført for afmærkning i terrænet, men ikke for sløjfning og afspærring af bæltespør.

Etablering af sandfang i Mønsted

Er gennemført.

Beskyttelse og pleje af fortidsminder

På de 36 beskyttede fortidsminder er handlingsplanen gennemført på de 4, delvist gennemført på de 9 og ikke gennemført på de 23. Området omkring Lundhøje benyttes stadigvæk af bæltekøretøjer, hvilket er i strid med drifts- og plejeplanen.

Første- prioritets opgaver:

Af tabel 9.1 fremgår det, at der er 12 bevoksninger der jf. kulturplanen skulle være forynget – men kun fire bevoksninger er forynget i perioden. Fem bevoksninger er ramt af stormfald, fire af disse henstår som UKU den sidste som Eg 2006. Der er ikke iværksat den snarlige forynelsesproces i afdeling 15 a og 19 e jf. drifts- og plejeplanen.

Af tabel 9.2 fremgår det, at 12 bevoksninger er konverteret til hede og at fire bevoksninger ikke er afviklet jf. plan.

Samlet set vurderes det, at opfyldelsen af kulturplanen kun delvis er gennemført.

Anden-prioritets opgaver:

Disse opgaver skulle jf. planen først være løst inden udgangen af 2010. Tre afdelinger er allerede blevet forynget og mindre stormfald er registreret i to bevoksninger. To bevoksninger er UKU efter stormen. De resterende bevoksninger jf. tabel 9.3 er der ikke foretaget indgreb. Afvikling af de tre bevoksninger 12 g, 19 p og 19 q er allerede gennemført, alle af landskabelige årsager.

Samlet set vurderes det, at 2. prioritets opgaverne er gennemført eller fortsat ligger inden for den fastsatte tidsramme frem til 2009.

3. Prioritets opgaver:

Mange af bevoksningerne er stormfaldsramte og der skal derfor en forynelsesproces eller lignende i gang på disse arealer i nær fremtid. Mange af disse bevoksninger er meget ustabile, hvorfor der bør holdes et vågent øje på disse.

Samlet set vurderes 3. prioritets opgaverne, set i et 15-årigt perspektiv, at være gennemført, eller fortsat at ligge inden for den fastsatte tidsramme frem til 2015.

Levende hegn og vildtagre.

De gamle hvidgranhegn er ikke blevet erstattet med løvtræshegn, hvilket var hensigten. Antallet af vildtagre er reduceret væsentligt

Samlet set vurderes opgaverne som delvist gennemført.

Militære anlæg mv.

Generelt har forsvaret indfriet mange af de i DPP beskrevne punkter. Bygningerne er blevet vedligeholdt, Tovby er udbygget, miniskydebanen er fjernet og skovkampbanen er etableret. De projekteret kulisser i terrænet er ikke opsat ligesom stillingsområdet ved Vesterhøj ikke er forbedret.

Samlet set vurderes opgaverne som gennemført.

Veje, sporvedligeholdelse, nye fremrykkerakser mv.

Der er brugt mange ressourcer på veje- og sporvedligeholdelse i den forgangne periode, hvorfor Finderup Øvelsesplads vejnet i dag er meget velfungerende. De projekterede fremrykkerakser er påbegyndt, men er ikke afsluttet.

Samlet set vurderes opgaverne som gennemført.

10.5 Beskrivelse af plejetilstanden af de åbne arealer i 2006

Øvelsespladsens plejetilstand ved igangsættelse af nærværende planrevision blev vurderet i juni 2006. Samtidig foretoges en biologisk evaluering af de planforskrifter for drifts og pleje af terrænet, som står beskrevet i den forrige drifts- og plejeplan, og som blev iværksat i 2001 (se følgende afsnit).

Overdrevs- og slettearealer

Tilgroning

Generelt er indtrykket, at store dele af de åbne hede- og overdrevsarealer er i en overvejende god plejetilstand, som resultat af en aktiv og længerevarende plejeindsats i form af rydning og slåning. Som nævnt er det dog et meget stort og presserende problem, at gyvel i perioden 2001-2006 har været under massiv fremmarch. Trods en ihærdig indsats mod gyvel synes problemet kun at vokse. Det er i den kommende plejeperiode meget vigtigt at fokusere på dette problem for at få det løst.

Nedslidning

Terrænet er ikke længere præget af alvorlig nedslidning.

Nedslidning af stejle skråntpartier, vådområder og fortidsminder som følge af uhensigtsmæssig, tilfældig bæltekørsel eller anden terrænkørsel er hindret gennem opsætning af beskyttende pæle. Herved bliver kørslen styret i de mest følsomme partier af terrænet.

I den øvrige del af det åbne terræn foregår kørsel med bæltekøretøjer overvejende ad få, faste spor, men også frit over terrænet. Her forekommer der generelt ingen væsentlige nedslidningsproblemer. Der ses mest slid i områderne omkring Kykhøjgård-Tovby, Sandkassen, Langskovdal og Haldager Hede.

Vådområdernes plejetilstand

Vådområderne på Finderup Øvelsesplads er generelt i god plejetilstand. Det fleste er hedesøer og – moser i et sandet og næringsfattigt terræn, og tilgroningen sker derfor langsomt. Til gengæld gør det løse sandjord dem sårbare overfor bæltekørsel der foregår for tæt på vandkanten. Der er i perioden 2001-2006 foretaget pleje af 29 af de 39 prioriterede vådområder. Dette har været gavnligt, men enkelte er allerede under tilgroning igen. De ti vandhuller som ikke har været plejet, er fortsat tilgroet i pilekrat og lignende, eller er truet af bæltekørsel, tilmudring eller udtørring.

10.6 Beskrivelse af plejetilstanden af de skovbevoksede arealer i 2006

Storm over Danmark - konsekvenser og kulturmetodik

Danmark blev den 8. januar 2005 ramt af en landsdækkende storm. De kraftigste vinde var oppe på 35 m/s med stød op til 46 m/s, hvilket svarer til fuld orkan. I området omkring Finderup blev der målt vindstød op til 39 m/s, hvilket kunne ses dagen efter på Finderup Øvelsesplads i form af et større stormfald.

Stormfaldet har ændret udseende af Finderup Øvelsesplads radikalt – mange hugstmodne nåletræsbevoksninger væltede, hvorfor terrænet i dag fremstår langt mere åbent. Mange af de væltede træer rev endvidere deres rodnet med op, rodkagerne lå på kryds og tværs, hvorfor fremkommelighed på arealerne var reduceret væsentligt.

Forsvaret har på den baggrund valgt at fjerne rodkagerne samt at anvende en grenknuser på mange af stormfaldsarealerne. Efterfølgende er der anvendt en rilleplov til kulturforberedelse, hvilket har givet arealerne en "vaskebræt" lignende struktur. I planterækkerne er der primært plantet en blanding af eg, skovfyr og lærk, hovedtræarten er eg, men også arter som ask, douglasgran og østrigsk fyr indgår. Planteafstande er ca. 1,5 m x 1,5 m, hvilket svarer til ca. 4.400 planter pr. ha.

Denne kulturmetodik at blotte mineraljorden, vil generere et stor ukrudtstryk i fremtiden, grundet den store kvælstof frigivelse der sker i forbindelse med at lyset varmer jordbunden op. Derfor skal der udføres et større udrensningsarbejder, i løbet af de næste 2-3 år, alt afhængig af træernes vækst.

Der var pr. september 2006 i alt 32,70 ha ukultiverede hektarer, som i nær fremtid skal tilplantes.

Spor efter en rilleplov. Foto: Troels Borremose, Skov- og Naturstyrelsen

Nedenstående beregning ”Pris pr. ha.” er medtaget for at vise de økonomiske konsekvenser i forbindelse med stormfaldet.

Pris pr. ha.

Kulturmodel Eg/Skf	Kr.	Antal planter	Antal meter	I alt
Grenknusning	7.500,00			7.500,00 kr.
Rilleplov	3.200,00			3.200,00 kr.
Planter	4,00	4.400		17.600,00 kr.
Plantning	2,00	4.400		8.800,00 kr.
Hegn	12,00		400	4.800,00 kr.
Hegnssætning	10,00		400	4.000,00 kr.
I alt pr. ha				45.900,00 kr.

Fortsættes ovenstående kulturmetodik på samtlige 32,70 ha, vil dette medføre en udgift på ca. 1.500.930 kr.

Indtægter i form af salg af træ

Forsvaret har i løbet af 2005 og 2006 ryddet op efter stormfaldet, store mængder nåletræ er oparbejdet til cellulose-/emballagetræ og flis. Gennemsnitlig indtægten for cellulose-/emballagetræ ligger typisk på ca. 110-150 kr./m³.

Beskrivelse af tilstanden for nåleskoven efter stormfaldet:

Generelt er de ældre bevoksningers (- 1980) tilstand god og sund, men enkelte bevoksninger har spredte stormfaldshuller og andre er decideret ved at gå i opløsning. Hertil er der i 2006 opstået billeangreb efter stormfald. Billeangrebet er massivt.

Fælles for disse bevoksninger er, at et hugstindgreb vil medføre en ustabil bevoksning, hvorfor ethvert indgreb nøje bør overvejes. Risikoen for yderligere stormfald i de kommende år er stor.

Beskrivelse af tilstanden for løvskoven efter stormfaldet:

De ældre bevoksninger fx afd. 6 c, 7 d har karakter af skovbryn, fordi de ligger ud til henholdsvis hovedvejen og hede/overdrev. Der er typisk en del undervækst i disse bevoksninger, hvilket måske er uhensigtsmæssigt af øvelsesmæssige årsager. Træerne står tæt i disse bevoksninger og bør tyndes således at træerne kan udvikle sig positivt.

Flere af de yngre løvskovsbevoksninger er der foretaget førstegangstyndinger samt indlagt spor.

Beskrivelse af tilstanden for nykulturer stormfaldet:

Kulturer der er plantet før stormen i januar 2005 kommer generelt godt. Værre ser det ud for de kulturer der er plantet i 2006, grundet den meget tørre sommer. Ligeledes er mange af de nye planter blevet bidt af råvildt. Der forestår en større efterbedring af disse kulturer.

Nykulturer med hegn klarer sig generelt lidt bedre, men også her er der kulturstartsproblemer, grundet den tørre og varme sommer 2006.

Generelt set forestår der en større gennemgang af de plantede kulturer samt kulturvedligeholdelse af alle nykulturerne.

Krat:

På Finderup Øvelsesplads er der begyndt at indfinde sig egentlige træarter i kratbevoksningerne, som på sigt danner højstammet skov. Krattene er meget tætte og vanskelig passable. Nogle af krattene kunne med fordel anvendes til BSO i fremtiden.

Ukultiverede arealer:

I september 2006 var der ca. 23 ha ukultiverede arealer (UKU), som bør tilplantes i nærmeste fremtid. En hurtig genkultivering efter afdrift vil typisk medføre, at der ofte går et par år inden ukrudtsvegetationen bliver alvorlig. Derfor bør der tilplantes inden ukrudtet bliver for dominerende.

De få arealer hvor forsvaret ikke har haft mulighed for at etablere en nykultur straks efter den gamle bevoksnings afdrift, bør af samme årsager som nævnt ovenfor vente med at klargøre arealet til der er tid til at plante.

10.7 Beskrivelse af plejetilstanden af fortidsminderne

Plejetilstanden på de 34 fredede gravhøje er generelt ikke tilfredsstillende. Handlingsplanen for pleje og beskyttelse er kun gennemført på to i løbet af den forgangne planperiode. De øvrige 32 er under tilgroning, eller er ikke sikret tilstrækkeligt med beskyttelsespæle. Ingen af gravhøjene har dog lidt alvorlig skade i perioden 2001-2006.

De to fredede diger, Margrethevolden og Paradiset er derimod i god plejetilstand. Navnlig Paradiset er blevet underkastet en god beskyttelse, både i form af slåning, klipning og rydning, men også i form af afspærring og bufferzoner, så bæltekøretøjer nu holdes på afstand. Landskabeligt set har Paradiset også fået et løft, i form af frilægning ved fjernelse af tilgrænsende bevoksninger.

10.8 Evaluering af den hidtidige plejeindsats

Til brug for den nærværende revision af drifts- og plejeplanen er det vigtigt at foretage en evaluering af den hidtidige indsats.

Biologisk evaluering af plejeindsatsen

Heder, overdrev og slettearealer

Ved den biologiske evaluering af plejeindsatsen i juni 2006 blev det konstateret, at der fortsat er en god biologisk tilstand på de tørre, åbne naturtyper hede, overdrev og græsslette. Den aktive plejeindsats på de ca. 300 ha i form af slåning og rydning af opvækst samt beskyttelse mod nedslidning giver gode resultater i form af en fortsat rig og varieret hede flora af typiske hedeplanter. Herudover er den sjældne Guldblomme dukket op på nye lokaliteter som følge af slåning, bl.a. på lyngstykket i Vedhovedtrekanten i sydenden af terrænet. Guldblomme er en god indikatorart for hedens plejetilstand. På overdrevsarealer er der også fortsat store, prægti-

ge bestande af karakterplanter som Tjærenellike og Bakke-Nellike. De ses især i områderne nord for Langskovhus og Holtegård, og nord for Skolevej.

Samtidig er det indtrykket, at tidligere kulturprægede græsslettearealer i Koteletten og ved Ødegård vest for Paradiset er ved at antage overdrevskarakter. De bliver drevet med slåning, hvilket er gavnligt for en langsigtet udvikling af en værdifuld overdrevsflora og et større biologisk indhold generelt.

De store frilægninger af skovbevoksninger på skrænterne af Langskovdal og på østsiden af Rosborg Sø skaber mulighed for nye hedestrækninger.

Overdrevsskrænterne med enebærkrat på sydvestsiden af Rosborg Sø er i optimal plejetilstand som følge af gavnlig kreaturafræsning, med det rette græsningstryk.

En klar trussel mod floraen på de åbne naturtyper generelt er imidlertid den massive fremvækst af gyvel, som tidligere omtalt. Det er derfor af afgørende betydning for plejeindsatsen på Finderup i de kommende år, at man kommer dette problem effektivt til livs.

Faunamæssigt ses fortsat en rig og varieret sommerfuglefauna på de tørre naturtyper. Af fugle rummer terrænet fortsat landets måske største bestand af Hedelærke (14 par), og muligvis er den endda i fremgang i 2006. Her sås den nemlig på nye lokaliteter, men registreringstidspunktet var ikke det optimale.

Den fåtallige ynglefugl Rødrygget Tornskade (tidligere registreret med tre par) blev ikke genfundet. Derimod yngler den rødlistede art Lille Præstekrave nu på terrænet, på den harvede minimorterbane.

Vådområder

Det biologisk set vigtigste vådområde på terrænet er det såkaldte Paludella-væld på vestskrænten af Rosborg Sø. Her vokser en stor bestand af den meget sjældne og truede planteart Gul Stenbræk, som også danner udpegningsgrundlaget for Rosborg Sø som Habitatområde. Optællinger viser, at bestanden af Gul Stenbræk nu er det højeste hidtil registreret. Dette skyldes måske den gavnlige effekt af kreaturafræsningen, som har det rette græsningstryk. Den biologiske tilstand for denne truede planteart må således bedømmes som værende optimal p.t. Til gengæld findes den gule stenbræk kun i ét af de mange væld. Man kan håbe at den med tiden vil kunne spredes til de andre væld.

Ekstremrigkæret i vældet nordvest for jernbroen ved Rosborg Sø rummede i juni 2006 fortsat en rig flora, bl.a. med indikatorarter som Vibefedt, Trævlekrone, Kødfarvet Gøgeurt, Maj-Gøgeurt og Blågrøn Star. Også dette sted bliver afgræsset, hvilket formentligt også forklarer den gunstige biologiske tilstand.

Selve Rosborg Sø er i dårlig plejetilstand. Hængesækken er nu så tilgroet af birke- og pilekrat, at de åbne, delvist tørlagte moseflader er ved at være lukket til i et tæt krat, navnlig i syden. Dette forringer biotopen for vandfugle som Dobbeltbekkasin og Rørhøg. Mulighederne for et genopretningsprojekt for søen blev igangsat i 2006 som led i et større regeringsprogram for vandmiljøet.

Knopsvane, Gråstrubet Lappedykker og Rørhøg yngler dog fortsat i den nordlige, åbne del af Rosborg Sø,

De mange hedesøer spredt overalt på øvelsesterrænet er generelt i en rimelig biologisk tilstand. Der er foretaget pleje i 29 af de 39 prioriterede vådområder, hvilket er flot. Desværre ses tilgroning af Kæruld på en del af de ekstremt næringsfattige hængesæksøer, hvor der tidli-

gere kun groede soldug og tranebær på hængesækfladen. Ændringen kan muligvis skyldes kvælstofnedfald fra atmosfæren. Det er meget svært at gøre noget ved dette luftbårne problem. En del vandhuller bør plejes i form af rydning af pilekrat langs kanten, for at sikre en optimal biologisk tilstand.

Fuglemæssigt er antallet og arterne stort set status quo i forhold til 1997 og 1999. I Tovgård Mose hænger hættemågekolonien i en tynd tråd, mens bestanden af Gråstrubet Lappedykker i Krogsgårde Sø samt Toppet Lappedykker i Movsø er intakt. Sidstnævnte er som noget nyt og så begyndt at yngle i Tovgård Mose, og Gråstrubet Lappedykker yngler nu også i Rosborg Sø. Hættemåger er også begyndt at indfinde sig i søen ved jernbroen i Rosborg Sø, men det er uvist om de yngler. Hættemågen er stærkt på retur i det danske landskab, og en vigtig indikatorart for vådområdernes tilstand.

Den store ynglebestand af Hedelærker findes fortsat på terrænet.

Vildtplejen på Finderup Øvelsesplads

Den meget varierende vekselvirkning mellem åbne arealer, krat, skov og vådområder giver gode føde- og dækningsmuligheder for både fugle og råvildt, og de jagtbare vildtarter trives generelt godt på terrænet, dog er både ræv og hare i tilbagegang.

Råvildtbestanden er de senere år steget for nu at have nået et konstant niveau på ca. 100-120 sunde individer. Da bestanden de sidste par år har været konstant og består af sunde individer, vurderes det at bestanden er i balance med hvad terrænet kan bære. Den årlige tilvækst reguleres ved selektiv afskydning på øvelsespladsen såvel som af de omkringliggende lodsejere. Bestanden formodes at stige i fremtiden grundet stormfaldet 2005 som er ensbetydende med, at store arealer henstår åbne eller nykultiverede og som dermed er gode spisekamre for råvildtet.

Bestanden af *fasaner* er stabil, der ses således jævnligt fasaner i store dele af terrænet. I yngletiden ses en del kuld.

Rævebestanden er de sidste par år blevet væsentligt mindre. Dette skyldes antageligt sygdommen ræveskab. Der har derfor ikke været afholdt rævejagter de sidste par år. Der er dog ikke konstateret skab indenfor de senere år.

Harerne ses sjældent på terrænet, hvilket er "underligt" grundet at terrænet består af store overdrevs- og slettearealer. *Agerhøns* ses sjældent på terrænet.

For at hjælpe vildtet gennem vinteren, hvor fødemængden er mindre og måske utilgængelig på grund af sne og frost, er der fortsat 5 vildtagre på terrænet ligesom fuglevildtet tilskudsfores ved et antal foderautomater. Vildtagerne har ikke været tilplantet de sidste mange år og henstår i dag i brak.

Derudover øger mange af drifts- og plejeplanens tiltag fødemulighederne på terrænet.

Evaluering af skovdriften

Skovene blev indtil slutningen af 90'erne drevet ret traditionelt, men indplantning med løv var blevet iværksat. Fra 2002 blev driftsformen ændret til naturnær drift for at skabe mere robuste skove, en billigere driftsform samt en større biodiversitet.

Målet med naturnær drift er at skabe skove med forskellige trætyper der tillige besidder et godt selvforyngelsespotential og dette vil medføre at skovene på sigt vil komme til at bestå af

forskellige aldrende træer der er mere robuste overfor stormfald end de nuværende monokulturer.

Forsvarets Bygningstjeneste havde indtil 2006 det overordnede ansvar for driften medens Hedeselskabet var ansvarlig for den faglige rådgivning og entreprenøraktiviteterne.

Fra 2007 overtog Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste (FBE) det overordnede ansvar for skovarealerne og en ekstern faglig rådgiver fra firmaet Dansk Forstprodukt overtog ansvaret for rådgivningen.

Stormen i januar 2005 ramte og beskadigede mange af de større fredskovsarealer (hvoraf nogle områder var blevet underbeplantet med løvtræer, afd. 23, afd. 16, afd. 17 og cirka halvdelen af afd. 15a) meget alvorligt, men oprydning og genplantning blev hurtigt gennemført.

En del af skovarealerne ved vestkanten af Rosborg Sø, ved Margrethevolden samt arealer ved Langeskov Dal er jf. drifts- og plejeplanen blevet fjernet, dels af kulturhistoriske og landskabelige årsager og dels af øvelsestekniske årsager.

De store skader efter stormen 2005 medførte, at der opstod mange vindudsatte randområder og flere steder blev skovklimaet ødelagt. De underplantede bevoksninger blev ligeledes hårdt ramt, dels brød skærmen sammen, men også de underplantede træer blev ødelagt under den efterfølgende kørsel/oprydning i bevoksninger. I foråret 2006 blev mange af disse arealer genplantet. Desværre blev sommeren 2006 meget varm, hvilket gik hårdt ud over nykulturerne. Flere bevoksninger er hegnet i forbindelse med nykulturer på arealerne, fx afd. 16c, 17a.

Den varme sommer i 2006 har medført meget alvorlige billeangreb specielt i randområderne og FBE har primo 2007 iværksat en kraftig oprydning for at søge at begrænse skaden fra billerne i den kommende vækstperiode.

Hensigten er at fjerne så meget af opformeringsmaterialet som muligt, men da angrebene fra billerne er meget omfattende, må det forudses, at dette kun delvis vil lykkedes og udviklingen vil herefter afhænge af hvordan vejret bliver i 2007 og fremover.

Der er foretaget flere driftstiltag i perioden, f.eks. er afd. 6d, afd. 22c og 22e tyndet og hele området ved Haldager Skov er ryddet i forbindelse med forsvarets ønske om et mere overskueligt terræn i og omkring Haldager Skov.

Mange læhegn, primært hvidgranhegn, er i perioden blevet fjernet i forbindelse med opfyldelse af handlingsplanen i drifts- og plejeplanen, hvilket har ”åbnet” terrænet betydeligt.

Konklusion - skovdrift

Der er i perioden gennemført mange driftstiltag på Finderup Øvelsesplads. De tyndinger/ afdrifter der er gennemført af historiske og landskabelige årsager, har ændret Finderup Øvelsesplads i en positiv retning. Ligeledes er overskueligheden i terrænet øget radikalt. Fjernelse af læhegnene i terrænet har også skabt en større overskuelighed og bedre mulighed for at anvende terrænet i tværgående retning. Man har således fået skabt et bedre terræn.

Skovplanen i den forrige drifts- og plejeplan gik overordnet ud på, at underplante mange af nåletræsmonokulturerne. Mange bevoksninger blev i perioden underplantet eller tyndet helt efter skovplanen, men stormen i januar 2005 ændrede forudsætningerne for dennes gennemførelse – skærmen brød sammen!

Efterfølgende er de stormfaldsramte bevoksninger blevet ryddet og mange er gentilplantet i løbet af foråret og sommeren 2006. Desværre blev sommeren 2006 både varm og tør, hvilket medførte at mange planter gik ud mv.

Samlet set har kombinationen ”tynding - underplantning – storm - tørke - billeangreb” påvirket Finderup Øvelsesplads meget. I dag fremstår terrænet som meget åbent og mange bevoksninger vil først om mange år danne egentlig skov – som er anvendelig set i et uddannelsesperspektiv.

Øvelsesmæssig evaluering af plejeindsatsen

De på baggrund af eksisterende drifts- og plejeplan initierede plejetiltag har i et vist omfang bidraget til forbedring af uddannelsesbetingelserne. Fortsat indsats på området vil være påkrævet i form af intense tiltag til minimering af utilsigtet tilgroning af terrænet med invasive arter i form af gyvel og hybenroser mv. samt med henblik på fortsat at tilgodese Forsvarets krav, behov og brugsmønster ved valg af plantearter. Som resultat af drifts- og plejeplanen kan nævnes påbegyndt etablering (endnu ikke færdiggjort) af nord/sydgående akser med henblik på at tilgodese mekaniserede enheders bevægelsesbehov.

Evaluering af ressourcer og materiel

Planen anvendes i den daglige drift af terrænet og tjener som vejledning og rettesnor for driften og vedligeholdelsen af terrænet.

Hidtidigt arbejde med drifts- og plejeplanen har generelt været tilfredsstillende. Planen kunne med fordel udarbejdes mere brugervenligt vedrørende plejeafsnittet ved f.eks. at lave afsnittet som særskilt tiltag. Planen ses på visse områder for ambitiøs i forhold til meddelt økonomi (mål><midler).

Afvejning af plejetiltag har været hensigtsmæssig. Justering som følger af orkanen, januar 2005, har været nødvendig, men har samtidig muliggjort optimering af arbejdet set med forsvarets øjne.

En række drifts- og plejemæssige opgaver løses ved brug med ekstern arbejdskraft. Hede-Danmark har indtil ultimo 2006 varetaget skovdriften, og har herudover gennemført knusning af invasive arter på større arealer samt forestået lovpligtig grødeskæring i Mønsted Å. Den daglige vedligeholdelse i terrænet samt oprensning af vandhuller er gennemført af Servicesektion ved Jydske Dragonregiment. Den for opgaveløsningen rådige personelnormering samt maskinpark ses hverken optimal eller tilstrækkelig, og fuld overtagelse af opgaverne i forbindelse med resterende implementering af drifts- og plejeplanen ses ikke som nogen option.

11 Lovmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger

11.1 Generel lovpraksis for forsvarets arealer

De gældende regler for benyttelsen af offentligt ejede arealer er som hovedregel ligeledes gældende for benyttelsen af forsvarets arealer. Der gælder dog tillige for anvendelsen af forsvarets arealer, at det skal være muligt for forsvaret at gennemføre den nødvendige uddannelse af danske soldater. I det omfang forsvarets benyttelse af arealerne til uddannelses- og øvelsesvirksomhed kan gennemføres, og sikkerhedsmæssige hensyn ikke taler imod, skal offentlighedens adgangsmuligheder til forsvarets arealer søges tilgodeset under hensyntagen til den nødvendige beskyttelse af naturen.

Afvejningen i nærværende drifts- og plejeplan mellem den militære benyttelse og naturbeskyttelseshensynene på terrænet forventes derfor at foregå i et samarbejde mellem de statslige myndigheder (Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen) og de administrerende myndigheder ved stat og kommuner, således at administrationen af relevant lovgivning sker ud fra en samlet vurdering.

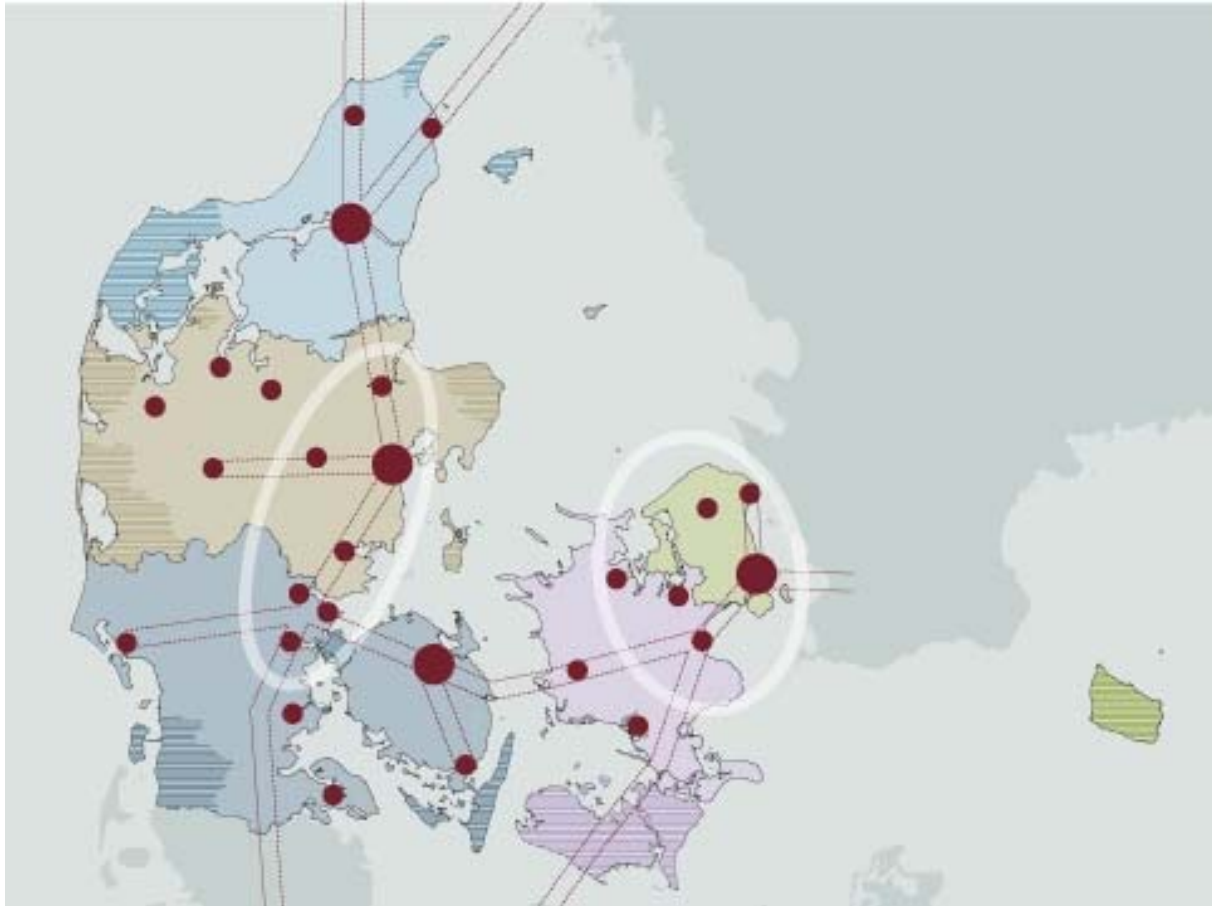
I det følgende er gennemgået de lovgivningsmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger, som har særlig relevans for Finderup Øvelsesplads. Udover de nævnte, findes der et antal love og bekendtgørelser, som regulerer forhold i det åbne land, f.eks. bekendtgørelsen vedrørende anvendelse af slam, spildevand og kompost til jordbrugsformål.

Udarbejdelse af nærværende drifts- og plejeplan finder sted blot et halvt år efter at en ny kommunalreform er trådt i kraft. Derfor er der forud for de lovgivningsmæssige brugsbegrænsninger og bindinger indsat et afsnit, *Kommunalreform og det nye plansystem*, der i hovedtræk gennemgår hvilken betydning strukturreformen har haft for den fysiske arealplanlægning.

11.2 Kommunalreformen og det nye plansystem

Kommunalreformen, der trådte i kraft den 1. januar 2007, betyder nye vilkår for den fysiske planlægning i Danmark. Med kommunalreformen afskaffes amterne og den sammenfattende planlægning på regionalt niveau erstattes af en styrket landsplanlægning med nye værktøjer og en stærkere kommuneplanlægning.

Den nye kommunale Danmarks kort kommer til at bestå af 98 kommuner fordelt på 5 regioner. Hvor det fremover bliver staten, der skal afstikke de overordnede retningslinier for planlægningen – dvs. have ansvaret for planlægningen af større tekniske anlæg af national og regional betydning, bliver det kommunerne, der skal implementere disse retningslinier og visioner i den faktiske og fysiske planlægning. Samtidig skal de 5 nye regioner udvikle en ny planstype – *de regionale handlingsplaner*, der skal fokusere på den overordnede og mere strategiske udvikling af regionens byer, landdistrikter og udkantsområder.

De fem nye regioner i Danmark. Kilde: Skov- og Naturstyrelsen

11.2.1 Landsplanredegørelse og landsplandirektiver

Der udarbejdes som sådan ikke en egentlig samlet landsplan, men miljøministeren skal efter hvert nyvalg til Folketinget fremlægge en *landsplanredegørelse* til brug for kommuner og de nye regioner. Landsplanredegørelsen er regeringens overordnede interesser og visioner for den fremtidige udvikling af landet og omhandler blandt andet hvordan planlægningen kan bidrage til at skabe et konkurrencedygtigt Danmark.

Når staten med kommunalreformen overtager ansvaret for den overordnede planlægning, udarbejdes der en række *landsplandirektiver*. I landsplandirektiverne planlægges større tekniske anlæg af national og regional betydning - f.eks. store vindmøller, infrastrukturanlæg m.v. – ligesom de omfatter konkrete planlægningsprincipper som for eksempel at sikre sammenhæng mellem infrastruktur og byudvikling.

Miljøministeren får med den ændrede planlov pligt til at gøre indsigelser mod en kommuneplan, hvis den strider mod nationale og regionale interesser.

11.2.2 Den regionale udviklingsplan

De regionale udviklingsplaner skal udtrykke hvad regionsrådet anser for vigtigt for den fremtidige udvikling af regionens byer, landdistrikter og udkantsområder. Den regionale udviklingsplan skal således fokusere på de overordnede og mere strategiske visioner for den fremti-

dige udvikling af regionen – især med vægt på at skabe sammenhæng internt i regionen på tværs af kommunegrænser.

Den regionale udviklingsplan skal således i modsætning til de tidligere regionplaner ikke styre i detaljen og vil ikke have til opgave at foretage præcise udpegninger over hvor hvad skal lokaliseres. Det er fremover kommunernes opgave at gøre dette i kommuneplanerne. Regionsrådet kan dog stille forslag til kommune- og lokalplanlægningen med henblik på at realisere den regionale udviklingsplan, men kommunalbestyrelsen er ikke forpligtet til at følge forslaget.

11.2.3 Kommuneplan

Kommuneplanerne bliver fremover den bærende og helt afgørende plan, hvor borgere og virksomheder kan orientere sig om mål og regler for arealanvendelse i deres kommune og lokalområde. Med strukturreformen overtager kommunerne en række natur-, miljø- og vejopgaver fra amterne, og kommuneplanen skal fremover, udover de traditionelle kommuneplanemner, også fastsætte mål og retningslinier for de emner, som hidtil har været planlagt i regionplanerne. Kommunerne får således fremover kompetence til at planlægge deres egen udvikling – både i byerne og i det åbne land.

Indholdet i de 12 eksisterende regionplaner skal i løbet af de næste år indarbejdes i de 98 nye kommuner og de mange hensyn regionplanlægningen varetager, skal fremover sikres gennem en styrket landsplanlægning og kommuneplanlægning. I overgangsperioden, indtil der er vedtaget retningslinier i kommuneplanen, er det således de eksisterende regionplaner, der gælder.

11.3 Planloven

Bekendtgørelse af lov om planlægning (LBK nr. 883 af 18/8 2004) har til formål at sikre en overordnet planlægning og hensigtsmæssig udvikling i hele landet og i de enkelte regioner og kommuner. Loven skal samtidig sikre, at planlægningen forener de samfundsmæssige interesser og medvirker til at værne om landets natur og miljø. Se lovbekendtgørelsen [her](#).

Hvor den overordnede landsplanlægning varetages af *landsplandirektiver*, udstikkes retningslinier for den enkelte region af Den regionale udviklingsplan. Udviklingsplanen må ikke stride imod landsplanmæssige interesser (landsplandirektiver) og fokuserer på de overordnede visioner for regionen.

For den enkelte kommune skal der foreligge en *kommuneplan*. Kommuneplanen fastlægger en hovedstruktur for hele kommunen og angiver de overordnede mål for udvikling og arealanvendelse i kommunen. Kommuneplanen udpeger bl.a. områder med særlig naturbeskyttelsesinteresse, beliggenhed af skovrejsningsområder, kvaliteten af vandløb og søer samt områder med drikkevandsinteresse. Det er den enkelte kommune, der er planlægningsmyndighed for kommuneplanerne. Planerne må ikke stride imod regionplanen.

Kommunalbestyrelsen kan endvidere udarbejde *lokalplaner*. Hvor kommuneplanerne gælder for hele kommunen, gælder lokalplanerne for et enkelt område og fastlægger mere detaljeret, hvordan området skal se ud. Lokalplaner skal altid udarbejdes før der gennemføres større bygge- og anlægsarbejder, herunder nedrivning af bebyggelse. Afgørelsen af om der foreligger lokalplanpligt i den konkrete situation træffes af kommunalbestyrelsen ud fra en samlet vurdering. Opførelse af stationære kulisse-anlæg på et militært terræn i landzone er et eksempel på et anlæg, som normalt vil kræve udarbejdelse af en lokalplan.

Kommunen er planlægningsmyndighed for såvel kommuneplaner som lokalplaner.

Zoneinddeling

I Planlovens kap. 7 opdeles landet i byzoner, sommerhusområder og landzoner, og begrænsninger for anvendelse i de enkelte zoneområder defineres.

Finderup Øvelsesplads er beliggende i landzone. I henhold til Planlovens § 35 må der i landzone ikke uden tilladelse fra kommunalbestyrelsen foretages udstykning, opføres ny bebyggelse eller ske ændring i anvendelsen af bestående bebyggelse og ubebyggede arealer.

Afgørelsen af, om zonetilladelse er påkrævet, træffes af kommunalbestyrelsen. På forsvarets arealer vil etablering eller flytning af permanente, militære anlæg og opstilling af faste terrænpunkter normalt kræve zonelovstilladelse.

Anlæg m.v., som etableres midlertidigt, men som ikke er fjernet inden 1 måned fra etablering, regnes som permanente.

11.4 Status i Regionplan 2005

Regionplan 2005 for Viborg Amt er den sidste samlede regionplan. Den 1. januar 2007 blev amterne nedlagt og store dele af ansvaret for den fysiske planlægning overgik til kommunerne. Efter den 1. januar 2007 ophøjes regionplanen for Viborg Amt til et landsplandirektiv, der fortsat gælder for kommunerne i det gamle amt. Se regionplanen [her](#).

Det fremgår af Regionplan 2005 kap. 5, retningslinie 21 samt af kortbilag 2, at Finderup Øvelsesplads er klassificeret som *Særligt beskyttelsesområde*.

11.4.1 Retningslinierne fastslår følgende:

Det er Amtsrådets mål, at der for at fremme levevilkårene for dyre- og plantelivet, for at forbedre miljøtilstanden og for at forbedre befolkningens rekreative muligheder skal være et finmasket og sammenhængende net af naturområder i amtet.

Som grundstamme i dette net fastlægges de på kort 21 og kortbilag 2 i regionplanen viste særlige beskyttelsesområder. Naturværdierne og de kulturhistoriske, geologiske og landskabelige værdier i disse områder skal beskyttes. Beskyttelseshensynet skal gå forud for andre interesser.

I de internationale beskyttelsesområder, som er vist på kortbilag 2 og kort 21, gælder særlige regler. Der må ikke planlægges eller gives konkrete tilladelser, som er i strid med kravene i regionplanens skema 21.

Indgreb i de særlige beskyttelsesområder, der ændrer arealernes naturtilstand, må kun finde sted, hvis det samlede resultat bliver forbedrede levevilkår for det naturlige dyre- og planteliv, eller hvis forbedrede muligheder for landskabelige oplevelser for almenheden kan opveje indgrebet.

Anlægsarbejder og byggeri må ikke placeres i de særlige beskyttelsesområder, hvis det indebærer en forringelse af de landskabelige, naturmæssige eller kulturhistoriske værdier, der ligger til grund for udpegningen.

De særlige beskyttelsesområder skal optages i kommuneplanerne. Der kan kun tillades byggeri og anlægsarbejder og lokalplanlægges for arealer inden for de særlige beskyttelsesområder, såfremt resultatet bliver forbedrede levevilkår for det naturlige dyre- og planteliv eller forbedrede muligheder for rekreative og landskabelige oplevelser.

Den del af øvelsesterrænet der ligger vest for Mønsted Å er udpeget som EF-habitatområde nr. 37 "Rosborg Sø". Udpegningsgrundlaget er tilstedeværelsen af den rødlistede planteart Gul Stenbræk (1528) samt Odder (1355). Desuden naturtyperne Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand (7220), Riggær (7230), Bræmmer med høje urter langs vandløb eller skyggende skovbryn (6430), Vandløb med vandplanter (3260) samt Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller Stor Vandaks (3150). Tallene i parentes angiver koden til hvilken Art eller Naturtype der er tale om. Link til danske arter og naturtyper omfattet af Natura 2000 er [her](#).

11.4.2 Særlige bestemmelser i regionplanen for de militære øvelsesområder

Finderup Øvelsesplads har status som *militære øvelsesområder*. Omkring skydebaner og militære øvelsesområder er der angivet ét støjkonsekvensområde. Inden for dette område må der ikke etableres støjfølsom arealanvendelse, herunder bygges boliger o.l.

11.4.3 Regionplanens bestemmelser om søer og vandløb

Mønsted Å, der løber igennem skydeterrænet, er målsat som et *Beskyttede vandløb*, B₁ (gyde- og yngleopvækstvand for laksefisk).

Åstrækningen er i øvrigt reguleret ved kendelse af 26. juli 1967 fra landvæsensnævnet for nævnsområde 85-86. Denne kendelse er fortsat gældende.

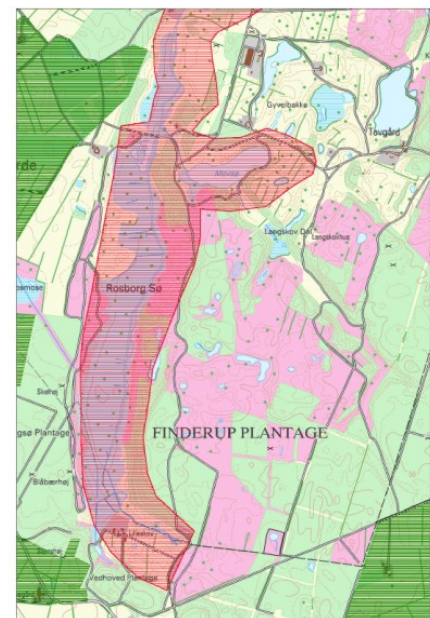
Ligeledes er vandløbet fra sydkanten af Langeskov Sø til Movsø og videre ud i Mønsted Å af typen *Beskyttede vandløb*, B₁ (gyde- og yngleopvækstvand for laksefisk).

Movsø og Tøvgård Mose er begge søer med en basismålsætning det vil sige *Naturligt og alsidigt dyre- og planteliv (B)*.

11.4.4 Skovrejsning

En del af øvelsesterrænet er i henhold til regionplanen beliggende i et minusområde for skovrejsning. Dette betyder, at der ikke frit kan rejses skov på de pågældende arealer.

Det fremgår af figur 11.1, rød polygon, at skovtilplantning er uønsket i den markerede del af øvelsesområdet. Området strækker sig hen over Rosborg Sø med en tap mod øst i retning af Movsø. Der må gerne rejses skov for det resterende øvelsesområde, dog ikke på beskyttede naturtyper.

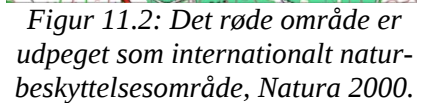

Figur 11.1: Skovtilplantning uønsket, rød polygon. Kilde Regionplan 2005, kortbilag 2.

11.4.5 Drikkevandsinteresser

Øvelsesterrænet ligger i område med drikkevandsinteresser.

- Der er truede, sårbare eller sjældne
- Der kun findes på et mindre afgrænset område (er endemiske) og kræver særlig opmærksomhed på grund af deres særlige levested og/eller de mulige følger, som en udnyttelse af dem kan have for deres bevaringsstatus

Disse arter fremgår af habitatdirektivets bilag II. Med direktivet er der en forpligtigelse til at sikre opretholdelsen af en *gunstig bevaringsstatus* for de arter og naturtyper, områderne er udpeget for.

Dette habitatområde er udpeget med henblik på at beskytte arter og naturtyper, se tabel 11.1:

Tabel 11.1: Oversigt over habitatområdernes udpegningsgrundlag

Nr.	Habitatområde	Kode	Udpegningsgrundlag
37	Rosborg Sø	1355	Odder (<i>Lutra lutra</i>)
		1528	Gul stenbræk (<i>Saxifraga hirculus</i>)
		3150	Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks
		3260	Vandløb med vandplanter
		6430	Bræmmer med høje urter langs vandløb eller skyggende skovbryn
		7220	*Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand
		7230	Rigkær

De arter og naturtyper et habitatområde udpeges for at beskytte, udgør områdets udpegningsgrundlag. Flere af disse naturtyper og arter er prioriterede (markeret med *), hvilket medfører et særligt ansvar for beskyttelsen.

11.5.2 Beskyttelsesbestemmelser:

EF-habitatdirektivet (Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter) sigter mod beskyttelse af vilde flora- og faunahabitater i medlemslandene. Direktivet fastsætter bestemmelser for administrationen af habitatområderne - bestemmelser som også gælder for fuglebeskyttelsesområderne. Disse bestemmelser er bindende for myndighederne. Statslige myndigheder er direkte forpligtet af direktiverne på de områder, hvor myndighederne er tillagt kompetence efter national lovgivning. Tilsvarende gælder i de tilfælde, hvor statslige myndigheder har ejerbeføjelser på arealer, som er udpeget som internationalt naturbeskyttelsesområde. *Statslige myndigheder er således i sager om disse områder forpligtet til at varetage de naturbeskyttelseshensyn som direktiverne tilsiger.*

Områderne skal administreres, så der ikke sker forringelser af områdets naturtyper og levestederne for arterne, eller væsentlige forstyrrelser af de arter, området er udpeget for. Derudover påhviler der en forpligtelse til på længere sigt at opretholde eller genoprette en gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter området er udpeget for. Planens drifts- og plejeforskrifter skal medvirke til at sikre dette.

De beskyttelseshensyn der skal varetages i de internationale naturbeskyttelsesområder er i almindelighed opfyldt gennem den eksisterende lovgivning vedrørende miljø, natur, planlægning m.v. Eksisterende lovlig anvendelse eller udnyttelse og aktiviteter som jagt og færdsel m.m. kan derfor *som udgangspunkt* fortsætte uændret. Udpegning af EF-fuglebeskyttelses- og habitatområder berører ikke eksisterende lovlig anvendelse eller udnyttelse af ejendomme.

Derimod berører de f.eks. kommunernes planlægning samt aktiviteter, som kræver tilladelse efter den eksisterende lovgivning, da bekendtgørelsen om de internationale naturbeskyttelsesområder fastsætter bindende retningslinier for kommunernes administration af områderne.

Kommuner skal ved behandling af ansøgninger om tilladelser og dispensationer efter naturbeskyttelsesloven, planloven, råstofloven, miljøbeskyttelsesloven, vandløbsloven, vandforsyningsloven eller okkerloven sikre, at en tilladelse ikke forringer de naturtyper, som er baggrunden for udpegningen eller forringer levevilkårene for de plante- og dyrearter, som områderne er udpeget for. Endvidere må der ikke gennemføres foranstaltninger, der medfører betydelig forstyrrelse af de nævnte arter. Alle nævnte loves øvrige interesser skal selvfølgelig fortsat varetages.

Bekendtgørelsen om de internationale naturbeskyttelsesområder fastsætter bindende retningslinier for amternes og kommunernes administration af områderne. Tiltag der forudsættes gennemført efter planen og som er omfattet af bestemmelserne i denne bekendtgørelse skal således kunne godkendes af de relevante myndigheder.

11.5.3 Miljømålsloven

Miljømålsloven (Lovbekendtgørelse nr. 1756 af 22. december 2006 - Bekendtgørelse af lov om miljømål m.v. for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder) har bl.a. til formål at fastlægge rammerne for planlægning inden for de internationale naturbeskyttelsesområder. Af loven fremgår, at Amtsrådet skal sørge for at udarbejde en Natura 2000-plan for de internationale beskyttelsesområder efter forudgående drøftelse med de berørte statslige myndigheder.

Loven beskriver endvidere kravene til Natura 2000-planens indhold. Planerne skal dels indeholde en basisanalyse, et mål for naturtilstanden samt et indsatsprogram (beskrivelse af, hvorledes de fastsatte mål opnås). Her er det særligt interessant, at indsatsprogrammet ikke skal omfatte offentligt ejede arealer, for hvilke, der foreligger en plan for forvaltningsindsatsen, der er i overensstemmelse med de fastsatte mål for naturtilstanden.

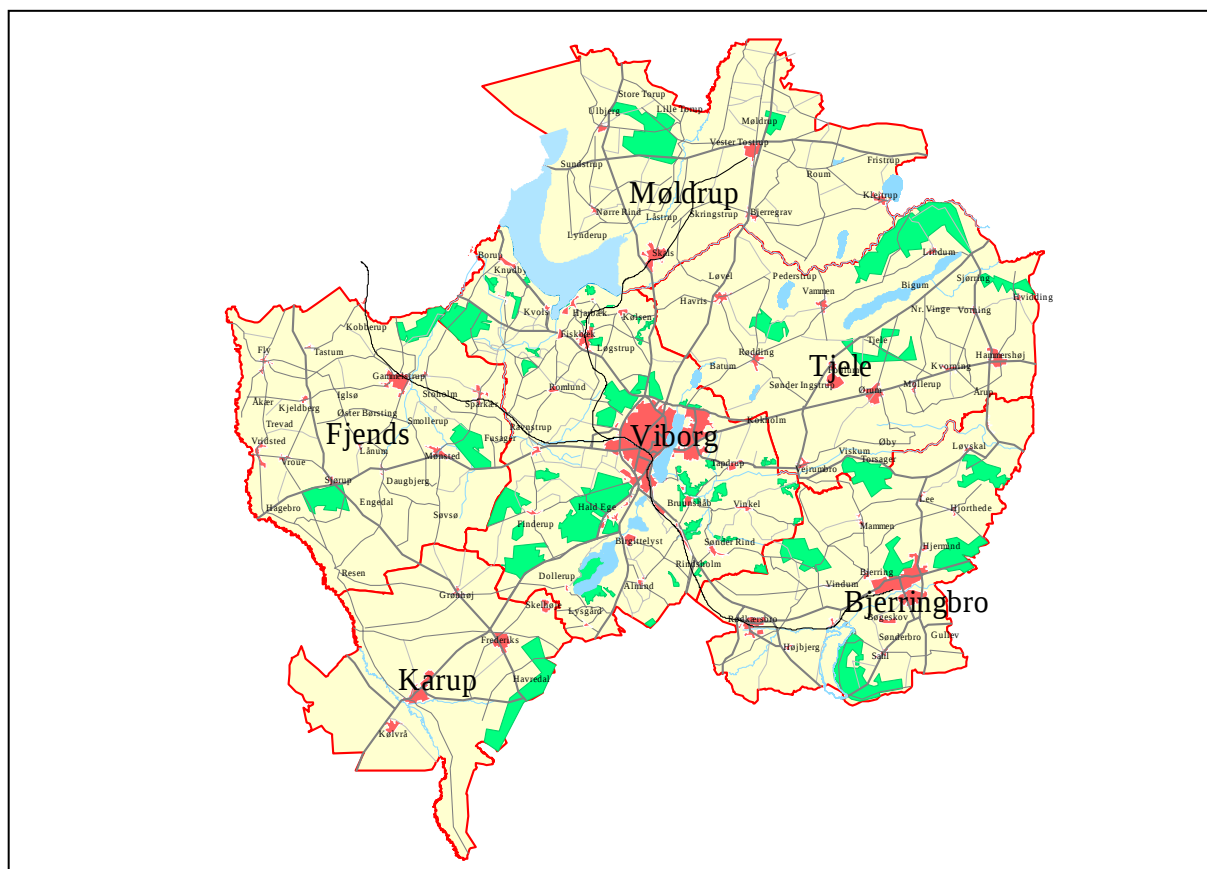
Dette betyder konkret, at plejeforskrifter for Rosborg Sø beskrevet i nærværende drifts- og plejeplan – når de er baseret på Viborgs Amts basisanalyse og opfylder arealets målsætning – kan gøre det ud for et indsatsprogram.

Det skal her gentages, at de offentlige myndigheder er direkte forpligtet af direktiverne og dermed til at leve op til direktivernes beskyttelsesniveau.

Se Miljømålsloven [her](#).

11.6 Kommuneplanlægning

Før januar 2007 hørte Finderup Øvelsesplads både under Viborg Kommune og Fjends Kommune. I dag hører Finderup Øvelsesplads kun under den ny Viborg Kommune. Nedenfor ses et oversigtskort over Viborg Kommune. Den 1. januar 2007 blev Viborg Kommune sammenlagt med Bjerringbro, Fjends, Karup, Møldrup, Tjele kommuner. Viborg er valgt til regionshovedstad, Region Midtjylland, se figur 11.3.

Figur 11.3: Oversigtskort over Viborg Kommune efter 1. januar 2007.

11.7 Naturbeskyttelsesloven

I forlængelse af kommunalreformen og amternes nedlæggelse, er Naturbeskyttelsesloven blevet ændret. Seneste udgave er Bekendtgørelse af Lov om Naturbeskyttelse, Lovbekendtgørelse nr. 749 af 21. juni 2007. Se loven [her](#).

Naturbeskyttelsesloven skal medvirke til at værne landets natur og miljø så samfundsudviklingen kan ske på et bæredygtigt grundlag i respekt for menneskets livsvilkår og for bevarelsen af dyre- og plantelivet. Naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser omfatter bl.a. en række naturtyper, beskyttelseslinier for nogle markante landskabselementer samt offentlighedens adgang. Desuden indeholder loven bl.a. bestemmelser, der gennemfører EU's direktiv om beskyttelse af vilde fugle (EF-fuglebeskyttelsesdirektivet) samt dele af EU's Habitatdirektiv om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter.

11.7.1 Beskyttede naturtyper m.v.

Naturbeskyttelsesloven (NBL) indeholder en række bestemmelser om beskyttelse af naturtyper. Det drejer sig om:

- Søer, vandløb, heder, moser, strandenge, ferske enge og biologiske overdrev (NBL § 3)
- Klitfredede arealer (NBL §§ 8-11)

I det følgende gives en kort beskrivelse af, hvilke restriktioner der gælder for de beskyttede naturtyper, der forefindes på Finderup Øvelsesplads. Der henvises i øvrigt til siderne 20-53 i Skov- og Naturstyrelsens "Vejledning om registrering af beskyttede naturtyper" fra 1993.

11.7.2 Søer og vandløb

Der må ikke foretages ændring i tilstanden af naturlige søer, hvis areal er på over 100 m², eller af vandløb eller dele af vandløb, som af miljøministeren efter indstilling fra amtsrådet er udpeget som beskyttede efter loven. Dette gælder dog ikke for sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i vandløb.

Søer mindre end 100 m² er beskyttede, når de ligger i en af de beskyttede naturtyper, hvis samlede areal er på 2500 m² og derover. Søen vil her være beskyttet som en integreret del af området. Derudover er søer under 100 m² beskyttede, når de indgår som en del af et beskyttet vandløb eller ligger inden for fredskov.

11.7.3 Moser, overdrev og ferske enge

Der må ikke foretages ændringer i tilstanden af moser, overdrev samt ferske enge, når sådanne naturtyper enkeltvis, tilsammen eller i forbindelse med søer er større end 2500 m² i sammenhængende areal. Det skal her bemærkes, at *fortsat brug* af arealerne i form af øvelser, samt *fortsat pleje* i form af slåning, græsning og lignende ikke strider imod denne bestemmelse. Med ændringen af loven i 2004 slås det fast, at den beskyttede naturtype "overdrev" fremover defineres som såkaldte "biologiske overdrev", dvs. at det er områdets botaniske kvalitet, der er afgørende for, om området kategoriseres som overdrev, og ikke dets kulturhistorie, dvs. tidligere driftshistorie.

Småbiotoper mindre end 2500 m² er i øvrigt omfattet af beskyttelsesordningen, hvis de støder op til eller indgår i arealer med andre beskyttede naturtyper, og det samlede areal er 2500 m² eller derover.

Skov- og Naturstyrelsen har udarbejdet nogle generelle retningslinier for administrationen af de generelle beskyttelsesbestemmelser i naturbeskyttelseslovens §§ 3, set i forhold til forsvarrets anvendelse af øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner. Retningslinierne vedlægges som bilag 4 bagest i nærværende plan.

11.7.4 Beskyttelseslinier

Udover ovennævnte naturtype-beskyttelse fastsætter naturbeskyttelsesloven beskyttelseslinier for en række markante landskabselementer:

- Søer og åer (NBL § 16)
- Skove (NBL § 17)
- Fortidsminder (NBL § 18)

Beskyttelseslinjerne administreres af kommunerne.

Søer og åer

Inden for en afstand af 150 m fra søer med en vandflade på mindst 3 ha og for vandløb, der er registreret med en beskyttelseslinje i henhold til tidligere lovgivning, er der forbud mod at

placere bebyggelse (bygninger, skure, campingvogne, master m.v.), foretage ændringer i terrænet, beplantning og lign. Midlertidige terræændringer som nedgravning af ledninger kræver ikke dispensation, såfremt terrænet straks reableres til det oprindelige udseende. Vandløb med beskyttelseslinjer er vandløb, der pr. 01/09 1983 var klassificeret som offentlige, og som havde en bundbredde på mindst 2 m.

Skov

Indenfor en afstand af 300 m fra skove er der normalt forbud mod at placere bebyggelse. Denne bestemmelse gælder dog ikke for nye anlæg til egentlige forsvarsformål, der placeres indenfor de naturlige rammer af bestående forsvarsanlæg.

Fortidsminder

Der må ikke foretages ændring i tilstanden af arealet inden for 100 m fra fortidsminder, der er beskyttet efter bestemmelserne i Museumsloven § 29 e. Ligeledes må der ikke etableres hegn, placeres campingvogne og lignende. Gravning af bl.a. skyttegrave er ikke tilladt inden for fortidsmindebekyttelseslinien på 100 m. Det er heller ikke tilladt at plante og bygge inden for 100 m fra gravhøje.

Forbudet gælder dog ikke for:

- landbrugsmæssig drift bortset fra tilplantning,
- gentilplantning af skovarealer, der ligger i en afstand af mindst 2 m. fra fortidsmindet,
- beplantning i eksisterende haver samt
- sædvanlig hegning på jordbrugsejendomme

Sten- og jorddiger er beskyttet efter Museumsloven § 29 a.

11.8 Offentlighedens adgang til forswarets arealer

For forswarets områder reguleres offentlighedens færdsel igennem *Lov om ophold på og færdsel gennem forswarets skydeområder og andre militære områder* (Lov nr. 336 af 6/6 1991). Se loven [her](#). Af loven fremgår, at Forsvarsministeren bemyndiges til at fastsætte regler om forbud mod ophold på og færdsel gennem forswarets skydeområder og andre militære områder. Af den opfølgende bekendtgørelse (BEK. nr. 64 af 30/1 2002 *Bekendtgørelse om forbud mod ophold på og færdsel gennem forswarets skydeområder og andre områder*) fremgår, at offentlighedens adgang skal tilgodeses, når hensynet til sikkerhed samt uddannelses- og øvelsesvirksomhed tillader dette. Se bekendtgørelsen [her](#).

Dette betyder, at når der ikke foregår militær aktivitet på terrænerne (typisk weekender og lignende) vil øvelsespladsen normalt være åben for publikum efter de retningslinier, der fremgår af drifts- og plejeplanen og ordensreglementet, der er placeret ved indfaldsveje til øvelsespladsen. Visse skydeområder og tekniske installationer kan være permanent afspærret for publikum af hensyn til sikkerhed i form af fare for udetoneret, sprængfarlig ammunition i området

Retningslinierne kan endvidere findes beskrevet i forswarets interne bestemmelse: FKOBST 610-4, pkt. 8.

11.9 Plejepligt af beskyttede naturtyper og fortidsminder

Forsvaret har som en statslig arealforvaltende myndighed pligt til at pleje de af sine arealer, som er registreret som beskyttet naturtype. Dette fremgår af udkast af 3. juli 2007 til "Vejledning om naturbeskyttelseslovens § 3 beskyttede naturtyper". Udkastet har været i offentlig høring, og forventes udsendt i 2008. Se høringsudkastet [her](#).

I vejledningsudkastets kapitel 3.4 under naturpleje fremgår følgende:

"Naturpleje

Plejeforanstaltninger, der klart tjener til at opretholde områdets hidtidige tilstand, vil kunne ske uden dispensation. Dette gælder for eksempel fjernelse af selvsået opvækst af træer, buske og invasive arter i begrænset omfang.

Foranstaltninger, der rækker ud over almindelig pleje af områdets hidtidige tilstand, kræver dispensation, selv om de tager sigte på at forbedre naturtilstanden, f.eks. hvis der er tale om en genopretning af en tidligere tilstand ved at fjerne bevoksninger af invasive arter. Det gælder dog ikke, hvis sådanne arbejder udføres med hjemmel i en fredning, og det i fredningen er bestemt, at forbudene i § 3 ikke skal gælde for de pågældende arbejder, jf. lovens § 38, stk. 5. Se endvidere afsnit 5.7 om rydningsbestemmelser efter lov om drift af landbrugsjorder. Opmærksomheden henledes i denne forbindelse på undtagelsesreglen i § 2 i bekendtgørelsen om beskyttede naturtyper, jf. ovenfor afsnit 3.2.

Pleje af beskyttede naturtyper ejet af kommuner

Baggrund for pleje

De lysåbne naturtyper er en speciel og meget vigtig del af den danske natur. Betegnelsen dækker over en række forskellige naturtyper: klit, hede, overdrev, strandeng, fersk eng og mose med hver deres specielle dyre- og planteliv. Balancen mellem de naturmæssige vilkår og den kulturbetingede påvirkning er vidt forskellig og spænder fra stort set ingen påvirkning af klitter og klitheder til et behov for vedvarende ekstensiv drift af bl.a. enge og overdrev. Såfremt den jordbrugsmæssige udnyttelse i form af græsning eller høslæt ophører på kulturpåvirkede naturarealer som strandeng, fersk eng, overdrev samt visse hede- og mosearealer, vil de over varierende tidsrum skifte karakter. Den lysåbne vegetation vil gradvis forsvinde i takt med, at arealerne går over i tagrør, høje urter eller gror til med vedplanter. En sådan udvikling vil på sigt indebære, at en række af de efter lovens § 3 beskyttede naturtyper forsvinder, således at den biologiske diversitet formindskes, og landskabets karakter ændres.

Plejepligt

Efter naturbeskyttelseslovens § 52, stk. 1, har kommuner, som ejer ikke fredede arealer, der omfattes af bestemmelserne om beskyttede naturtyper i lovens § 3 pligt til at pleje disse. Denne pligt gælder dog ikke for vandløb og søer. Efter naturbeskyttelseslovens § 52, stk. 2 skal kommunen pleje egne arealer indenfor de internationale naturbeskyttelsesområder i overensstemmelse med Natura 2000-planen.

Plejepligten indebærer, at den pågældende myndighed har ansvaret for, at de pågældende områder ikke varigt skifter karakter og for at forhindre at der sker irreversible skader. Dette opnås f.eks. ved fra tid til anden at tage slet, afgræsning el. lign. eller ved at fjerne bl.a. selvsåede træer og buske for at undgå at arealerne varigt skifter karakter.

Når staten ikke udtrykkelig er nævnt, skyldes det, at det forudsættes, at de statslige arealforvaltende myndigheder løbende træffer de foranstaltninger, som er nødvendige for at holde deres arealer i en rimelig stand. På arealer, der ejes af Miljøministeriet, varetager Skov- og Naturstyrelsen pleje af de beskyttede naturtyper. Bestemmelsen omfatter ikke arealer, der tilhører 28 kirker og præsteembeder. Det bemærkes, at kommunerne i forbindelse med udøvelse af tilsynet i medfør af lovens § 73 kan gøre statslige arealforvaltende myndigheder opmærksom på eventuel manglende pleje.

I modsætning til kommuner og staten har private ejere af § 3 områder ikke pligt til aktivt at bevare tilstanden af den beskyttede naturtype gennem pleje m.v. Private har således ingen handlepligt men kun en pligt til ikke at foretage noget, der ændrer naturtilstanden. ”

11.10 Museumsloven

Museumsloven varetager den arkæologiske kulturarv (Lovbekendtgørelse nr. 1505 af 14. december 2006. Med ændringen af Naturbeskyttelsesloven er beskyttelsen af fortidsminder samt sten- og jorddiger endvidere flyttet over i Museumsloven (Jf. Ændringslovens §4). Se loven [her](#).

11.10.1 Den arkæologiske kulturarv

Den arkæologiske kulturarv omfatter spor af menneskelig virksomhed, der er efterladt fra tidligere tider, dvs. strukturer, konstruktioner, bygningsgrupper, bopladser, grave og gravpladser, flytbare genstande og monumenter og den sammenhæng, hvori disse spor er anbragt.

Findes der under jordarbejder fortidsminder, eller en for den pågældende lokalitet usædvanlig naturhistorisk genstand, skal arbejdet straks standses og fundet anmeldes til kulturministeriet eller det nærmeste statslige eller statsanerkendte kulturhistoriske museum. Denne beslutter snarest, om arbejdet kan fortsætte, eller om det eventuelt skal indstilles, indtil der er foretaget en arkæologisk undersøgelse.

Alle kendte arkæologiske fund er registreret i Dokumentationskontoret i Kulturarvsstyrelsen med et sognebeskrivelsesnummer (“Sb.nr.”). Numrene er fortløbende indenfor de enkelte sogne. Fredede fortidsminder er udover ovennævnte nummer tillige forsynet med et fredningsnummer (“Fr.nr”) og registreret i Kulturarvsstyrelsen (www.dkconline.dk).

11.10.2 Beskyttelse af fortidsminder

Frem til 1. oktober 2004 har synlige fortidsminder været beskyttet efter naturbeskyttelsesloven, men er derefter overført til museumsloven, som således gælder for samtlige fortidsminder. Beskyttelseslinjen i forhold til fortidsminder findes dog stadig i naturbeskyttelsesloven.

Beskyttelsen af fortidsminder indebærer et forbud mod at ændre tilstanden. Der må endvidere ikke foretages udstykning, matrikulering eller arealoverførsel, der fastlægger skel gennem fortidsminder.

På fortidsminder og inden for en afstand af 2 m fra dem må der ikke foretages jordbehandling, gødes eller plantes, og der må ikke anvendes metaldetektor. Pæle der forhindrer kørsel på gravhøje skal stå uden for 2 m bræmmen. Pæle der allerede er placeret inden for 2 m bræmmen skal flyttes. Opdyrkning, etablering af nye veje m.v. er ikke tilladt inden for 2 m bræmmen.

11.10.3 Beskyttelse af sten- og jorddiger

Beskyttelse af jord- og stendiger er pr. 1. oktober 2004 overført fra naturbeskyttelsesloven til museumsloven § 29 a.

Der må ikke foretages ændringer i tilstanden af sten- og jorddiger og lignende. Ved sten- og jorddiger forstås menneskeskabte forhøjninger af sten, jord, græstørv eller lignende materialer, der fungerer eller har fungeret som hegn og har eller har haft til formål at markere administrativ ejendoms- eller anvendelsesmæssige skel i landskabet.

Ved ændringer forstås ethvert jordarbejde i diget – f.eks. etablering af gennemkørsler, fjernelse af digestrækninger, frapløjning eller afskrælning af diget, fjernelse af rødder og stød fra bevoksning.

Bevoksningen på diget er ikke beskyttet, men kan uden dispensation skæres ned – dog må rødder og stød ikke fjernes.

Fra 1. august 2001 er den generelle beskyttelse af sten- og jorddiger udvidet til at gælde: alle stendiger

- andre diger (jorddiger), der er angivet på det sidst reviderede kortværk fra Kort og Matrikelstyrelsen 1:25000 (4 cm kort) før 1. juli 1992 fra det pågældende område
- alle offentligt ejede diger
- alle diger på og ved beskyttede naturtyper som enge, overdrev, heder og lignende - uanset om de er vist på de trykte kort eller ej.

På kortbilagene til denne plan er indtegnet de sten- og jorddiger, som Skov- og Naturstyrelsen har konstateret ved markregistrering, eller som fremgår af 4-cm kort.

Sten- og jorddiger kan i enkelte tilfælde være beskyttede som *fortidsminder*. Diger tilhører den kategori af fortidsminder, som først er fredet, når ejeren har modtaget meddelelse om digets tilstedeværelse på ejendommen. Et sten- eller jorddige, der er beskyttet som fortidsminde, er alene omfattet af reglerne om fortidsminder.

11.11 Vandløbsloven

I forlængelse af kommunalreformen og amternes nedlæggelse, er Vandløbsloven ændret. Den p.t. gældende lovbekendtgørelse er LBK nr. 789 af 21. juni 2007. Se lovbekendtgørelsen [her](#).

Med *vandløbsloven* tilstræbes det at sikre, at vandløb kan benyttes til afledning af vand under hensyntagen til de natur- og miljømæssige krav til vandløbskvaliteten, som er fastsat i henhold til anden lovgivning.

Vandløbsloven omfatter alle vandløb, grøfter, kanaler, rørledninger og dræn samt søer, damme og andre lignende indvande, *som har betydning for mere end en enkelt ejendom*.

Loven regulerer en række forhold vedrørende vandløb, heriblandt vandløbenes almindelige benyttelse, vedligeholdelse, restaurering og regulering samt anlæg af nye vandløb og etablering af udpumpningsanlæg, broer, opstemningsanlæg m.m.

Vandløb inddeles administrativt i offentlige og private vandløb, som ikke vedrører ejerforholdet. Kommunen er vandløbsmyndighed for såvel offentlige som private vandløb.

For offentlige vandløb udarbejder vandløbsmyndigheden et regulativ, som indeholder bestemmelser om vandløbets skikkelse eller vandføringsevne, vedligeholdelse og restaureringsforanstaltninger samt andre relevante forhold.

For private vandløb kan der af vandløbsmyndigheden fastsættes bestemmelser om vandløbets vedligeholdelse.

Langs naturlige eller i regionplanen højt målsatte vandløb (såvel offentlige som private) og søer er der i medfør af vandløbslovens § 69 udlagt beskyttelsesbræmmer i 2 m's bredde. I bræmmen er der forbud mod dyrkning, jordbehandling m.v. Når vandplaner efter miljømålsloven træder i kraft i et vanddistrikt, vil der ikke længere være tale om vandløb og søer,

der er højt målsat i regionplanen, men vandløb og søer, der i vandplanen har miljømålet god tilstand eller godt økologisk potentiale.

Herudover gælder en række generelle bestemmelser for alle vandløb, uanset om de er offentlige eller private. Udover bestemmelser vedrørende vedligeholdelse, sejlads m.v. gælder således bl.a. at vandløbsmyndigheden skal godkende følgende: Regulering af vandløbets skikkelse, herunder forløb, bredde, bundkote og skråningsanlæg; sænkning af vandstanden i eller tørlægning af søer; anlæg af nye vandløb; anlæg af broer, overkørsler eller lignende; anlæg eller ændring af opstemningsanlæg eller andre anlæg, der kan hindre vandets frie løb eller i øvrigt kan være til skade for vandløbet.

Vandløbsloven angiver en godkendelsesprocedure for ovennævnte ændringer.

11.12 Skovloven

Lovbekendtgørelse om Skovloven (LBK nr. 793 af 21. juni 2007) skal medvirke til at værne og bevare de danske skove, forøge skovarealet og sikre bæredygtig skovdrift. Bæredygtig drift betyder inddragelse af såvel økonomiske som økologiske og sociale værdier. Se lovbekendtgørelsen [her](#).

I skovlovens formålskapitel er fremhævet, at der i offentligt ejede skove skal lægges særlig vægt på at bevare og øge skovens biologiske mangfoldighed, og sikre, at hensynet til landskab, naturhistorie, kulturhistorie, miljøbeskyttelse og friluftsliv kan tilgodeses.

Det enkelte fredskovspligtige areal skal administreres ud fra en helhedsbetragtning, og der skal lægges særlig vægt på de landskabelige, naturhistoriske, kulturhistoriske og miljøbeskyttende hensyn, samt hensyn til friluftslivet.

Skovloven administreres af Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen ved det lokale statskovdistrikt (for Finderup Øvelsesplads er det Feldborg Statsskovdistrikt).

Skovloven omfatter fredskovspligtige arealer som er:

- 1) Arealer, som miljøministeren har besluttet skal være fredskovspligtige
- 2) Arealer, der i matriklen eller tingbogen er noteret som majoratsskov
- 3) Arealer med skov, der ejes eller erhverves af stat, kommuner eller folkekirke, arealer, der ejes af disse, og hvor skov etableres eller indfinder sig, samt tilhørende arealer uden træbevoksning.

For skovbevoksede, fredskovspligtige arealer i de internationale naturbeskyttelsesområder skal der efter skovloven udarbejdes Natura 2000-skovplaner for at sikre naturtyper og levesteder for arter på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-områderne.

11.13 Fredskovspligt

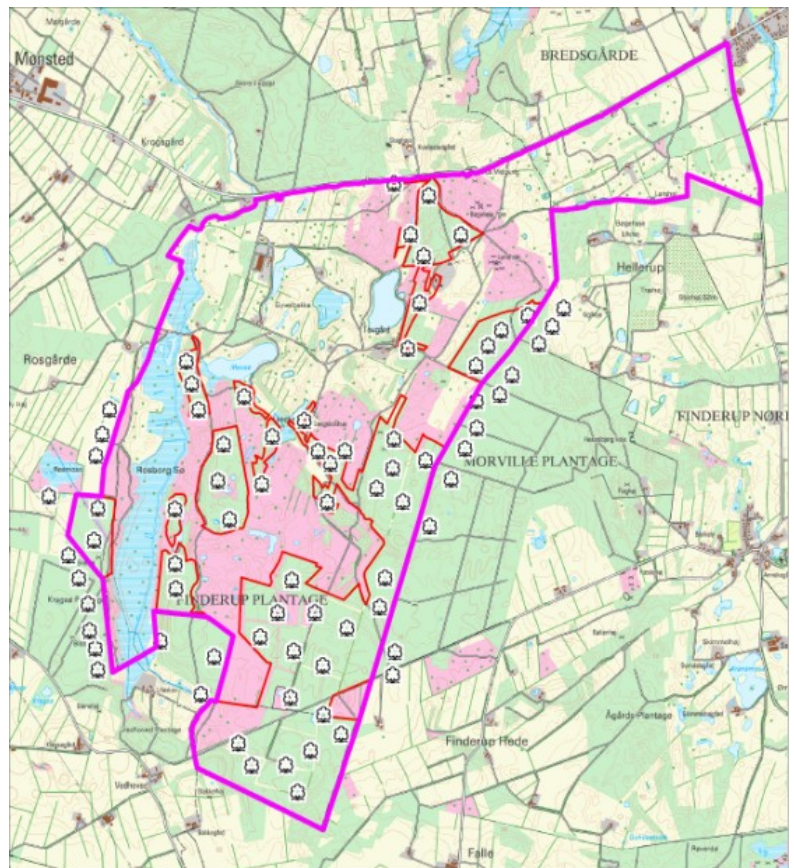
Siden skovforordningen af 27. september 1805 har der i Danmark eksisteret fredskovspligt. Skove, der tilhører staten er jf. skovlovens § 3, stk.1 fredskovspligtige. Hvorvidt et bevokset areal er at betragte som skov i lovens forstand beror på et konkret fagligt skøn. Af bemærkningerne til loven fremgår det dog, at man ved administration af loven som hovedregel vil karakterisere arealer som skov, hvis de er bevoksede med træer, som danner eller inden for et

rimeligt tidsrum vil danne sluttet skov af højstammede træer, og hvis de som hovedregel er større end 0,5 ha og mere end 20 meter brede.

På Finderup Øvelsesplads er i alt 325 ha omfattet af fredskovspligt på plantidspunktet, figur 11.4.

Fredskovspligt er en permanent reservation af arealer til bæredygtig skovdrift og fredskovpligtige arealer skal således som hovedregel holdes bevoksede med træer, der danner, eller inden for et rimeligt tidsrum vil danne sluttet skov af højstammede træer. Der er dog mulighed for at anvende op til 10 pct. af det enkelte fredskovspligtige areal (den enkelte skov) til skovgræsning eller stævningsdrift. Andre 10 pct. kan lægges ud til juletræer og pyntegrønt i kort omdrift og endelig kan 10 pct. lægges ud som åbne naturarealer.

På fredskovspligtige arealer må der ikke opføres bygninger, etableres anlæg, gennemføres terrænændringer eller anbringes affald. Der må dog opføres byggeri, etableres anlæg eller gennemføres terrænændringer, som er nødvendigt for driften, herunder arbejds-skure på

Figur 11.4: Fredskovspligtige arealer på Finderup Øvelsesplads

op til 10 kvadratmeter i skove på over 20 ha, hvor der ikke er andet driftsbyggeri. Der må endvidere opføres spejderhytter, skovbørnehaver og lignende byggeri, der særligt tilgodeser børns og unges friluftsliv. Der kan gives dispensation til andre former for byggeri mv., men praksis er meget restriktiv.

Sammenhængende fredskovspligtige arealer må ikke udstykkes hvis delene er under en vis størrelse, dvs. 50 ha på gode jorder stigende til 200 – 300 ha på ringere jorder.

Af Skovloven fremgår det endvidere at ydre skovbryn af løvtræer og buske skal bevares, og at søer, vandløb, moser, heder, strandenge eller strandsumpe, ferske enge og overdrev, der hører til fredskov (og som ikke er omfattet af Naturbeskyttelseslovens bestemmelser fordi de er mindre end de deri fastsatte størrelsesgrænser), ikke må dyrkes, afvandes, tilplantes eller på anden måde ændres.

11.14 Fredninger

Fredning af Margrethevolden

Fortidsmindet Margrethevolden på vestsiden af Rosborg sø blev fredet d. 3. august 1951 af fredningsnævnet på foranledning af Danmarks Naturfredningsforening, og stadfæstet d. 4. oktober 1952 af Overfredningsnævnet. Fredningen forhindrer bebyggelse, beplantning, opdyrking, afgravninger o.l. Fredningen er en "status quo" fredning, og er fastlagt med henblik på at bevare arealet "i dets nuværende tilstand".

Fredningen omfatter Margrethevolden og en bræmme på 20 meter på hver side af volden. Den sydøstlige del af den fredede del af volden ligger i øvelsesterrænets vestlige del (afd. 13 b), mens den nordvestlige del ligger på privat grund. Desuden fredes på samme måde et areal af 20 meters bredde, beliggende mellem Skelhøj og den nord-syd gående vej, der ligger øst for højen.

På øvelsespladsens del af det fredede areal er det tilladt at etablere et brandbælte på de yderste 10 meter af bræmmen langs volden.

Der har siden fredningsdeklarationens udsendelse i 1951 ikke været ansøgninger om dispensationer fra fredningsbestemmelserne overfor Fredningsnævnet.

11.15 Retningslinier for anvendelse af sprøjtegifte (pesticider) og gødskning

Med udgangspunkt i forswarets Pesticidhandlingsplan af 16. marts 2000 er det med udgangen er 2002 forbudt at bruge pesticider på forswarets arealer, medmindre der er sikkerhedsmæssig eller andre særlige årsager, der gør sig gældende (f.eks. i forbindelse med bekæmpelse af Kæmpebjørneklo).

Forsvaret har besluttet, at gødskning begrænses – i overensstemmelse med Skov- og Naturstyrelsens politik for landbrugsarealer- til maksimalt 80 % af normal kvælstofnorm fastsat af Direktoratet for FødevareErhverv for de pågældende afgrøder.

11.16 Vildtpleje

Jagt og regulering af vildt indgår som et element i forsvarets naturforvaltning og skal bidrage til at sikre sunde og bæredygtige bestande af vildt samt at skabe rum for en naturlig udvikling af den øvrige fauna på forsvarets arealer. Det tilsigtes derfor, at der på forsvarets arealer drives jagt og regulering samt foretages vildtpleje på en sådan måde, at der opretholdes sunde, afbalancerede og righoldige bestande af de jagtbare vildtarter uden udsætning. Der kan især for hjortevildt være tale om en afbalancering af lokale bestande med henblik på at tilpasse køns- og aldersfordeling og eventuelt bestandens størrelse. Denne afbalancering kan ske gennem særlige naturplejeforanstaltninger og eventuelt beskydning.

Endvidere kan forsvarets arealer gennem udvandring virke som vildtreservoir for de omkringliggende arealer.

I den udstrækning den militære brug gør det muligt, skal arealerne til enhver tid fremtræde som fristeder for den danske fauna.

Jagtofficeren planlægger årligt beskydningen af de forskellige vildtarter og tilrettelægger jagterne i overensstemmelse hermed. Beskydningen holdes normalt på et niveau, der ligger under den naturlige tilvækst. For skadevoldende vildt (mink, krage og skade) udnyttes dog alle muligheder for regulering.

Generelt gælder følgende vedrørende jagt og regulering:

- Eventuelle vildtagres placering fastlægges i drifts- og plejeplanerne.
- Gødskning begrænses i overensstemmelse med Skov- og Naturstyrelsens politik for landbrugsarealer til maksimalt 80 % af normal kvælstofnorm fastsat af Direktoratet for FødevareErhverv for de pågældende afgrøder.
- Fældefangst må foregå i henhold til de herfor gældende regler, jf. BEK nr. 868 af 04/07/2007 Bekendtgørelse om vildtskader.

Der må ikke:

- gennemføres opdræt og udsætning til afskydning,
- foregå fodring af andefugle i og ved vandhuller og vådområder,
- skydes fuglevildt på pladser, hvor der fodres i jagtsæsonen,
- drives jagt på vandfugle (gæs, ænder, vadefugle (minus skovsneppe), blishøne og måger) på søer og i vådområder med åben vandflade på over 2 ha, da disse områder regnes for vigtige rasteplasser for andefugle, og derfor skal sikres fred, og
- drives jagt i udpegede Ramsar-, EF-fuglebeskyttelses- og habitatområder på arter, som områderne er udpegede med henblik på at beskytte.

12 Forsvarets fremtidige behov og ønsker

På vegne af Hærens Operative Kommando har Jydske Dragonregiment i forbindelse med udarbejdelsen af nærværende drifts- og plejeplan beskrevet de fremtidige ønsker for anvendelsen af Finderup Øvelsesplads frem til udgangen af år 2022. Ønskerne er udarbejdet på nuværende kendt grundlag og vil til enhver tid kunne ændres jf. afsnit 2.3 ”*procedure for planændringer*”, såfremt forudsætninger ændres og nye behov og/eller nye uddannelsesbehov opstår.

12.1 Overordnede ønsker til drifts- og plejeplanen

Nærværende drifts- og plejeplan iværksættes fra primo 2008 med forventet gennemførelse over en 15 årig periode, med henblik på at intentionerne i planen gennemføres praktisk og økonomisk og under fortsat hensyn til, at **det primære formål er uddannelse af forsvarets personel på alle niveauer**. Da situationen ved forsvarets enheder er i en konstant udvikling, skal der til stadighed være mulighed for at etablere ny uddannelsesfaciliteter for at tilgodese de behov den tekniske og taktiske udvikling medfører, ligesom ændringer i nuværende faciliteter vil kunne blive aktuel.

Forsvarets samlede strategi for øvelsesterrænerne er et samspil mellem miljø- og naturansvar og en optimal anvendelse til militære formål.

Det er desuden hensigten at fortsætte samarbejdet og plejerelationerne til civile interessegrupper, og i den udstrækning de militære aktiviteter og de generelle naturhensyn tillader det at stille faciliteter til rådighed for civile aktiviteter. Specielt ønskes samarbejdet med jagtforeninger samt børne- og ungdomsorganisationer opretholdt. Et overordnet mål i samarbejdet med disse interessegrupper er at støtte arbejdet med at øge naturforståelsen specielt blandt børn og unge.

Det forudses, at terrænet i fremtiden vil blive anvendt mere intensivt til militær øvelses- og uddannelsesaktivitet. Militær øvelsesvirksomhed vil i større udstrækning end nu blive henlagt fra civilt terræn til militære øvelsesområder. Dette stiller større krav til uddannelsesfaciliteter og fordelingen af belastningen. Af terræn- og naturhensyn tilstræbes at fordele aktiviteterne i hele terrænet.

Øgede krav søges tilgodeset ved varieret anvendelse af flere fremrykkeakser i terrænet. I egnet terræn skal mulighederne for opnåelse af gode observationsforhold og stillingsindtagelse forbedres. Terræn til uddannelse af enkeltmand og mindre enheder identificeres og indrettes til de enkeltes kamp måder.

Der skal fortsat kunne etableres skovkampbaner og forbedres bykampfaciliteter. Muligheden for at anvende terrænet i tværgående retning ønskes forbedret ved at skabe større overskuelighed. Dette søges fortsat opnået ved sløjfning af de nord- sydgående hvidgranshegn samt fortsat intensiv regulering af specielt gyvelbeplantning. Det bør overvejes, om der vil kunne anvendes kemiske midler til bekæmpelse af gyvel, idet den mekaniske bekæmpelse hidtil kun har været med til at forstærke problemet. Hvidgranshegnene erstattes af færre og bredere løvlæhegn. Sådanne tiltag vil forbedre muligheden for gennemførelse af primært afsiddede gruppe- og delingsøvelser.

12.2 Nuværende og fremtidige brugere

Enheder fra alle værn i Forsvaret forudsættes fremtidigt i større udstrækning end nu at ville anvende terrænet. Hensynet til det civile samfund vurderes at nødvendiggøre dette.

Ønskerne fra civile foreninger forventes også at ville stige i takt med et øget behov for fritidsaktiviteter.

Der forudses uændrede muligheder for fortsat passiv brug af terrænet af naturforeninger, ornitologer, botanikere og vandreforeninger samt naturoplevelses-arrangementer. Ridning og orienteringsløb forudsættes at kunne foregå i et omfang som kendt i dag.

Den aktive brug af terrænet i form af terrænkørsel med motorcykler og hjulkøretøjer forventes at blive begrænset i forhold til det nuværende niveau. Det fremtidige aktivitetsniveau bliver fastlagt på baggrund af en nærmere vurdering.

Disse aktiviteter kan medføre uhensigtsmæssigt slid på terrænet og forstyrrelser af dyrelivet. Der skal derfor i hvert enkelt tilfælde meddeles konkrete rammer, gennemføres kontrol af forløbet samt efter arrangementernes afslutning afholdes en afleveringsforretning, hvor udbedringer af evt. skader registreres og foranstaltes udbedret.

12.3 Konkrete ønsker for den fremtidige militære anvendelse

Fremrykkeakser

Der ønskes 1-2 spor etableret i N-S gående retning i den nu fældede Haldager skov samt 1-2 spor i plantagen nord for minimorterbanen med henblik at minimere flaskehalse og indsnævninger i terrænet, se kort bilag 6.

Langskovdal

Langskovdal udgør en hindrelinje i fremrykninger på langs af terrænet. Generelt gennemføres passager ved fremsendelse af afsiddet infanteri til sikring. Langskovdal er ligeledes egnet som udgangsområde for afsiddede bevægelser. Observationsmulighederne på tværs af dalen ønskes generelt forbedret gennem regulering i beplantningerne. Der ønskes muligheder for indsigt med terrænafsnit på modsat side af dalen i såvel nord- som sydgående retning. Dette vurderes at forbedre de taktiske muligheder for at anvende dalen som såvel hindre- som faserlinie. I langsgående retning ønskes ligeledes større overskuelighed gennem regulering i bevoksningen i bunden af dalen. Herved vurderes mulighederne for afsiddet fremrykning at kunne forbedres væsentligt, se kort bilag 6.

Haldager Skov og terrænet vest herfor

De øst-vest gående lærke vest for Haldager skov reduceres så observation nord-syd fra Bøgebjerg partiet opnås, se kort bilag 6.

Bøgebjerg

Terrænområdet omkring Bøgebjerg og terrænet vest herfor vurderes fortsat i stor udstrækning at skulle anvendes som kampstilling for underafdelingsstørrelse. Skoven på Bøgebjerg ønskes underplantet og udvidet mod øst for at give bedre underbringelsesmuligheder bag kampstil-

lingerne. Udstrakt graveaktivitet må forudsættes fortsat nødvendig. Fast etablerede kampstillinger bør overvejes.

Hærens Kampskole som tjenestegrensskole bør/skal inddrages i dette spørgsmål.

Vedhoved Skov

Skoven ønskes bibeholdt som sammenhængende skovområde anvendt som beredskabsområde, udgangsområde, samvirkeøvelser, infanteri/kampvogne og skovkampområde (terrænets østlige del).

Vesterhøj

I Vesterhøjområdet i nordkanten af terrænet ønskes bevoksningen reduceret med henblik på muligheden for at bruge terrænet til kampstillinger for kampvogne, infanterikampkøretøjer og panserværn, se kort bilag 6. Det endelige omfang af og behov for reduktion er dog ikke endeligt fastlagt, hvorfor det ikke er angivet på bilag 2, drifts- og plejekortet.

Rydning eller erstatning af levende hegn

Syd for Tovby fældes 3 hvidgranhegn, og der plantes 400 m 8 rækkers læhegn i T-form.

Øst-nordøst for Langskovhus fældes 2 hvidgranhegn, og der plantes 600 m 8 rækkers og 300 m 6 rækkers hegn.

Ved "Sandkassen" vest for Krogsgårde fældes et hvidgranhegn. Det erstattes med 300 m 10 rækkers læhegn.

Nord for Vesterhøj op mod hovedvejen fældes et øst-vestgående 300 m hvidgranhegn. Løvhegn reguleres/tyndes.

Øst for Gule Gård plantes der et løvtræhegn på ca. 300 m 6 rækkers hegn. Der er tale om reablering af tidligere hegn, ned langs bæltepor.

Skovkampbaner i Finderup Plantage (terrænets østlige del)

I samarbejde med Hærens Kampskole er der etableret faste skovkampbaner for enheder af gruppe- og delingsstørrelse. Etableringen stiller fortsat krav til skovplanen, så der gennemføres en nænsom, successiv udtynding i bestående højskov og efterfølgende underplantning, der støtter kampbanernes taktiske indhold. Derudover skal der findes nye egnede steder til etablering af tilsvarende baner for at variere uddannelsesmulighederne samt skabe erstatning for baner, der grundet skovfald ikke længere er eksisterende.

De nye placeringer udpeges, når omfanget af træfældning som følge af stormfald og billean greb er kendt.

Tovby

I samarbejde med Hærens Kampskole er Tovbys faciliteter til uddannelse i bykamp blevet forbedret. Det vurderes nødvendigt at gennemføre fortsat renovering og forbedring af eksisterende bygninger samt etablering af faste veje og fortove i byen.

Gravning

Det fortsatte behov for gravning med maskiner ønskes tilgodeset ved bibeholdelse af graveområdet i "koteletbenets" østlige del til uddannelse af maskinførere. Det forudsættes, at gravearbejder i terrænet generelt fortsat tillades.

Færdsel og bæltepor

Området vest for Mønsted Å/Rosborg Sø forudsættes fortsat anvendt som lukket kørebane for hjulkøretøjer og pansret mandskabsvogn også efter evt. etablering af Rosborg sø. Forbud mod kørsel med kampvogne opretholdes.

12.4 Ønsker til kortmateriale over øvelsespladsen.

Ud fra de af Skov- og Naturstyrelsen udarbejdede grundmaterialer ønskes udarbejdet A3 terrænkort med følgende grundlæggende krav:

- Koordinatsystem korresponderende med 2 cm kort
- vej- og bæltesporsystem i overskuelig form
- markering af lukkede områder
- markering af faste uddannelsesfaciliteter
- benævnelser på gårde, veje, skove, høje og områder i overskuelig form med historiske benævnelser anvendt og
- overskuelige kote- og højdekurvemarkering og farver der understøtter de forskellige terræn og bevoksningstyper.

12.5 Terræn-renovering og naturpleje

Forsvaret ønsker, at der i drifts- og plejeplanen lægges vægt på den bevaringsværdige del af fredede og følsomme områder. Vandløb/-huller, vådområder, gravhøje og hedearealer prioriteres. Øvrige forhold indpasses i forhold til skov- og beplantningsplan og brugerbehov. Den løbende terrænpleje fortsættes i form af alm. vedligeholdelse

Initialprojekter og efterfølgende vedligeholdende pleje

I forbindelse med planens implementering er der en række opgaver, som umiddelbart skal iværksættes og snarest være tilendebragt. Disse initialprojekter vurderes at være forudsætningen for plejen i den resterende del af projektperioden.

Gyvel- og lupinbekæmpelse

Hele området er stærkt lidende af henholdsvis udgået og nysprunget gyvel og lupin. Gyvel og lupin er stærk generende for gennemførelsen af uddannelsesaktiviteter og skæmmer i øvrigt terrænet. Umiddelbart vurderes det, at der er behov for knusning af op til 200 ha..

Bekæmpelse med kemikalier bør henset til økonomi overvejes.

Rydning af selvsåede træer og buske primært i lyngarealer

Rydningen skal først og fremmest foretages i de mest værdifulde og/eller mest tilgroningstruede områder: Lundhøje, Bøgehøje, Bøgebjerg, Pel Bakke, Langager, Rosborg, området syd for Ødegård og Brunebakke partiet.

Udbedring af gravhøje og sløjfning af spor og stillinger

Behovet er mest påtrængende på Lundhøje.

Vej- og sporvedligeholdelse

Hjulkøretøjsveje er generelt nedslidte og under niveau i forhold til omliggende terræn. Vejene er ikke opgraderede i takt med indførsel af stadigt tungere køretøjer i Forsvaret, hvilket specielt i våde perioder resulterer i opkørsel af vejene. Over en årrække tilstræbes nyfundering og opfyldning til niveau. For faste bæltespor gælder at der på flere strækninger udestår udjævning/opfyldning og afvanding.

Vedligeholdelse af bygninger og kulisser

Inkl. Krogsgårde, Granhøjgård, Tovby, HGR-bane, FFHB og tilsvarende.

Derudover ønskes som særlige projekter at der opføres et antal "primitive" kulisser i terrænet til brug for stedfæstelse (f.eks. "Ødegaard", "Ll. Engkrog" m. fl.)

Behov for nye veje og anlæg mv.

Forsvaret ønsker, at der etableres en ny vejoverkørsel ved Krogsgårde ved femstjernen.

Dæmning "vest" ønskes forbedret ved særskilt projekt. Kraftige kildevæld i skråningerne medfører underminering og nedskyldning af sand til bunden af Langskovdal. I perioder er dæmningen impassabel for terrængående hjulkøretøjer. Forsøg på passage forværrer skadevirkningerne. Umiddelbart skal dæmningens sider stabiliseres, vand fra kildevæld ovenfor ledes bort og køreunderlaget stabiliseres.

12.6 Drift og pleje af skovområder

Som beskrevet under afsnit 9.2 "Skovdrift" er det Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, der er ansvarlig for den overordnede drift og pleje af de fredskovspligtige skovarealer på Finderup Øvelsesplads.

Følgende ønsker/tiltag er modtaget fra Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste og Jydske Dragonregiment.

Det er Forsvarets opfattelse, at skoven bør passes til, så den egner sig bedre til øvelser. Der ønskes f.eks. flere lysninger inde i skoven til bivuakering, ophold m.v., og der er som nævnt også et behov for åbning til et antal fremrykningsakser.

Både ud fra en øvelsesmæssig og naturmæssig betragtning ønsker Forsvaret, at der på sigt konverteres til løvskov på øvelsespladsen, og at skoven herefter drives efter naturnære principper. Dette bør ske så hurtigt som muligt.

Forsvarets operative krav til skovområderne er følgende

Det nordlige og sydlige område skal primært anvendes til beredskabsområder og udgangsområder og hovedparten af skovarealerne skal derfor være beplantet med tæt skov med et stort indhold af nåletræer. (60 -80 % nål).

I det østlige område (E for paradisvejen) skal skovene være lysåbne – det vil sige domineret af løvskov dog gerne suppleret med skovfyr.

I det vestlige område skal skovene være meget lysåbne, men skovfyr kan accepteres.

Randområderne på udsatte steder beplantes i 2007 med hurtigvoksende træarter (primært japansk lærk og skovfyr) for så hurtigt som muligt at søge at genskabe skovklimaet samt minimere den skadeliges indflydelse af gyvel som er meget udbredt på de åbne arealer.

Områder der er mindre udsatte og hvor gyvel ikke udgør en trussel (særligt mod nord) tilplan-tes - i den udstrækning økonomien tillader det - med f.eks. eg og bøg.

I 2008 forventes studerende fra Københavns Universitet at gennemføre en nøjere analyse af områdets bonitet mv. med henblik på at fremkomme med forslag til den optimale udvikling af skovområderne. Denne analyse vil blive vedlagt drifts- og plejeplanen.

I løbet af 2007 gennemføres desuden mindre tyndinger samt kulturpleje, men de gamle gran-hegn, der ellers var planlagt til at blive fjernet, vil først blive fjernet når udviklingen af angrebene fra billerne kan vurderes med større sikkerhed.

Skovudviklingstyper for skovene på Finderup Øvelsesplads

Sammenholdt med skovens nuværende artssammensætning og lokalitet finder man umiddelbart frem til fire skovudviklingstyper; 11, 13, 23 og 52. De anførte skovudviklingstyper er derfor det langsigtede mål for udviklingen. Da områderne skal overgå til naturnær drift, er det vigtigt at kun træer med et rimeligt godt selvfor yngelsespotentialer i området anvendes.

13 Skov- og Naturstyrelsens forslag til beskyttelse og forbedring af naturværdier

Skov- og Naturstyrelsen har i forbindelse med udarbejdelse af nærværende drifts- og plejeplan følgende forslag til beskyttelse og forbedring af terrænets naturværdier.

13.1 Forslag til en overordnet målsætning for områdets fremtidige naturtilstand

Det er Skov- og Naturstyrelsens ønske at fastholde og forbedre Finderup Øvelsesplads som et af forsvarets mest varierede og naturskønne terræner. Landskabsværdier i form af store hede- og overdrevspartier, skræntformationer samt vådområder søges bibeholdt i naturtilstand, uden gødskning, sprøjtning eller dyrkning. Der ønskes endvidere gennemført en pleje- og genopretningsplan for vådområderne på terrænet, herunder genskabelse af den gamle Rosborg Sø. Heder og overdrev ønskes friholdt mod tilgroning eller nedslidning gennem en fastlagt plejeplan.

Det er endvidere Skov- og Naturstyrelsens hensigt at sikre, at der med planen leves op til Danmarks internationale forpligtelser ved udpegningen af Rosborg Sø med omgivelser som et EF-habitatområde i henhold til EU's habitatdirektiv, se afsnit 11.5.

Den særlige indsats for disse værdier skal ske under respekt for områdets anvendelse til øvelsesaktiviteter. Udgangspunktet for aktiviteterne bør dog være, at der ikke sker yderligere tilgroning og nedslidning af området, idet også den militære brugsværdi er stærkt afhængig af områdets naturmæssige fremtoning og bæreevne. Derfor bør der fortsat opretholdes restriktioner for brugere af terrænet som tilsikrer, at områdets tilstand ikke gradvist forringes.

Det er således Skov- og Naturstyrelsens ønske at bevare Finderup Øvelsesplads som et varieret og værdifuldt landskab, hvor balancen imellem naturtyperne sikrer bedst mulige forhold for et alsidigt dyre- og planteliv under respekt for forsvarets anvendelse af terrænet.

Plejetiltag skal udføres uden brug af gødning og sprøjtemidler, og de lovgivningsmæssige forpligtelser, som beskrevet i afsnit 11.15, skal efterleves.

Skov- og Naturstyrelsen foreslår følgende konkrete tiltag:

13.2 Forslag til drift og pleje af græsarealer og andre åbne arealer

Overdrevs- og slettearealer

Overdrevsarealerne er karakteriseret af græs- og urtevegetation med små spredte partier af lyng, og et stort indslag af gyvel. Vegetationen er langsomt ved at udvikle sig imod en mere artsfattig og botanisk uinteressant højstauvegetation. Af hensyn til bevarelsen af naturtypen overdrev foreslår Skov- og Naturstyrelsen, at de lysåbne overdrevsarealer med lav urtevegetation fastholdes, og at den botaniske værdi styrkes igennem en målrettet slåning.

På de arealer som har et stort indslag af f.eks. gyvel eller anden busk- og træopvækst nedskæres/knuses disse som førstegangsgrebe, hvorefter arealerne slås årligt. Nedskæring og efterfølgende slåning vil øge den øvelsesmæssige anvendelsesmulighed af områderne betragteligt. Det afslåede plantemateriale fjernes fra arealet for at forhindre frigivelse af næringsstoffer.

Der er ganske få kampvognsspor på overdrevsarealerne på Finderup Øvelsesplads fordi jorden er sandet, hvorfor det er muligt med fx en større rotorslåmaskine, at slå ca. 5-8 ha/time.

På Finderup Øvelsesplads findes der tre store slettearealer. I afd. 6 findes et større sletteareal, som blandt andet anvendes som graveterræn. I forbindelse med gennemførelse af handleplanen blev afdeling 19 h (Haldager Skov) konverteret til slette; samt afd. 20 b, som også er slette. I afd. 19 b stod der rødgran frem til 2005, i dag er arealet ryddet og tilbage står stødene. Dette vanskeliggør slåningen, hvorfor det bør overvejes at knuse stødene.

Dele af overdrevsarealerne kan med fordel slås i mosaikker, der efterlader vegetationen i flere højder – gerne med områder, der kun slås hver anden gang. På den måde opstår der forskellige udviklingsstadier af græsser og urter til gavn for en større biologisk mangfoldighed. Overgangen mellem høj og lav vegetation giver desuden krybdyr, som firben og snog gode muligheder for at kunne sole sig i den lave vegetation og hurtigt søge i dækning i den højere vegetation. Såvel slette- som overdrevsarealerne bør plejes ved slåning. Slåningen bør ikke foretages før den 15. juli for at sikre, at blomsterfrøene er smidt på arealerne og at sommerfuglelarver og insektpopper er fuldt udviklede. Klippehøjden bør være så lav som muligt. Arealerne slås optimalt hvert år, men som minimum hvert 3. år.

Hede

Omkring gravhøjsområderne Lundhøje og Bøgehøje ønskes der foretaget en rydning af opvækst af bjergfyr og skovfyr. Enkelte hedepartier er truet af nedslidning på grund af bæltekorser, bl.a. gravhøjpartiet Lundhøje. Her ønskes sliddet begrænset gennem nedlæggelse af flere bæltepor, samt udlægning af enkelte, faste bæltepor gennem området.

For at sikre en åben hedevegetation med dominans af lyng, foreslår Skov- og Naturstyrelsen at områder med buskopvækst primært gyvel og skovfyr, nedskæres og fjernes som et førstegangsgrebe. Arealerne kan herefter plejes ved afbrænding eller slåning. Af sikkerhedsgrunde er afbrænding dog ikke realistisk på Finderup Øvelsesplads, hvorfor Skov- og Naturstyrelsen foreslår, at heden plejes med slåning højst hvert 10. år og helst kun hvert 15. år, dvs. kun én gang i løbet af planperioden. Kun heder som er domineret af revling kan slås to gange i løbet af planperioden. Opvækst af vedplanter eller invasive arter kan naturligvis fjernes hyppigere.

Haldagerområdet rummer de største hedepartier, men alle terrænets hedestrækninger bør indgå i indsatsprogrammet og plejes i form af slåning.

Hedelyng er normalt en robust plante, og ved slåning fornyes lyngen vegetativt (dvs. ved skud), og slås den 15 års mellemrum bliver resultatet en ensartet hede med frisk, ung hedelyng. Af hensyn til lyngens regenerationsevne, er det vigtigt at undgå udtørring i forbindelse med slåning, hvorfor plejetiltaget bør foretages i vinterhalvåret. Det er vigtigt at fjerne det afslåede materiale for dels at give lys til nyspiring, og dels for at forhindre tilførslen af næringsstoffer til arealet.

Flere steder i terrænet er lyngen trængt af gyvel, således at lyngen kun forekommer pletvist. Også på disse arealer er det vigtigt at slå vegetationen tæt, og fjerne det afslåede materiale for på den måde at få lyngen til at brede sig gradvist til et sammenhængende tæppe.

13.3 Forslag til bekæmpelse af invasive planter

Flere steder på Finderup Øvelsesplads vokser der plantearter, der er opført på Skov- og Naturstyrelsens liste over invasive arter, der bør bekæmpes. Invasive arter er arter, der i løbet af de sidste 100-150 år er kommet til Danmark, og som har vist sig at være så aggressive og konkurrencedygtige, at de fortrænger den naturlige, danske flora.

Italiensk Gyvel

Italiensk Gyvel – *Cytisus scoparius* også kaldet *Sarothamnus scoparius*, hører til ærteblomstfamilien. Italiensk Gyvel optræder flere steder i Danmark som landskabsukrudt. Den vokser især på tørre, næringsfattige jorder, hvor den kan danne tætte krat, der kan blive op til 3 meter høje. Gyvel blomstrer, fra den er 2-5 år gammel og kan blive op til 20 år.

Italiensk Gyvel er således en langt større plante end den hjemlige, danske gyvel.

Omkring juni blomstrer planten med sine store gule blomster. Frøene ligger i en bælg, som slynger frøene ud, når den tørrer. I varmt vejr kan man tydeligt høre bælgene springe op. Frøene er udstyret med et saftigt vedhæng, som bevirker, at myrer indsamler frøene og dermed er med til at sprede dem.

Ved hjælp af kvælstoffikserende knoldbakterier på rødderne ændres jordbundens næringsstofindhold og tætte gyvelkrat udkonkurrerer den naturlige, lysåbne plantevækst.

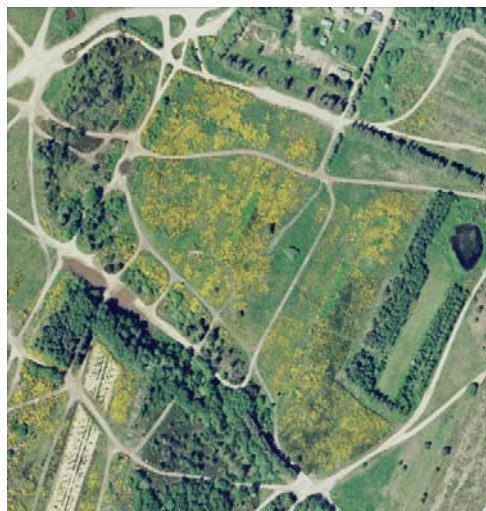
Praktiske forsøg på at bekæmpe gyvel er meget ofte endt med en større tæthed og udbredelse af gyvelkrat. Det skyldes dels, at bekæmpelsen ikke er vedvarende, til der ikke længere er levedygtige frø tilbage, og dels at der er sket en påvirkning fra kørsel, slåning eller andet, der har skabt nye spirebede.

På Finderup Øvelsesplads er Italiensk gyvel et stort problem. Blandt andet i afdeling 2a, 5a, 9b, 10a, 10c, 12c, 20a, 20b er der store forekomster, på bilag 11 er indtegnet større forekomster af Italiensk gyvel. Men som det ses på figur 13.1 og 13.2 er den Italienske gyvel meget synlig på et ortofoto.

Den har udkonkurreret den naturlige lysåbne plantevækst, og har i mange år vokset sig stor og dominerende i terrænet. I dag præger gyvel terrænet på en negativ måde, fordi den danner tæt krat, ofte mandshøjt, som er ugennemtrængeligt for afsiddet infanteri eller lign.

Figur 13.1: Ortofoto over Finderup Øvelsesplads, 2006. Italiensk Gyvel ses tydeligt, her afd. 10a og c.

Figur 13.2: Ortofoto over Finderup Øvelsesplads, 2006. Italiensk Gyvel, afd.9b

Gyvel skal slås ned så tæt på jordoverfladen som muligt uden at ramme jordoverfladen, for at hindre genvæksten. Der ligger en stor frøbank i jorden, som bringes til spiring ved forstyrrelse af jordoverfladen. Frø fra gyvel kan spire i op til 50 år og måske endda længere. Forsøg med græsning har vist, at geder er bedst, men også får og kvæg kan benyttes. Samlet set kan græsning kun holde gyvel nede, så længe den kun findes i begrænset omfang.

Ved afbrænding af gyvel viser praktiske forsøg, at der sker en reduktion på op til 50% af levedygtig frø i jorden. Men det er *nedskæring* af gyvel der genererer mindst genvækst, forudsat at nedskæringen sker så lavt som muligt, uden forstyrrelse af jordoverfladen. Ligeledes er det vigtigt, at gyvel slås inden blomstring, der kan forny frøpuljen. Da dette er i juni er det traditionelt uheldigt tidspunkt at slå på i forhold til faunaen og dens yngletid, men det er et valg man må træffe i en periode for at kunne få bugt med gyvelen i de områder den forekommer.

Skov- og Naturstyrelsen ønsker, at alt gyvel knuset/slås på arealerne. Det er vigtigt at der *ikke* efterlades "vildtstriber" af gyvel tilbage på arealerne. Forsvaret bør fortsætte sin ihærdige indsats i bekæmpelsen af gyvel på øvelsespladsen i den kommende 15-årige periode.

Skov- og Naturstyrelsen finder det ligeledes væsentligt at pointere, at gyvel skal bekæmpes uden brug af sprøjtemidler.

Lupin

Lupiner, som formentlig oprindeligt stammer fra vildtagre, breder sig også ukontrollabelt en del steder, navnlig i Koteletbenet og omkring Krogsgaarde. Lupiner er så aggressive og dominerende, at anden flora udkonkurreres. Derfor udgør de en trussel mod områdets naturlige, botaniske variation.

Plejemetode som gyvel.

Rosa rugosa (Rynket Rose)

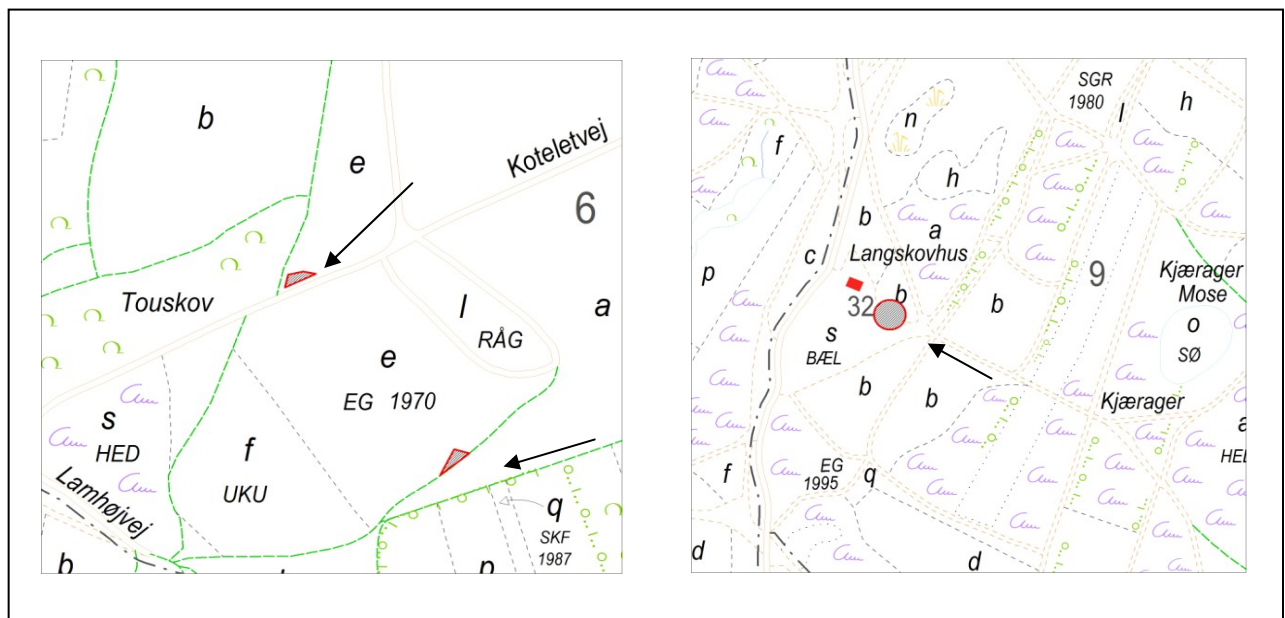
Rynket Rose er en eksotisk art, der oprindeligt er indført til Danmark fra Kamtsjatka-området, Østsibirien. Rosen har en særlig evne til at udkonkurrere andre arter.

Skov- og Naturstyrelsen foreslår, at som et punkt til beskyttelse af naturværdierne bør Rynket Rose holdes i ave, optimalt fjernes helt. Dette kan ske ved mekanisk bekæmpes, manuelt eller ved afgræsning. I 2006 forsøgte Frederiksborg Statsskovdistrikt at bekæmpe/fjerne Rynket

rose fra Tisvilde Hegn ved at grave planterne ned. Metoden er simpel og går kort fortalt ud på, at en gravemaskine laver et stort hul, plantematerialet fra Rynket rose dumpes i hullet og dækkes til. Forsøgene tegner lovende, men det er desværre for tidligt at drage en egentlig konklusion af forsøget. Forsvaret skal endvidere være opmærksomt på, at et indgreb kan kræve en tilladelse efter naturbeskyttelseslovens §3.

Japansk pileurt

Tre steder på Finderup Øvelsesplads er der konstateret Japansk pileurt, se figur 13.3. I afdeling 6 og 9 findes der enkelte bestande af Japansk pileurt (*Reynotria japonica*). Japansk pileurt er meget flotte, livskraftige stauder og derfor populære som pryddplanter i haver. Planten kan blive op til 2-3 m høj. Den danner ofte meget tætte bestande med ca. 80 skud/m² og kan i løbet af en årrække udkonkurrere al anden vegetation i et område ligesom den kan skade bygninger med sine kraftige rodudløb.

Figur 13.3: Observerede forekomster af Japansk pileurt på Finderup Øvelsesplads

De nye skud spirer frem i det tidlige forår, stænglerne er hule og bambusagtige, med spredte blade, der er hjerteformede og ca. 12 cm lange.

I juli måned fremkommer klaser af cremefarvede blomster. Når bladene visner om efteråret, er der kun de nøgne, tomme stængler tilbage.

Arten stammer fra det fjerne østen og har naturlige udbredelse i Japan, Kina, Korea og Taiwan. Den blev indført som pryddplanter til haver og parker for ca. 100 år siden. Nogle steder er planten anvendt til dyrefoder.

Skov- og Naturstyrelsen finder det væsentlig, at forsvaret bekæmper Japansk Pileurt på terrænet i den kommende 15-årige periode. Bekæmpelsen kræver en vedvarende indsats over en årække og kan foregå ved optrækning, slåning, græsning, opgravning af rhizomer (underjordiske stængler). Det er vigtigt at det afhøstede plantemateriale tørres, så det ikke skyder igen. Ligeledes er det vigtigt at hverken stængler eller rhizomer har jordkontakt under tørringen. Det bekæmpede område skal overvåges minimum et år efter, at bestanden er fjernet for at sikre at der ikke dukker nye skud op.

Skov- og Naturstyrelsen finder det vigtigt at Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, sætter hurtigt ind, ud fra devisen, at jo mindre bevoksningerne er, jo nemmere er de at komme til livs.

13.4 Habitatområde H37

Drifts- og Plejeplanen for Finderup Øvelsesplads skal leve op til Danmarks internationale forpligtelser ved udpegningen af Rosborg Sø med omgivelser som et EF-habitatområde i henhold til EU's habitatdirektiv.

På nuværende tidspunkt foreligger der følgende datagrundlag: *Basisanalyse for Rosborg Sø – H37* udarbejdet af Viborg Amt (bilag 10 samt en *Handlingsplan for bevaring af den truede planteart Gul Stenbræk* udarbejdet af Skov- og Naturstyrelsen (bilag 9).

Gul Stenbræk og Odder (arter)

Skov- og Naturstyrelsen finder, at der ikke er et akut plejebestov på lokaliteten, ligeledes vurderes det, at bestanden af Gul Stenbræk er sikret. Dette forudsætter dog, at forsvaret fortsat sikrer, at den nuværende driftsform med græsning på vestsiden af Rosborg Sø opretholdes uden tilførsel af gødning. Dette er vigtigt for at sikre, at der ikke sker en tilgroning med høje stauder og pil, som kan medføre risiko for bortskygning af Gul Stenbræk.

Det fremgår af basisanalysen, at der er et par enkelte pilebuske der bør fjernes i forbindelse med at opretholde gunstig plejetilstand, hvilket forsvaret snarest bør iværksætte. Det afskårne biomasse skal fjernes fra lokaliteten.

Odder som udpegningsgrundlag er imidlertid ikke sikret gunstig bevaringsstatus, idet den tidligere Rosborg Sø med Mønsted Å er under stærk tilgroning. Dette forhold er ikke gavnligt for odderen og dens fødegrundlag, som udgøres af fisk, paddler, mosegrise mv.. Imidlertid er der i 2006 iværksat en forundersøgelse, til et genopretningsprojekt af søen, herunder at åen føres ind i sit gamle løb. Hvis dette gennemføres kan odderens levevilkår forhåbentlig blive væsentligt forbedret og dermed udpegningsgrundlaget.

Søer og vandhuller, Vandløb og Terrestriske naturtyper (habitat-naturtyper)

Søer og vandhuller er ikke af kortlagt af Viborg Amt.

I Habitatområde H37 findes der tre målsatte vandløb/vandløbsstrækninger. Viborg Amt har indsamlet data, og vurderer at vandløbene generelt fremstår som fauna- og flora rige, om end de fysiske forhold varierer fra vandløb til vandløb. Viborg Amt kategoriserer de tre vandløb,

som værende kategori IIa, med følgende kommentar: ”Det er muligt, at gældende regionplan ikke nås, men der mangler data til at vurdere dette tilstrækkeligt sikkert.”

Terrestriske naturtyper:

Det fremgår af basisanalysen, at Naturtype 7220 (Kilder og væld) og 7230 (Rigkær) har behov for pleje i en kortere årrække.

Samlet set vurderer Skov- og Naturstyrelsen, at der ikke er behov for en øget indsats i habitat-område H37, dog skal forsvaret opretholde den nuværende plejeindsats.

Projektet retablering af Rosborg Sø

Skov- og Naturstyrelsen vil gerne sammen med forsvaret undersøge mulighederne for at genskabe Rosborg Sø. Der er på nuværende tidspunkt lavet en forundersøgelse der viser, at der vil kunne skabes en sø på mellem 52 til 67 ha, afhængigt af hvor meget søens vandspejl hæves. Skov- og Naturstyrelsen ser ikke dette projekt som en del af nærværende drifts- og plejeplan, men som et selvstændigt projekt, som styres af Feldborg Statsskovdistrikt og Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste. Et resumé af forundersøgelsen fremgår af bilag 8.

13.5 Forslag til genopretning og beskyttelse af vådområder

Det foreslås, at målsætningen for vådområderne bør være:

- At beskytte vandhuller mod tilmudring og ødelæggelse af kanter og kantvegetation på grund af for tæt kørsel herpå med bælte køretøjer. Dette kan ske gennem udlægning af bufferzoner med vegetation, samt på udsatte steder med bælte spor ved afmærkning med pæle.
- Som princip så vidt muligt at genskabe de oprindelige hydrologiske tilstande på forsvarets egne arealer, med mindre det vurderes, at det skaber problemer for den militære benyttelse.
- At pleje eller genoprette søer og vandhuller gennem en detaljeret plan. Først og fremmest ved lukning af eventuelle dræn. Derudover rydning af opvækst, og evt. oprensning.

Vådområder på terrænet er naturmæssigt set meget vigtige på grund af deres særlige betydning som habitater for plante- og dyrelivet, ikke mindst vandfugle, insekter og padder. De fleste vandhuller på Finderup er næringsfattige hedesøer, flere med en veludviklet hængesæk af Spaghnum-mos med vegetation af Tranebær, Soldug og Kæruld. Denne naturtype er truet overalt i landet. En række sjældne dyre- og plantearter er knyttet til denne søtype.

Mange af vådområderne har i forbindelse med gennemførelsen af den forrige plejeplan gennemgået en større forvandringsproces. Fra at være tilgroet, mørke og lavvandede søer, så fremstår mange af vådområderne i dag velplejet. Mange af søerne og vandhullerne på Finderup Øvelsesplads er generelt lavvandede, og derfor truet af udtørring eller tilgroning. Derfor er det vigtigt, at der løbende foregår en pleje af vådområderne, således at områderne kan tilgode-se en række specielle dyre- og plantearters særlige krav til yngle- og levested.

Der er registreret 53 vandhuller og søer på Finderup Øvelsesplads. De fleste vandhuller har en størrelse på mellem 0.5 og 1 ha.

Den forrige plans detaljerede beskrivelse af alle vådområderne på Finderup Øvelsesplads og forslag til deres pleje kan ses i bilag 13.

Skov- og Naturstyrelsen foreslår at indsatsen prioriteres på de vådområder hvor handlingsplanen ”kun” *delvist er gennemført* og *ikke gennemført*, dog således at den aktuelle plejeindsats justeres til de enkelte vådområdes nuværende status.

Det drejer sig om følgende vådområder:

1. prioritet (forrige plejeplan) er plejeplanen *delvist gennemført* i vådområde nr. 5, 14, 19, 28, 42, 43, 45, 48 og *ikke gennemført* i nr. 9 og 49. Plejeplanen er *gennemført* i 3, 8, 11, 12, 23, 24, 26, 37 og 50.

2. prioritet (forrige plejeplan) er plejeplanen *delvist gennemført* i vådområde nr. 2 og *ikke gennemført* i nr. 15, 44 og 46. Plejeplanen er *gennemført* i 1 og 40.

3. prioritet (forrige plejeplan) er plejeplanen *delvist gennemført* i vådområde nr. 10 og *ikke gennemført* i nr. 18, 21, 22, 30, 33, 34, 36, 38 og 47. Plejeplanen er *gennemført* i 6, 27 og 51.

Forslag med 1.prioritet bør gennemføres indenfor de første to år efter drifts- og plejeplanens ikrafttræden, 2. prioritet indenfor de første 7 år, og 3. prioritet i løbet af den 15-årige planperiode.

Skov- og Naturstyrelsen har følgende forslag til en ny prioritering af plejeindsatsen:

1. prioritet: 5, 9, 14, 19, 28, 42, 43, 44, 45, 48 og 49.

2. prioritet: 2, 15 og 46.

3. prioritet: 10, 18, 21, 22, 30, 33, 34, 36, 38 og 47.

Beskrivelsen af de enkelte vådområder findes i bilag 13.

De resterende 29 vådområder er plejen gennemført i perioden 2001 til 2006 eller der er tale om uinteressante vådområder, hvorfor de ikke figurerer på prioriteringslisten. Se bilag 13.

13.6 Forslag til pleje af levende hegn

Der bør fastlægges en plan for hvilke levende hegn og krat der skal blive, og hvilke der er ud-tjente eller uhensigtsmæssige, og derfor skal ryddes/udskiftes. Af landskabelige årsager vil det være hensigtsmæssigt at rydde de få eksisterende hvidgranhegn i afd. 1a, 3a, 9a og 9b og få dem erstattet af løvtræhegn, jf. den forrige plejeplan.

13.7 Forslag til pleje af skrænter ned til Rosborg Sø

Skov- og Naturstyrelsen foreslår, at de sidste bevoksninger langs skrænterne ned til Rosborg Sø ved Dybedam fjernes af landskabelige årsager og konverteres til hede. Dette ønske skal ses i sammenhæng med Skov- og Naturstyrelsens forslag med hensyn til genopretningsprojektet for Rosborg Sø. Med lyngklædte skrænter ned til den genskabte sø, og med den berømte Mar-

grethevold og enebærkrat og væld med kvæggræsning på vestsiden vil der kunne skabes et landskabeligt set endnu mere unikt stykke landskab på dette sted. Der henvises i øvrigt til den forrige drifts- og plejeplan samt bilag 8.

13.8 Forslag til ophør af vildtagre

Skov- og Naturstyrelsen foreslår, at de eksisterende vildtagre (5. stk.) afvikles sidst i planperioden. Skov- og Naturstyrelsen er bevidst om, at forsvaret driver jagt og vildtpleje på terrænet og at dette bør/skal kunne afvikles på en sådan måde, at der kan opretholdes sunde, afbalance-rede bestande af de jagtbare vildtarter. Det vurderes imidlertid, at vildtagrene ikke har væsentlig betydning for vildtets sundhed på Finderup Øvelsesplads. De store slette- og overdrevsarealer kan, såfremt de bliver slået, udgøre det naturlige fødegrundlag for de jagtbare arter. Derfor forekommer vildtagre overflødige. Hertil kommer, at dyrkede agre landskabeligt set ikke bør indgå som en del af dette unikke, sammenhængende naturområde.

De mange nykulturer på Finderup Øvelsesplads der er etableret i løbet af 2005 og 2006, vil tiltrække hjortevildtet og hare, hvorfor mange planter vil blive bidt. For at mindske risikoen for vildtskader i den kommende periode, bør forsvarets afskydningspolitik de næste 5-7 år være, at få råvildtbestanden reduceret væsentligt.

13.9 Forslag til pleje og beskyttelse af fortidsminder

Generel pleje

Al kørsel og enhver form for gravning, herunder skyttehuller for enkeltmand, på gravhøje og andre fortidsminder er strengt forbudt.

Af hensyn til fortidsmindernes er det ønskeligt, at fortidsminderne ligger hen med en solid overflade af græs eller lyng, og uden slørende opvækst.

Gamle træer på fortidsminderne er ikke i sig selv uønsket, men for at forebygge stormfaldsskader anbefales det, at de fjernes.

Afmærkning af fortidsminderne

Fortidsminderne i et militært øvelsesområde bør - hvad de da også i stor udstrækning er - være afmærkede med pæle.

Fredede fortidsminder har en 2 meter fredningszone omkring sig, og pælene skal derfor holdes mindst 2 meter fra gravhøjenes fod. 4 pæle omkring er som regel ikke nok!

De kommer ofte til at stå alt for tæt på højfoden, for overhovedet at blive set. Er højen stor og pælene holder sig, som de skal, godt uden for 2 m zonen, så er de så langt fra hinanden at man kan overse dem.

Skov- og Naturstyrelsen ønsker at afmærkningen bliver gennemgået overalt. Og at det konstateres om pælene er der, og at de står uden for 2 m zonen, samt at der anvendes mindst 6 pæle om en høj.

Restaurering (kontra pleje)

Det er vigtigt at bemærke, at "pleje af fortidsminder" betyder *pleje af vegetationen på fortidsmindet. Og det kan forsvaret selv udføre.*

Restaurering er en indgriben i selve fortidsmindet, og det er et tiltag som kun Skov- og Naturstyrelsens Kulturhistoriske Kontor har kompetencen til at iværksætte. Dette gælder eksempelvis også diget omkring studefolden Paradiset. Skov- og Naturstyrelsen er villig til, og indstillet på, når og hvis Jydske Dragonregiment er interesseret, at gennemgå samtlige fortidsminder og aftale istandsættelse/restaurering af øvelsesområdets fortidsminder.

Konkrete restaurerings- og plejeforslag

Konkrete pleje- og restaureringsforslag fremgår af kataloget i bilag 12, i alt er der observeret 55 fortidsminder på terrænet.

Kataloget viser, at 24 af de 34 gravhøje vurderes som velplejede eller acceptabelt plejede. 7 høje eller flere trænger til lidt mere og bedre pleje. 10 høje har afmærkning, men den skal rettes til. 8 høje mangler helt afmærkning. Evt. står pælene for tæt på, eller afmærkningen bør suppleres.

10 gravhøje bør restaureres mere eller mindre. Hertil kommer de fortidsminder som ”kun” har et sb.nr., hvilket er 21 fortidsminder. Disse skal ligeledes plejes efter de i bilag 12 anvisninger.

13.10 Forslag til opdatering af fredskovspligtige arealer

Af Finderup Øvelsesplads’ ca. 271,5 ha skov, er 324, 9 ha tinglyst fredskovspligt på plantidspunktet. Skov- og Naturstyrelsen skal derfor foreslå, at de fredskovspligtige arealer opdateres i forbindelse med drifts- og plejeplanen.

13.11 Forslag til friholdelse af arealer for militær aktivitet

Skov- og Naturstyrelsen ønsker at friholde alle terrænets vådområder (moser, enge, søer og vandløb) for øvelsesaktiviteter, bortset fra gennemgående færdsel til fods. Dette er i overensstemmelse med bestemmelserne i den tidligere drifts- og plejeplan.

Særligt udsatte vandhuller beskyttes mod kørsel for tæt på bredden gennem udlægning af 2-5 meter bufferzoner med sammenhængende vegetation, og markering heraf med pæle.

Bestemmelsen om generel friholdelse af området vest for Alvejen for kørsel (Rosborg Sø området med skrænter, feltforhindringsbane, Dybedam m.v.), bortset fra hidtidige, lejlighedsvis træning af natkørsel på Sløjfen, ønskes fastholdt. Dette for at minimere sliddet og forstyrrelserne i den naturmæssigt set mest værdifulde del af terrænet. Det samme gælder udvalgte, stejle skræntpartier i Langskov Dal og området ved Lundhøje som er særligt sårbare over for slid fra køretøjer.

Fortidsminder ønskes helt friholdt for alle typer øvelsesaktiviteter.

13.12 Forslag til målsætning og forbedringer i drift og pleje af skovarealerne

Den centrale målsætning med skovarealerne på øvelsespladsen er at sikre en række arealer, der kan opfylde behovene for varierende uddannelsesaktiviteter – herunder mulighed for sløring af køretøjer og installationer samt bivuakering. Træproduktion bør således efter Skov- og Naturstyrelsens opfattelse ikke indgå som en del af formålet med skovbevoksningerne på Finderup Øvelsesplads.

På den baggrund foreslår Skov- og Naturstyrelsen at den fremtidige målsætning med skovarealerne baseres på følgende fire hovedpunkter:

- At skovene tilvejebringer *varierede muligheder for øvelsessituationer*, såsom sløring, eftersøgning og rydning, patruljeuddannelse m.m. Det stiller krav til et varieret skovbillede bestående af løvtræer og nåletræer – gerne med blandede, uensaldrende bevoksninger.
- At skovene søges opbygget som *vedvarende skov* med vægt på hjemmehørende, stabile og sunde løvtræarter, der er tilpasset lokaliteten. Udgifter til skovdriften kan herved på lang sigt forventes reduceret, da der ikke foretages renafrifter og dermed omkostningskrævende nyplantninger, hvor skovbilledet skal genopbygges forfra. I tilgift her til kommer, at brug af pesticider kan undgås da evt. behov herfor netop er i nyplantningsfasen.
- Renafrifter bør helt ophøre, da der i forbindelse med renafrifter sker en biologisk nulstilling af området, samtidig med at skovklimaet forsvinder. Sidstnævnte er vigtig for selvforyngelsen.
- At der bør ske en *stærkelse af biodiversiteten* i skovene. Ved især at satse på hjemmehørende, lokale løvtræer øges biodiversiteten, idet disse træer i højere grad kan opfylde mange dyre- og plantearters særlige tilpasningskrav. Ved brug af lokalt hjemmehørende plantemateriale mindskes risikoen for ustabilitet og sygdom endvidere betragteligt, og svækkede og døende træer kan efterlades i skoven med minimal risiko for sygdomsspredning. En lang række hulrugende fuglearter, flagermus, insekter og svampe er tilknyttet sådanne svækkede og døde træer.
- At der bør ske en *stærkelse af stabiliteten* i skovene. Ved at skabe et fleretageret og blandet skovbillede af løv i forskellige aldre og blandinger, mindskes risikoen for stormskader betydeligt, idet det kun er træer over en vis højde, der vælter. Naturlig foryngelse forløber endvidere lettest i blandingsbevoksninger, da mange træarter ofte er i bedre stand til forynge sig under en anden art end sig selv.

Forslag til fremtidig drift af skovarealerne

Skovdrift er et langsigtet erhverv med tidshorisonter, der ofte strækker sig over flere generationer. Det er derfor vigtigt at de langsigtede mål for skovarealerne beskrives, så der skabes fælles referenceramme for de fremtidige skovdyrkningsmæssige tiltag.

Et redskab til netop at beskrive og fastholde disse langsigtede mål for et givent område, er de såkaldte *skovudviklingstyper* (SUT) der er udviklet af Skov- og Naturstyrelsen i 2004/2005 i

forbindelse med den igangsatte konvertering til naturnær skovdrift af statsskovenes. Med skovudviklingstyperne beskrives det forventede skovbillede, den tilstræbte træartssammensætning samt mulig udviklings- og foryngelsesdynamik for en lokalitet ud fra en overordnet vurdering af hvordan den enkelte skov skal udvikle sig over tid – og ofte ganske lang tid. Der arbejdes i denne henseende således med tidshorisonter på op til 2-300 år.

Skovudviklingstyperne tager udgangspunkt i hvad der er skovdyrkningsmæssigt muligt på den enkelte lokalitet – og ikke nødvendigvis kun på bevoksningsniveau. På den samme lokalitet vil der ofte være potentiale for en række forskellige skovudviklingstyper, og det konkrete valg må derfor baseres på en vurdering af det aktuelle driftsformål.

Det er meget vigtigt i denne sammenhæng, at gøre sig klart hvad formålet med bevoksningen /skoven er. Dette for at der inden for den enkelte skovudviklingstype er mulighed for at variere indblandingsprocenten. Hertil kommer hvordan planterne plantes – de behøver nødvendigvis ikke at blive plantet i rækker, tværtimod. Derfor er det meget vigtigt, at inden at der etableres nykulturer, blandt andet koordineres med den uddannelsesansvarlige, for at sikre, at der tages de rette øvelsesmæssige hensyn.

Det skovdyrkningsmæssige potentiale på Finderup Øvelsesplads varierer kun lidt, og Skov- og Naturstyrelsen foreslår derfor, med udgangspunkt i den ovenstående foreslåede overordnede målsætning, at valget af skovudviklingstyper begrænses til følgende to:

Skovudviklingstype 23, Eg med skovfyr og lærk

Finderup Øvelsesplads er beliggende i et område med lav næringsstofpotentiale og lav vandholdende evne.

Det fremtidige skovbillede vil være strukturelt varieret og grupper af eg, skovfyr og spredte lærkeholme vil være de førende træarter i den tilstræbte skovtilstand. Skovudviklingstypen er domineret af lystrearter, der vil give rig mulighed for udvikling af en underskov af buskarter, svampe og blomster.

Skovudviklingstype 22, Eg med lind og bøg

Skovudviklingstypen *eg med lind og bøg* er, som den forrige, lysåben, men lidt mere tæt og mørk. Lind findes ikke i forvejen på arealet, men har stor betydning som insektbestøver for en lang række insektarter. Denne skovtype vil fremstå som flot, lys og frodig både forår og sommer, og om efteråret vil den have mange efterårsfarver. Skovudviklingstyper vil være tæt, men passabel, det vil være muligt at få oplevelsen af at være alene i skoven, hvorfor den er god til sløring.

13.13 Øget øvelsesaktivitet på skovarealerne

De skovbevoksede arealer udgør i alt 273,9 ha af øvelsespladsen. En række af bevoksningerne væltede i stormen 2005, og er i dag enten nykulturer eller ubevokset. Disse yngre bevoksninger har ringe øvelsesmæssig værdi, hvorfor øvelsespresset vil stige på de resterende skovarealer.

Finderup Plantage og Vedhoved Skov

Den vestlige del af Finderup plantage står stadigvæk og bærer ikke præg af stor øvelsesaktivitet. Bevoksningen består af ældre rødgran og egner sig til større øvelsesaktivitet med køretøjer. Området omkring Vedhoved Skov er egnet til store øvelser med køretøjer, BSO, udgangs-område, skovkamp mv. Med få driftstiltag kan ovenstående to skove blive særdeles egnet til øvelsesaktivitet.

Koteletten

Yngre skov som egner sig til BSO eller lign, såfremt der foretages en førstegangstynding samt spor indlægning. Mange af krattene samt egebevoksningerne vil kunne anvendes efter en let tynding. Med få midler vil Koteletten egne sig til mindre sløringsøvelser og lign.

Ubevoksede arealer (UKU)

Disse arealer vil i løbet af 2007 blive tilplantet, nogle med hegn og andre uden. Der vil gå mange år inden disse er egnet til øvelsesbrug.

13.14 Forslag til skovplan

I forbindelse med den forrige drifts- og plejeplan for Finderup Øvelsesplads, blev der udarbejdet en meget detaljeret skovplan. Denne skovplan er i dag stadig brugbar, men der er sket meget siden planens ikrafttrædelse i 2001. Finderup Øvelsesplads har været ramt af et større stormfald, som har påvirket terrænet voldsomt. Men også i forbindelse med plejeplanen er der afviklet flere bevoksninger i perioden. Blandt andet langs østsiden af Rosborg Sø og ikke mindst langs hele Langeskov Dal. Sidst men ikke mindst har den varme og tørre sommer i 2006, medført at de eksisterende nåletræbevoksninger er ramt af billeangreb. I løbet af foråret 2007, vil disse bevoksninger blive fældet. Hvor meget der står tilbage efter denne øvelse, vides ikke i skrivende stund, men situationen er ganske alvorlig på Finderup Øvelsesplads.

Set i lyset af situationen på Finderup Øvelsesplads er det Skov- og Naturstyrelsens holdning, at det ikke er hensigtsmæssigt at lave en ny skovplan og ej heller opdatere den. Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste har meldt ud, at man vil lade nogle studerende gennemgå terrænet i løbet af 2007/2008, med det formål at udarbejde en ny skovplan. Denne skovplan kan vedlægges Finderup Øvelsesplads som et plantillæg.

I perioden frem til den nye skovplan ligger klar, foreslår skov- og Naturstyrelsen, at den eksisterende skovplan anvendes, såfremt der er behov for indgreb i bevoksninger. Skovplanen fremgår af bilag 14.

Det er for Skov- og Naturstyrelsen vigtigt at pointere, at Forsvaret aktivt bør tage stilling til terrænets nuværende, men ikke mindst det fremtidige øvelsesbehov, således at det sikres, at arealerne gentilplantes på en sådan måde, at det vil tilfredsstille fremtidens formodede øvelsesbehov.

13.15 Forslag til retningslinier for offentlighedens adgang

Oplysninger om offentlighedens adgang såvel som drifts- og plejeplanen bør være tilgængelig på allerede etablerede hjemmeside på Internettet.

Skov- og Naturstyrelsen foreslår et ordensreglement, som fremgår af bilag 5.

AFVEJNING

14 Afvejning af benyttelse og beskyttelse

Som sidste led i planprocessen har forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen i fællesskab drøftet og foretaget en afvejning af de forskellige ønsker og forslag til den fremtidige benyttelse og beskyttelse, som er beskrevet i de to foregående kapitler.

Afvejningen blev foretaget på et afvejningsmøde på Dragonkasernen i Holstebro den 13. april 2007 med deltagelse af Forsvarets Bygnings og Etablissementstjeneste (FBE-STAB), Lokalstøtteelement (FBE-LSEHOL), Jydske Dragonregiment samt Skov- og Naturstyrelsen (centrale styrelse og Feldborg Statsskovdistrikt).

14.1 Vurdering af ønsker og forslag fra forsvaret

Fremtidens øvelsesplads. Forsvarets ønsker

Forsvarets nedenstående ønsker til den fremtidige øvelsesplads blev gennemgået.

Fremrykkerakser

På bilag 6 er angivet forsvarets ønske til placering af nye fremrykkerakser, vist med grønne linier. Der var enighed om, at dette ikke gav problemer i forhold til naturværdier. Der var endvidere enighed om, at det nederste tværbæn kunne forlænges gennem Finderup Plantage mod sydvest, så det blev forbundet med den gamle ryddede stribe vest for Paradisvej – hvis der var behov for det.

Rydning eller erstatning af levende hegn

Der var enighed om, at lærk fjernes i afd. 19 fra det levende hegn, men at egebæltet beholdes (se bilag 6).

FBE-STAB mindede om, at levende hegn ikke bør være over 20 m. brede, da de i givet fald bliver omfattet af fredskovpligten. FBE-STAB mente, at dette også er et overordnet ønsket på forsvarets arealer – nyplantede læhegn bør således generelt holdes under 20 m. i bredden.

Forsvarets ønsker til plantning/udskiftning af levende hegn i fremtiden er begrænset til følgende:

- Syd for Tovby fældes 3 hvidgranhegn, og der plantes 400 m 8 rækkers læhegn i T-form.
- Øst-nordøst for Langskovhus fældes 2 hvidgranhegn, og der plantes 600 m 8 rækkers og 300 m 6 rækkers hegn.
- Ved "Sandkassen" vest for Krogsgårde fældes et hvidgranhegn. Det erstattes med 300 m 10 rækkers læhegn.
- Nord for Vesterhøj op mod hovedvejen fældes et øst-vestgående 300 m hvidgranhegn. Løvhegn reguleres/tyndes.
- Øst for Gule Gård plantes der et løvtræhegn på ca. 300 m 6 rækkers hegn. Der er tale om retablering af tidligere hegn, ned langs bæltepor.

De øvrige udskiftninger i den tidligere drifts- og plejeplan falder bort. Der var enighed herom.

De levende hegn der i henhold til den tidligere drifts- og plejeplan skulle fældes og ikke gentilplantes ønskes fortsat fjernet – i det omfang det ikke allerede er sket.

Tidspunktet for udskiftning af de levende hegn vil afhænge af udviklingen på de skovbevoksede arealer.

Skovkampbane

Ønsker om nye skovkampbaner stilles i bero indtil videre. De vil blive etableret når omfanget af træfældning som følge af billeangrebet er kendt. Og dermed også hvor de vil kunne blive placeret. Dette fastlægges først efter sommeren 2007. Jydske Dragonregiment vil tage initiativ i dette spørgsmål.

Etablering af nye, midlertidige kulisser

Der ønskes opført et antal lette trækulisser i terrænet, til brug for måludpegning og stedsangivelse. Der var enighed om, at dette ikke burde give problemer, i lyset af deres lette konstruktion og midlertidige karakter. Der vil ikke blive støbt, muret eller lignende med karakter af fast anlæg. Når placering og omfang er kendt og angivet på kort vil FBE orientere Viborg Kommune herom.

Sløjfning af spor

Af den nuværende drifts- og plejeplan fremgår det, at et antal bæltepor gennem gravhøjekomplekset Lundhøje skulle lukkes for at beskytte de fredede fortidsminder. Dette er endnu kun sket i meget begrænset omfang.

Sagen blev drøftet igen. Forsvaret forklarede at der var problemer med lukningen, da stedet udgør en vigtig fremrykningsakse og er en flaskehals. SNS fremhævede, at det er i strid med lovgivningen at udsætte fredede fortidsminder for skader.

Der blev indgået et kompromis, således at de to grupper af hver tre gravhøje blev afspærret helt for kørsel med en fælles pæleafspærring omkring hver gruppe. Til gengæld kunne man beholde sporene. Dog vil det blive nødvendigt at lukke et enkelt spor gennem den vestlige gravhøjsgruppe.

Etablering af ny skov

På bilag 6 er med gult angivet et ønske forsvaret har til skovrejsning i form af en udvidelse af skoven på Bøgebjerg mod øst. Formålet er øvelsesmæssigt, for at få bedre underbringelsesmuligheder bag kampstillingerne.

Dette blev drøftet indgående, da der er tale om et lyngareal som udgør det sydøstlige hjørne af Haldager Hede, som er terrænets største hedeareal. Hedearealet er omfattet af naturbeskyttelseslovens bestemmelser om beskyttede naturtyper.

Skov- og Naturstyrelsen kunne imødekomme dette forslag ud fra betragtningen, at det samlede hedeareal på Finderup Øvelsesplads bliver forøget væsentligt, idet det er besluttet at større bevoksninger på østsiden af Rosborg Sø samt i Langeskov Dal skal ryddes og ikke gentilplanteres. Herefter er det meningen, at de skal overgå til lynghede. Forsvaret skal ansøge Viborg Kommune om dispensation fra naturbeskyttelsesloven til tilplantning af hedearealet.

Rydning af skov

På bilag 6 er angivet de bevoksninger på skrænterne i Langeskov Dal, som forsvaret af øvelsesmæssige grunde ønsker at rydde. Der var enighed herom, idet rydningerne allerede indgik i den først drifts- og plejeplan. To mindre kratarealer i vestenden af Langeskovdal er nu tilføjet til rydning på kortet efter forsvarets ønske.

Jydske Dragonregiment ønskede imidlertid at stille rydningerne i Langeskov Dal lidt i bero, da rydningerne som følge af billeangreb har førsteprioritet. Dog fastholdes målsætningen for Langeskovdalplanen. Men gennemførelsestidspunktet skal afpasses efter den øvrige skovplan. Det samme gælder for færdiggørelsen af landskabsplanen for fritlægning af skrænterne langs Rosborg Sø for bevoksninger, hvor forsvaret allerede er nået langt. Målsætning fastholdes men gennemførelsestidspunkt afpasses efter den øvrige skovplan.

Skovdrift – flere lysninger ned i skovene samt konvertering til løvskov

Der var enighed herom. Forsvaret oplyste, at man fulgte Skov- og Naturstyrelsens generelle retningslinier for drift af skoven i naturnær retning, som beskrevet i den første drifts- og plejeplan.

Forbedring af ”Dæmning Vest” samt jernbroen

Forsvaret undersøger ”Dæmning Vest” nærmere, og melder tilbage om det er et problem. Forbedring af jernbroen ved Rosborg Sø er ikke p.t. relevant, men kan blive det i forbindelse med Rosborg Sø projektet.

Ny vejoverførelse ved Krosgårde

Er ikke aktuel.

Kortmateriale

Det blev aftalt, at Skov- og Naturstyrelsen udarbejder grundkort og drifts- og plejekort til nærværende planrevision.

FBE-STAB oplyste, at Militærgeografisk Afdeling (MGA) udarbejder de operative kort ud fra Skov- og Naturstyrelsens digitale kort.

Efter drifts- og plejeplanens færdiggørelse overgår den digitale behandling af kortmateriale til forsvaret til fremtidig benyttelse og udvikling.

Ønsker til skovene

Forsvarets ønsker om konvertering til løvskov og skovudviklingstyper var der enighed om. Desuden er det besluttet, at der udarbejdes en helt ny skovplan i 2008 som et plantillæg til den nærværende, reviderede drifts- og plejeplan, i lyset af de store forandringer som følge af stormfald og billeangreb, som skoven på Finderup undergår p.t.

14.2 Vurdering af Skov- og Naturstyrelsens ønsker til forbedringer af naturområder

*Skov- og Naturstyrelsens ønsker**Pleje af overdrev, hede-, eng- og slettearealer*

Skov- og Naturstyrelsens forslag til fremtidig pleje af de åbne naturarealer blev drøftet. Der var enighed om at fortsætte plejeindsatsen, herunder færdiggørelse nedskæring af krat som

førstegangsindgreb og fortsat slåning. Slåning skal først ske efter 15. juli, og bør helst foretages hvert år, men minimum hvert 3. år. Således bør alle de åbne overdrevs-, eng- og slettearealer underkastes slåning mindst 5 gange i løbet af den 15-årige planperiode, mens hedearealer kun slås en enkelt gang inden for den 15-årige planperiode. På eng, overdrev og hedearealer vest for Rosborg Sø skal kreaturafgræsningen fortsætte med det nuværende græsningstryk (20 kvier), af hensyn til opretholdelse af gunstig bevaringsstatus for Gul Stenbræk i Habitatområdet.

Der var enighed om, at bekæmpelsen af gyvel har topprioritet. Både forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen vil gå videre med at undersøge, hvad der er den bedste metode til effektiv bekæmpelse. Undersøgelser tyder på at den skal slås inden 1. juni (inden blomstring), men dette kan være problematisk set i forhold til dyrenes og fuglenes yngletid.

Der var desuden enighed om, at den meget invasive plante Japansk Pileurt skal fjernes effektivt fra de få steder den forekommer. Der kan benyttes punktsprøjtning med roundup til dette formål, da planten er særdeles aggressiv.

Det tidligere store lupinproblem på øvelsespladsen (især i Koteletten og ved Krogsgårde) ser ud til at være på retur af sig selv.

Pleje af fortidsminder

Der var enighed om, at de handlingsplanen for pleje af og beskyttelse ved pæleopsætning af øvelsespladsens fortidsminder skal gennemføres hurtigst muligt, jf. fortidsmindekataloget indsat bagest i planen.

Pleje af vådområder

I lyset af de gennemførte tiltag i den forgangne planperiode har Skov- og Naturstyrelsen opstillet en ny prioritering for plejen af vådområderne:

1. prioritet: 5, 9, 14, 19, 28, 42, 43, 44, 45, 48 og 49.

2. prioritet: 2, 15 og 46.

3. prioritet: 10, 18, 21, 22, 30, 33, 34, 36, 38 og 47.

Beskrivelsen af de enkelte vådområder og de nødvendige plejetiltag findes i bilag 13.

I de resterende 29 vådområder er plejen gennemført i perioden 2001 til 2006 eller der er tale om uinteressante vådområder, hvorfor de ikke figurerer på prioriteringslisten. Se bilag 13.

Forsvaret tiltrådte denne handlingsplan.

Opdatering af de fredskovpligtige arealer

Der var enighed om, at der bør ske en opdatering af de fredskovpligtige arealer, i lyset af de mange forandringer der er sket på terrænet i perioden 2001-2006 som følge af drifts- og plejeplanen.

Status på grundkortet som naturtypen hede på tidligere, nu afdrevet skov bør tjekkes efter.

FBE-STAB ønskede desuden at det i planen blev fremhævet, at træproduktion også har en betydning, selv om den ikke er så vigtig som hensynet til uddannelse af soldater og ønsket om

højere biodiversitet. Ifølge FBE-STAB bør formuleringen rettes til ”ikke primære formål”. Dette blev taget til efterretning.

Vildtagre

SNS redegjorde for spørgsmålet om vildtagre. I henhold til den første drifts- og plejeplan skulle antallet reduceres til 14, og deres placering blev angivet på drifts- og plejekortet. Det var på steder udenfor § 3 områder, og hvor de kunne passe ind landskabeligt. Imidlertid er ingen af disse 14 blevet anlagt. Af de oprindelige er kun 5 tilbage. Skov- og Naturstyrelsen spurgte derfor, om der egentligt var behov for vildtagre i det hele taget. Desuden ville plejen i form af slåning af de åbne arealer i sig selv være meget gavnligt for vildtet.

Forsvaret ønskede dog at beholde muligheden fortsat for anlæggelsen af de 14 vildtagre. Skov- og Naturstyrelsen tog dette til efterretning. Der var enighed om, at de af de tidligere 5 agre som ikke indgik i de 14 skulle sløjfes.

Friholdelse af arealer for kørsel

Skov- og Naturstyrelsen ønsker, at no-go zones fra tidligere plan fortsætter som hidtil, som de er angivet på øvelseskortet. Der var der enighed om.

Det gælder vest for Alvejen (dog minus selve hjulkøresporet i Sløjfen) samt Rosborg Sø nord for Jernbroen, alle vådområder, Bøgehøje, Løvdal, Femhøje, Lundhøje, Paradiset, øst- og vestenden af Langskovdal plus udvalgte skræntpartier samt alle vådområder. Mange steder er afspærringen markeret med pæle, som respekteres under øvelser, og derfor fungerer godt.

Navnlig på skræntpartier i Langeskovdal har afspærringen været aktuel.

Begrænsning for Lundhøje indskrænkes dog, jf. ovenstående, således at det i fremtiden kun er selve de to gravhøjekomplekser (3 + 3 gravhøje) med nærmeste omgivelser der er no-go zone. Der nedlægges således kun et enkelt bæltepor.

Natura 2000

Opretholdelse af gunstig bevaringsstatus for den gule stenbræk kræver fortsat græsningspleje på vestsiden af Rosbog Sø, med det nuværende græsningstryk (dv.s. ca. 20 kvier).

Der var enighed om, at dette skulle fortsætte.

Rosborg Sø projektet

Feldborg Statsskovdistrikt redegjorde for baggrunden for projektet, og for den forundersøgelse som fimaet Orbicon nu har udarbejdet. Økonomien til projektet er på plads via regeringens ”miljømilliard”, hvor Rosborg Sø indgår som et af de udvalgte projekter.

Der forestår nu et møde med lodsejerne, herunder forsvaret.

Rosborg Sø er udpeget som habitatområde nr. 37, med forekomst af den sjældne blomsterplante Gul Stenbræk, samt odder, som udpegningsgrundlag.

Projektet i praksis omfatter etablering af et stryg samt rydning af pileopvækst på hængesækfladen.

Projektet vil ikke berøre de gule stenbrækplanter, og vil være til gavn for odderen. Desuden vil den kommende sø gavne EU-Habitatarten Dam-Flagermus, som findes i de nærliggende Mønsted Kalkgruber.

Forsvaret oplyste, at man har afholdt et internt møde mellem Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, Hærens Operative Kommando og Jydske Dragonregiment om deres holdning til projektet. Der er nogle operative krav til Rosborg Sø området, idet der er brug for arealet på vestsiden. Endvidere er der ikke afklaret med Forsvarskommandoen endnu.

FBE-STAB mente, at forholdet til klimaændringer og deres eventuelle påvirkning af søen burde omtales i rapporten. Desuden blev nævnt garantikrav til entreprenøren for de tekniske anlæg, samt en vedligeholdelsespligt.

Disse emner blev derefter drøftet mellem FBE-STAB og de to repræsentanter for Feldborg Statsskovdistrikt, hvor der var forskellige opfattelser. Der blev ikke nogen afklaring.

Det aftaltes at man drøftede videre om sagen på et lodsejermøde den 25. april 2007.

PLAN

Denne del af drifts- og plejeplanen indeholder en anvisning af, hvorledes den ovenfor gennemgåede afvejning kan realiseres i praksis, herunder hvordan den skal udmøntes i retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse, pleje og forbedring.

Sidst i kapitlet, afsnit 15.19 er der opstillet en handlingsplan (endvidere indsat som bilag 15). Handlingsplanen skal – foruden at give et overblik over de plejemæssige tiltag – sprede plejeaktiviteterne og derved ressourceanvendelsen over hele planperioden.

Planforskrifterne er illustreret på drifts- og plejekortet, indsat som kortbilag 2.

15 Retningslinier for den fremtidige anvendelse af Finderup Øvelsesplads

15.1 Overordnede retningslinier for den fremtidige benyttelse, pleje og forbedring

Retningslinierne for den fremtidige anvendelse af øvelsespladsen skal tilgodese følgende forhold:

- At terrænet er udlagt som militært uddannelsesområde, og derfor fortsat skal kunne opfylde forsvarets behov for uddannelsesaktiviteter.
- At den militære benyttelse sker under hensyntagen til landskabelige og biologiske værdier, som i drifts- og plejeplanperioden søges fastholdt og udbygget.
- At den rekreative benyttelse sker i det omfang, det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt og ikke forstyrrer den militære brug, samt er foreneligt med hensynet til de natur- og kulturmæssige værdier.

15.2 Retningslinjer for den fremtidige øvelsesmæssige benyttelse

Nærværende drifts- og plejeplan iværksættes fra primo 2007 med forventet gennemførelse over en 15-årig periode, med henblik på at intentionerne i planen gennemføres praktisk og økonomisk og under fortsat hensyn til, at **det primære formål er uddannelse af forsvarets personel på alle niveauer**. Da situationen ved forsvarets enheder er i en konstant udvikling, skal der til stadighed være mulighed for at etablere ny uddannelsesfaciliteter for at tilgodese de behov den tekniske og taktiske udvikling medfører, ligesom ændringer i nuværende faciliteter vil kunne blive aktuel.

Forsvarets samlede strategi for øvelsesterrænerne er et samspil mellem miljø- og naturansvar og en optimal anvendelse til militære formål.

Det forudses, at terrænet i fremtiden vil blive anvendt mere intensivt til militær øvelses- og uddannelsesaktivitet. Militær øvelsesvirksomhed vil i større udstrækning end nu blive henlagt fra civilt terræn til militære øvelsesområder. Dette stiller større krav til uddannelsesfaciliteter og fordelingen af belastningen. Af terræn- og naturhensyn tilstræbes at fordele aktiviteterne i hele terrænet.

Øgede krav søges tilgodeset ved varieret anvendelse af flere fremrykkeakser i terrænet. I egnet terræn skal mulighederne for opnåelse af gode observationsforhold og stillingsindtagelse forbedres. Terræn til uddannelse af enkeltmand og mindre enheder identificeres og indrettes til de enkeltes kamp måder.

Der skal fortsat kunne etableres skovkampbaner og forbedres bykampfaciliteter. Muligheden for at anvende terrænet i tværgående retning ønskes forbedret ved at skabe større overskuelighed. Dette søges fortsat opnået ved sløjfning af de nord/syd-gående hvidgranshegn samt fortsat intensiv regulering af specielt gyvelbeplantning.

Hvidgranshegnene erstattes af færre og bredere løv-læhegn. Sådanne tiltag vil forbedre muligheden for gennemførelse af primært afsiddede gruppe- og delingsøvelser.

15.3 Nuværende og fremtidige brugere

Enheder fra alle værn i det militære forsvar forudsættes fremtidigt i større udstrækning end nu at ville anvende terrænet. Hensynet til det civile samfund vurderes at nødvendiggøre dette.

Det er desuden hensigten at fortsætte samarbejdet og plejerelationerne til civile interessegrupper, og i den udstrækning de militære aktiviteter og de generelle naturhensyn tillader det at stille faciliteter til rådighed for civile aktiviteter. Specielt ønskes samarbejdet med jagtforeninger samt børne- og ungdomsorganisationer opretholdt. Et overordnet mål i samarbejdet med disse interessegrupper er at støtte arbejdet med at øge naturforståelsen specielt blandt børn og unge.

Ønskerne fra civile foreninger forventes at ville stige i takt med et øget behov for fritidsaktiviteter. Der vil være uændrede muligheder for fortsat passiv brug af terrænet af naturforeninger, ornitologer, botanikere og vandreforeninger samt naturoplevelsesarrangementer. Ridning og orienteringsløb vil fremover kunne foregå i et omfang som kendt i dag.

Den aktive brug af terrænet i form af terrænkørsel med motorcykler og hjulkøretøjer forventes at blive begrænset i forhold til det nuværende niveau. Den fremtidige aktivitetsgrad bliver fastlagt på baggrund af en nærmere vurdering.

Disse aktiviteter kan medføre uhensigtsmæssigt slid på terrænet og forstyrrelser af dyrelivet, og skal derfor være under nøje kontrol. Der skal derfor i hvert enkelt tilfælde meddeles konkrete rammer, gennemføres kontrol af forløbet samt efter arrangementernes afslutning afholdes en afleveringsforretning, hvor udbedringer af evt. skader registreres og foranstaltes udbedret.

15.4 Retningslinier for militære aktiviteter og færdsel med køretøjer

De gældende bestemmelser og restriktioner for øvelsespladsens militære anvendelse er beskrevet i nærværende plans afsnit 8.4, således som de også er fastlagt i forsvarets "Blivende bestemmelser for Finderup Øvelsesterræn". Til bestemmelserne hører et øvelseskort, som udleveres af Jydske Dragonregiments uddannelsesmaterielkontor samt af medarbejdere ved Lokal Støtte Element Holstebro ved tilmelding i terrænet. Kortet angiver sektorer, tvangsspor, skov, vand, fredede områder (gravhøje), veje forbeholdt hjulkøretøjer, tvangsspor for bæltebiler, områder hvor al øvelsesaktivitet er forbudt, graveområde, vadringsområde mv.

Områder med forbud mod øvelsesaktivitet bortset for gennemgående færdsel til fods er hele Rosborg Sø området vest for Alvejen, bortset fra eksisterende hjulveje. Rosborg Sø nord for jernbroen er også øvelsesfrit. Herudover gælder forbuddet alle vådområder (bortset fra vadringsområdet i nordøstlige hjørne af Bjerremose), særlige partier i Langeskovdals øst- og vestende samt centrale del, alle fredede fortidsminder, fortidsmindet Paradiset samt lyngbakkerne med gravhøjskompleks på Bøgehøje, Lundhøje, Femhøje og Løvdal. Restriktioner omkring Lundhøje indskrænkes dog jf. ovenstående, således at det i fremtiden kun er selve de to gravhøjskomplekser (med tre gravhøje i hver) med nærmeste omgivelser, markeret med pæle, der er no-go zoner.

Ovennævnte forbudsområder, samt de forskellige øvelsesanlæg og faciliteter på terræner fremgår også af det udleverede øvelseskort.

Opdateringen af den tidligere drifts- og plejeplans øvelseskort bliver fremover foretaget af forsvarets Militærgeografiske Afdeling (MGA), som udarbejder de operative kort ud fra Skov- og Naturstyrelsens digitale kort. Derfor udarbejdes der efter ønske fra forsvaret ikke et nyt øvelseskort som bilag til nærværende driftsplanrevison.

15.5 Nye anlæg og øvelsesfaciliteter til forbedring af terrænet som øvelsesområde

Nedenfor redegøres for de nye terrænændringer, anlæg og øvelsesfaciliteter som vil blive etableret i løbet af den kommende 15-årige planperiode fra 2008 og frem.

De nye tiltag for den militære anvendelse er illustreret på det til drifts- og plejeplanen hørende drifts- og plejekort, der er vedlagt som bilag 2.

Etablering af nye fremrykkeakser

Der etableres spor i N-S gående retning med tre sidespor i østlige del af Finderup Plantage, samt 1-2 spor i plantagen nord for minimorterbanelen med henblik at minimere flaskehalse og indsnævninger i terrænet, se kort bilag 6 samt drifts- og plejekort bilag 2.

Etablering af sporene nødvendiggør regulering i bevoksning og træfældning. Rydning af skov på Finderup Øvelsesplads kræver tilladelse efter Skovloven af Feldborg Statsskovdistrikt.

Fuldførelse af fritlægning af Langeskovdal og af skrænterne langs Rosborg Sø

Den markante øst-vestgående slugt Langeskovdal udgør en landskabelig hindrelinie i fremrykninger på langs af terrænet. Generelt gennemføres passager ved fremsendelse af afsiddet infanteri til sikring. Langeskovdal er ligeledes egnet som udgangsområde for afsiddede bevægelser. Observationsmulighederne på tværs af dalen vil generelt blive forbedret gennem fortsættelse af tidligere plans regulering i beplantningerne. Der ønskes muligheder for indsigt med terrænafsnit på modsat side af dalen i såvel nord- som sydgående retning. Dette vurderes at forbedre de taktiske muligheder for at anvende dalen som såvel hindre- som faselinie. I langsgående retning ønskes ligeledes større overskuelighed gennem regulering i bevoksningen i bunden af dalen. Herved vurderes mulighederne for afsiddet fremrykning at kunne forbedres væsentligt.

Herudover kommer det landskabelige aspekt, idet en rydning af skrænterne af Langeskovdal vil være en stor forskønnelse og fremhævnning af den markante slugt.

Den planlagte rydning færdiggøres derfor, og der suppleres med et par små krat. De manglende rydninger fremgår af drifts- og plejekortet bilag 2, samt af kort bilag 6.

Tidspunkt for gennemførelse af rydningerne inden for planperioden tilpasses det aktuelle behov samt de øvrige skovplantiltag.

Det samme gælder for færdiggørelsen af landskabsplanen for fritlægning af skrænterne langs Rosborg Sø for bevoksninger, hvor forsvaret allerede er nået langt. Målsætningen fastholdes men gennemførelsestidspunkt afpasses efter den øvrige skovplan. De manglende rydninger fremgår af bilag 2.

Reduktion af skovbælte vest for Haldager Skov

Lærk fjernes fra det levende hegn i den sydvestlige del af afdeling 19. Egebæltet beholdes. Lærkene reduceres, så observation nord-syd fra Bøgebjerg partiet opnås, se drifts- og plejekort bilag 2 samt kort bilag 6.

Fritlægning af Vesterhøj

I Vesterhøjområdet i nordkanten af terrænet reduceres bevoksningen med henblik på muligheden for at bruge terrænet til kampstillinger for kampvogne, infanterikampkøretøjer og panserværn, se drifts- og plejekort bilag 2, samt kort bilag 6. Infanteri og panserværn opnår herved forbedrede stillingsmuligheder.

Ny skov ønskes etableret ved Bøgebjerg

Terrænområdet omkring Bøgebjerg og terrænet vest herfor vurderes fortsat i stor udstrækning at skulle anvendes som kampstilling for underafdelingsstørrelse. Skoven på Bøgebjerg vil blive underplantet og ønskes udvidet mod øst for at give bedre underbringelsesmuligheder bag kampstillingerne. Udstrakt graveaktivitet må forudsættes fortsat nødvendig. Fast etablerede kampstillinger bør overvejes. Nyplantning af skov vil bl.a. omfatte et mindre hedeareal øst for Bøgebjerg. Viborg Kommune skal derfor ansøges om tilladelse hertil, i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3.

Beplantningsændringer fremgår af drifts- og plejekortet, bilag 2.

Fortsat benyttelse af Vedhoved Skov

Skoven ønskes bibeholdt som sammenhængende skovområde anvendt som beredskabsområde, udgangsområde, samvirkeøvelser, infanteri/kampvogne og skovkampområde (terrænets østlige del).

Rydning eller erstatning af levende hegn

Muligheden for at anvende terrænet i tværgående retning vil blive forbedret ved at skabe større overskuelighed. Dette opnås bl.a. ved sløjfning af udvalgte, gamle, nord-sydgående hvidgranshegn. De fjernes permanent eller erstattes af færre og bredere løvhegn. Dette tiltag vil forbedre muligheden for gennemførelse af primært afsiddede gruppe - delingsøvelser. Der vil blive foretaget følgende:

- Syd for Tovby fældes 3 hvidgranhegn, og der plantes 400 m 8 rækkers læhegn i T-form.
- Øst-nordøst for Langskovhus fældes 2 hvidgranhegn, og der plantes 600 m 8 rækkers og 300 m 6 rækkers hegn.
- Ved "Sandkassen" vest for Krogsgårde fældes et hvidgranhegn. Det erstattes med 300 m 10 rækkers læhegn.
- Nord for Vesterhøj op mod hovedvejen fældes et øst-vestgående 300 m hvidgranhegn. Løvhegn reguleres/tyndes.
- Øst for Gule Gård plantes der et løvtræhegn på ca. 300 m 6 rækkers hegn. Der er tale om retablering af tidligere hegn, ned langs bæltepor.

Tidspunktet for udskiftning af de levende hegn vil afhænge af udviklingen på de skovbevoksede arealer.

Rydning eller erstatning af de levende hegn er angivet på drifts- og plejekortet, bilag 2.

Nye skovkampbaner i Finderup Plantage og Vedhoved Skov

I samarbejde med Hærens Kampskole er der etableret faste skovkampbaner for enheder af gruppe- og delingsstørrelse, og der skal etableres nye. Etableringen stiller fortsat krav til koordination

med skovplanen, så der gennemføres en nænsom, successiv udtynding i bestående højskov og efterfølgende underplantning, der støtter kampbanernes taktiske indhold. Derudover skal der findes nye egnede steder til etablering af tilsvarende baner for at variere uddannelsesmulighederne samt skabe erstatning for baner, der grundet skovfald ikke længere er eksisterende.

De nye placeringer udpeges, når omfanget af træfældning som følge af stormfald og billeangreb er kendt.

Nye anlæg vil formentligt kræve tilladelse efter skovloven. Dette afhænger af en nærmere beskrivelse af anlæggene fra Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes side. Behovet for en formel ansøgning i medfør af skovloven afgøres af den lokale skovlovsmyndighed, Feldborg Statsskovdistrikt.

Etablering af nye, midlertidige kulisser

Der opføres et antal lette trækulisser i terrænet, til brug for måludpegning og stedangivelse. Der er tale om midlertidige anlæg. Der vil ikke blive støbt, muret eller lignende med karakter af fast anlæg.

Fortsat forbedring af nærkampbyen Tovby til bykamp-øvelser

I samarbejde med Hærens Kampskole er Tovbys faciliteter til uddannelse i bykamp blevet forbedret. Det vurderes nødvendigt at gennemføre fortsat renovering og forbedring af eksisterende bygninger samt etablering af faste veje og fortove i byen.

Bibeholdelse af kørebane vest for Rosborg Sø

Området vest for Mønsted Å/Rosborg Sø forudsættes fortsat anvendt som lukket kørebane for hjulkøretøjer og pansret mandskabsvogn, også efter eventuel genskabelse af Rosborg sø. Forbud mod kørsel med kampvogne på kørebanen opretholdes.

Lukning af bæltepor og udlægning af tvangsspor

Af hensyn til gravhøjene i gravhøjkomplekset Lundhøje i afd. 7 sløjfes et enkelt, gennemgående bæltepor. Det drejer sig om sporet gennem de tre nordvestlige gravhøje. Samtidig etableres der to, separate pæleafspærringer omkring henholdsvis de tre nordvestlige gravhøje og de tre sydøstlige gravhøje.

Tidligere er en række bæltepor forskellige steder på terrænet blevet lukket for at skåne terrænet. Disse lukkede bæltepor er blevet jævnet til og spærret af med pæle eller spanske ryttere. Lukningen opretholdes fortsat.

Desuden er et større netværk af bæltepor på terrænet udpeget som tvangsspor for bælteøretøjer. Formålet med dette er at sikre en bæredygtig militær brug af terrænet, således at det ikke udsættes for en gradvis nedslidning, som i sidste ende kan resultere i at det mister sin værdi som øvelsesterræn og som naturområde. De anlagte tvangsspor er angivet på det øvelseskort som hører til de Blivende Bestemmelser. I terrænet er de afmærket med bælteøretøjsskilt. Tvangssporene har særlig betydning i Langeskovdal, Kragedal og Haldager Mose, flaskehalsen omkring Lundhøje samt ved Paradiset.

Begrænsninger i kørsel fremgår af øvelseskort. Færdsel til fods er tilladt i hele terrænet.

Gravning

Det fortsatte behov for gravning med maskiner vil blive tilgodeset ved fortsat at anvende graveområdet i "Koteletbenets" østlige del til uddannelse af maskinførere.

Gravearbejder i terrænet generelt kan også fortsætte. Det vil sige, at der fortsat kan graves skyttehuller og stillinger i flere dele af terrænet. Større gravearbejder og enhver form for maskinel

gravearbejde, herunder dozning med kampvogne, må dog kun udføres efter direkte aftale med LSEHOL, og efter anvisning i hvert enkelt tilfælde (jf. gældende BB).

Bemærk at der ikke må graves inden for 100 meter beskyttelseslinien fra fredede fortidsminder, dvs. gravhøje samt Margrethevolden og Paradiset.

Begrænsning af graveaktivitet fremgår af Blivende Bestemmelser (BB).

Bjergning og eventuel vadning

Banansøen, Kragedals Mose og vandhullerne ved Gule Gård og Kykhøj er opgivet som svømme-, bjærgnings- og vadvningsområder. Der foregår således kun bjærgningsøvelser, og dette sker kun i et særligt udpeget område til dette formål i det østlige hjørne af Bjerremose. Området fremgår af øvelseskortet der hører til Blivende Bestemmelser.

Eventuelt vil der senere også blive behov for vadvningsøvelser med køretøjer på dette sted.

Vej- og sporvedligeholdelse

Den årlige vedligeholdelse af veje og spor omfatter skrabning af hjulspor samt fyld i hjulspor og bæltepor.

Herudover vil der i planperioden blive gennemført følgende projekter.

- 600 m hjulkøretøjsvej i østlig akse syd for Haldager er totalt sammenkørt med parallelt bæltepor. Hjulkøretøjsvejen skal renoveres. Betydelige mængder fyld er nødvendigt. Der skal etableres sporadskillelse i form af et stendige eller lignende.
- Udbedringer af adskillelser mellem sportyper (etablering/reparation af diger og pæle).
- Dæmning "Vest" syd for Holtegård forbedres ved et særskilt projekt i planperioden. Kraftige kildevæld i skråningerne medfører underminering og nedskylning af sand til bunden af Langeskovdal. I perioder er dæmningen impassabel for terrængående hjulkøretøjer. Forsøg på passage forværrer skadevirkningerne. Umiddelbart skal dæmnings sider stabiliseres, vand fra kildevæld ovenfor ledes bort fra dæmningen og køre-underlaget stabiliseres.

15.6 Målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand

Det er målet at fastholde og forbedre Finderup Øvelsesplads som et af forsvarets mest varierede og naturskønne terræner. Landskabsværdier i form af store hede- og overdrevspartier, skråntformationer samt enge og vådområder skal derfor bibeholdes i naturtilstand, uden gødskning, sprøjtning eller dyrkning. Ligeledes ønskes balancen mellem sikring af naturtyperne, et alsidigt dyre- og planteliv og forsvarets anvendelse af terrænet opretholdt. Områdets mange fredede fortidsminder skal fortsat beskyttes og plejes, og skal friholdes for øvelsesaktivitet.

Det er endvidere målsætningen, at drifts- og plejeplanen lever op til Danmarks internationale forpligtelser ved udpegningen af Rosborg Sø med omgivelser som et EF-habitatområde i henhold til EU's habitatdirektiv.

Den særlige indsats for ovennævnte værdier skal ske under respekt for områdets anvendelse til øvelsesaktiviteter. Udgangspunktet for aktiviteterne bør dog være, at der ikke sker en forringelse af naturværdierne, i form af f.eks. yderligere tilgroning og nedslidning af området, unødige forstyrrelser mv. Også den militære brugsværdi er afhængig af områdets naturmæssige fremtoning

og bæreevne. Derfor bør der fortsat opretholdes restriktioner for brugere af terrænet som tilsikrer, at områdets tilstand ikke gradvist forringes.

De kulturhistoriske værdier der findes på terrænet skal sikres mod enhver skade i forbindelse med militær øvelsesaktivitet, og de skal plejes og restaureres efter en fastlagt plan.

15.7 Retningslinjer for pleje af hede, overdrev og eng

Gennem fortsat vegetationspleje skal det sikres, at en væsentlig del af øvelsespladsen har karakter af åbne hede- og overdrevsarealer, eng og græsslette. Der fastlægges derfor en vegetationsplejeplan for alle arealer, som er angivet som hede, eng, overdrev eller slette på grundkortet. Gyvelbekæmpelse har højeste prioritet.

Plejemetoder

De åbne arealer befinder sig i en konstant tilgroningsproces. Uden vegetationspleje vil engene hurtigt gro til i høj græs- og urtevegetation, overdrev og slette i gyvelkrat, lupiner, tjørn, birk, og pil og hedearealerne i navnlig bjergfyrkrat og gyvel. Der er forskellige plejemetoder til at hindre denne udvikling. De vigtigste er græsning, afbrænding, slåning, klipning, grenknusning og rydning.

Kreaturafgræsning er en af de bedste plejemetoder på eng- og overdrevsarealer. Det er dog en plejeform som normalt ikke kan anvendes på de militære områder på grund af øvelser. På Finderup Øvelsesplads er der dog indgået en græsningsaftale med en lokal landmand for området langs vestsiden af Rosborg Sø. Denne del af øvelsespladsen benyttes kun til øvelser til fods, bortset fra kørselsuddannelse på "Sløjfen" og kørespor. Strækningen langs søen umiddelbart øst for Sløjfen er heget, og bliver afgræsset af kreaturer, i alt ca. 20 kvier. Denne plejeform og græsningstryk er til gavn for floraen på skrænterne ned til søen. Det gælder ikke mindst den sjældne Gul Stenbræk, som gror i de særlige kildevæld med mosvegetation. Også enebærkrattene på den sydlige del af skrænterne har gavn af kreaturgræsningen. Det er derfor vigtigt, at græsningen i dette område kan fortsætte. Der bør desuden foretages en regelmæssig plukhugst af nuværende krat, således at området bevarer et spredt bevokset, åbent præg, stedvist med eng- og overdrevskarakter, stedvist med mere tætte, små kratholme.

Afbrænding er en plejeform som sikrer en foryngelse af heden og som også kan benyttes på overdrevsarealer. Det er dog vigtigt at slukke alle tilfældigt opståede brande hurtigst muligt, da afbrænding som plejemetode ikke må ske for ofte, og skal foregå efter en plan hvor afbrændingen sker kontrolleret og pletvist på udvalgte dele efter en turnus. Afbrænding af hede er et typisk radikalindgreb, hvor vegetationen efter branden kommer til at bestå af hedelyng, mens de ofte uønskede arter som revling og bølget bunke i de fleste tilfælde reduceres. For krybdyr og for insektlivet er afbrænding et hårdt indgreb og den bør derfor kun foretages på mindre arealer ad gangen. Afbrænding af hede bør derfor primært bruges som radikalindgreb, hvor der er en stærk revling- eller græsdominans. Den kan også bruges til at genskabe et lyngdække i artsfattige græsvegetationer, men bør ikke bruges på rigere hedetyper eller i melbærris-hede. Afbrænding bør heller ikke foretages på arealer hvor der er problemer med Italiensk Gyvelopvækst, da Italiensk Gyvel er en pionerart, hvis spiring fremmes af afbrænding.

Hedefbrænding skal helst foregå om foråret, inden 1. april, og når jorden, men ikke vegetationen, er fugtig. Modvindsbrand er i en afvejning af fordele og ulemper at foretrække frem for medvindsbrand. På Finderup Øvelsesplads skal man være særlig varsom med denne plejeform, på grund af brandfaren i de tilstødende skovbeplantninger.

En anden god, og mere skånsom plejemetode er afslåning af hede- eller overdrevsvegetationen. Det er samtidig den mest benyttede plejemetode. Slåning er bl.a. skånsom overfor de langsomste indvandrere blandt rensdyrlaverne. Afslåning er ikke særlig anvendelig som radikalindgreb, men er udmærket til vedligeholdelse af hedelyng-vegetationen. I heder hvor man ønsker at bevare eller øge mængden af hede-melbærris, er afslåning det eneste sikre indgreb. Ved gentagne afslåninger i revling-domineret vegetation kan andelen af hedelyng og hede-melbærris langsomt bringes op på bekostning af revling. I græsrige vegetationer giver slåning oftest et dårligt resultat. I denne type vil afslåning efterfulgt af knivrulleharvning dog muligvis kunne bruges som radikalindgreb.

Hvis vegetationen er grov, med en del kraftig træopvækst, benyttes en grenknuser. På heder og overdrevsarealer med ikke for grov vegetation og mindre træopvækst benyttes enten grenknuser eller slagleklipper og på fin vegetation uden træopvækst kan benyttes kniv- og skiveklipper eller en grønthøster. Det har vist sig, at slagleklipper ikke bør anvendes på gyvelkrat, da oprodning af jorden skaber et såbed for gyvelfrø. Derfor skal der anvendes en maskine som klipper gyvelbuskene af et stykke over jordoverfladen, og som ikke påvirker selve jordoverfladen. En maskine der ikke vejer for meget, eks. en rotorklipper eller kniv- og skiveklipper bør kunne anvendes til dette formål. Der er ganske få kampvognsspor på overdrevsarealerne på Finderup Øvelsesplads, og da jorden er sandet og løs forsvinder sporene efter bæltekørsel hurtigt, hvorfor det er muligt med fx en større rotorslåmaskine, at slå ca. 5-8 ha/time.

Det optimale er dog, at kampvognskørsel søges undgået i de værste gyvelområder, for ikke at skabe nyt såbed for planterne, som følge af oprodning.

Heder og overdrev er næringsfattige naturtyper, som ændres hvis der ophobes øgede mængder af næringsstoffer. Det er derfor afgørende, at det afslåede materiale fjernes for at modvirke den stadige tilførsel af næringsstoffer, som blandt andet sker gennem nedbøren.

Hertil kommer, at hvis materialet bliver liggende, udgør det et dårligt spiringsbed for langt de fleste plantearter, eftersom jordoverfladen er dækket af et porøst lag af dødt plantemateriale, der hindrer lysets nedfald til jordoverfladen. En blottet jordoverflade giver langt bedre spiringsmuligheder for de fleste plantearters frø.

De gamle landbrugsmarker på Finderup Øvelsesplads, som nu har udviklet sig til overdrevsarealer, samt områder med lupiner og gyvelkrat, bør plejes årligt, og det afslåede materiale tilstræbes fjernet.

Dette vil sikre, at den høje diversitet af overdrevsplanter bibeholdes i så lang tid som muligt. Som et forsøg, bør der være mulighed for mekanisk jordbearbejdning uden såning, gødskning eller andre indgreb på udvalgte tidligere dyrkede marker, med efterfølgende langvarig braklægning (30-50 år). Forsøget vil vise, om indgrebet vil sikre den høje artsdiversitet af overdrevsplanter.

Udover ovenstående plejebeskrivelse, som er baseret på en optimal pleje ud fra en *naturmæssig* synsvinkel, er der også et *øvelsesmæssigt* aspekt i forhold til plejen af de åbne arealer. Et væsentligt element i al uddannelse af soldater er den enkeltes uddannelse som enkeltkæmper og i grupper, hvor afgivelse af sigtet ild med håndvåben, bevægelse i terrænet, alene og i grupper er helt nødvendige for at få soldaten til at forstå sin egen rolle i enheden i kamp. Bl.a. skal soldaten under beskydning falde ned og umiddelbart kunne optage ildkampen. Det kan kun ske, hvis vegetationen er meget lav.

De åbne arealer (overdrev, eneg og sletter) på Finderup Øvelsesplads plejes ved forskellig indsats.

I områder med en højstaudevegetation (særligt på de tidligere landbrugsarealer i Kotelet-benet) kan det være nødvendigt at slå arealer flere gange årligt for at tilfredsstille de militære uddannelsesbehov. Indsatsen skal begynde så tidligt, at yngel fra dyr og fugle endnu ikke er fremkommet. Områder, der af denne grund udsættes for hyppigere slåning kan variere fra år til år og må fastlægges i et samarbejde mellem LSE Holstebro og brugerne ved repræsentanter fra de uddannede enheder.

Slåningen tilrettelægges, så der efterlades partier med urørt vegetation indtil det følgende forår til gavn for insekter, frøsætning af planter, dækning for dyrene m.v.

Prioritering af plejeindsatsen

Generelt er indtrykket, at store dele af de åbne hede- og overdrevsarealer er i en overvejende god plejetilstand, som resultat af en aktiv og længerevarende plejeindsats i form af rydning og slåning. Som nævnt er det dog et meget stort og presserende problem, at Italiensk Gyvel i perioden 2001-2006 har været under massiv fremmarch. Trods en ihærdig indsats mod gyvelen synes problemet kun at vokse. Det er i den kommende plejeperiode meget vigtigt at fokusere på dette problem for at få det løst, og prioritere det højest.

På drifts- og plejekortet, bilag 2 bagest i nærværende plan, er med *mørkegul farve* angivet de arealer som er *særligt plejkrævende* på grund af massiv tilgroning i gyvel. En stor del af disse gyvelarealer er allerede plejet en eller flere gange, andre er endnu ikke slået. De ikke-slåede og slåede gyvelarealer er illustreret på bilag 11. Men på drifts- og plejekortet har de fået den fælles mørkegule farve.

Det er afgørende for gyvelbekæmpelsens succes, at alle de mørkegule arealer underkastes en årlig slåning for at få problemet under kontrol. Gyvelarealer som ikke har været slået tidligere slås og ryddes som et førstegangsindgreb, hvorefter alle gyvelarealer slås årligt. De unge skud som vil komme op hvert år er nemme at slå med almindelig slåmaskine.

Hertil kommer de udvalgte åbne arealer, der benyttes til den grundlæggende militære uddannelse af enkeltmand og mindre enheder. Disse arealer skal slås når vegetationen når en højde på 30-40 cm (max.). Der efterlades partier med højere vegetation (i bæltet og bræmmer), som slås inden det følgende forår.

Tilsvarende betragtninger gør sig gældende under uddannelsen i patruljetjeneste. Også her er det nødvendigt med et antal "patruljestier", så denne vigtige disciplin kan indøves under lettere forhold end ved at udføre patruljetjeneste i høj vegetation. Et antal "stier"/spor må derfor holdes kortklippede sommeren igennem. Disse kan falde ind under de ovenanførte plejeanvisninger.

Alle øvrige overdrevs-, eng- og slettearealer på terrænet bør slås hyppigt indenfor den 15-årige planperiode, således at der sikres en ret kort cyklus, til sikring af en optimal overdrevsvegetation. Det anbefales, at *lyngarealerne af hensyn til lyngbuskenes naturlige livscyklus kun slås en enkelt gang i løbet af den 15-årige planperiode, mens overdrev, slette og engarealer slås optimalt hvert år, men som minimum hvert tredje år.*

De åbne naturtyper som underkastes løbende pleje er illustreret med *lys gul farve* på drifts- og plejekortet, bilag 2. Her er der vist en fælles farve for overdrev, eng, slette og hedearealer, men hedearealer uden gyvelopvækst skal kun som nævnt kun slås en enkelt gang i planperioden. Lyngarealerne kan derfor i stedet udskilles på grundkortet, hvor de er angivet med en lys brunlig farvesignatur.

Dele af overdrevsarealerne kan med fordel slås i mosaikker, der efterlader vegetationen i flere

højder – gerne med områder, der kun slås hver anden gang. På den måde opstår der forskellige udviklingsstadier af græsser og urter til gavn for en større biologisk mangfoldighed. Overgangen mellem høj og lav vegetation giver desuden krybdyr, som firben og snog, gode muligheder for at kunne sole sig i den lave vegetation og hurtigt søge i dækning i den højere vegetation. Eventuelt kan disse steder samtidig benyttes til patruljetjeneste, jf. ovenfor.

Såvel slette- som overdrevsarealerne bør plejes ved slåning og efterfølgende opsamling af den afslåede vegetation. Slåningen bør ikke foretages før den 15. juli for at sikre, at blomsterfrøene er smidt på arealerne og at sommerfuglelarver og insektpopper er fuldt udviklede. Klippehøjden bør være så lav som muligt.

Som følge af driftsplanen er flere skovbevoksede arealer afviklet, og udlagt til hede. Dette gælder bl.a. afd. 12 p og 19 h. Stødene står der fortsat, hvilket vanskeliggør slåningen, hvorfor det bør overvejes at knuse stødene.

15.8 Retningslinjer for pleje og genopretning af vådområder

Vådområder på terrænet er naturmæssigt set meget vigtige på grund af deres særlige betydning som levesteder for planter og dyr, ikke mindst vandfugle, insekter og padder. De fleste vandhuller på Finderup er næringsfattige hedesøer, flere af dem med en veludviklet hængesæk af tørve- mos med vegetation af Tranebær, Soldug og Kæruld. Denne naturtype er truet overalt i landet. En række sjældne dyre- og plantearter er knyttet til denne vådområdetype.

Mange af vådområderne har i forbindelse med gennemførelsen af den forrige plejeplan gennemgået en større forvandlingsproces. Fra at være tilgroede, mørke og lavvandede søer fremstår mange af vådområderne i dag som velplejede. Mange af søerne og vandhullerne på Finderup Øvelsesplads er generelt lavvandede, og derfor truet af udtørring eller tilgroning. Derfor er det vigtigt, at der løbende foregår en pleje af vådområderne, således at områderne kan tilgodeses en række specielle dyre- og plantearters særlige krav til yngle- og levested.

Målsætningen for pleje og genopretning af vådområderne er:

- At beskytte vandhuller mod tilmudring og ødelæggelse af kanter og kantvegetation på grund af for tæt kørsel herpå med bæltekøretøjer. Dette sker gennem udlægning af bufferzoner med vegetation, samt på udsatte steder med bæltepor ved afmærkning med pæle.
- Som princip så vidt muligt at genskabe de oprindelige hydrologiske tilstande på Finderup Øvelsesplads, med mindre det vurderes, at det skaber problemer for den militære benyttelse.
- At pleje eller genoprette søer og vandhuller gennem en detaljeret plan. Først og fremmest ved lukning af eventuelle dræn. Derudover rydning af opvækst, og evt. oprensning.

Prioritering af plejeindsatsen

Der er registreret 53 vandhuller, søer og moser på Finderup Øvelsesplads. De fleste vandhuller har en størrelse på mellem 0.5 og 1 ha.

En detaljeret beskrivelse af alle vådområderne på Finderup Øvelsesplads og forslag til deres fremtidige pleje kan ses i bilag 13.

I den kommende 15-årige planperiode prioriteres indsatsen på de vådområder, hvor handlingsplanen ”kun” *delvist er gennemført og ikke gennemført*, i den foregående planperiode, dog således at den aktuelle plejeindsats justeres til de enkelte vådområdes nuværende status.

Det drejer sig om følgende vådområder:

- 1. prioritet:** 5, 9, 14, 19, 28, 42, 43, 44, 45, 48 og 49.
- 2. prioritet:** 2, 15 og 46.
- 3. prioritet:** 10, 18, 21, 22, 30, 33, 34, 36, 38 og 47.

Vådområder med *1. og 2. prioritet* gennemføres indenfor de første syv år efter drifts- og plejeplanens ikrafttræden, *3. prioritet i løbet af den 15-årige planperiode*.

Evaluerings af plejestatus samt beskrivelse af de enkelte vådområder fremgår af henholdsvis afsnit 10.3 og bilag 13.

I de resterende 29 vådområder er den planlagte pleje gennemført i perioden 2001 til 2006 (eller de falder helt uden for prioritering), hvorfor de ikke figurerer på prioriteringslisten.

Rosborg Sø søges genskabt ved etablering af stryg ved det gamle vadested syd for hovedvej 16. Feldborg Statsskovdistrikt forelægger projektbeskrivelse for Viborg Kommune til myndighedsbehandling, offentlig høring og VVM-redegørelse. Der henvises til planens afsnit 10.3, vådområde 52, samt bilag 8.

15.9 Beskyttelse af Habitatområde H37 Rosborg Sø

Nærværende drifts- og plejeplan for Finderup Øvelsesplads skal leve op til Danmarks internationale forpligtelser ved udpegningen af Rosborg Sø med omgivelser som et EF-habitatområde i henhold til EU's habitatdirektiv.

I medio 2007 forelå der følgende datagrundlag: *Basisanalyse for Rosborg Sø – H37* udarbejdet af Viborg Amt (bilag 10), samt en *Handlingsplan for bevaring af den truede planteart Gul Stenbræk*, udarbejdet af Skov- og Naturstyrelsen (bilag 9).

Udpegningsgrundlag Gul Stenbræk og Odder (arter)

Overordnet kan det konkluderes, at der ikke er et akut plejebestandsbehov på vældlokaliteten og at bestanden af Gul Stenbræk er sikret. Dette forudsætter dog, at det fortsat sikres, at den nuværende driftsform med græsning på vestsiden af Rosborg Sø opretholdes, og at der fortsat ikke tilføres gødning eller tilskudsfodres. Dette er vigtigt for at sikre, at der ikke sker en ændring af floraen eller en tilgroning i høje stauder og pil, som kan medføre risiko for bortskygning af Gul Stenbræk. Det ideelle græsningstryk synes at svare til ca. 20 – 25 kvier på arealet.

Det fremgår af basisanalysen, at der er et par enkelte pilebuske der bør fjernes i forbindelse med at opretholde gunstig plejetilstand, hvilket snarest bør iværksættes. Det afskårne biomasse skal fjernes fra lokaliteten.

Odder som udpegningsgrundlag er imidlertid ikke sikret gunstig bevaringsstatus, idet den tidligere Rosborg Sø med Mønsted Å er under stærk tilgroning. Dette forhold er ikke gavnligt for odderen og dens fødegrundlag, som udgøres af fisk, padder, mosegrise mv.. Imidlertid er der i 2006 iværksat en forundersøgelse, til et genopretningsprojekt af søen, herunder at åen føres ind i sit gamle løb. Hvis dette gennemføres kan odderens levevilkår forhåbentlig blive væsentligt forbedret og dermed udpegningsgrundlaget. Forundersøgelsen kan læses i bilag 8.

Udpegningsgrundlag søer og vandhuller, vandløb og terrestriske naturtyper (habitat-naturtyper)

Søer, vandhuller og vandløb

Søer og vandhuller er ikke af kortlagt af Viborg Amt.

I Habitatområde H37 findes der tre målsatte vandløb/vandløbsstrækninger. Viborg Amt har indsamlet data, og vurderer at vandløbene generelt fremstår som fauna- og flora rige, om end de fysiske forhold varierer fra vandløb til vandløb. Viborg Amt kategoriserer de tre vandløb, som værende kategori II a, med følgende kommentar: *"Det er muligt, at gældende regionplan ikke nås, men der mangler data til at vurdere dette tilstrækkeligt sikkert."*

Terrestriske naturtyper:

Det fremgår af basisanalysen, at Naturtype 7220 (Kilder og væld) og 7230 (Rigkær) har behov for pleje i en kortere årrække.

Konklusion

Samlet set kan det konkluderes, at der ikke er behov for en øget indsats i habitatområde H37 af hensyn til Gul Stenbræk, dog skal forsvaret opretholde den nuværende plejeindsats. Hvad angår odder er der behov for en øget indsats. Denne er beskrevet nedenfor.

Projekt "genskabelse af Rosborg Sø"

Skov- og Naturstyrelsen vil gerne sammen med forsvaret undersøge mulighederne for at genskabe Rosborg Sø. Der er i slutningen af 2006 udarbejdet en forundersøgelse der viser, at der vil kunne skabes en sø på mellem 52 til 67 ha, afhængigt af hvor meget søens vandspejl hæves.

Vældene med Gul Stenbræk vil ikke blive berørt af projektet.

Skov- og Naturstyrelsen ser ikke dette projekt som en del af nærværende drifts- og plejeplan, men som et selvstændigt projekt, som styres af Feldborg Statsskovdistrikt og Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste. Et resumé af forundersøgelsen fremgår af bilag 8.

15.10 Bekæmpelse af invasive planter

Det er besluttet, at der skal gøres en aktiv indsats for bekæmpelse af invasive plantearter på Finderup Øvelsesplads. Det drejer sig især om Italiensk Gyvel men også om Lupin, Rynket Rose og Japansk Pileurt.

I kapitel 13.3 er problemerne på terrænet med disse arter gennemgået nøje, hvorfor der henvises hertil.

Bekæmpelse af *Gyvel* og *Lupin* indgår i den prioriterede plejeindsats på de åbne arealer, som er angivet med mørkegult på drifts- og plejekortet, bilag 2. Dette betyder at arealer med bevoksninger af disse to arter skal slås hvert år, indtil man har bekæmpet dem.

Plejemetode er beskrevet i afsnit 15.7.

Bekæmpelse af Italiensk Gyvel og Lupin skal ske uden brug af sprøjtemidler, jf. statens pesticidpolitik.

Rynket Rose er endnu ikke et problem, men de få steder hvor den måtte forekomme skal den fjernes helt, optimalt opgraves eller sekundært slås i bund årligt.

Japansk Pileurt forekommer tre steder på Finderup Øvelsesplads. De fremgår af figur 13.3.

Planterne fjernes fra de pågældende steder, og alle andre steder de måtte dukke op. Det er væsentligt, at Japansk Pileurt bekæmpes på terrænet i den kommende 15-årige periode. Bekæmpelsen kræver en vedvarende indsats over en årrække og kan foregå ved oprækning, slåning, græsning, opgravning af rhizomer (underjordiske stængler). Det er vigtigt at det afhøstede plantemateriale tørres, så det ikke skyder igen. Ligeledes er det vigtigt at hverken stængler eller rhizomer

har jordkontakt under tørringen. Det bekæmpede område skal overvåges minimum et år efter, at bestanden er fjernet for at sikre at der ikke dukker nye skud op.

Det er vigtigt at sætte hurtigt ind, ud fra devisen, at jo mindre bevoksningerne er, jo nemmere er de at komme til livs.

15.11 Målsætning og skovplan for skovdriften

Den centrale målsætning med skovarealerne på øvelsespladsen er at sikre en række arealer, der kan opfylde behovene for varierende uddannelsesaktiviteter – herunder mulighed for sløring af køretøjer og installationer samt bivuakering. Skoven skal derfor passes til, så den egner sig bedre til øvelser. Der ønskes f.eks. flere lysninger inde i skoven til bivuakering, ophold m.v., og der er som nævnt også et behov for åbning til et antal fremrykningsakser.

Både ud fra en øvelsesmæssig og naturmæssig betragtning ønsker forsvaret, at der på sigt konverteres til løvskov på øvelsespladsen, og at skoven herefter drives efter naturnære principper. Dette bør ske så hurtigt som muligt.

Målsætning

Den fremtidige målsætning med skovarealerne være baseret på følgende fire hovedpunkter:

- At skovene tilvejebringer *varierede muligheder for øvelsessituationer*, såsom sløring, eftersøgning og rydning, patruljeuddannelse m.m. Det stiller krav til et varieret skovbillede bestående af løvtræer og nåletræer – gerne med blandede, uensaldrende bevoksninger.
- At skovene søges opbygget som *vedvarende skov* med vægt på hjemmehørende, stabile og sunde løvtræarter, der er tilpasset lokaliteten. Udgifter til skovdriften kan herved på lang sigt forventes reduceret, da der ikke foretages renafrifter og dermed omkostningskrævende nyplantninger, hvor skovbilledet skal genopbygges forfra. I tilgift hertil kommer, at brug af pesticider kan undgås da evt. behov herfor netop er i nyplantningsfasen.
- Renafrifter bør helt ophøre, da der i forbindelse med renafrifter sker en biologisk nulstilling af området, samtidig med at skovklimaet forsvinder. Sidstnævnte er vigtig for selvforyngelsen.
- At der bør ske en *styrkelse af biodiversiteten* i skovene. Ved især at satse på hjemmehørende, lokale løvtræer øges biodiversiteten, idet disse træer i højere grad kan opfylde mange dyre- og plantearters særlige tilpasningskrav. Ved brug af lokalt hjemmehørende plantemateriale mindskes risikoen for ustabilitet og sygdom endvidere betragteligt, og svækkede og døende træer kan efterlades i skoven med minimal risiko for sygdomsspredning. En lang række hulrugende fuglearter, flagermus, insekter og svampe er tilknyttet sådanne svækkede og døde træer.
- At der bør ske en styrkelse af *stabiliteten* i skovene. Ved at skabe et fleretageret og blandet skovbillede af løv i forskellige aldre og blandinger, mindskes risikoen for stormskader betydeligt, idet det kun er træer over en vis højde, der vælter. Naturlig foryngelse forløber endvidere lettest i blandingsbevoksninger, da mange træarter ofte er i bedre stand til forynge sig under en anden art end sig selv.

Operative ønsker til skovområderne

De skovbevoksede arealer udgør i alt 273,9 ha af øvelsespladsen. En række af bevoksningerne væltede i stormen 2005, og er i dag enten nykulturer eller ubevokset. Disse yngre bevoksninger har ringe øvelsesmæssig værdi, hvorfor *øvelsespresset vil stige på de resterende skovarealer*.

Det *nordlige* og *sydlige* område skal primært anvendes til beredskabsområder og udgangsområder og hovedparten af skovarealerne skal derfor være beplantet med tæt skov med et stort indhold af nåletræer. (60 -80 % nål).

I det *østlige* område (øst for Paradisvejen) skal skovene være lysåbne – det vil sige domineret af løvskov dog gerne suppleret med skovfyr.

I det *vestlige* område skal skovene være meget lysåbne, men skovfyr kan accepteres.

Randområderne på udsatte steder beplantes i 2007 med hurtigvoksende træarter (primært japansk lærk og skovfyr) for så hurtigt som muligt at søge at genskabe skovklimaet samt minimere den skadeliges indflydelse af gyvel som er meget udbredt på de åbne arealer.

Områder der er mindre udsatte og hvor gyvel ikke udgør en trussel (særligt mod nord) tilplantes - i den udstrækning økonomien tillader det - med f.eks. eg og bøg.

Finderup Plantage og Vedhoved Skov

Den vestlige del af Finderup plantage står stadigvæk og bærer ikke præg af stor øvelsesaktivitet. Bevoksningen består af ældre rødgran og egner sig til større øvelsesaktivitet med køretøjer. Området omkring Vedhoved Skov er egnet til store øvelser med køretøjer, BSO, udgangsområde, skovkamp mv. Med få driftstiltag kan ovenstående to skove blive særdeles egnet til øvelsesaktivitet.

Koteletten

Yngre skov, som egner sig til BSO eller lign, såfremt der foretages en førstegangstynding samt spor indlægning. Mange af krattene samt egebevoksningerne vil kunne anvendes efter en let tynding. Med få midler vil Koteletten egne sig til mindre sløringsøvelser og lign.

Ubevoksede arealer (UKU)

Disse arealer vil i løbet af 2007 blive tilplantet, nogle med hegn og andre uden. Der vil gå mange år inden disse er egnet til øvelsesbrug.

Tyndinger og kulturpleje

I løbet af 2007 gennemføres desuden *mindre tyndinger samt kulturpleje*, men de gamle granhegn, der ellers var planlagt til at blive fjernet, vil først blive fjernet når udviklingen af angrebene fra billerne kan vurderes med større sikkerhed.

Afvikling af bevoksninger

Af både øvelsesmæssige, landskabelige og naturmæssige grunde blev der i den tidligere drifts- og plejeplan fastlagt en målsætning og en handlingsplan for fritlægning af bevoksninger på skrænterne af Langeskovdal og langs Rosborg Sø. Forsvaret er nået langt med dette arbejde, men der mangler fortsat nogle bevoksninger. Afviklingsplanen videreføres og afsluttes i den kommende planperiode. Bevoksningerne fremgår af drifts- og plejekortet, bilag 2, samt af tabel 10.2 i bilag 14.

Herudover ønsker Forsvaret en delvis fritlægning af bevoksningerne på Vesterhøj af øvelsesmæssige grunde. Den nærmere omfang og placering af disse rydninger er dog endnu ikke fast-

lagt, og er derfor ikke angivet på drifts- og plejekortet. De vil evt. senere bliver fastlagt gennem et plantillæg.

Skovudviklingstyper for skovene på Finderup Øvelsesplads

Skovdrift er et langsigtet erhverv med tidshorisonter, der ofte strækker sig over flere generationer. Det er derfor vigtigt at de langsigtede mål for skovarealerne beskrives, så der skabes fælles referenceramme for de fremtidige skovdyrkningsmæssige tiltag.

Et redskab til netop at beskrive og fastholde disse langsigtede mål for et givent område, er de såkaldte *skovudviklingstyper* (SUT) der er udviklet af Skov- og Naturstyrelsen i 2004/2005 i forbindelse med den igangsatte konvertering til naturnær skovdrift af statsskovenes. Med skovudviklingstyperne beskrives det forventede skovbillede, den tilstræbte træartssammensætning samt mulig udviklings- og foryngelsesdynamik for en lokalitet ud fra en overordnet vurdering af hvordan den enkelte skov skal udvikle sig over tid – og ofte ganske lang tid. Der arbejdes i denne henseende således med tidshorisonter på op til 2-300 år.

Skovudviklingstyperne tager udgangspunkt i hvad der er skovdyrkningsmæssigt muligt på den enkelte lokalitet – og ikke nødvendigvis kun på bevoksningsniveau. På den samme lokalitet vil der ofte være potentiale for en række forskellige skovudviklingstyper, og det konkrete valg må derfor baseres på en vurdering af det aktuelle driftsformål.

Det er meget vigtigt i denne sammenhæng, at gøre sig klart hvad formålet med bevoksningen /skoven er. Dette for at der inden for den enkelte skovudviklingstype er mulighed for at variere indblandingsprocenten. Hertil kommer hvordan planterne plantes – de behøver nødvendigvis ikke at blive plantet i rækker, tværtimod. Derfor er det meget vigtigt, at inden at der etableres nykulturer, blandt andet koordineres med den uddannelsesansvarlige, for at sikre, at der tages de rette øvelsesmæssige hensyn.

Det skovdyrkningsmæssige potentiale på Finderup Øvelsesplads varierer kun lidt. Med udgangspunkt i den ovenstående overordnede målsætning, er valget af skovudviklingstyper derfor begrænset. Følgende typer skønnes velegnet for Finderup Øvelsesplads:

Skovudviklingstype 23, Eg med skovfyr og lærk

Finderup Øvelsesplads er beliggende i et område med lav næringsstofpotentiale og lav vandholdende evne.

Det fremtidige skovbillede vil være strukturelt varieret og grupper af eg, skovfyr og spredte lærkeholme vil være de førende træarter i den tilstræbte skovtilstand. Skovudviklingstypen er domineret af lystræarter, der vil give rig mulighed for udvikling af en underskov af buskarter, svampe og blomster.

Skovudviklingstype 22, Eg med lind og bøg

Skovudviklingstypen *eg med lind og bøg* er, som den forrige, lysåben, men lidt mere tæt og mørk. Lind findes ikke i forvejen på arealet, men har stor betydning som insektbestøver for en lang række insektarter. Denne skovtype vil fremstå som flot, lys og frodig både forår og sommer, og om efteråret vil den have mange efterårsfarver. Skovudviklingstyper vil være tæt, men passabel, det vil være muligt at få oplevelsen af at være alene i skoven, hvorfor den er god til sløring.

Derudover kan overvejes følgende skovudviklingstyper:

Skovudviklingstype 11, Bøg

Skovudviklingstype 13, Bøg med douglasgran og lærk

Skovudviklingstype 52, Sitkagran og fyr med løvtræ

Skovplan

I forbindelse med den forrige drifts- og plejeplan for Finderup Øvelsesplads, blev der udarbejdet en meget detaljeret skovplan. Denne skovplan er i dag stadig brugbar, men der er sket meget siden planens ikrafttrædelse i 2001. Finderup Øvelsesplads har været ramt af et større stormfald, som har påvirket terrænet voldsomt. Men også i forbindelse med plejeplanen er der afviklet flere bevoksninger i perioden. Blandt andet langs østsiden af Rosborg Sø og ikke mindst langs hele Langeskov Dal. Sidst men ikke mindst har den varme og tørre sommer i 2006, medført at de eksisterende nåletræbevoksninger er ramt af billeangreb. I løbet af foråret 2007, vil disse bevoksninger blive fældet. Hvor meget der står tilbage efter denne øvelse, vides ikke i skrivende stund, men situationen er ganske alvorlig på Finderup Øvelsesplads.

Set i lyset af situationen på Finderup Øvelsesplads er det forsvarrets og Skov- og Naturstyrelsens holdning, at det ikke er hensigtsmæssigt at lave en ny skovplan og ej heller opdatere den. Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste forventer, at man i 2008 vil lade studerende fra KVL gennemføre en nøjere analyse af områdets bonitet mv., med henblik på at fremkomme med en ny skovplan med forslag til den optimale udvikling af skovområderne og valg af skovudviklingstyper. Denne skovplan kan vedlægges drifts- og plejeplanen for Finderup Øvelsesplads som et plantillæg, når den er klar.

I perioden frem til den nye skovplan ligger klar vil *den eksisterende skovplan blive anvendt*, såfremt der er behov for indgreb i bevoksninger. Skovplanen fremgår af *bilag 14*.

15.12 Retningslinier for drift af kratarealer

Der er ca. 57 ha på øvelsesterrænet som udgøres af sammenhængende krat, som er udlitreret som sådan på grundkortet. Det drejer sig om træ- og buskbevoksninger, som ikke er højstammede og typisk er opstået ved selvsåning.

De største udlitrede kratbevoksninger er løvkrat på sletten vest for Paradiset, løvkrat langs nord- og vestsiden af Mousø, i Sandkassen, på Vesterhøj, mellem Tougaard Mose og Operationscenter Finderup, og ikke mindst store, selvsåede løvkrat i Koteletbenet. Krattene består overvejende af pil, birk, røn, eg og enebær (sidstnævnte specielt på skrænter i sydvesthjørnet af Rosborg Sø).

De 51 ha krat bibeholdes fremover uden indgreb, således at der antager naturskovspræg. Hermed øges terrænets biologiske indhold.

15.13 Retningslinier for brug af kemiske bekæmpelsesmidler samt for gødskning

Fra 1. januar 2003 er sprøjtning med kemiske bekæmpelsesmidler ikke tilladt på forsvarets arealer. Der kan dog, jf. forsvarrets interne retningslinier, indhentes dispensation til at punktsprøjte med Glyphosat (RoundUp) i forbindelse med bekæmpelse af *Kæmpe-Bjørneklo*. Det er vigtigt, at der kun forgår punktsprøjtning af de enkelte planter, således at sprøjtningen ikke går ud over den øvrige flora.

Af hensyn til sårbare naturtyper, flora og fauna samt habitatudpegning, må der fortsat heller ikke gødes på Finderup Øvelsesplads. Dette gælder dog ikke vildtagre, hvor der kan grundgødskes i form af gødning og kalk. Gødskning begrænses på forsvarets dyrkede landbrugsarealer i overensstemmelse med Skov- og Naturstyrelsens politik for landbrugsarealer til maksimalt 80 % af normal kvælstofnorm fastsat af Direktoratet for FødevareErhverv for de pågældende afgrøder.

15.14 Retningslinier for jagt og vildtpleje

Jagtretten på Finderup Øvelsesplads udøves af Chefen for Jydske Dragonregiment som udpeger en jagtofficer med et antal hjælpere. Jagten tjener bl.a. et repræsentativt og kontaktskabende formål i forhold til lokalsamfund og tjenestestedets naturlige samarbejdspartnere, herunder jagtforeninger, lokale statsskovdistrikter m.v.

Det Lokale Støtte Element (LSE) på Dragonkasernen i Holstebro foretager vildtpleje i overensstemmelse med forsvarets jagtmæssige bestemmelser .

Den udpegede jagtofficer har blandt andet til opgave at planlægge og gennemføre vildtpleje på Finderup Øvelsesplads sammen med LSE Holstebro og udpegede hjælpere (frivillige).

Jagtofficerens opgaver omfatter blandt andet:

- Tilsyn med vildtbestanden og iværksættelse af foranstaltninger, som tjener til at vedligeholde og ophjælpe en sund vildtbestand.
- Tilsyn med at der også for den øvrige del af faunaen, herunder især sjældne arter, skabes bedst mulige vilkår.
- Tilsyn med at jagtloven og øvrige bestemmelser vedrørende vildtpleje, jagt, regulering mv. på terrænet overholdes.
- Ansvarlig for planlægning og gennemførelse af jagter som Garnisonskommandantens nærmeste hjælper.
- Forvaltning af midler, der stilles til rådighed for vildtplejen, samt bortsalg af vildt.
- Koordination af vildtpleje og evt. regulering.

15.14.1 Vildtpleje på Finderup Øvelsesplads

Den meget varierende vekselvirkning mellem åbne arealer, krat, skov og vådområder giver gode føde- og dækningsmuligheder for både fugle og råvildt, og de jagtvare vildtarter trives generelt godt på terrænet.

På øvelsespladsen er det i forbindelse med vedtagelse af nærværende drifts- og plejeplan besluttet, at der kan etableres eller videreføres 14 vildtagre, hvis placering og nummerering fremgår af bilag 2 (drifts- og plejekortet). Vildtagrene tilsåes med vildtblandinger. Der er opsat et antal foderautomater på øvelsespladsen (hovedsagligt i bevoksede arealer) og fuglevildtet tilskuds fodres fra august til april.

Af hensyn til vandkvaliteten må der jf. forsvarets vildtplejebestemmelser ikke fodres i og ved vandhuller og vådområder. Midler til fodring tildeles af Forsvarsministeriets Jagtbestyrer efter ansøgning.

15.14.2 Afholdelse af jagtarrangementer

Der afholdes årligt et antal officielle jagtarrangementer, hvori naboer, forretningsforbindelse, medlemmer af omegnens jagtforeninger og andre med tilknytning til øvelsespladsen deltager sammen med ansatte.

Med baggrund i Forsvarsministeriets beslutning om, at der i samarbejde med Danmarks Jægerforbund, skal søges gennemført publikumsjagter eller jagt for nyjægere på Forsvarsministeriets

arealer gennemføres årligt én jagt for nyjægere. Denne jagt gennemføres i samarbejde med de lokale jagtforeninger og Skov- og Naturstyrelsen. Med større mellemrum arrangeres en publikumsjagt.

Afhængig af bestandens bæredygtighed afholdes der 3-5 årlige garnisonsjagter og kontaktarrangementer, hvor der skydes jagtbart vildt. Afskydningstallene ligger gennemsnitligt på 20 stykker vildt pr. jagt, fortrinsvist fasan, and, due, råvildt, ræv, hare og enkelte snepper. Råvildtjagt foretages herudover med riffel (selektiv afskydning) af jagtofficeren. Samlet afskydes der årligt ca. 35-45 stykker råvildt. Derudover afholdes der årligt et antal rævejagter (gravjagter) med afskydning af et mindre antal dyr.

15.14.3 Overordnede retningslinier for vildtpleje på forsvarets arealer

Jagt og regulering af vildt indgår som et element i forsvarets naturforvaltning og skal bidrage til at sikre sunde og bæredygtige bestande af vildt samt at skabe rum for en naturlig udvikling af den øvrige fauna på forsvarets arealer. Det tilsigtes derfor, at der på forsvarets arealer drives jagt og regulering samt foretages vildtpleje på en sådan måde, at der opretholdes sunde, afbalancerede og righoldige bestande af de jagtbare vildtarter uden udsætning. Der kan især for hjortevildt være tale om en afbalancering af lokale bestande med henblik på at tilpasse køns- og aldersfordeling og eventuelt bestandens størrelse. Denne afbalancering kan ske gennem særlige naturplejeforanstaltninger og eventuelt beskydning.

Endvidere kan forsvarets arealer gennem udvandring virke som vildtreservoir for de omkringliggende arealer.

I den udstrækning den militære brug gør det muligt, skal arealerne til enhver tid fremtræde som fristeder for den danske fauna.

Jagtofficeren planlægger årligt beskydningen af de forskellige vildtarter og tilrettelægger jagterne i overensstemmelse hermed. Beskydningen holdes normalt på et niveau, der ligger under den naturlige tilvækst. For skadevoldende vildt (mink, krage og skade) udnyttes dog alle muligheder for regulering.

Generelt gælder følgende vedrørende jagt og regulering:

- Eventuelle vildtagres placering fastlægges i drifts- og plejeplanerne.
- Gødskning begrænses i overensstemmelse med Skov- og Naturstyrelsens politik for landbrugsarealer til maksimalt 80 % af normal kvælstofnorm fastsat af Direktoratet for FødevareErhverv for de pågældende afgrøder.
- Fældefangst må foregå i henhold til de herfor gældende regler, jf. BEK nr. 868 af 04/07/2007 Bekendtgørelse om vildtskader.

Der må ikke:

- o gennemføres opdræt og udsætning til afskydning,
- o foregå fodring af andefugle i og ved vandhuller og vådområder,
- o skydes fuglevildt på pladser, hvor der fodres i jagtsæsonen,
- o drives jagt på vandfugle (gæs, ænder, vadefugle (minus skovsnepper), blishøne og måger) på søer og i vådområder med åben vandflade på over 2 ha, da disse områder regnes for vigtige rasteplasser for andefugle, og derfor skal sikres fred, og
- o drives jagt i udpegede Ramsar-, EF-fuglebeskyttelses- og habitatområder på arter, som områderne er udpegede med henblik på at beskytte.

15.15 Retningslinier for beskyttelse og pleje af fortidsminder

Status for og evaluering af pleje og beskyttelse af fortidsminder og kulturhistoriske interesser på Finderup Øvelsesplads er beskrevet i planens kapitel 10.3, som der henvises til.

Retningslinier og de praktiske anvisninger for *den fremtidige pleje og beskyttelse* af fortidsminderne og de kulturhistoriske interesser fremgår af det såkaldte *kulturhistoriske katalog*, som er indsat i planen som bilag nr. 12. Katalogets angiver et fredningsnummer og/eller sognebeskrivelsesnummer for hvert enkelt fortidsminde. Numrene og dermed fortidsmindets nøjagtige placering i terrænet er gengivet på Drifts- og Plejekortet, bilag 2.

I kataloget er der også indsat farvebilleder af de fredede fortidsminder.

15.16 Retningslinier for offentlighedens adgang til øvelsespladsen

I medfør af Forsvarsministeriets ”Bekendtgørelse om forbud mod ophold på og færdsel gennem forsvarrets skydeområder og andre militære områder” vil der fremover generelt være adgang for offentligheden på Finderup Øvelsesplads, når der *ikke* er øvelsesaktiviteter på terrænet.

Oplysninger om hvornår og eventuelt hvilke dele af terrænet, der er lukket på grund af øvelsesaktivitet vil som udgangspunkt fremgå af opstillede informationsposter. Informationsposterne opstilles ved indfaldsveje til øvelsespladsen og indeholder – foruden oplysninger om aktiviteter-nes karakter og varighed – oplysninger om reglerne for offentlighedens færdsel (*Ordensreglement*, indsat som bilag 5) samt et oversigtskort over terrænet. Opmærksomheden henledes dog på at pludseligt opståede øvelsesbehov – og dermed ændringer i adgangsmulighederne - *ikke* vil fremgå af aktivitetsoversigten og forsvaret anbefaler derfor, at publikum *altid* orienterer sig på Internettet. Skulle publikum alligevel støde på militære øvelser i terrænet, vil de blive bedt om at forlade terrænet øjeblikkeligt.

Skiltningen på terrænet opdateres i henhold til forsvarrets interne bestemmelser herom.

15.17 Nødvendige tilladelse til nye anlæg og tiltag

Visse af de i planen beskrevne tiltag kræver tilladelse fra Viborg Kommune, som har dispensationskompetence vedrørende størstedelen af projekterne i forhold til Naturbeskyttelseslovens og Planlovens bestemmelser. Forsvaret må i hvert enkelt tilfælde vurdere, hvorvidt en given foranstaltning kræver dispensation eller ej, og i bekræftende fald skal forsvaret indhente myndighedernes godkendelse inden iværksættelse. I tvivlstilfælde skal spørgsmålet forelægges den pågældende myndighed.

Der er i det følgende givet en vurdering af, hvilken lovgivning, der kan være relevant i de enkelte tilfælde. Listen skal dog ikke betragtes som komplet, og der bør, som nævnt, i tvivlsfælde rettes henvendelse til den relevante myndighed. Yderligere beskrivelse af den relevante lovgivning fremgår af kap. 11.

15.17.1 Faste stillinger og andre anlægsaktiviteter i relation til myndighedsgodkendelse

Flytning af eksisterende, permanente anlæg, samt etablering af nye, permanente anlæg og opstilling af faste terrænpunkter kan kræve tilladelse fra relevante myndigheder. Afgørelsen af om der foreligger lokalplanpligt i den konkrete situation træffes af kommunalbestyrelsen ud fra en samlet vurdering. Tilsvarende er det amtet der træffer afgørelse om hvorvidt der kræves zonetilladelse i medfør af planloven eller tilladelse efter naturbeskyttelsesloven. Tilladelse efter skovloven skal søges hos Feldborg Statsskovdistrikt.

Af relevante eksempler på permanente anlæg i nærværende plan kunne være anlæggelse af ny fremrykningsakse langs Finderup Plantage (Skovloven og evt. Naturbeskyttelsesloven), etablering af ny stilling på Vesterhøj (planloven), etablering af skovkampbaner i Finderup plantager (skovloven), udbygning af nærkampbyen Tovby (planloven), opstilling af primitive kulisser (muligvis nødvendig efter planloven og evt. naturbeskyttelsesloven) samt vejprojekt beskrevet under afsnit 12.5 (muligvis nødvendig efter planloven og naturbeskyttelsesloven).

15.17.2 Naturgenopretning og naturpleje

Naturgenopretning

Oprensning eller genskabelse af vådområder gennem vandstandshævning kræver tilladelse hos kommunen i medfør af naturbeskyttelsesloven, uanset at tiltaget er en naturforbedrende foranstaltning. Det foreslås, at der fremsendes en samlet ansøgning til Viborg Kommune om tilladelse til vådområdeprojekterne under henvisning til drifts- og plejeplanens bilag 13.

Naturpleje

Naturpleje i form af rydning, slåning og afbrænding af beskyttede naturområder som hede, eng og overdrev kræver ikke tilladelse, men afbrænding er kun tilladt i efterårs- og vinterhalvåret. Ved eventuelle planlagte afbrændinger skal brandmyndighedens tilladelse dog indhentes, og de almindelige regler i bekendtgørelsen om "brandværnsforanstaltninger ved afbrænding af halm, affald, bål og fyrværkeri m.v." overholdes.

Hvorvidt undladelse af naturpleje, hvorved området springer i krat og dermed "vokser ud" af beskyttelsesbestemmelserne, kræver tilladelse efter naturbeskyttelsesloven må drøftes med kommunen. Ifølge bemærkningerne til loven har også staten pligt til at pleje egne beskyttede arealer.

15.17.3 Skovdrift

Skov på statslige arealer er fredskov i medfør af Skovloven. Rydning af skov som beskrevet i planen kræver derfor tilladelse efter Skovloven. Feldborg Statsskovdistrikt er skovlovsmyndighed. Tiltag der medfører, at skovarealer skal afvikles og overgå til anden anvendelse f.eks. hede eller overdrev skal godkendes af Feldborg Statsskovdistrikt. Tilsvarende gælder nye anlæg i fredskov.

I forbindelse med etablering af ny skov øst for Bøgebjerg skal der endvidere indhentes tilladelse efter Naturbeskyttelsesloven for ændring af den beskyttede naturtype hede, ligesom der skal søges dispensation efter Planloven for ændringer i det åbne land.

Der gøres opmærksom på at opstilling af anlæg, skure eller lignende på skovbevoksede arealer, foruden en eventuel zonetilladelse som nævnt ovenfor, kræver en tilladelse fra det lokale Statskovdistrikt.

15.17.4 Kulturhistoriske minder

Løbende plejetiltag på gravhøje i form af fjernelse af opvækst mv., som beskrevet i kataloget bilag 12, kræver ikke myndighedstilladelse. I tvivlstilfælde kan forsvaret kontakte Skov- og Naturstyrelsen, Naturområdet.

Ansvarlig myndighed for Museumsloven er Kulturarvsstyrelsen under Kulturministeriet. Generelt skal der udvises agtpågivenhed ved jordbearbejdning og eventuelle nye fund skal anmeldes til Rigsantikvaren.

15.17.5 Nye øvelsesfaciliteter

Etablering af nye øvelsesfaciliteter kræver tilladelse fra kommunen efter Naturbeskyttelsesloven såvel som Planloven – jvf. i øvrigt ovenstående afsnit.

15.18 Planændringer

Det kan i planperioden være nødvendigt at foretage løbende ændringer i drifts- og plejeplanen, jf. kapitel 2.3. Planændringer indsættes bagest i planen.

Særligt gøres opmærksom på:

Nye, faste stillinger/anlæg kræver planændring i relation til nærværende drifts- og plejeplan

Etablering eller flytning af permanente anlæg og opstilling af faste terrænpunkter, som ikke fremgår af grundkort eller drifts- og plejekort (bilag 1 og 2) kræver planændring. Anlæg m.v., som etableres midlertidigt, men som *ikke* er fjernet inden 1 måned fra etablering, regnes som permanente.

Midlertidige anlæg

Ved midlertidige (temporære) anlæg og terrænpunkter forstås anlæg og terrænpunkter, der er fjernet inden 1 måned fra etablering/opstilling. Sådanne kan frit etableres indenfor terrænet, forudsat at etableringen ikke indebærer en påvirkning af arealet eller de omgivende arealer, der er i strid med de retningslinier/restriktioner, der er givet for det pågældende område.

15.19 Prioriteret handlingsplan for planperioden

I det følgende er der foretaget en prioritering af de pleje- og naturgenopretningstiltag, som er indeholdt i planen. Prioriteringen er delt op i *to kategorier*: Første prioritet er tiltag som skal være gennemført i løbet af *planperiodens første syv år, dvs. i perioden 2008 - 2015*. Anden prioritet er tiltag som skal være gennemført i løbet af den 15-årige planperiode, dvs. *inden for de kommende femten år, perioden 2008-2022*, men tidspunktet for udførelse kan i begge perioder variere efter omstændighederne.

1. Prioritet (gennemføres indenfor de første 7 år af planperioden, dvs. 2008-2015)

- Gennemførelse af pleje for de vådområder, der har højeste prioritet, d.v.s. "prioritering 1". De drejer sig om i alt 11 vådområder, med numrene 5, 9, 14, 19, 28, 42, 43, 44, 45, 48 og 49. De nødvendige plejetiltag er beskrevet i planens bilag 13 under de enkelte vådområder. Endvidere søges Rosborg Sø-projektet (vådområde nr. 52) gennemført, men dette køres som et selvstændigt projekt i forhandling mellem Feldborg Statsskovdistrikt og forsvaret. Numrene refererer både til drifts- og plejekortet bilag 2, samt til teksten i bilag 13.
- Gennemførelse af pleje for de vådområder, der har næsthøjeste prioritet, d.v.s. "prioritering 2". De drejer sig om i alt 3 vådområder, med numrene 2, 15 og 46. De nødvendige plejetiltag er beskrevet i planens bilag 13 under de enkelte vådområder. Numrene refererer både til drifts- og plejekortet bilag 2, samt til teksten i bilag 13.
- Årlig pleje i form af rydning, slåning eller klipning af de åbne arealer, som har særligt behov for vegetationspleje på grund af tilgroning i gyvel m.v.. Arealerne er markeret med mørkegul farve på drifts- og plejekortet, bilag 2, og udgør i alt 150 hektar. Det drejer sig om de hede-,

slette- og overdrevsarealer hvor Italiensk Gyvel har overtaget. Dele af områderne er allerede underkastet pleje, andre skal underkastes førstegangspleje. På bilag 11 er de to typer illustreret.

- Pleje mindst to gange inden for perioden 2008 til 2015 i form af rydning, slåning, klipning eller afbrænding af de øvrige åbne arealer, dvs. overdrev, slette og eng, men ikke hedearealerne. Af hensyn til lyngbuskenes livscyklus slås hedearealerne kun en enkelt gang inden for den 15-årige planperiode. De pågældende arealer er markeret med lysegul farve på drifts- og plejekortet, bilag 2, og udgør i alt ca. 340 hektar.
- Pæleafspærring i terrænet på visse, særligt udsatte, steder for at hindre kørsel. Dette gælder de særligt udsatte vandhuller hvor pæleafspærringen endnu ikke er gennemført. Det drejer sig om vådområde nr. 9, 34 og 46, manglende pæleafspærring af særligt sårbare skræntpartier med kørselsforbud langs Langskovdal, samt omkring de to gravhøjkomplekser på Lundhøje. På sidstnævnte sted opsættes fælles pæleafspærring omkring henholdsvis de tre nordvestlige gravhøje og de tre sydøstlige gravhøje.
- Sløjfning og afspærring af et bæltepor ved Lundhøje, som angivet med sort streg på drifts- og plejekortet, bilag 2.
- Færdiggørelse af afmærkning i terrænet af tvangsbæltespor.
- Igangsættelse af de i bilag 12 beskrevne tiltag til beskyttelse og pleje af fortidsminder, beskrevet under "bemærkninger" i kataloget.
- Sløjfning af de med rødt skraverede vildtagre på drifts- og plejekortet, og etablering af de 14 fremtidige vildtagre. Sidstnævnte er markeret med lilla farve på drifts- og plejekortet. De placeres på eksisterende vildtagre eller gamle agre, som ikke bruges til øvelser.
- Videreførelse fra tidligere planperiode af fritlægning af Langeskovdal og østskrænten af Rosborg Sø. Det betyder gradvis afvikling af følgende skovbevoksninger, som angivet på drifts- og plejekortet med lilla farve med rød skråskravering ("Skovareal til afvikling") og som beskrevet i tabel 10.2 i bilag 15: 9b, 9f, 9n, 9o, 10m, 10n, 10r, 10u, 10v, 11a, 12n, 12h, 12j, 12q, 13d, 15a, 15n og 19a.
- Rydning af gamle hvidgranhegn uden gentilplantning, som angivet med grøn streg på drifts- og plejekortet. Det er et enkelt, øst-vestgående hegn nordøst for Krogsgårde i nordkanten af terrænet.
- Reduktion af skovbælte vest for Haldager Skov, afd. 19a, som vist på drifts- og plejekortet bilag 2, samt bilag 6, og beskrevet i kapitel 15.5
- Afvikling af bevoksning på Vesterhøj, afd. 2b, 2e, 2m og 2k inden for det areal, som er angivet på bilag 6. Omfanget af afviklingen er endnu ikke fastlagt, og besluttet nærmere på baggrund af de øvelsesmæssige krav.
- Etablering af ny skov på areal øst for Bøgebjerg afd. 14a og 19c, som vist på drifts- og plejekortet bilag 2 og på bilag 6.

- Bekæmpelse af den invasive plante Japansk Pileurt, på de tre steder den forekommer på terrænet, som vist på figur 13.3.

2. Prioritet (gennemføres indenfor hele planperioden, d.v.s. inden for perioden 2008 - 2022)

- Gennemførelse af pleje for de vådområder, der har tredjeprioritet, d.v.s. "prioritering 3". De drejer sig om i alt 10 vådområder, med numrene 10, 18, 21, 22, 30, 33, 34, 36, 38 og 47. De nødvendige plejetiltag er beskrevet i planens bilag 13 under de enkelte vådområder. Numrene refererer både til drifts- og plejekortet bilag 2, samt til teksten i bilag 13.
- Årlig pleje i form af rydning, slåning eller klipning af de åbne arealer, som har særligt behov for vegetationspleje på grund af tilgroning i gyvel m.v.. Arealerne er markeret med mørkegul farve på drifts- og plejekortet, bilag 2, og udgør i alt 150 hektar. Det drejer sig om de hede-, slette- og overdrevsarealer hvor Italiensk Gyvel har overtaget. Dele af områderne er allerede underkastet pleje, andre skal underkastes førstegangspleje. På bilag 11 er områderne illustreret.
- Vegetationspleje i form af slåning, rydning, klipning eller afbrænding 3. og 4. gang på de med lysegult markerede arealer på drifts- og plejekortet, i alt ca. 340 hektar, dog ikke hedearealerne.
- Færdiggørelse af de i bilag 12 beskrevne tiltag til beskyttelse og pleje af fortidsminder, beskrevet under "bemærkninger" i kataloget.
- Færdiggørelse af fritlægning af Langeskovdal og østskrænten af Rosborg Sø. Det betyder afsluttende afvikling af følgende skovbevoksninger, som angivet på drifts- og plejekortet med lilla farve med rød skråskravering ("Skovareal til afvikling") og som beskrevet i tabel 10.2 i bilag 15: 9b, 9f, 9n, 9o, 10m, 10n, 10r, 10u, 10v, 11a, 12n, 12h, 12j, 12q, 13d, 15a, 15n og 19a.
- Erstatning af 8 hvidgranhegn med løvtræshegn, som angivet med rød, stiplet streg på drifts- og plejekortet.
- Etablering af nye fremrykkerakser langs terrænets østlige kant, som beskrevet i kapitel 15.5 og illustreret på drifts- og plejekortet, bilag 2
- Etablering af nye skovkampbaner i Finderup Plantage som følge af stormfald og ændringer i skoven, som beskrevet i afsnit 15.5.
- Etablering af et antal nye, midlertidige kulisser på terrænet.
- Fortsat renovering og udbygning af nærkampbyen Tovby, som beskrevet i afsnit 15.5.

Skema over prioriteret handlingsplan

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
ÅBNE AREALER															
Hede, overdrev, slette og eng															
Årlig slåning af gyvelområder, i alt ca. 150 hektar, angivet med mørkegult på drifts- og plejekort bilag 2. Så vidt muligt med opsamling.															
Slåning af øvrige hede- overdrevs- slette- og engarealer på øvelsespladsen, i alt ca. 340 hektar. Vist med lysegult på plejekort. Slås med så vidt muligt efterfølgende opsamling. Slås to gange i hver delperiode, i alt mindst fire gange. Hedearealer slås dog kun en enkelt gang i den 15-årige planperiode.															
VÅDOMRÅDER															
Engarealer															
Fortsat kreaturafgræsning på engarealer vest for Rosborg Sø. Ca. 20 kvier.															
Vådømråder															
Pleje af 1. prioritet vådområdenr. 5, 9, 14, 19, 28, 42, 43, 44, 45, 48 og 49															
Pleje af 2. prioritet vådområdenr. 2, 15 og 46															
Pleje af 3. prioritet vådområdenr. 10, 18, 21, 22, 30, 33, 34, 36, 38 og 47															
Projekt genopretning af Rosborg Sø, v. Feldborg Statsskovdistrikt															
SKOVDRIFT															
Afvikling af skovbevoksninger															
Afdeling 9b, 9f, 9n, 9o, 10m, 10n, 10r, 10u, 10v, 11a, 12n, 12h, 12j, 12q, 13d, 15a, 15n og 19a. Se bilag 2. Afvikling af udvalgte partier i afd. 2b, 2e, 2m og 2k fastlægges nærmere.															
Afvikling af gammelt hvidgranhegn nord for Krogsgårde, jf. bilag 2															
Etablering af ny skov															
Areal øst for Bøgebjerg, afd. 14a og 19c, som vist på bilag 2.															
Foryngelse af eksisterende skovarealer jf. bilag 14															
Ny skovplan ventes udarbejdet i 2008, som derefter igangsættes															
Erstatning af 8 hvidgranhegn med løvtræhegn, som angivet på bilag 2															

[illegible]

BILAG

16 **Oversigt over bilag**

Bilag 1: Grundkort

Bilag 2: Drifts- og plejekort

Bilag 3: Bevoksningsliste

Bilag 4: Retningslinier for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til Naturbeskyttelseslovens § 3

Bilag 5: Ordensreglement for offentlighedens adgang til Finderup Øvelsesplads

Bilag 6: Forsvarets fremtidige ønsker og behov

Bilag 7: Eksterne høringssvar til nærværende planrevision, og vurdering heraf

Bilag 8: Projekt for genskabelse af Rosborg Sø. Resumé af forundersøgelse, december 2006

Bilag 9: Handlingsplan for bevarelse af den truede planteart Gul Stenbræk, SNS 2000

Bilag 10: Viborg Amts basisanalyse af habitatområde H 37 Rosborg Sø, 2006

Bilag 11: Kort over arealer med forekomst af den invasive plante Italiensk Gyvel

Bilag 12: Fortidsminderne på Finderup Øvelsesplads. Beskrivelse og handlingsplan for deres pleje

Bilag 13: Prioriteret pleje- og genopretningsplan for vådområderne, 2008-2022

Bilag 14: Skovplan for Finderup Øvelsesplads 2001-2015

Bilag 15: Skema over den prioriterede handlingsplan

Bevoksningsliste for Finderup Øvelsesplads

Bevoksningslisten (afdelingernes særlige beskrivelse) er statusopgørelsen litra for litra.

Til de enkelte kolonner gives følgende kommentarer:

Afd.	Afdelingsnummer
Lit.	Litra(delareal)
Areal	Litraareal i hektar
B %	Bevoksningsprocent. For ikke fuldt sluttede bevoksninger angiver tallet % af normal slutning.
Årgang	Året for plantning (eller etableret selvforryngelse). Er sædvanligvis beregnet ud fra alderen fra frø ved at antage en plantealder på 2 år for løvtræ og 4 (3) år for nåletræ.
Alder	Alder fra frø på plantetidspunktet.
I %	Indblandingsprocent. Den indre arealfordeling mellem træarterne i en blandingsbevoksning.
PK	Boniteten for samtlige træartsforekomster udtrykt som produktionsklasse (gennemsnitlig årlig tilvækst pr. ha. i m ³)
T tælling	Taksationsmetode. E: enkelt-træmåling F: fuldtaksation, S: skøn, T:
H	Højde i meter med 1 decimal.
D	Diameter i cm med 1 decimal.
Masse	Kubikmeterfastmasse – dels for litraen og dels pr. ha.

Bevoksningslisten er en status og indeholder derfor ikke tilvækst- og hugstoplysninger samt evt. afviklingstid for de enkelte bevoksninger.

Forkortelser

ALØ	= Andet løv	KRT	= Krat
BJF	= Bjergfyr	MOS	= Mose
BØG	= Bøg	ORE	= Overdrev
COF	= Contortafyr	HED	= Hede
EG	= Eg (stilkeg/vintereg)	SLE	= Slette/kulturgæs
FBF	= Fransk Bjergfyr	SØ	= Sø
HGR	= Hvidgran	ENG	= Eng
LÆR	= Lærk	VLB	= Vandløb
OMO	= Omorikagran	VEJ	= Bilfaste veje
RGR	= Rødgran	BÆL	= Bæltekøretøjsspor
SGR	= Sitkagran	BRL	= Brandlinje
SKF	= Skovfyr	FUT	= Idrætsanlæg
ÆGR	= Ædelgran	KLG	= Kaserne, lejr, garageområde
UKU	= Skovafdrifter	LUØ	= Lukket Øvelsesplads
		BAN	= Bane (sprængningsområde)
		RUB	= Ruinby
		HUS	= Hus og have
		RUI	= Ruiner (fortidsminder)
		AAN	= Anden anvendelse
		VAG	= Vildtager
		RÅG	= Råstofgrave

Bevoksningsliste

Bilag 3

Finderup Øvelsesplads

Bevoksningsliste 2006

Marts 2007

Afd	Litra	Areal [ha]	B%	Rang	Anv	Årgang	Alder	I%	PK	Tax	H	D	Masse i alt	Masse ha	Bemærkninger
1	a	17,8	100	H	ORE			100							
1	b	9,8	100	H	MOS			100							
1	c	3	100	H	SØ			100							
1	d	2,5	100	H	EG	1990	18	30	6,2	E	5,9	6,7	17	6,8	
1	d	2,5	100	I	LÆR	1990	20	10	12	E	10,6	13,2	29	12	
1	d	2,5	100	I	SGR	1990	20	50	11,6	E	7,3	8,2	103	41	
1	d	2,5	100	I	SKF	1990	20	10	8,8	E	8,8	10,9	14	6	
1	e	1,5	100	H	KRT			100							
1	f	1,5	100	H	SGR	1980	30	100	6	E	7,2	7,6	205	137	
1	g	0,8	100	H	BØG	1990	18	100	4	E	2,7	2,8	8	10	
1	g	0,8	100	O	SKF	1970	40	0	6,1	T	9,3	13,7	50	63	
1	h	0,8	75	H	LÆR	1982	28	75	12	E	9,9	13,5	74	93	
1	h	0,8	75	I	SGR	1982	28	25	6	E	5,2	7,6	21	26	
1	j	3,7	100	H	ENG			100							
1	k	0,4	20	H	BØG	1985	23	34	4	E	2,7	2,8	0		
1	k	0,4	20	I	EG	1985	23	33	2	E	2,3	2,4	0		
1	k	0,4	20	I	SGR	1985	25	33	6	E	4,2	4,6	3	8	
1	l	0,4	85	H	SGR	1990	20	100	6	E	5,7	7,6	34	85	
1	m	0,3	100	H	SKF	1996	14	100	2	E	2,2	2,9	2	7	
1	n	2,7	100	H	BÆL			100							
1	o	0,8	100	H	EG	1990	18	50	3,5	E	3,6	4,1	4	5	
1	o	0,8	100	I	LÆR	1990	20	25	12	E	8,1	10,2	23	29	
1	o	0,8	100	I	SKF	1990	20	25	2	E	2,7	4,4	2	3	
1	p	0,1	100	H	AAN			100							
1	q	1,3	100	H	VLB			100							
2	a	33	100	H	ORE			100							
2	b	3	100	H	KRT			100							
2	c	2,8	100	H	HED			100							
2	d	0,6	80	H	RGR	1958	52	100	10	E	15,6	21,8	258	430	
2	e	1,1	100	H	EG	1994	14	100	2,2	E	1,9	2	8	5	
2	f	2,5	100	H	EG	1987	21	50	2	S	2,3	2,4	10	4	
2	f	2,5	100	I	LÆR	1987	23	50	12	S	8,9	10,5	220	88	
2	g	0,5	100	H	MOS			100							
2	h	0,6	100	H	SØ			100							
2	j	0,3	90	H	BØG	1950	58	100	6	E	14,9	18,9	59	197	
2	k	1,3	90	H	BØG	1955	53	100	10	E	15,3	22	130	100	
2	l	1,9	100	H	UKU			100							
2	m	2,8	100	H	SKF	1980	30	100	4	S	8,5	12	4	1	
2	n	1,5	100	H	SLE			100							
2	o	3,1	100	H	BÆL			100							
2	p	0,4	100	H	EG	2003	5	80							
2	p	0,4	100	I	REL	2003	5	20							
3	a	33,2	100	H	ORE			100							
3	b	5,1	100	H	MOS			100							
3	c	3,3	100	H	SØ			100							
3	d	3	100	H	KRT			100							
3	e	4,5	100	H	BÆL			100							
3	f	4,1	100	H	SLE			100							
3	g	0,7	100	H	EG	1990	18	80	4,9	E	4,8	4,8	9	13	
3	g	0,7	100	I	ANA	1990	20	20	4,9	E	5,2	6,6	3	4	
3	h	1,4	100	H	EG	1995	13	70	6,6	E	4,7	4,9	20	14	
3	h	1,4	100	I	SKF	1995	15	30	2	E	2,2	3,4	3	2	
4	a	21,4	100	H	HED			100							
4	b	10,1	100	H	RGR	1962	48	60	12,5	E	16,8	26,4	1548	153	
4	b	10,1	100	I	LÆR	1962	48	40	12	E	15,8	23,2	802	79	
4	c	7,3	100	H	SØ			100							
4	d	13,7	100	H	ORE			100							
4	e	6	100	H	KRT			100							
4	f	4	100	H	EG	1980	48	100	3,5	E	9,7	14,1	317	79	
4	g	1,5	100	H	RGR	1996	14	100	10	E	3	3,7	82	55	
4	h	2	100	H	EG	1996	12	40	4,9	E	3,2	3,3	10	5	
4	h	2	100	I	LÆR	1996	14	10	16	E	10,4	10,3	23	12	
4	h	2	100	I	SGR	1996	14	50	6	E	4,2	4,6	71	36	
4	j	0,3	100	H	UKU			100							
4	k	0,9	100	H	RGR	1957	53	100	15,6	E	21,2	28,5	306	340	
4	l	0,8	100	H	SKF	1957	53	100	6,6	E	16,9	27,3	165	206	

Bevoksningsliste

Bilag 3

Finderup Øvelsesplads

Bevoksningsliste 2006

Marts 2007

Afd	Litra	Areal [ha]	B%	Rang	Anv	Årgang	Alder	I%	PK	Tax	H	D	Masse i alt	Masse ha	Bemærkninger
4	m	5,4	100	H	AAN			100							
4	n	1,2	100	H	RGR	1959	51	70	12,3	E	17,5	25,5	207	173	
4	n	1,2	100	I	DGR	1959	51	10	8,8	E	19,8	28	27	23	
4	n	1,2	100	I	LÆR	1959	51	20	12	E	14,8	20,2	44	37	
4	o	1	100	H	BØG	1959	49	100	5,1	E	10,9	12,1	103	103	
4	o	1	100	O	LÆR	1959	51	0	12	T	13,4	18	222	222	
4	p	0,5	100	H	EG	2000	8	60			1				
4	p	0,5	100	I	SKF	2000	10	20			1				
4	p	0,5	100	I	LÆR	2000	10	20			1				
4	q	0,8	100	H	BÆL			100							
4	r	0,4	50	H	BJF	1957	53	100	5	S	8,2	7,6	45	113	
5	a	39,5	100	H	ORE			100							
5	b	9,2	100	H	KRT			100							
5	c	4	100	H	HED			100							
5	d	2	60	H	EG	1955	53	100	5,6	E	15,5	27,5	164	82	
5	e	0,8	100	H	EG	1990	18	40	9,6	E	9,5	9,9	18	23	
5	e	0,8	100	I	LÆR	1990	20	5	12	E	10,1	10,2	5	6	
5	e	0,8	100	I	SGR	1990	20	50	6	E	4,2	4,6	35	44	
5	e	0,8	100	I	SKF	1990	20	5	6,2	E	6,3	8,6	1	1	
5	f	1,6	100	H	MOS			100							
5	g	1,9	100	H	EG	1993	15	40	7,7	E	6,4	5,6	18	9	
5	g	1,9	100	I	LÆR	1993	17	10	12	E	9,6	10,8	17	9	
5	g	1,5	100	I	SKF	1993	17	50	4	E	3,9	5	11	7	
5	h	0,4	100	H	EG	1985	23	100	6,2	S	7,8	8,1	20	50	
5	j	1,1	100	H	EG	1993	15	80	7,7	S	6,4	5,6	7	6	
5	j	1,1	100	I	LÆR	1955	55	50	12	E	18,6	25,6	101	92	
5	k	0,1	100	H	RUI			100							
5	m	0,4	100	H	SØ			100							
5	n	1,4	100	H	BÆL			100							
6	a	19,4	100	H	SLE			100							
6	b	10,1	100	H	ORE			100							
6	c	4,1	100	H	BØG	1968	40	50	10,8	E	16,6	20,7	377	92	
6	c	4,1	100	I	ALØ	1968	40	10	4	E	13	21,6	24	6	
6	c	4,1	100	I	EG	1968	40	40	7,3	E	15,1	22,3	224	55	
6	d	3,3	100	H	RGR	1995	15	100	10	E	3	3,7	170	52	
6	e	3,2	70	H	EG	1970	38	50	3,3	S	7,2	9,8	44	14	
6	e	3,2	70	I	ALØ	1970	38	25	4	S	7,1	9,6	26	8	
6	f	1,5	100	H	UKU			100							
6	g	0,4	100	H	EG	1970	38	100	3,3	S	7,2	9,8	44	110	
6	h	1,3	90	H	EG	1959	49	90	4,7	E	12,5	19,9	78	60	
6	h	1,3	90	I	LÆR	1959	51	10	12	E	14,8	26,2	16	12	
6	j	0,2	100	H	BÆL			100							
6	k	2	100	H	EG	1985	23	40	2,8	S	3,7	4,8	10	5	
6	k	2	100	I	LÆR	1985	25	10	12	S	8,8	12,6	31	16	
6	k	2	100	I	SGR	1985	25	50	6	S	6,2	7,6	123	62	
6	l	0,5	100	H	RÅG			100							
6	m	5,6	100	H	KRT			100							
6	n	2	100	H	RGR	1990	20	75	10	E	4	5,2	117	59	
6	n	2	100	I	SKF	1990	20	25	2	E	2,2	2,9	5	3	
6	o	1,1	100	H	RGR	1982	28	100	10	E	7,3	7,6	123	112	
6	p	1,4	100	H	RGR	1987	23	100	10	E	5,3	6,3	116	83	
6	q	0,2	100	H	SKF	1987	23	100	2	E	2,2	2,9	2	10	
6	r	0,3	100	H	EG	1980	28	100	6,2	S	7,8	8,1	20	67	
6	s	1	100	H	HED			100							
6	t	0,6	100	H	EG	1990	18	100	6,2	S	7,8	8,1	20	33	
7	a	16,1	100	H	HED			100							
7	b	2,9	90	H	RGR	1944	66	100	10	E	13,4	21,6	1235	426	
7	c	2,9	100	H	UKU			100							
7	d	3,6	100	H	EG	1959	49	100	5,2	E	13,6	20,2	386	107	
7	e	8,9	100	H	ORE			100							
7	f	5,1	100	H	KRT			100							
7	g	2,1	100	H	LÆR	1991	19	50	12	E	9,6	11,1	132	63	
7	g	2,1	100	I	SKF	1991	19	50	4,2	E	4,4	6,1	20	10	
7	h	3,8	90	H	LÆR	1987	23	100	12	E	11,9	15,5	304	80	
7	j	3,2	100	H	EG	2006	2	60							
7	j	3,2	100	I	SKF	2006	4	20							

Bevoksningsliste

Bilag 3

Funderup Øvelsesplads

Bevoksningsliste 2006

Marts 2007

Afd	Litra	Areal [ha]	B%	Rang	Anv	Årgang	Alder	I%	PK	Tax	H	D	Masse i alt	Masse ha	Bemærkninger
7	j	3,2	100	I	LÆR	2006	4	20							
7	k	2,2	100	H	LÆR	1990	20	50	12	E	8,1	8,2	145	66	
7	k	2,2	100	I	AGR	1990	20	10	14,4	E	4,5	5,7	17	8	
7	k	2,2	100	I	SKF	1990	20	40	2	E	2,2	2,9	8	4	
7	l	0,1	100	H	SØ			100							
7	m	1,4	100	H	EG	1989	19	80	3,1	E	3,3	2,9	5	4	
7	m	1,4	100	I	LÆR	1989	21	20	12	E	11	13,3	22	16	
7	m	1,4	100	I	POP	1989	19	20	8	E	18,7	23,1	12	9	
7	n	0,7	100	H	EG	1985	23	100	6,2	S	7,8	8,1	20	29	
7	o	0,6	100	H	SKF	1992	18	100	2	E	2,2	2,9	4	7	
7	p	0,2	100	H	LÆR	1983	47	50	12	E	17,4	28,2	30	150	
7	p	0,2	100	I	ÆGR	1983	47	50	14,8	E	15,7	21,6	51	255	
7	q	3,7	100	H	BÆL			100							
7	r	0,5	100	H	AAN			100							
8	a	8,8	100	H	HED			100							
8	b	4,8	100	H	LUØ			100							
8	c	4,7	100	H	KRT			100							
8	d	2	90	H	RGR	1956	54	100	10	E	15,9	20,9	557	279	
8	e	5,8	100	H	ORE			100							
8	f	0,6	100	H	SKF	1985	45	100	5,6	S	13,2	20,6	72	120	
8	g	1,7	100	H	BÆL			100							
8	h	0,8	100	H	UKU			100							
8	j	0,1	100	H	SØ			100							
8	k	0,2	100	H	MOS			100							
9	a	17,6	100	H	HED			100							
9	b	15	100	H	ORE			100							
9	c	0,4	90	H	RGR	1956	54	90	13,3	E	19,3	22,3	418	1045	
9	c	0,4	90	I	SKF	1956	54	10	6,4	E	16,8	23,2	31	78	
9	d	1,1	100	H	RGR	1995	15	80	10	E	3	3,7	45	41	
9	d	1,1	100	I	SKF	1995	15	20	2	E	2,2	2,9	2	2	
9	e	0,8	100	H	EG	2000	8	100							
9	f	2,7	100	H	RUB			100							
9	g	1,6	100	H	KRT			100							
9	h	1,4	100	H	ASP	1960	49	50	4,1	E	15,6	22,8	47	34	
9	h	1,4	100	I	BIR	1960	48	50	4,1	E	15,6	22,8	47	34	
9	j	0,4	100	H	BIR	1970	38	100	5	E	15,4	23,6	22	55	
9	k	0,5	80	H	SKF	1946	64	100	4,9	E	16,2	29,3	76	152	
9	l	0,5	100	H	SGR	1980	30	100	6	S	8,2	8,6	73	146	
9	m	1	60	H	SGR	1985	25	100	6	S	5,2	7,6	74	74	
9	n	0,6	100	H	MOS			100							
9	o	0,5	100	H	SØ			100							
9	p	1,2	100	H	UKU			100							
9	q	0,2	100	H	EG	1995	13	80	3,1	E	2,3	2,4	2	10	
9	q	0,2	100	I	LÆR	1995	15	20	12	E	8,1	8,6	8	40	
9	r	0,5	100	H	VAG			100							
9	s	5,7	100	H	BÆL			100							
10	a	28,6	100	H	HED			100							
10	b	7,9	100	H	SØ			100							
10	c	14,2	100	H	ORE			100							
10	d	13,5	100	H	MOS			100							
10	e	3,8	90	H	RGR	1956	54	85	12,8	E	18,8	20	851	224	
10	e	3,8	90	I	SKF	1956	54	15	7,4	E	18,4	26,5	118	31	
10	f	6,7	100	H	KRT			100							
10	g	0,2	100	H	LÆR	1954	56	100	12	E	22	25,6	127	635	
10	h	1,4	80	H	EG	1987	21	40	2	E	2,3	2,4	3	2	
10	h	1,4	80	I	LÆR	1987	23	10	12	E	11,4	17,5	15	11	
10	h	1,4	80	I	SGR	1987	23	50	6	E	5,7	6,1	59	42	
10	j	3,1	100	H	EG	1992	16	40	3,1	E	2,8	2,9	11	4	
10	j	3,1	100	I	LÆR	1992	18	10	12	E	8,1	8,9	36	12	
10	j	3,1	100	I	SKF	1992	18	50	3,1	E	3,6	3,7	19	6	
10	k	0,4	100	H	BAN			100							
10	l	0,5	100	H	POP	1990	18	100	4,1	E	7,1	6,5	12	24	
10	m	0,6	90	H	SKF	1962	48	100	6,7	E	15,7	22,6	118	197	
10	n	1,4	80	H	ÆGR	1960	50	60	16	E	18,8	22,1	577	412	
10	n	1,4	80	I	LÆR	1960	50	10	12	E	19,6	27,9	45	32	
10	n	1,4	80	I	RGR	1960	50	30	10	E	11,8	18,7	149	106	

Bevoksningsliste

Bilag 3

Funderup Øvelsesplads

Bevoksningsliste 2006

Marts 2007

Afd	Litra	Areal [ha]	B%	Rang	Anv	Årgang	Alder	I%	PK	Tax	H	D	Masse i alt	Masse ha	Bemærkninger
10	o	0,4	90	H	RGR	1958	52	50	13,6	E	19	23,2	94	235	
10	o	0,4	90	I	LÆR	1958	52	50	12	E	20	25,6	63	158	
10	p	1,8	100	H	UKU			100							
10	q	1,8	100	H	EG	2006	2	60							
10	q	1,8	100	I	SKF	2006	4	20							
10	q	1,8	100	I	LÆR	2006	4	20							
10	r	0,3	100	H	RGR	1959	51	100	13,6	E	19	23,2	94	313	
10	s	7,2	100	H	BÆL			100							
10	t	0,3	80	H	BØG	1950	58	100	4,2	S	11,5	12,7	27	90	
10	t	0,3	70	I	RGR	1960	50	0	10,2	S	12,3	15,8	112	373	
10	t	0,3	70	I	SGR	1960	50	0	6,2	S	12,3	15,8	123	410	
10	t	0,3	70	I	SKF	1960	50	0	5,9	S	12,3	15,8	80	267	
10	u	0,6	70	H	SKF	1959	51	100	8,4	E	19,2	28,9	67	112	
10	v	0,7	90	H	LÆR	1958	52	100	12	E	22	25,6	127	181	
11	a	6,2	90	H	RGR	1958	52	90	11,9	E	17,4	23,4	2432	392	
11	a	6,2	90	I	SKF	1958	52	10	6,8	E	17	23,4	211	34	
11	b	1,9	100	H	EG	1958	50	100	5,3	E	14,1	22,3	202	106	
11	c	0,9	100	H	SØ			100							
11	d	2,6	100	H	HED			100							
11	e	4,9	100	H	UKU			100							
11	f	2,1	100	H	MOS			100							
11	g	1,8	100	H	BÆL			100							
11	h	3,3	100	H	EG	2006	2	60							
11	h	3,3	100	I	SKF	2006	4	20							
11	h	3,3	100	I	LÆR	2006	4	20							
12	a	51,9	100	H	MOS			100							
12	b	16,7	100	H	ENG			100							
12	c	30,2	100	H	HED			100							
12	d	2,3	100	H	SØ			100							
12	e	2,6	100	H	ORE			100							
12	f	3,8	100	H	RGR	1960	50	100	10,2	E	15,3	18,8	1088	286	
12	g	1	100	H	VLB			100							
12	h	3,4	90	H	SKF	1953	57	100	6,5	E	17,7	26	649	191	
12	j	0,5	90	H	COF	1960	50	90	5,4	E	13,1	20,9	285	570	
12	j	0,5	90	I	ØSF	1960	50	10	5,3	E	13,9	22,2	29	58	
12	k	2,5	100	H	EG	1995	13	50	3,1	E	2,3	2,4	10	4	
12	k	2,5	100	I	LÆR	1995	15	25	12	E	6,6	7,1	64	26	
12	k	2,5	100	I	SKF	1995	15	25	2	E	2,2	2,9	5	2	
12	k	2,5	100	O	ØSF	1954	56	0	3,4	T	9,8	19	218	87	
12	l	3,5	100	H	KRT			100							
12	n	1,4	50	H	RGR	1957	53	50	10,2	S	16	19,9	89	64	
12	n	1,4	50	I	HGR	1957	53	50	10,2	S	16	19,9	89	64	
12	o	0,6	100	H	SKF	1949	61	60	6,5	E	18,5	24,7	110	183	
12	o	0,6	100	I	RGR	1949	61	40	10,9	E	18,4	24,7	90	150	
12	p	9,2	100	H	HED			100							
12	q	0,1	75	H	HGR	1962	48	100	12,5	S	16,8	20,4	116	1160	
12	r	0,3	100	H	SKF	1996	14	50	2	E	2,2	2,9	1	3	
12	r	0,3	100	I	EG	1996	12	25	4,9	E	3,2	3,3	1	3	
12	r	0,3	100	I	EL	1996	12	25	4	E	4,5	3,9	1	3	
12	s	0,6	100	H	BÆL			100							
12	t	0,2	100	H	RUI			100							
12	u	0,9	100	H	ÆGR	1960	50	100	14	E	16,4	22	120	133	
13	a	15,7	100	H	HED			100							
13	b	2,3	100	H	SKF	1992	18	100	2	E	2,2	2,9	15	7	
13	d	1,1	100	H	RGR	1992	18	100	10	E	3	3,7	92	84	
13	g	1,6	100	H	RUI			100							
14	a	37,8	100	H	HED			100							
14	b	7,6	100	H	BÆL			100							
14	c	1,3	100	H	SØ			100							
14	d	2,1	100	H	MOS			100							
14	e	0,5	80	H	FBF	1958	52	100	5,2	S	8,3	11,7	90	180	
15	a	13,4	90	H	RGR	1939	71	100	12,5	E	21,8	36,4	5100	381	
15	b	3,4	85	H	RGR	1958	52	100	12,4	E	17,9	24,7	801	236	
15	c	5,3	100	H	ORE			100							
15	d	1	100	H	SGR	1985	25	100	6,2	E	7,8	10,7	125	125	
15	e	1,2	100	H	SKF	1995	15	100	3,5	E	3,2	3,9	7	6	

Bevoksningsliste

Bilag 3

Finderup Øvelsesplads

Bevoksningsliste 2006

Marts 2007

Afd	Litra	Areal [ha]	B%	Rang	Anv	Årgang	Alder	I%	PK	Tax	H	D	Masse i alt	Masse ha	Bemærkninger
21	c	0,6	100	H	HED			100							
21	d	0,8	100	H	UKU			100							
21	e	0,7	100	H	BÆL			100							
22	a	10,6	100	H	RGR	1941	69	100	10	E	17,7	27,8	3291	310	
22	b	4	90	H	EG	1995	13	80	3,1	E	2,3	2,4	22	6	
22	b	4	90	I	EUL	1995	15	10	12	E	6,6	7,1	35	9	
22	b	4	90	I	SKF	1995	15	10	2	E	2,2	2,9	3	1	
22	b	4	90	O	RGR	1942	68	0	10,2	T	17,5	23,2	1033	258	
22	c	1,6	90	H	EG	1990	18	50	2	E	1,8	1,9	4	3	
22	c	1,6	90	I	EUL	1990	20	50	12	E	10,1	12,2	95	59	
22	d	0,8	100	H	EUL	1985	25	100	12	E	10,3	11,6	122	153	
22	e	1,1	100	H	EG	1995	13	100	3,1	E	2,3	2,4	8	7	
22	f	1,1	100	H	KRT			100							
22	g	0,2	100	H	LUØ			100							
22	h	0,6	100	H	SLE			100							
22	j	0,3	100	H	ÆGR	1985	25	100	16,5	E	8,8	10,8	47	157	
22	k	1,1	100	H	HED			100							
22	l	0,3	100	H	MOS			100							
22	m	0,1	100	H	SØ			100							
22	n	0,2	100	H	BÆL			100							
22	o	1,2		H	EG	2006	2	60							
22	o	1,2		I	SKF	2006	4	20							
22	o	1,2		I	LÆR	2006	4	20							
23	a	9,9	90	H	RGR	1942	68	100	11,2	E	19,9	25,4	3253	329	
23	b	3,8	70	H	SKF	1992	18	50	2	E	2,7	3,4	12	3	
23	b	3,8	70	I	EUL	1992	18	50	12	E	8,1	8,9	176	46	
23	c	7,5	100	H	HED			50							
23	c	7,5	100	I	KRT			50							
23	d	2,2	100	H	EG	2006	2	60							
23	d	2,2	100	I	SKF	2006	4	20							
23	d	2,2	100	I	LÆR	2006	4	20							
23	e	0,4	100	H	BÆL			100							
24	a	2,3	100	H	KLK			100							
25	a	0,8	100	H	HUS			100							
26	a	0,5	100	H	HUS			100							
27	a	0,7	100	H	HUS			100							
28	a	0,9	100	H	HUS			100							
29	a	1,3	100	H	HUS			100							
30	a	0,5	100	H	HUS			100							
31	a	1,4	100	H	HUS			100							
32	a	0,1	100	H	HUS			100							
33	a	0,3	100	H	HUS			100							
34	a	19,4	100	H	VEJ			100							

Retningslinjer for forsvarets anvendelse af øvelsesterræner i relation til Naturbeskyttelseslovens § 3 om beskyttede naturtyper

Store dele af militærets skyde- og øvelsesterræner er tidligere landbrugsarealer. Ved overgangen til militære øvelsesområder ekstensiveres landbrugsdriften enten kraftigt eller ophører helt, hvilket ofte muliggør forskellige beskyttede naturtypers opståen. Imidlertid hindrer dette ikke fortsat gennemførelse af de militære aktiviteter, som er områdernes hovedformål.

Som efter de hidtil gældende regler er naturbeskyttelseslovens § 3 nemlig ikke til hinder for en fortsættelse af de beskyttede arealers hidtidige benyttelse. Dette gælder også militærets hidtidige benyttelse af arealer og anlæg m.v.

Såfremt forsvaret ejer, erhverver eller lejer arealer, som ikke hidtil har været anvendt til øvelsesformål, vil en overgang til øvelsesformål, der medfører ændringer i tilstanden derimod kræve tilladelse.

En væsentlig intensivering af en hidtil militær benyttelse vil ligeledes kræve tilladelse fra den pågældende kommune, jfr. lovens § 3 og § 65, stk. 3.

Militære aktiviteter

I tilfælde hvor et større areal anvendes til øvelsesformål (f.eks. Oksbøl skydeterræn) vil forskellige dele af området kunne have forskellig benyttelsesintensitet. Vurderingen af om en aktivitet kræver tilladelse efter lovens § 3 bør derfor ske på grundlag af intensiteten af det pågældende "delområdes" hidtidige anvendelse. Indenfor hvert "delområde" vil den hidtidige anvendelsesgrad kunne fortsætte.

F.eks. vil "delområder", hvor kørsel og lejlighedsvis bortslidning af vegetationen samt dozing, gravning og indgreb i vandløb har fundet sted, fortsat kunne benyttes på denne måde. Dette omfatter også flytning af de enkelte aktiviteter indenfor delområdet, f.eks. flytning af spor efter bælteketretøjer. Variationer i aktiviteten, f.eks. ændringer af koncentrationen af bæltepor indenfor de mest benyttede arealer, må anses som i overensstemmelse med hidtidig benyttelse, i hvert fald inden for ret vide rammer.

Derimod vil et sammenhængende areal, der f.eks. ikke hidtil har været anvendt til kørsel med bælteketretøjer eller lejlighedsvis indgreb i vandløb, ikke uden tilladelse kunne anvendes på denne måde.

Opførelse af permanente anlæg kræver som udgangspunkt tilladelse, f.eks. bygninger, skydevolde og skydebaner. Mindre enkeltstående indretninger (f.eks. "kulisser") af træ eller tilsvarende materiale, som let kan fjernes, kan dog etableres uden tilladelse.

Foranstaltninger som bevirker, at et areal varigt glider ud af den pågældende naturtype-definition kræver tilladelse. Dette gælder f.eks. tilplantning af heder eller dræning af vådområder.

Ikke militære aktiviteter

For ikke militære aktiviteter på øvelsesområder gælder de samme regler som for civile aktiviteter uden for øvelsesterrænet. Dette indebærer bl.a. at anlæg af vildtagre på beskyttede naturtyper inden for øvelsesterrænet kræver tilladelse efter naturbeskyttelsesloven.

Tvivlstilfælde

I tilfælde hvor militæret er i tvivl, om der kræves tilladelse til en aktivitet eller et anlæg, vil forespørgselsordningen i naturtypebekendtgørelsens § 8 kunne anvendes. Det vil sige, at militæret kan rette henvendelse til kommunen, som inden 4 uger skal besvare forespørgslen. Der henvises i denne forbindelse til s. 24 f i vejledningen om naturbeskyttelsesloven.

Ordensreglement for offentlighedens adgang til Finderup Øvelsesplads

Jydske Dragonregiment byder velkommen til Finderup Øvelsesplads

Finderup Øvelsesplads er et militært område, der primært anvendes af forsvaret til uddannelse og øvelse for både bælte- og hjulkøretøjer samt enheder til fods. Det samlede areal udgør 1071 hektar, og der kan gennemføres øvelser i et omfang svarende til en bataljons størrelse (400-600 soldater).

Terrænet er åbent for publikum, når der *ikke* er øvelsesaktivitet på øvelsespladsen. Oplysninger om hvornår og hvilke dele af terrænet, der er lukket på grund af øvelsesaktivitet vil fremgå af informationsposterne, der er placeret ved indfaldsvejene til terrænet samt kan læses på Internettet på www.forsvaret.dk/JDR/.

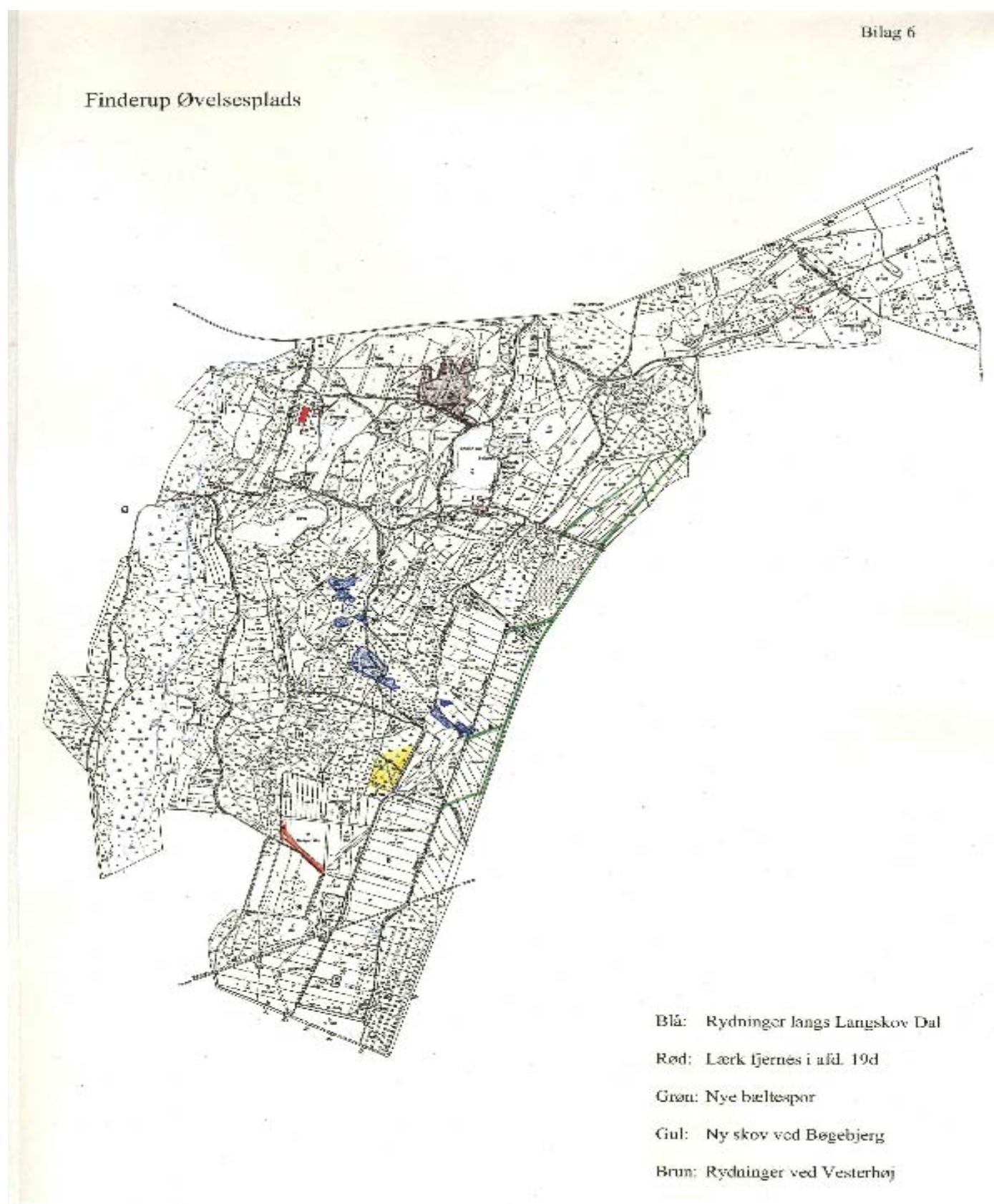
Ved offentlig færdsel gælder generelt at:

- ♦ *Færdsel i øvelsesområdet sker til enhver tid på eget ansvar*
- ♦ *Inden der tages ophold i øvelsesområdet skal den enkelte tilsikre at terrænet er frit.*
- ♦ *Oplysning herom findes ved de tre informationstavler eller på internetadressen (www.hok.dk) ”nyt & presse, Øvelsesterræn JDR”*
- ♦ *Færdsel til fods må foregå over hele terrænet.*
- ♦ *Ridning og cykling må dog kun foregå på veje, stier og spor.*
- ♦ *Kørsel med motorkøretøjer er ikke tilladt. Overtrædelse politianmeldes. Parkering af biler foretages på afmærkede P-pladser, jf. kortet.*
- ♦ *Hunde må gerne medtages, men skal altid føres i snor. Deres efterladenskaber skal fjernes af hensyn til de soldater, der skal kravle i terrænet.*
- ♦ *Opsamling og Berøring af ammunition eller ammunitionsdele er farligt og forbudt*
- ♦ *Skulle man finde ikke-afskudt ammunition eller lign. bedes man afmærke stedet og orientere Holstebro Kaserne (97 42 31 77)*
- ♦ *Brug af åben ild er ikke tilladt, bortset fra på de etablerede grillpladser. Tobaksrygning skal ske med omtanke.*
- ♦ *Camping og overnatning i terrænet er ikke tilladt*
- ♦ *Skiltning skal respekteres og anvisninger fra militært personel skal efterkommes.*
- ♦ *Henkastning af affald er forbudt*
- ♦ *Vis hensyn til fugle-/dyreliv, fauna og flora, samt til andre besøgende*

I samarbejde med Skov- og Naturstyrelsen har forsvaret udarbejdet en drifts- og plejeplan, der skal søge at varetage hensynet til områdets natur. Planen indebærer, at forsvaret ved en aktiv indsats vil søge at fastholde og forbedre forholdene for områdets flora og fauna samt rekreative og kulturhistoriske værdier.

Yderligere information samt ansøgning om tilladelser til særlige arrangementer rettes til Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, Lokal Støtte Element, Holstebro, Dragonkaserne, Kasernevej 5, 7500 Holstebro. Tlf.: 97 42 31 77

Med venlig hilsen
Jydske Dragonregiment

Eksterne høringssvar og kommentarer hertil

Den eksterne høringsperiode for udkast til revideret drifts- og plejeplan for Finderup Øvelsesplads strakte sig fra den 8. november 2007 til 7. december 2007.

Skov- og Naturstyrelsen har modtaget høringssvar fra henholdsvis Viborg Kommune og dambrugsejer Stig Jørgensen, Mønsted.

De to høringssvar fremgår af de følgende sider, og Skov- og Naturstyrelsen har følgende bemærkninger til disse:

- Viborg Kommune har – som det fremgår af svaret – en række kommentarer og rettelserforslag til planudkastet.

Kommentarer vedrørende restriktioner inden for 2 meter fredningszonen samt 100 meter beskyttelseslinien omkring *fredede fortidsminder* er tilføjet og præciseret i planens afsnit 11.7.4, 11.10 samt 15.5.

Kommunens bemærkning om, at *afbrænding* ikke er egnet som plejemetode på arealer med gyvelproblemer er indføjet i planen.

Det samme gælder kommunens synspunkt vedrørende hyppighed af *plejeindgreb på hedearealer*. Af hensyn til lyngbuskens naturlige livscyklus er Skov- og Naturstyrelsens enig i, at lyngarealer kun bør plejes i form af afbrænding eller slåning én gang i løbet af den 15-årige planperiode. Derfor er handlingsplanen justeret i henhold hertil.

Planens *bilag 4* er rettet til, så det er opdateret i forhold til den nye naturbeskyttelseslov.

Fundet af den sjældne plante *Bruskbæger* er tilføjet i planens floraafsnit.

Hvad angår kommunens bemærkninger om "*etablering af 14 nye vildtagre*" forholder det sig sådan, at der i 2001 ved udarbejdelsen af den første drifts- og plejeplan (for perioden 2001-2015) var ca. 30 små vildtagre på i alt 5,6 ha spredt rundt på terrænet. Det blev aftalt parterne imellem, at disse blev skåret ned fra 30 til 14. Disse resterende 14 vildtagre placeres på eksisterende vildtagre eller på de gamle agre, som ikke bruges til øvelser. Der var ingen kommentarer hertil i forbindelse med den offentlige høring i 2001. Efterfølgende er dette ikke blevet ført ud i livet, og derfor er beslutningen blot gentaget i den nærværende, nyreviderede plejeplan. Der er således ikke tale om at anlægge 14 nye vildtagre på beskyttet natur, men om en indskrænkning i det samlede antal af allerede eksisterende vildtagre. Placeringen af de 14 vildtagre fastholdes derfor i drifts- og plejeplanen.

- Dambrugsejer Stig Jørgensens bemærkninger giver ikke anledning til ændringer i planen, da genopretning af Rosborg Sø er et selvstændigt projekt uden for rammerne af nærværende plan. Bemærkning om Mønsted Å's udspring er dog taget til efterretning.

Skov- og Naturstyrelsen
Erling Krabbe
Haraldsgade 53
2100 København Ø

Sendt til: ekr@sns.dk

Miljøforvaltningen
Natur

Søvej 2
DK-8800 Viborg

Tlf.: 87 87 87 87
Fax.: 87 87 55 99

natur@viborg.dk
www.viborg.dk

Høringssvar

Viborg Kommunes Naturafdeling har følgende kommentarer til Drifts- og plejeplan for Finderup Øvelsesplads 2008-2022:

Dato: 27. november 2007
Sagsnr.: 2007/70709
Sagsbehandler: IK5

Direkte tlf.: 87875557
Direkte e-mail:

Gravning af bl.a. skyttegrave er ikke tilladt inden for fortidsmindebeskyttelseslinien på 100 m (naturbeskyttelseslovens § 18). Der er heller ikke tilladt at plante og bygge inden for 100 m fra gravhøje.

Pæle der forhindre kørsel på gravhøje skal stå uden for 2 m bræmmen. Pæle der allerede er placeret inden for 2 m bræmmen skal flyttes. Opdyrkning, etablering af nye veje m.v. er ikke tilladt inden for 2 m bræmmen.

Afbrænding er ikke en god ide, hvor der er problemer med gyvel. Gyvel er en pioner art, hvor spiring fremmes af afbrænding.

Pleje af hedearealer. Der står i planen, at slåning af lyng skal ske mindst to gange i løbet af den 15 årige periode.

Naturafdelingen mener, at det kun er arealer, som er domineret af revling, der bør slås så ofte. Hedearealer bør højest slås hvert 10 år og helst kun hvert 15. år. Opvækst af vedplanter eller invasive arter kan naturligvis fjernes hyppigere.

Etablering af 14 nye vildtagre. Vildtagrene 3-10 ligger i områder, der er registreret som beskyttet hede. Etablering vil kræve en forudgående dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3. Arealerne hvor vildtagre 11 og 12 ønskes etableret opfylder muligvis kriterierne for at være beskyttet natur.

Det er en dårlig ide at etablere vildtagre på eller nær hede- og overdrevsarealer. Der må ikke anvendes gødning på hede- eller overdrevsarealerne, der kan ske en spredning af de udsåede arter og vildtagrene vil virke fremmede i landskabet. Naturafdelingen foreslår, at alle vildtagre etableres skjult af skov eller krat.

Bilag 4 bør rettes. Naturbeskyttelseslovens § 4 er udgået. Amtskommune ændres til Kommune. Amtet rettes til Kommunen.

Bruskbæger (*Illecebrum verticillatum*) – rødlisteart med kategorien E, er fundet på Finderup Øvelsesplads i 2007.

Med venlig hilsen

Lone Kjær

Natur og Friluftsliv
J.nr. SNS-212-00007
Ref. EKR
Den 4. december 2007

Høringssvar fra dambrugsejer Stig Jørgensen, Mønsted, til udkast til revideret drifts- og plejeplan for Finderup Øvelsesplads, 2008-2022

Er d.d. ringet op af Stig Jørgensen, som oplyste at han ikke har nogen kommentarer til selve udkastet til drifts- og plejeplanen, idet det kun er Rosborg Sø projektet som har betydning for ham. Og Rosborg Sø projektet bliver varetaget af Feldborg Statsskovdistrikt som et selvstændigt projekt under miljømilliarden. Her vil der også blive en offentlighedsfase.

Stig Jørgensen gjorde dog opmærksom på en enkelt rettelse til planen: Mønsted Å udspringer ca. 500 meter syd for øvelsespladsen på et privatejet engareal.

Jeg kvitterede for Stig Jørgensens kommentarer.

Erling Krabbe

Feldborg Statsskovdistrikt

Rosborg Sø

Resumé af forundersøgelse for retablering af Rosborg Sø, december 2006

Skov- og Naturstyrelsen ved Feldborg Statsskovdistrikt vil gerne i samarbejde med Forsvaret undersøge mulighederne for at retablere Rosborg Sø. Forundersøgelsen viser, at der vil kunne skabes en sø på ca. 52,5, 61,0 eller 67,4 ha, afhængigt af, hvor meget søens vandspejl hæves.

Formål og baggrund

Det er projektets overordnede formål at genskabe den naturlige hydrologi i området, herunder at genskabe Rosborg Sø med en søflade, der så vidt muligt skal svare til den oprindelige.

Udsigt over Rosborg Sø i den sydlige del af området. Bemærk den betydelige ulgrøning med plebuske.

Området er udpeget som habitatområde nr. 37, hvor den vigtigste del af udpegningsgrundla-

get er forekomsten af Gul Stenbræk, der er en truet art i Danmark. Det er vurderet, at Rosborg Sø huser ca. 75 % af bestanden i landet.

I forundersøgelsen er det foreslået, at vandstanden i Rosborg Sø retableres ved, at der ved det tidligere vadested ca. 200 m syd for hovedlandevejen etableres et faunapassabelt stryg i Mønsted Å's eksisterende løb.

Forundersøgelsen belyser 3 scenarier, hvor søens vandspejl hæves til kote 25,00, 25,50 eller 26,00 m DVR90, for at minimere eller helt at undgå påvirkning af Gul Stenbræk.

Rosborg Sø 1880

Historie

Rosborg Sø havde ifølge forskellige kilder en oprindelig størrelse på mellem 60 og 75 ha. Søen blev tørlagt i 1868, og den tidlige afvandning fremgår af det historiske kort fra 1880.

Tørlægningen var imidlertid langt fra effektiv, og arealet kunne kun udnyttes meget ekstensivt helt frem til 1930'erne.

I 1935 og få år frem blev der gennemført et meget omfattende afvandingsprojekt i området, hvor blandt andet den gravede afvandingskanal (nu Mønsted Å) blev færdig på hele den ca. 4 km lange strækning, og der blev suppleret med et større antal afvandingsgrøfter.

På trods af dette efter datidens forhold meget omkostningskrævende projekt kom kun mindre dele af området i intensiv landbrugsmæssig drift.

Vandløbet blev dog sidst i 1940'erne optaget som offentligt vandløb, og vedligeholdelsen blev varetaget af kommunen i en kortere årrække.

Ved forsvarrets overtagelse af arealet blev vandløbet nedklassificeret til privat vandløb. De regulativmæssige bestemmelser om vandløbs bundkoter blev ændret således, at disse blev hævet, idet det var umuligt uden meget store omkostninger at

åbne vandløbsbunden til de oprindelige regulativdimensioner.

Jernbroen over Mønsted Å i den nordlige halvdel af Rosborg Sø.

Siden forsvarrets overtagelse af arealet som en del af Rinderup Øvelsesplads har store dele ligget hen som naturområde. Den gamle søbund er ikke egnet til kørsel, og området benyttes derfor heller ikke til militærkørsel.

Eksisterende forhold

I dag består den tidligere sø af en vidtstrakt moseflade og hærgesæk på i alt 59 ha. Mosefladen er under kraftig tilgroning af birketræer og især pilebuske, specielt i den sydlige del. I den nordlige del af Rosborg Sø, på begge sider af jernbroen, er der stadig rester af den gamle søflade i form af 3 småsøer.

Af særlig interesse er de berømte kildovæld (ca. 60) på skrænterne ned til søfladen, hvor vandet pibler ud af skrænterne hele året rundt.

Området har udviklet sig til et naturområde, hvor der gennem tiden er gjort en række fund af sjældne plantearter. De fleste af disse fund er imidlertid af ældre dato, men der findes fortsat en betydelig forekomst af den meget sjældne Gul Stenbræk.

Hele den seneste registrerede forekomst af Gul Stenbræk findes i et område på ca. 0,8 ha lige nord for, hvor Margrethevoldens sydøstlige afgrænsning støder sammen med Rosborg Sø området. Dette område er beliggende på terræn i kote 26 m DVR90 eller højere, og der findes flere kilder i området.

Projektforslag

De gennemførte undersøgelser peger mod gennemførelse af følgende ændringer i området:

- Der etableres et 126, 176 eller 226 m langt faunapassabelt slyng i det eksisterende profil for Mønsted Å. Stryget etableres ca. 200 m syd for hovedvej A16.
- Stryget etableres med en svagt slynget strømrende, en bundbredde på 0,75 m, anlæg 1 og et fald på 10 ‰.
- Dæmningen ved jernbroen over søen ligger så lavt, at den skal forstærkes, såfremt Forsvaret

fortsat skal have mulighed for at køre på tværs af søen til arealerne vest herfor.

- Selve jernbroen med tilhørende betongrundfundament ligger derimod så højt, at den kun skal hæves (ca. 0,5 m), såfremt scenarie 3 med den højeste vandstand gennemføres.
- Såfremt Forsvaret kan undvære køremuligheden til de vestlige arealer fjernes dæmningen og jernbroen.
- Det eksisterende sandfang ved jernbroen fjernes under alle omstændigheder, idet selve søen vil virke som et kæmpe sandfang, der vil hindre sandvanding til Mønsted Å nedstrøms søen.
- Det er beregnet, at søen kan være fyldt på mellem ca. 13 og ca. 22 dage, såfremt der lukkes for vandudstrømningen i anlægs-

Scenarie 1

perioden. For at sikre en rimelig vandføring på den højt målsatte vandløbsstrækning nedstrøms samt for at sikre en vandforsyning til Mønsted Dambrug ca. 3,5 km nedstrøms søen, videreføres der i anlægsperioden en vandføring på ca. 100 l/sek. Dette sker ved pumpning. På denne baggrund øges søens fyldningstid til mellem ca. 40 dage og ca. 2 må-

neder afhængigt af, hvilket scenarie, der gennemføres.

- For blandt andet at sikre et æstetisk tilfredsstillende indtryk anbefales det, at den kraftige vegetation af pilebuske fjernes fra den gamle søbund. Fjernelsen skal ske med rod, idet pil er meget livskraftig og vil kunne skyde igen, hvis roden ikke fjernes.

Omkostninger

De samlede anlægsudgifter til det foreslåede projekt skønnes at blive ca. kr. 4,1 - 5,1 mio. (ekskl. moms) afhængigt af hvilket scenarie, der gennemføres. Det mest omkostningskrævende i projektet er rydningen af pil, som udgør i størrelsesordenen 75 - 80 % af de samlede omkostninger.

Scenarie 2

Berørte arealer og effekt ved projektet

Retableringen af Rosborg Sø vil medføre, at anvendingsstilstanden ændres på et areal, der udgør ca. 70,7, 76,3 eller 80,2 ha (se kort), afhængigt af hvilket scenarie, der gennemføres. Derved etableres et søområde på ca. 52,4, 61,0 eller 67,4 ha og omliggende sumpområder samt våde og tørre enge.

En del af søen vil være så lavvandet, at der vil være mulighed for etablering af rørsump (hovedsagelig tagrør), men henholdsvis ca. 20, ca. 57 og ca. 71 % af søen vurderes at være med permanent frit vandspejl, idet vanddybden er større end 75 cm, hvilket ca. svarer til tagrørs maksimums udbredelse.

Da projektområdet i høj grad fødes af kildevæld, er udsvingene i vandføringen ikke så store som i de fleste andre vandløb. Dette medfører, at søens vandspejl ikke vil variere ret meget, og under normale forhold vil forskellen mellem mindste og højeste vandstand være mindre end 10 cm. Ved meget store afstrømningsændelser kan søens vandspejl dog stige indtil ca. 25 cm over normalvandspejlet.

Scenarie 3

Stofomsætning

Den beregnede stoftransport til projektområdet er ca. 26,7 tons kvælstof/år og ca. 1,1 tons fosfor/år.

Den samlede mængde kvælstof, der kan fjernes ved gennemførelse af projektet er ca. 12,6, 13,6 eller 14,1 ton kvælstof/år afhængigt af hvilket scenarie, der gennemføres. Dette svarer til ca. 47, 51 eller 53 % af

kvælstoftransporten til projektområdet eller 176 - 178 kg kvælstof/ha/år.

Det vurderes desuden, at projektområdet vil kunne fjerne mellem ca. 200 og ca. 350 kg fosfor/år svarende til mellem 18 og 32 % af fosfortransporten til området.

Fremtidige naturforhold

For at være sikker på ikke at påvirke bestanden af den meget sjældne Gul Stenbræk, anbefales det, at gennemføre scenarie 2, hvor vandspejlet i området hæves til kote 25,50 m DVR90.

I dette tilfælde vil søens vandspejl være så langt væk fra voksestedet, at bestanden ikke påvirkes eller indres i at brede sig.

Skrænterne langs Rosborg Sø byder mange steder på forhold, der minder meget om forholdene ved voksestedet, og det er umiddelbart underligt, at plantearten ikke findes flere steder langs søen. Dette kan en målrettet indsats med græsning m.m. måske råde bod på.

Fuglelivet i området vil have stor gavn af en sø med varierende dybder samt sumpede områder, idet ande- og vadefugle vil udnytte søen og engene som yngle- og rastepåse. Søen vil ligeledes tiltrække andre trækfugle, som vil kunne finde føde i de sumpede områder.

Udover at genskabe Rosborg Sø vil projektet medføre en generel forbedring af naturforholdene i området. Samtidig vurderes det, at ingen arter eller naturtyper omfattet af udpegningsgrundlaget for habitatområde nr. 37 vil blive negativt påvirket af projektet.

Retableringsprojektet vurderes heller ikke at have negativ indflydelse på nogen af de naturtyper, der udgør udpegningsgrundlaget for habitatområde nr. 39, der er beliggende lige nedstrøms projektområdet.

Dog vil Mønsted Å blive påvirket i søens fyldningsperiode på grund af reduceret vandføring, men dette vurderes uden væsentlig betydning, idet der tale om en engangsforeteelse, ligesom fyldningsperioden vil være relativ kort (ca. 1,5 måned).

Derimod vurderes retableringen af Rosborg Sø at have positiv indflydelse på både odder og damflagermusen, der begge indgår i udpegningsgrundlaget for habitatområde nr. 39. I de nærliggende Mønsted og Daugbjerg Kalkgruber findes en af Nord- og Vesteuropas største bestande af damflagermus, og den retablerede Rosborg Sø vil være et nyt forageringssted for damflagermusen, der netop jager insekter over stillestående frie vandflader. Der vil ligeledes være tale om en positiv konsekvens for odder.

Landskab og rekreative forhold

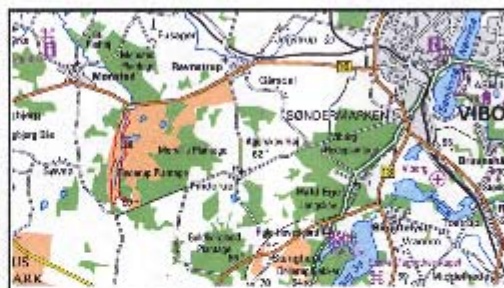
Søen vil være meget karakteristisk, idet den vil være relativ smal men meget langstrakt og

Foto: NatureEyes/Keld Mortensen

omgivet af stejle skrænter, der i stort omfang vil være dækket af naturområder med hede og krat/skov. På nogle steder især i den sydlige ende og på vestsiden syd for jernbroen, hvor skåningerne ikke er så stejle, ligger der enge og overdrev, hvor der både nu og i fremtiden vil være mulighed for græsning.

Søen vil med den forventede gode vandkvalitet, de omliggende naturområder samt det forventede rige fugleliv øge de rekreative aktiviteter betydeligt. Der findes allerede i dag en offentlig stadiengang, hvor man langs vestsiden kan passere hele vejen fra nord til syd, hvor man ligeledes passerer foden af Hargrethevolden.

Handlingsplan for bevaring af den truede planteart

Gul Stenbræk (*Saxifraga hirculus*)

Miljø- og Energiministeriet

Skov- og Naturstyrelsen 2000

Indhold

1.0 Hvorfor udarbejde en handlingsplan for Gul Stenbræk?.....	3
2.0 Baggrund.....	4
2.1 Udbredelse.....	4
2.2 Status i andre lande.....	4
2.3 Levested.....	4
2.4 Artens biologi.....	4
2.5 Indikatorgruppe.....	4
2.6 Trusler.....	4
2.7 Seneste udvikling	4
2.8 Nuværende status.....	4
2.9 Beskrivelse af lokaliteterne.....	5
2.10 Spredningsmuligheder.....	7
3.0 Forslag til fremtidig forvaltning.....	8
3.1 International erfaring.....	8
3.2 Målsætning.....	8
3.3 Handlingsplan til iværksættelse.....	8
3.4 Virkemidler.....	9
4.0 Litteratur.....	10

1.0 Hvorfor udarbejde en handlingsplan for Gul Stenbræk?

I Danmark findes omkring 1.000 oprindeligt hjemmehørende karplante-arter med levesteder fordelt på alle naturtyper, de færreste dog i havet.

I Rødliste 1997 er der opført 220 karplante-arter eller -underarter, hvilket vil sige, at ca. 21% af de oprindeligt hjemmehørende arter i et eller andet omfang er truede. 23 arter regnes således for forsvundet eller muligvis forsvundet (Ex), 36 for akut truede (E), 66 for sårbare (V) og 95 for sjældne. 19 af arterne er opført som nationale ansvarsarter.

Der er altså nok karplanter at vælge imellem, når man vil gøre en specifik indsats for en enkelt art, og derfor har det været nødvendigt at opstille nogle kriterier at vælge ud fra.

De der er forsvundet eller muligvis forsvundet kan det synes omsonst at gøre noget for, og de sjældne kan muligvis overleve ved egen hjælp, hvilket de akut truede og sårbare kan have vanskeligere ved, og disse er derfor udvalgt som højest prioriterede blandt karplanter, der skal gøres en indsats overfor.

Gul Stenbræk tilhører gruppen af sårbare karplanter, den er fredet her i landet, og derudover er den opført på Habitat-direktivets bilag II. Bilag II arterne omfatter dyr og planter af fællesskabsbetødning, hvis bevaring kræver udpegning af særlige bevaringsområder. Gul Stenbræk lever i vældmoser, en naturtype, hvis forekomst er blevet stærkt reduceret igennem de sidste par hundrede år. Man mener, at moser generelt (begrebet omfatter både højmoser, kærmose og vældmoser) udgjorde ca. 25% af det åbne lands areal frem til omkring år 1800. I dag er mosernes arealmæssige udstrækning reduceret til 1 – 2%. Ved at gøre en indsats for Gul Stenbræk gør vi samtidig en indsats for at bevare vore moser.

I valget af arter, der skal gøres en speciel indsats overfor, har det også værdi, at arten har folkelig appel. Gul Stenbræk står lysende gul i et hav af grønt og giver sommerstemning i månederne august og september, hvor denne egentlig er på hæld og mange andre karplanter for længst er afblomstrede.

2.0 Baggrund

Gul Stenbræk har en nordlig udbredelse og er i Danmark knyttet til vældmoser med udsivende, koldt grundvand. I forbindelse med afvanding og opdyrkning er arten gået meget tilbage gennem de sidste 100 år. På de tilbageværende voksesteder er der tendens til, at græsningen ophører, således at tilgroning i dag er et vigtigt forvaltningsproblem.

Gul Stenbræk er *fredet* i Danmark, og arten er på den danske rødliste i kategorien *sårbar*. Gul Stenbræk er endvidere på *Habitatdirektivets bilag 2*, som indeholder arter, hvis levesteder skal udpeges som habitatområder, der skal beskyttes og forvaltes med henblik på bevarelse af de arter, som findes her.

2.1 Udbredelse

Boreal-cirkumpolar-arktisk- alpin. Arten findes mod nord i Fennoskandia og mod syd til Nordtyskland. Her er arten gået tilbage på grund af afvanding.

2.2 Status i andre lande/Norden

I Sverige og Finland er den hensynskrævende; i Norge er den sårbar. I Sydsverige er den truet på grund af dræning.

2.3 Levested

Det naturlige levested er lysåbne vældmoser med ensvarmt, mineralrigt vand. Den vokser nu kun i deciderede vældmoser i Danmark. Før i tiden, da den havde større udbredelse, har den i følge litteraturen også haft forekomster i andre mosetyper, uden at vi har et indgående kendskab til deres beskaffenhed, da der kan være tale om vældmosepartier i disse moser.

2.4 Artsens biologi

Gul Stenbræk er en flerårig plante, der har fremmedbestøvning af insekter som svirrefluer, småpemyg og kløverkollesværmer (Olesen & Warncke 1987). Dens frø spredes blandt andet ved vind-slyngsspredning.

2.5 Indikatorgruppe

Arten er indikator for lysåbne vældmoser med sommerkøligt og næringsrigt vand.

2.6 Trusler

Sænkning af vandstand, tilgroning samt ophør af græsning med husdyr.

2.7 Seneste udvikling

Arten har i alt været fundet på 90 lokaliteter, men var formodentlig engang endnu hyppigere. 15 af levestederne var på Øerne, nu kendes den kun fra Nørrejylland (Løjtnant og Worsøe, 1993).

På følgende lokaliteter er Gul Stenbræk forsvundet indenfor de sidste ca 20 år. (Wind 1999): *Øster Vrå* (Nordjyllands Amt), *Ilso* (Nordjyllands Amt), *Brøkær* (Viborg Amt), *Gelbro Dal* (Viborg Amt), *Tjele Langsø* (Viborg Amt), *Vinge Mølle* (Viborg Amt), *Bredsgård Sø* (Viborg Amt), *Kjellerup* (Århus Amt), *Læsten Bakker* (Århus Amt) og *Kolkær, Sillerup* (Århus Amt).

2.8 Nuværende status

I 1998 blev arten genfundet på 7 lokaliteter (Wind, 1999):

Krogens Møllebæk (Nordjyllands Amt) 250 planter;

Halkær Adal (Nordjyllands Amt) 285 planter,

Kielstrup Sø (Nordjyllands Amt) 36 planter

Hammershøj Kær (Viborg Amt) 3 planter,

Kvorning Mølle (Viborg Amt), 236 planter

Vinkel Kær (Viborg Amt) 36 planter og

Rosborg Sø (Viborg Amt) 2089 planter.

2.9 Beskrivelse af lokaliteterne: drift, administrative forhold, ejendomsforhold og forvaltningsbehov

Oversigt over nuværende voksesteder (Wind 1999):

Krogens Møllebæk: Snæver ådal med stejle sider. I engene er der stedvis vældområder. Et af disse rummer et paludellavæld med Gul Stenbræk. Vældområdet afgræsses. Engene er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3. Privatejet.

Forvaltningsbehov: Ingen, men årlig afgræsning af vældområdet bør fortsætte. Der er en MVJ-aftale for området, der indebærer græsning.

Halkær Ådal: Stedet hvor Gul Stenbræk vokser er et stort vældområde, der ligger på randen af Halkær Ådal mellem Litorinaskrænten og den regulerede Halkær Å. Vældområdet afgræsses. Det er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3 og indgår i EF-fuglebeskyttelsesområde nr.15. Privatejet.

Forvaltningsbehov: Ingen, men årlig afgræsning af vældområdet bør opretholdes. Der er en MVJ-aftale for området, der indebærer græsning.

Kielstrup Sø: Ved bakkefoden neden for Lundshøj ligger ud mod Kielstrup Sø affladede enge med en bred vældzone. En del af vældet rummer et paludella-væld, hvor Gul Stenbræk vokser. Vældområdet afgræsses. Det er fredet og omfattet af naturbeskyttelseslovens §3 og EF-habitatområde 22. Privatejet.

Forvaltningsbehov: Nordjyllands Amt har udarbejdet en plejeplan for området: buske og træer ryddes langs hele den østlige bredzone, materialet fjernes i det omfang det overhovedet er muligt. Paludellavældet er fraegnet (20 x 20 m) men afgræsses ikke. Det slås manuelt en gang årligt og materialet fjernes. To årlige slåninger anbefales, da slåningen ellers fremmer Butblomstret siv.

Hammershøj Kær: Engområde med flere væld. I et af vældene findes både ekstremrigkærs- og paludella-vældsvegetation. Vældområdet afgræsses. Det er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3 og er privatejet.

Forvaltningsbehov: Akut behov for at hæve vandstanden samt fortsat årlig afgræsning af vældområdet.

Kvorning Mølle: Vældområdet ligger i en grydeformet lavning langs hvis kanter, vandet træder frem i mængder. Vældområdet afgræsses. Det er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3 og er privatejet.

Forvaltningsbehov: Der er ingen behov for pleje, men vældområdet bør fortsat afgræsses.

Vinkel Kær: Ved foden af sydsiden af Norre Ådal ligger et vandrigt vældområde. I den centrale del forekommer et paludella-væld. Vældområdet afgræsses af kronhjorte, der er under hegn. Det er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3 og fredet. Området er privatejet.

Forvaltningsbehov: Ingen plejebehov; men årlig afgræsning af vældområdet bør fortsætte. I 1996 blev arealet med vældet fraegnet, fordi hjorte havde soleplads på stedet. I dag afgræsses det meget begrænset af hjorte, som slipper ind i indhegningen. Dette fungerer godt for vældets vedkommende. Øst for vældet er et fredet engareal ryddet og indhegnet med henblik på kvæggræsning i 1999. Lodsejer er informeret om tilstedeværelsen af sjældne plantesamfund på arealet og om plejebehovet for at bevare disse.

Rosborg Sø: Rosborg Sø ligger i den øverste del af Mønsted Ådal og er omgivet af vidtstrakte fugtige kær, som er under tilgroning af pil. Langs ådalen forekommer en række væld. Den vestlige side af Mønsted Ådal afgræsses. Vældområdet er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3, og indgår i EF-habitatområde nr. 37. Det ejes af forsvarsministeriet.

Forvaltningsbehov: Ingen, men årlig afgræsning af vældområdet bør fortsætte.

Tidligere voksesteder, hvorfra bestanden er forsvundet for nylig (Wind, 1999).

Øster Vrå: Snæver ådal med stejle sider. Dele af engområderne er græssede, andre dele bl.a. det tidligere voksested for gul stenbræk er under kraftig tilgroning med højt voksende urter, tagrør, høj sodgræs og øret pil. Engene er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3. Privatejet.

Forvaltningsbehov: Skal levevilkårene for Gul Stenbræk genskabes, skal der foretages rydning og græsning genindføres.

Ilso: Engområdet langs vestbredden af Ilso er under forvandling fra kærområde med lav urtevegetation til område med højt voksende plantedække. Langs søbredden findes områder med rene mostuer bl.a. piberensermos. Der er ingen drift på området. Vældområdet er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3. Det indgår i EF-fuglebeskyttelsesområde 4 og i EF-habitatområde nr. 20. Området er privatejet.

Forvaltningsbehov: Området bør ryddes for vedplanter og græsning indføres. Amtet foretager pleje i form af rydning af bredzonen for vedplanter hvert andet år efter aftale med lodsejeren. Græsning kan ikke indføres, området er for vådt.

Brokær: Dalene omkring Boddum Bæk i Brokær er tilgroede med træer og buske. I den nordøstlige del af Brokær forekommer endnu pletter med lavtvoksende vegetation domineret af mospuder. I dalen forekommer desuden en vældzone stedvis med ekstremrigkærsvegetation karakteriseret af butblomstret siv. Området er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3, det er fredet, indgår i EF-fuglebeskyttelsesområde 27 og EF-habitatområde 29. Området er privatejet. De indre dele af Brokær er uden drift, mens engene omkring Doverkil afgræsses.

Forvaltningsbehov: Skal de lysåbne forhold genskabes, skal der foretages rydning og efterfølgende græsning samt muligvis en vandstandshævning.

Gelbro Dal: Paludella-vældet ligger for foden af Ravnsbjerg. Ingen drift. Omfattet af naturbeskyttelseslovens §3, indgår i EF-habitatområde nr. 35. Statsejet (Fussingø Statsskovdistrikt).

Forvaltningsbehov: Der er behov for hoslet med efterfølgende fjernelse af det afskårne materiale samt tilbageskæring af træer og buske i vældområdet.

Tjele Langsø: Tuet vældzone langs bredden af søen. Vældområdet er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3 og indgår sammen med søen i EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 16 og EF-habitatområde nr. 33. Området er privatejet. Driften af vældområdet er ophørt, og vegetationssammensætningen er derfor ændret.

Forvaltningsbehov: Hvis de lysåbne vegetationsforhold skal genskabes, er der behov for at fjerne opvækst af vedplanter og genindføre græsning.

Vinge Møllebæk: Vældområdet med Paludella findes langs åen ved foden af ådalens sider. Butblomstret siv dominerer vegetationen og danner tætte bestande med kraftig fornedannelse til følge. Området anvendes til græsning. Det er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3, og området er fredet. Området er privatejet.

Forvaltningsbehov: Der er behov for rydning af træ- og buskvegetation og et skæt af bl.a. Butblomstret siv i vældzonen. Det afskårne materiale skal fjernes fra lokaliteten. Nuværende græsning opretholdes.

Bredsgård Sø: Engområde ved den delvist afvandede sø med rigkærs- og Paludella-vegetation. Vældområdet var i 1998 under langsom tilgroning med træer og buske efter driftsophør. I 1999 er

igangsat rydning og græsning på en del af området. Området er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3, det er fredet af botaniske årsager, og det indgår i EF-habitatområde nr. 38. Privatejet.

Forvaltningsbehov: Genindførsel af græsning og rydning af træer og buske.

Kjellerup Sø: Omkring søen ligger et ca. 16 ha stort kærrområde med en mosaik af flere vegetationstyper. Området er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3, og det er privatejet. Pleje i form af rydning og græsning er iværksat af amtet.

Forvaltningsbehov: Der er intet aktuelt plejebestandsbehov på lokaliteten.

Læsten Bakker: Vældområde domineret af lavtvoksende rigkærvegetation i Vejle Ådal og i en sidedal hertil. Vældområdet er sammen med de omliggende overdrevspartier omfattet af naturbeskyttelseslovens §3. Det er blevet fredet i 1969 og indgår i EF-habitatområde nr. 30. Vældområdet er privatejet. I 1992-93 blev der foretaget en omfattende naturpleje af amtet med rydning af opvækst af træer og buske. Vældområdet anvendes til græsning.

Forvaltningsbehov: Der er behov for rydning af vedplanter på lokaliteten.

Kolkær, Sillerup: Vældenge i en 200 m bred dal. Området er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3. Det indgår i EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 34 og i EF-habitatområde nr. 49. Området er privatejet og uden drift.

Forvaltningsbehov: Der er behov for at fjerne vedplanter fra vældzonen. Hvis Gul Stenbræk genfindes i området, forudsætter dens bevaring, at græsning eller høslæt genindføres.

2.10 Spredningsmuligheder

I Nordjyllands Amt er en MVJ-aftale kommet i stand umiddelbart nord for Halkær-kæret, som ligger i nærheden af Halkær Å. Lokaliteten er egnet som levested for Gul Stenbræk, og det vil blive undersøgt fra år 2000, om arten ved egen hjælp kan sprede sig hertil.

Der er herudover ikke kendskab til mulige levesteder i umiddelbar nærhed af de eksisterende, hvortil arten let vil kunne sprede sig. Mulige nye voksesteder bør vurderes og beskrives nærmere med henblik på mulig spredning hertil.

3.0 Forslag til fremtidig forvaltning

3.1 International erfaring

Ifølge Ståhl (1999) har man i Sverige haft positiv erfaring med pleje i form af:

- naturplejende rørhøst på en lokalitet i Västergötland, hvor antallet af "blomstänglar" mere end tidobledes herefter
- forsøg med rydning af Dværg-Birk *Betula nana* i det nordlige Sverige, som resulterede i en fordobling af antallet af blomstrende planter.

Der er desuden observeret store sæsonvariationer i Sverige, og da blomstring varierer, menes det vigtigt at optælle vegetative individer.

Ståhl (1999) mener også, at blotlægning af tørvelaget (f.eks. ved græsning eller slæt) åbenbart er vigtigt for etablering af nye frøplanter.

3.2 Målsætning

Det overordnede mål er at sikre Gul Stenbræk en gunstig bevaringsstatus.

Det kortsigtede mål er at bevare Gul Stenbræk på de nuværende levesteder samt at øge bestanden på disse. Endvidere er det målet at få Gul Stenbræk tilbage på en række af de levesteder, hvorfra den for nylig er forsvundet.

Det langsigtede mål er at gøre en indsats for lysåbne vældmoser med ensvarmt/enskøligt, mineralholdigt vand, bl.a. genoprette den naturlige vandstand på et antal lokaliteter, samt at iværksætte græsning og således genskabe flere egnede levesteder for Gul Stenbræk.

3.3 Handlingsplan til iværksættelse

Beskrivelse af forvaltning

- Hver lodsejer i de syv områder med Gul Stenbræk orienteres om, at de har en rødliste/habitat-art (brev og kort) på deres ejendom samt modtager vejledning om, hvordan området mest hensigtsmæssigt kan drives. Skal den eksisterende drift fortsætte, skal der ske nye tiltag osv.
- På følgende lokalitet med Gul Stenbræk foretages pleje af vegetationen m.v.:

Hammershøj Kær (Viborg Amt): Græsningsaftaler er undervejs for det hegnede areal øst for lokaliteten. Der er uden held søgt tilladelse til at rydde pilebevoksningen imellem hegn og Gul Stenbræk i 1999. En ejer modsatte sig plejeindgrebet. Lodsejeren er informeret om tilstedeværelsen af sjældne plantesamfund på arealet og om plejeb behovet for at bevare disse. Plejebestrebelse bør fortsættes. Desuden bør mulighederne for at hæve vandstanden undersøges og om muligt iværksættes.

- På følgende lokaliteter, hvorfra Gul Stenbræk for nylig er forsvundet, foretages genopretning/pleje:

Vinge Møllebæk (Viborg Amt): Der foretages rydning og området afgræsses. Ikke hele fredningen er plejet endnu, men der er truffet aftaler. Alt det ryddede afgræsses. Dette arbejde videreføres. Lodsejer er informeret om tilstedeværelsen af sjældne plantesamfund på arealet og om plejehovet for at bevare disse.

Gelbro Dal (Fussingø statsskovdistrikt): Der foretages høstet, fjernelse af biomasse samt fjernelse af træer og buske i vældområdet. Senere evt. græsning.

Øster Vrå (Nordjyllands Amt): Området ryddes, og biomasse fjernes. Græsning genindføres.

Brokær (Viborg Amt): Der foretages rydning og efterfølgende græsning.

Tjele Langsø (Viborg Amt): Området ryddes for vedplanter, og græsning genindføres.

Bredsgård Sø (Viborg Amt): I 1999 igangsattes rydning og græsning på en del af området. Dette initiativ videreføres. Lodsejer er informeret om tilstedeværelsen af sjældne plantesamfund på arealet og om plejehovet for at bevare disse.

Læsten Bakker (Århus Amt): Rydning, evt. efterfulgt af græsning.

Kolkær, Sillerup (Århus Amt): Rydning, evt. efterfulgt af græsning.

- Der genoprettes om muligt levesteder (lysåbne vældmose med sommerkoligt næringsholdigt vand), hvortil Gul Stenbræk vil kunne sprede sig, for eksempel nogle af de opkøbte og nedlagte dambrug i forbindelse med Hald Sø.
- Det overvejes, om Gul Stenbræk evt. skal genetableres ved genudsætning eller –udsåning af arten på tidligere voksesteder, hvor levevilkårene for arten er genoprettet, men hvortil arten ikke skønnes at have mulighed for selv at sprede sig til.

3.4 Virkemidler

Information til lodsejere, støtteordninger (MiljøVenlige Jordbrugsforanstaltninger m.v.) og naturforvaltningsmidler.

Til løbende at følge og bedømme de initiativer, som handlingsplanen medfører, nedsættes en arbejdsgruppe mellem Skov- og Naturstyrelsen, DMU og de berørte amter. Arbejdsgruppen nedsættes for en periode på 5 år.

4.0 Litteratur

- Hoff, M. 1943: Danmarks Topografisk-Botaniske Undersøgelser, nr. 11, Crassulaceernes og Saxifragaceernes Udbredelse i Danmark, s. 109 – 111 og fig. 9
- Lange, J. 1888: Haandbog i Den Danske Flora (4. udgave), C. A. Reitzels Forlag
- Løjtnant, Bernt og Worsøe, Eiler 1993: Status over den danske Flora 1993; G.E.C Gads Forlag København
- Løjtnant, B. og Worsøe, E. 1978: Truede danske Planter, nr. 7, Gul Stenbræk – *Saxifraga hirculus* L., URT 2(3), s. 85 –89
- Ohlson, M. 1989; Dynamik i nord- och mellansvenska populationer af myrbräcka; Svensk Botanisk Tidsskrift, 83, s. 1-11
- Olesen, J. M og Warncke, E. 1987: Gul Stenbræks naturhistorie; URT, nr. 11, s. 3-16
- Ståhl, P. 1999; Faktablad: *Saxifraga hirculus*. Artsdatabanken, SLU 1999-01-23
- Wind, P. 1988; Fem fund af Gul Stenbræk (*Saxifraga hirculus* L.), URT, 12 (3), s. 68 – 76
- Wind, P. 1993; Fredede arter i Danmark 4, URT 17 (1): s. 26 - 29
- Wind, Peter et al. 1999: Naturovervågning; Overvågning af rødlistede arter 1998 Danmark; Miljø- og Energiministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser

Handlingsplan for bevarelse af den truede planteart Gul Stenbræk *Saxifraga hirculus*

Udarbejdet af: Miljø- og Energiministeriet
Skov- og Naturstyrelsen, 2000

Redaktion: Elin Pitter, Sten Asbirk og Claus Helweg Ovesen
Skov- og Naturstyrelsen

Forsidefoto: Sten Asbirk

Rosborg Sø – H37 Basisanalyse

	<u>Side</u>
1. Beskrivelse af området.....	2
2. Udpegningsgrundlaget.....	3
3. Datapræsentation	3
4. Beskrivelse og foreløbig trusselsvurdering.....	4
4.1 Søer	4
4.2 Vandløb	4
4.3 Terrestriske naturtyper.....	6
4.4 Arter.....	7
5. Naturforvaltning og pleje.....	9
I samarbejde med Nordjyllands Amt og Skov- og Naturstyrelsen forsøges etableret afgræsning på alle potentielle voksesteder for Gul Stenbræk.	9
6. Nykonstaterede eller nyindvandrede arter og naturtyper.....	9
7. Liste over tilgængeligt materiale.....	9
8. Liste over manglende data.....	9
9. Liste over andet relevant materiale.....	10

1. Beskrivelse af området

Natura 2000-området Rosborg Sø omfatter habitatområde H37 (se tabel 1.1).

Nr.	Navn	Areal (ha)
H37	Rosborg Sø	74
	Samlet Natura 2000 område	74

Tabel 1.1. Oversigt over habitatområdet, der er inkluderet i denne basisanalyse. For hvert område er områdets nummer, navn og areal (i ha) angivet, ligesom NATURA 2000 områdets samlede areal er oplyst. Kilde: <http://www2.skovognatur.dk/natura2000/>.

NATURA 2000 områdets samlede areal er 74 ha og består af vandløb, søer i et ukendt antal og størrelse og ca. 70 ha land, jfr. fig. 1.1.

Habitatområdet indgår i sin helhed i det militære øvelsesterræn Finderup Øvelsesplads. Området er en hængesæk i dalbund omkring et vandløb. I siderne af dalbunden findes 7230 (rigkær) og 7220 (kilder). Området er forsøgt afvandet med det resultat at terrænet blev lavere, men ikke mere tørt.

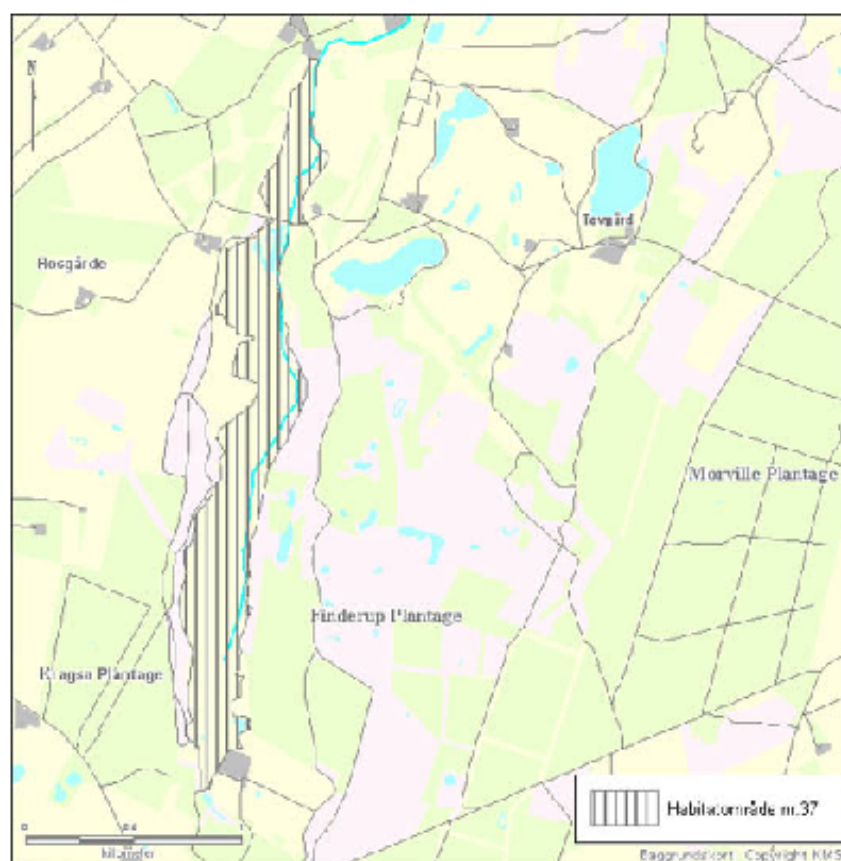

Fig 1.1. Habitatområde 37

2. Udpegningsgrundlaget

Som det fremgår af tabel 2.1 er habitatområde H37 er udpeget af hensyn til 5 habitat-naturtyper og 2 arter, jfr. tabel 2.2.

Nr.	Naturtype	Kortlagt areal (ha)	Antal forekomster
Soer og vandhuller			
3150	Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller stor vandaks	Ikke kortlagt	
Vandløb			
3260	Vandløb med vandplanter	3 stationer	3
6430	Bræmmer med høje urter langs vandløb eller skyggende skovbryn		
Terrestriske naturtyper			
7220	*Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand ²⁾	5	9
7230	Rigkær ²⁾	1	2

Tabel 2.1. Oversigt over de naturtyper, der aktuelt udgør grundlaget for udpegnen af habitatområde 37. ²⁾ Indgår i NOVANA. * Prioriteret naturtype. For naturtypen vandløb findes der ikke arealberegninger i og med at bedømmelsesgrundlaget for naturtypen består af en station (punkt på vandløbsstrækningen).

Nr.	Artsnavn	Antal forekomster/bestand	Areal (ha)/vandløb (km)
1355	Odder (<i>Lutra lutra</i>)	Ukendt	1 ha vandflade + 3,7 km vandløb
1528	Gul stenbræk	Meget stor bestand	0,4 ha

Tabel 2.2. Oversigt over de arter, der aktuelt udgør grundlaget for udpegnen af NATURA 2000 områdets internationale naturbeskyttelsesområder.

Den geografiske placering af de enkelte naturtyper fremgår af Tilda indberetningerne (http://gis.vibamt.dk/Arealinfo/AI_Map.asp?Page=natura2000&ID=192,193,194,195,196), og i kortbilag er der vist, hvor de enkelte plante- og dyrearter hører til.

3. Datapresentation

I 2004 og 2005 er der foretaget en kortlægning af de terrestriske habitatnaturtyper inden for habitatområderne. Desuden er der gennem årene indsamlet en del data om beskyttede naturtyper i forbindelse med administrationen af naturbeskyttelsesloven. Oplysningerne om søer, vandløb og havområder bygger udelukkende på den viden, der er indsamlet gennem årene ved et generelt tilsyn og overvågning, som er udført regionalt og ved det nationale overvågningsprogram. I tabel 3.1 er der vist en oversigt over anvendte data for de enkelte naturtyper. Andet tilgængelige materiale om Natura 2000 området fremgår af litteraturlisten i kap. 9.

Nr.	Naturtype	NOVA	NOVANA (2004-2005)	Andre data
Søer og vandhuller				
3150	næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks			
Vandløb				
3260	Vandløb med vandplanter	x		Regionale overvågnings data samt ref. /1/2/3/4/
Terrestriske naturtyper				
4030	Hede			
6230	Overdrev på sur bund		Kortlægningen 04-05	
7140	Hængesæk		Kortlægningen 04-05	
7220	*Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand		Kortlægningen 04-05	
7230	Rigkær		Kortlægningen 04-05	
Arter			Kortlægningen 04-05	
1355	Odder (<i>Lutra lutra</i>)		2004	
1538	Gul stenbræk		Årligt	

Tabel 3.1. Oversigt over datagrundlaget for de naturtyper og arter, der er kortlagt i NATURA 2000 området. For hver naturtype og art er en henvisning til en mere detaljeret gennemgang af datagrundlaget samt en angivelse af hvor data stammer fra. NOVA: National Overvågningsprogram af Vandmiljøet og NOVANA: Det Nationale program for Overvågning af Vandmiljøet og Naturen.

4. Beskrivelse og foreløbig trusselsvurdering

Forekomsten af arter og naturtyper er beskrevet overordnet på baggrund af de tilgængelige data, og der er foretaget en foreløbig vurdering af truslerne mod arterne og naturtyperne i Natura 2000 området. Truslerne omfatter påvirkninger, hvor der er en begrundet mistanke om, at de har en negativ betydning for naturtilstanden. De største trusler er gennemgået nedenfor for hhv. søer, vandløb, terrestriske naturtyper, marine områder og arter.

4.1 Søer

Der er ingen større søer i habitatområde 37. Der forekommer sandsynligvis små vandhuller med naturtype 3150 (næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks). Disse er dog ikke kortlagt.

4.2 Vandløb

I habitatområde 37 findes 3 målsatte vandløb/vandløbsstrækninger. Amtet vurderer, at disse vandløb kan kategoriseres som værende naturtype 3260 (Vandløb med vandplanter).

Amtets data er imidlertid indsamlet i forbindelse med faunaprovtagning efter Dansk Vandløbs Fauna Indeks, og er således ofte indsamlet meget tidligt på året i februar og marts måned, hvilket vil

sige for en række plantearters vækstsæson. På baggrund af disse data er det derfor ikke muligt, at give en dækkende vurdering af karakteristiske plantearters udbredelse og hyppighed i vandløbene. I rapporten /3/ er der en god beskrivelse af en rig og forskellig flora i Mønsted Å's hovedløb.

Tilstedeværelsen og artskaraktistik af diverse fiskearter er desuden kun kendt sporadisk.

Alle oplysningerne, som skal benyttes ved udfyldning af "Bilag 2 (Vandløbs registreringer) til vejledningen til amterne om udarbejdelse af Natura 2000-basisanalyse, Skov- og Naturstyrelsen, 2005" kan findes i Winbio databasen og i fiskeudsætningsplanerne, som Danmarks Fiskeriundersøgelser har udarbejdet /2/.

Generelt kan vandløbene i habitatområde 37 karakteriseres som regulerede vandløb med forholdsvis varierende fysiske forhold. Dette betyder, at på stationer med forholdsvis varierede fysiske forhold, fremstår vandløbene som fauna- og flora rige vandløb.

Trusselvurdering

I Vandrammedirektivets basisanalyse del II er det for alle målsatte vandløb vurderet om hver enkelt vandløb er i risiko for ikke at overholde den i regionplanen fastsatte målsætning i 2015. I vandrammedirektivets basisanalyse er det desuden vurderet, hvilke påvirkninger der formentlig er årsag til den manglende målsætningsopfyldelse. Vandrammedirektivets risikoanalyse anvendes som en foreløbig trusselvurdering for vandløbene i habitatområdet.

I vandrammedirektiv sammenhæng arbejdes med følgende trusler B = trusler der kan resultere i en biologisk påvirkning (eks. regulering og tilledning af spildevand), FM = trusler der resultere i en fysisk morfologisk påvirkning, KH = trusler der resulterer i en kvantitativ hydrologisk påvirkning, MFS = miljøfarlige stoffer og sidst N = næringssalte.

Hvis et vandløb i vandramme direktivets basisanalyse del 1, er blevet karakteriseret som enten "reguleret" eller "vedligehold", så har man vedtaget, at karakteriserer truslerne imod vandløbet som både B, FM og KH i vandramme direktivets basisanalyse del 2.

I habitatområde 37 er der i vandramme direktivets basisanalyse del 2 foretaget følgende vurdering af de 3 vandløb/vandløbsstrækninger tilstand pr. 22. december 2015:

Antal vandløb/vandløbsstrækninger	Kategori	Forklaring
-	I a	Der er allerede klart, uden yderligere karakterisering eller overvågning, at gældende regionplan mål nås.
-	I b	Tilgængelige data indikerer ikke risiko for at gældende regionplan mål ikke nås, men kvaliteten og anvendeligheden af de tilgængelige data kan forbedres.
3	II a	Der er muligt, at gældende regionplan ikke nås, men der mangler data til at vurdere dette tilstrækkeligt sikkert.
-	II b	Der er sandsynligt, at gældende regionplan mål ikke nås, men hvor yderligere karakterisering og eller overvågning er nødvendig for at iværksætte foranstaltninger.
-	II c	Der er allerede klart, uden yderligere karakterisering eller overvågning, at gældende regionplan mål ikke kan nås.
I alt 3		

Tabel 4.2.1. I vandramme direktivets basisanalyse del 2 foretaget følgende vurdering af de 3 vandløb/vandløbsstrækninger tilstand pr. 22. december 2015

Der henvises til vandrammedirektivets basisanalyse del 2 for yderligere detaljer /4/.

4.3 Terrestriske naturtyper

I forbindelse med kortlægningen af de 2 terrestriske, lysåbne habitatnaturtyper i udpegningsgrundlaget er der foretaget en registrering af udbredelsen af en række naturtype-karakteristiske strukturer. Disse strukturer er delt op i negative og positive strukturer. De positive strukturer er til stede i veludviklede og typiske forekomster af naturtypen under mere eller mindre upåvirkede forhold. Tilsvarende vidner de negative strukturer om en stærkt påvirket naturtype. I felten er strukturenes samlede omfang registreret på en tre-trins skala: udbredte (U), spredte (S) eller ikke tilstede (I).

Trusselsvurdering

Tabel 4.3.1 giver en oversigt over de enkelte naturtypers fordeling i forhold til deres indhold af positive og negative strukturer. Naturtyper med udbredte positive strukturer og ingen negative strukturer er veludviklede naturtyper, som tilsyneladende ikke er udsat for nævneværdige påvirkninger, mens naturtyper uden positive strukturer og udbredte negative strukturer er dårligt udviklede naturtyper, der antagelig påvirkes kraftigt af en eller flere faktorer, der kan forringe naturtypen.

Strukturer	Negative			Strukturer	Negative		
Positive	I	S	U	Positive	I	S	U
U				U	35	1	
S		87		S	63	0	
I		13		I			
6230 *Artsrige overdrev eller græsheder på sur bund				7220 Kilder med kalkholdigt vand			

Tabel 4.3.1. Fordelingen af negative og positive strukturer i de polygoner, hvor de enkelte naturtyper er registreret. For både negative og positive strukturer er angivet om strukturene samlet set er udbredte (U), spredte (S) eller ikke tilstede (I). Antallet af registreringer med hver af de 9 kombinationsmuligheder er vægtet for polygonernes arealer. Strukturernes er beskrevet i Fredshavn (2004).

Af tabel 4.3.1 fremgår, at af naturtypen 6230 har 2/3 af lokaliteterne spredte hhv. positive og negative strukturer. Naturtypen 7220 har hovedparten af lokaliteterne positive strukturer og samtidig ingen negative strukturer.

Tilgroning

Tilgroning kan vurderes ud fra områdernes udnyttelse til græsning / høslet, vegetationens højde, dækningsgraden af vedplanter og forekomst af negative strukturer, der har relation til tilgroningen. I forbindelse med kortlægningen er behovet for plejeindsats vurderet, jfr. 4.3.2.

Kategori	Indsatsens omfang
1.	Ingen indsats nødvendig
2.	Mindre indsats i en kortere årrække
3.	En større indsats i en kortere årrække
4.	Betydelig indsats i en længere årrække
5	Omfattende og langvarig indsats

Tabel 4.3.2 Kategorierne af plejeindsatser

I tabel 4.3.3 er opgjort et behov for plejeindgreb, svarende til kategori 3 eller større indsats.

Naturtype	Antal områder	Areal, ha	% af samlede areal
6230	7	2	50
7140	2	53	100
7220	8	2	80
7230	2	1	100

Tabel 4.3.3 Arealer i de enkelte habitatnaturtyper, hvor der skønnet behov for pleje svarende til kategori 3 eller mere. Antal områder og det samlede areal i ha og % af naturtypen.

Der er ved registreringerne vurderet, at 6230 (overdrev på sur bund), 7140 (hængesæk), 7220 (kilder og væld) og 7230 (rigkær) har behov for en større plejeindsats i en kortere årrække eller større plejeindgreb.

Invasive plantearter

De invasive arter hører ikke naturligt hjemme i den danske natur. De er typisk blevet indført af mennesket og mange af dem er efterhånden blevet et stort problem, fordi de spreder sig til naturområderne. Her kan de danne store bestande og derved fortrænge det naturlige plante- og dyreliv.

Det er ikke registreret invasive arter.

Arealnæssige ændringer

Det er ikke muligt ud fra registreringerne at vurdere om der er arealmæssige ændringer i form af f.eks. arealmæssige reduktioner e. lign..

4.4 Arter

Odder

Bestand:

Rosborg Sø er stort set uforstyrret af mennesker, og Odderen har uden tvivl en fast bestand tilknyttet de øvre dele af Mønsted Å, men ikke nødvendigvis inden for

habitatområdet. Arten blev eftersøgt ifm. NOVANA-overvågningen i foråret 2004, men blev ikke eftersøgt i Habitatområde 37. Amtets vurdering er dog, at der er en god mulighed for, at der i det mindste periodisk findes Odder i området.

Foreløbig trusselvurdering:

Odderen er fortsat truet af rusefiskeri, menneskelige forstyrrelser og trafik, men den evt. bestand tilknyttet habitatområde 37 vurderes umiddelbart at være robust og stabil og er næppe truet af de nævnte faktorer.

Potentielt levested:

Potentielle levesteder ses på kortet

(http://gis.vibamt.dk/Arealinfo/AT_Map.asp?Page=natura2000&ID=197).

Alle vandløb og søer er taget med. Det potentielle levested vurderes at udgøre op til ca. 3,5 km vandløbsstrækning og 1 ha søflade fordelt på to mindre søer, hvoraf den ene er en gammel, kunstig andedam.

Gul Stenbræk

Bestand:

I forbindelse med NOVANA overvågningen er arten eftersøgt i alle væld langs vestsiden af Rosborg Sø i august 2004 og 2005, men arten er alene fundet i ét ret afgrænset væld på ca. 0,4 ha (se kort). Arten skulle tidligere være fundet andre steder i området, men observationerne har ikke kunnet bekræftes, og arten er ikke genfundet under NOVANA-overvågningen.

Antallet af individer i udvalgte år fra 1984 til 2005 fremgår af tabel 4.4.1.

År	Antal
1984	3.000
1988	250 ¹⁾
1998	2.089
2004	4.429
2005	6.463

Tabel 4.4.1 Optælling af Gul stenbræk. ¹⁾ formentligt var antallet større

Om fremgangen er reel er usikkert, idet der dels er sket ændret i optællingsmetoden, dels er der naturlige udsving i antallet af blomstrende skud de enkelte år imellem.

Voksestedet ligger på et militært ejet areal og afgræsses af kreaturer efter aftale med amtet.

Foreløbig trusselvurdering:

Manglende afgræsning kan bevirke tilgroning med høje stauder og pil og dermed risiko for bortskygning. Bortset fra et par enkelte pilebuske, der bør fjernes, er voksestedet p.t. i en gunstig plejetilstand.

Potentielt levested

Det aktuelle levested ses på kortet

(http://gis.vibamt.dk/Arealinfo/AI_Map.asp?Page=natura2000&ID=198), men det kan ikke helt udelukkes, at arten med tiden vil kunne etablere sig til flere nærliggende veldområder. Det aktuelle levested udgør ca. 0,4 ha med væld.

5. Naturforvaltning og pleje

I samarbejde med Nordjyllands Amt og Skov- og Naturstyrelsen forsøges etableret afgræsning på alle potentielle voksesteder for Gul Stenbræk.

6. Nykonstaterede eller nyindvandrede arter og naturtyper

Af tabel 6.1 fremgår, hvilke naturtyper, som er registreret, men ikke indgår i udpegningsgrundlaget, arealstørrelsen og antallet af lokaliteter for hver naturtype.

	Størrelsen, ha	Antal lokaliteter
4030 Hede	<1	1
6230 * Overdrev på sur bund	4	9
7140 Hængesæk	53	2

Tabel 6.1 Naturtyper, som er registreret, men ikke indgår i udpegningsgrundlaget, arealstørrelsen og antallet af lokaliteter for hver naturtype. * Prioriteret naturtype.

7. Liste over tilgængeligt materiale

Vandløb:

- 1: Miljøtilstanden i vandløbene i Fjends kommune, rapport nr. 120 i Miljøserien, 1995.
- 2: Udsætningsplan for tilløb til Lovns bredning og Hjarbæk fjord. Nyeste udgave findes på www.DFU.dk.
- 3: Vegetationsundersøgelse i udvalgte vandløb i Viborg Amt- Skals å, Simested å, Mønsted-Jordbro å, Fiskbæk å, Vorning å og Tange å. Rapport udarbejdet for Viborg Amt, 2003.
- 4: Vandrammedirektiv basisanalyse del 2 for Viborg, Nordjylland og Ringkøbing amter. 2005 (http://gis.vibamt.dk/Arealinfo/AI_Page.asp?Page=VandrammeDirektivet&Zoom=150000&CenterX=50500000&CenterY=628200000)

8. Liste over manglende data

Søer: Som i vandrammedirektivets basisanalyse indgår kun de særskilt målsatte søer og søer over 5 ha. Alle vandhuller og småsøer mangler derfor i denne basisanalyse.

Vandløb: I vandrammedirektivets basisanalyse indgår kun målsatte vandløb, alle øvrige vandløb mangler derfor i denne basisanalyse.

Der er ikke gennemført fiskeundersøgelser i vandløbene i habitatområdet med henblik på at bestemme tilstedeværelse og udbredelse af lampret m.v.

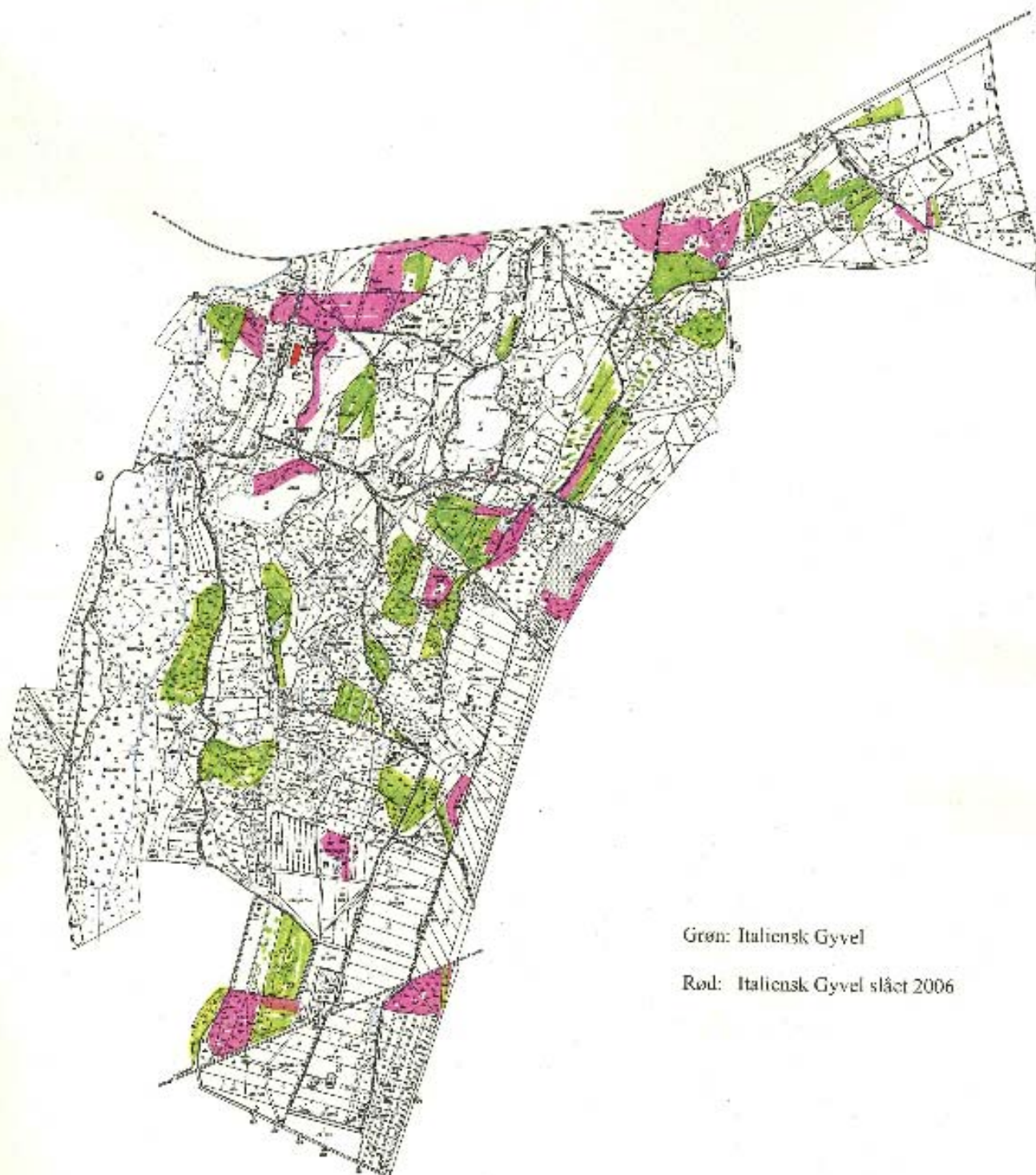
Terrestriske naturtyper:

Naturtyper i udpegningsgrundlaget udover de 18 NOVANA naturtyper er ikke kortlagte eller kun sporadisk.

9. Liste over andet relevant materiale

- Amtets Rødliste over sjældne plantearter (www.websag.nja.dk)

Finderup Øvelsesplads

Grøn: Italiensk Gyvel

Rød: Italiensk Gyvel slået 2006

FORTIDSMINDER PÅ FINDERUP ØVELSESPLADS

Bilag 12 Side **1**

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
				For sten- og jorddiger gælder, at de bør betragtes som fredede fortidsminder. Sten- og jorddiger er beskyttet efter Museumslovens § 29 a. Bemærk den lange strækning af et jorddige langs V-siden af den N-lige del af "Alvejen". (Omtales under afd. 12). I afd. 21 er der noget der kunne minde om jorddiger. Men vi tror ikke rigtigt på, at det er sådanne. Gravhøjene samt "Margrethevolden" og "Parediset" er fredet og beskyttet efter Museumslovens § 29 e. For de lokaliteter der er nævnt i Nationalmuseets sognebeskrivelse og benævnt med et Sb.nr. gælder at de er beskyttet efter Museumslovens § 27, stk.2.	Digerne bør holdes synlige og må ikke yderligere gennembrydes. Ved jordarbejde ved Sb.nr. lokaliteterne er muligheden for at støde på oldtidsgenstande stor. Det bør derfor ikke foretages jordarbejder, uden man på forhånd har allieret sig med den lokale arkæologiske museum – i dette tilfælde Viborg Museum.

FORTIDSMINDER PÅ FINDERUP ØVELSESPLADS

Bilag 12 Side **2**

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
1	2008:67	48		Høj. 3,5 x 22 m. I toppen en sænkning, 6 x 1 m stor. Markeret med 4 betonpæle. Græsklædt i åbent område.	Tilstanden fin og bevares. Flere markeringspæle er ønskeligt.
1	-	58, 59		<i>Mønsted sogn.</i> Her har Nationalmuseet i sin tid registreret 2 gravhøje. Stedet formentlig rigtigt lokaliseret, men ingen gravhøje at se. Græsklædt område.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.
1	-	98		<i>Mønsted sogn.</i> Ifølge Nationalmuseets optegnelser, er der her gjort fund fra stenalderen. Stedet ikke lokaliseret	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
1	-	105		<i>Mønsted sogn.</i> Ifølge Nationalmuseet er der her i 1992 blevet fundet et sværd fra ældre bronzealderen. Sværdet, som blev erklæret for DANEFÆ, blev kørt op af bæltekrøretøj under bjergningsøvelse.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.
2	2008:68	49		Langhøj eller dobbelthøj. 23 m i N-S. 14 m i Ø-V og 2,75 m høj. 2 større nedgravninger henover højen (højene) i Ø-V. Markeret med 4 betonpæle. Græsklædt i åbent område	Flere markeringspæle er ønskeligt. Ellers fint. Tilstanden bevares.
2	2008:69	50		Høj. 2,8 x 16 m. Mindre hul i top. Højfod afskåret i S side. Markeret med 4 betonpæle. Græsklædt i åbent område	Flere markeringspæle er ønskeligt. Ellers fint. Tilstanden bevares.

FORTIDSMINDER PÅ FINDERUP ØVELSESPLADS

Bilag 12 Side **4**

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
2	2008:70	56		Høj. 3,0 x 19 m. Afpløjet i højfoden i Ø og V. Ellers hel intakt. Markeringspælene væltede eller borte. Lyng- og blåbærklædt. En smule opvækst af hæg m.m. I åbent område.	Opvæksten holdes nede. Afmærkningen retableres, og helst med flere end 4 pæle. Ellers fint. Tilstanden bevares.
2	-	51, 52, 53, 54		<i>Mønsted sogn.</i> Nationalmuseet har i sin tid noteret 4 høje her. Ikke lokaliseret. I åbent område.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.
2	-	55		<i>Mønsted sogn.</i> Her har Nationalmuseet registreret en høj. Ikke lokaliseret. Græsklædt område.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.
3	-	79		<i>Mønsted sogn</i>". "Kyk høj". Tidligere registreret fredet gravhøj (2008:94). Nu ingen gravhøj erkendbar. Fredningen ophæves.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
4	2008:71	60		Høj – én af ”Bøgehøje”. 1,3 x 14 m. Temmelig forstyrret ved gravning. På toppen er nedgravet en betonklods med jernrør i midten (målepunkt). Græs- og lyngklædt, i hede.	Gyvel og anden slørende opvækst holdes nede. Ellers fint. Tilstanden bevares. <i>For de 5 høje her i området gælder, at de alle skal afmærkes, med minder området er helt friholdes for øvelsesaktivitet.</i>
4	2008:72	61		Høj – én af ”Bøgehøje”. 3,0 x 18 m. Flere nedgravninger og forstyrrelse i toppen. Græs- og lyngklædt, med begyndende opvækst af ene og røn. I hede.	Selvsåning holdes nede. Ellers fint. Tilstanden bevares. <i>Se ovenfor.</i>
4	2008:73	62		Høj – én af ”Bøgehøje”. 1,8 x 18. Store forgravninger i top og især ud mod SØ. Græs- og lyngklædt med en del ene. I hede.	Enebærrene holdes nede. Ellers fint. Tilstanden bevares. <i>Se ovenfor.</i>

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
4	2008:74	63		Høj – én af "Bøgehøje" . 1,8 x 12 m. Hul i top og en gravet rende i SV siden. Lyngklædt, med enkelte enebær. I hede.	Opvækst holdes nede. Ellers fin tilstand som bevares. <i>Se ovenfor.</i>
4	2008:75	64		Høj – én af "Bøgehøje" . 2,3 x 16 m. Krater i midten med skår ud i højsiden i Ø. En lille, nyere nedgravning SV for toppen med rævegrav. Lyngklædt i hede.	Ellers fin tilstand som bevares. <i>Se ovenfor.</i>
4	2008:76	77		Høj . 3,8 x 22 m. Noget forgravet i top og sider. Markeret med betonpæle. Tømmelig overgroet af forskelligt løvtræ. I åbent område.	Opvæksten bør ryddes så højen kan ses. Flere afmærkningspæle er ønskeligt.

FORTIDSMINDER PÅ FINDERUP ØVELSESPLADS

Bilag 12 Side 7

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
4	2008:84	69		Høj. 2,0 x 14 m. Sænkning af toppen og derudover et skyttehul gravet ned i højens top. Højen markeret med 4 betonpæle. Græsklædt, og temmelig overgroet ene, eg røn, gyvel og fyr.	Afmærkningspælene er lidt for tæt på højfoden og pælenes antal bør øges. Hullet i toppen skal fyldes op. Opvæksten holdes nede. Ellers ok.
4	-	78		<i>Mønsted sogn.</i> Her har der tidligere været registreret en fredet høj 2008:78. Nu ingen høj mere. Fredningen ophæves	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.
5	2008:13	99		Høj. 2,3 x 18 m. Skår nedover højsiden i SØ. Højfoden afpløjet i Ø. Højsiden i V afgravet. Alt i alt en noget medtaget gravhøj. Højen markeret med 4 betonpæle. Græsklædt med en del løvtræopvækst.	Opvæksten fjernes. Flere afmærkningspæle er ønskeligt. Ellers fin tilstand som bevares.

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
5	2008:14	100		Høj. 2,0 x 20 m. Affladet top 8 m i diameter. Velbevaret. 3 betonpæle i behørig afstand markerer højen. Lyngklædt i åbent område. Lidt opvækst af røn, tjørn m.m.	Opvæksten holdes nede. Antallet af markeringspæle bør øges. Ellers flot høj. Fin tilstand som bevares.
5	2008:24	51		Høj. 3,5 x 25 m. Store afgravninger af højsiden hele vejen rundt. Store huller i toppen. Højen er ikke afmærket. Græsklædt med en del træer i mellemaldrende løvskov.	Tilstanden bevares.
5	-	52		<i>Finderup sogn.</i> Her på det højeste punkt (41) har Nationalmuseet i sin tid registreret en gravhøj.	Helt overpløjet. Ikke et fredet fortidsminde men vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.
5	-	96, 97, 98		<i>Ravnstrup sogn.</i> Her har Nationalmuseet i sin tid registreret 3 gravhøje. Ikke lokaliseret.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.

FORTIDSMINDER PÅ FINDERUP ØVELSESPLADS

Bilag 12 Side **9**

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
5	-	101		<i>Ravnstrup sogn.</i> Her skulle efter Nationalmuseets opgørelse havde ligget en gravhøj. Ikke lokaliseret. Blandet skov.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.
6	2008:15	102		Høj. 1,5 x 16 m. Krater i top, 2 x 2 x 0,75 m. En sækning i NNV højside. 4 betonpæle om højen. Græsklædt, med en del opvækst af selvsåede eg, røn mv.	Højen holdes ryddet for slørende opvækst. Hullet i toppen kan fyldes op. Ellers OK.
6	2008:16	103		Høj. 1,5 x 11 m. I toppen en 2 x 2 x 0,5 m stor nedgravning. Højen markeret af 4 betonpæle. Græs- og lyngklædt, med en del opvækst af eg og røn.	Højen holdes ryddet for slørende opvækst. Hullet i toppen kan fyldes op. Pælene skal flyttes ud til 2 m fra højfoden. Ellers fin tilstand som bevares.

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
6	2008:17	105		Høj. 2,0 x 18 m. I toppen en nedgravning, 4 x 2 x 0,5 m stor. 3 betonpæle markerer højen. Overfladen beklædt med blåbær. Enkelte egetræer på højen. I åben skovfyrbevoksning.	Højen holdes ryddet for slørende opvækst. Betonpælene skal flyttes ud 2 m højfoden og antallet af pæle bør øges. Hullet i toppen kan fyldes op. Ellers fin tilstand, som opretholdes.
6	2008:18	109		Høj. 1,5 x 12 m. Lille hul i top og større hul ned over højens S-side. Markeret med 4 betonpæle. Græsklædt med enkelte træer – eg og røn.	Højen holdes ryddet for slørende opvækst. Betonpælene skal flyttes ud 2 m fra højfoden. Hullerne i højen kan fyldes op. Ellers fin tilstand som bevares.
6	2008:126	104		Høj. 0,6 x 8 m. N-foden afpløjet. Noget ujævn overflade efter kørsel. Græsklædt, friholdt for træ i skovfyrbevoksning.	Træer og kvas på højen fjernes. Højen skal markeres med pæle, 2 m fra højfoden. Tilstanden fin og bevares.

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
6	2008:127	106		Høj. 0,7 x 11 m. Noget ujævn overflade efter kørsel. Skader efter vindfældede træer i højfoden i N. Græsklædt i stormfaldsområde	Træer og kvas på højen fjernes, men stødene fra de vindfældede træer skal blive liggende urørte. Højen skal markeres med pæle, 2 m fra højfoden. Ellers OK.
6	2008:128	107		Høj. 1,5 x 16 m. I midten er 1,7 x 6 m stort hul med udgang i siden i SØ. Højen markeret med 4 betonpæle i behørig afstand. Græsklædt med masser af ung røn og hyld.	Al opvækst bør ryddes, og de værste huller fyldes op. Markeringspælenes antal bør øges.
6	-	108, 110		<i>Ravnstrup sogn.</i> Ifølge Nationalmuseet skulle der være registreret 2 høje. Ikke lokaliseret.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.
6	-	111, 112, 113, 114 115		<i>Ravnstrup sogn.</i> I området har Nationalmuseet i sin tid registret 5 gravhøje. I græsmark. Højene er ikke lokaliseret.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
7	2008:77	71		Høj – én af ”Lundehøje”. 1,8 x 13 m. 2 mindre huller i top Markeret med 4 betonpæle. Lyngklædt i åbent område.	Tilstanden bevaret. Hullerne kan evt. restaureres. Flere markeringspæle er ønskeligt. <i>Hele ”Lundehøj”-området bør udlægges som øvelsesfrit område, således at der ikke længere køres mellem højen, men kun udenom i behørig afstand.</i>
7	2008:79	72		Høj – én af ”Lundehøje”. 2,3 x 16 m. Lave sænkninger i top. 4 betonpæle markere højen. Græs- og lyngklædt, med en smule selvsåning. I åbent område.	Hullerne i højen bør fyldes. Selvsåede træer fjernes. Flere markeringspæle er ønskeligt. Eller ok. Tilstanden bevares. <i>Se ovenfor.</i>
7	2008:80	73		Høj – én af ”Lundehøje”. 2,5 x 21 m. Sænkning i top. Markeret med 4 betonpæle. Græs- og lyngklædt med en smule opvækst. I åbent område.	Selvsåningen holdes nede. Flere markeringspæle er ønskeligt. Ellers ok. Flot gravhøj. <i>Se ovenfor.</i>

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
7	2008:81	74		Høj – én af ”Lundehøje”. 1,5 x 15 m. Hul i toppen. Markeret med 4 pæle. Græs- og lyngklædt med en smule opvækst. I åbent område.	Selvsåning holdes nede. Hullet i toppen skal fyldes op. Flere markeringspæle er ønskeligt. Ellers ok. Tilstanden bevares. <i>Se ovenfor.</i>
7	2008:82	75		Høj – én af ”Lundehøje”. 1,2 x 9 m. Et 2,5 x 1,5 x 0,75 m stort hul i toppen. Højen markeret med 4 pæle. Lyngklædt i åbent område.	Hullet bør fyldes op. Der køres alt for tæt langs højen. Flere markeringspæle er ønskeligt. Ellers ok. Tilstanden bevares. <i>Se ovenfor.</i>
7	2008:83	76		Høj – én af ”Lundehøje”. 3,5 x 21 m. Meget medtaget både i toppen og siderne rundt, af såvel nye som gamle gravninger. Markeret med betonpæle. Græs- og lyngklædt med en del enebær og egetrær.	De nyeste huller bør absolut fyldes op. En fuldstændig restaurering vil blive meget omfattende. Selvsåning holdes nede. Ellers OK. <i>Se ovenfor.</i>

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
8	2008:85	70		Høj. 1,5 x 10 m. Flad sænkning i top. Markeret med 4 betonpæle. Lyng- og blåbærklædt, enkelte småtræer. I ung ege/birk bevoksning.	Tilstanden fin og bevares.
10	-	100		<i>Mønsted sogn.</i> Her skulle efter Nationalmuseets optegnelser være gjort et fund fra jernalderen. Ikke lokaliseret.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.
12	A	-		Langs V-siden af ”Alvejen”, på de N-ligste ca. 650 m løber 2 jorddiger med en indbyrdes afstand på 6-8 m. Det V-ligste af digerne – det længst fra vejen – fremtræder her og der, kun som en skrænt, men dukker så op igen som dige, og kan følges på hele strækningen. Det Ø-ligste af digerne – det tætteste på vejen – er på flere strækninger høvlet væk af vejen, som snor sig mere end diget. Diget i V har grøft langs sin Ø-side og diget mod Ø har grøft langs sin V-side. Der er muligvis tale om en fægyde. Græsklædt og skovklædt.	Digerne skal absolut bevares.

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
12	-	85		<i>Mønsted sogn.</i> Ifølge Nationalmuseet skulle der her være en boplads fra stenalderen. Ikke lokaliseret.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.
12	-	99		<i>Mønsted sogn.</i> Ifølge Nationalmuseet er der her gjort fund fra bronzealderen. Stedet ikke lokaliseret.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.
12/13	2008:121	-		"Margrethevolden" . Del af den S-lige del af voldanlægget ved Rosborg Sø. Den på matr.nr. 1c beliggende del af voldanlægget består af en ca. 370 m lang vold der er orienteret i SØ/NV-lig retning. Volden hæver sig ca. 1,50 m over bunden i den foranliggende grav, og den samlede bredde af vold og grav er ca. 9 m. Voldanlægget gennembrydes ca. 50 m fra den S-lige ende af en ca. 5-6 m bred sti. Græs- og lyngklædt med enkelte træer og enebærbuske.	Tilstanden fin og bevares.
13	2108:39	86		Høj - "Skelhøj" . 2,0 x 16 m. Gravede huller i toppen og i SØ siden. Græsklædt. I lysning i nytplantet nåletræskultur.	Hullerne bør fyldes op. Højen bør behørigt afmærkes, med mindre hele området er friholdt for øvelsesaktivitet. Ellers fin tilstand som bevares.

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
15	2008:86	84		Høj – én af ”Langeskovhøje”. 1,8 x 13 m. Lidt uregelmæssigheder i overfladen, ellers intakt. 4 markeringspæle om højen i behørig afstand. Lyng- og blåbærklædt. Temmelig tilgroet med birk og bævreasp.	Tilstanden fin. Udtynding af bevoksningen er tiltrængt. Flere markeringspæle er ønskeligt.
15	2008:87	83		Høj – én af ”Langeskovhøje”. 2 x 15 m. Lille hul i top. Markeret med 4 pæle i behørig afstand. Lyng- og blåbærklædt. I lysning i gammel nåleskov.	Fint plejet. Tilstanden bevares. Flere markeringspæle er ønskeligt.
16	2008:88	82		Høj – én af ”Tvillinghøje”. 1,3 x 8 m. 4 markeringspæle i højfoden. Mos- og blåbærklædt, med enkelte mindre rødgrtan på højen. I lysning i gammel rødgranbevoksning.	Markeringspælene skal 2 m udenfor højfoden og antallet gerne øges. Sporet langs højen bliver dermed blokeret og skal lægges uden om 2 m zonen. ellers fint plejet. Tilstanden bevares.

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
16	2008:89	81		Høj – én af ”Tvillinghøje”. 1,5 x 15 m. Lidt ujævnheder i overfladen men i øvrigt intakt. Markeret med 4 pæle i behørig afstand. Lyng- og blåbærklædt i stor lysning i gammel rødgranbevoksning.	Lidt selvsåning holdes nede. Flere markeringspæle er ønskeligt. Ellers flot plejet. Tilstanden bevares.
19	-	80		<i>Mønsted sogn.</i> Her har tidligere været registreret en fredet gravhøj 2108:40. Nu helt væk – intet at se. Fredningen ophæves.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
20	2108:57	-		”Paradiset” – Kreaturfold. Stort solidt jorddige som omkranser et rektangulært areal, ca. 160 m langt og ca. 110 m bredt. Jordvolden er fra 1-1,5 m høj og fra 2-2,5 m bredt. Græs- og lyngklædt.	Tilstanden fin og bevares.
20	-	97		<i>Finderup sogn.</i> Ifølge Nationalmuseet skulle der her findes en gravhøj. Ingen gravhøj er lokaliseret her. Græs, lyng og gyvel i hede.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.

Berejst sommer 1997. Genbesigtiget og revideret juni/juli 2006.

AFD.	FR.NR.	SB.NR.	FOTO	BESKRIVELSE	BEMÆRKNINGER
20	-	98		<i>Finderup sogn.</i> Her skulle ifølge Nationalmuseet ligge en gravhøj. Stedet formentligt det rigtige men ingen gravhøj at se. Græs, lyng og gyvel i hedeområde.	Vær opmærksom på museumslovens § 27, stk. 2.
23	2108:6	61		Høj. 1,5 x 14 m. Højen ligger i skel. Ø-siden (udenfor skellet) afgravet. Græs- og lyngklædt, godt overgroet af røn og fyr.	Højen bør markeres med pæle, og gøres synlig på det militære område. Oprydning af kvas, samt opstamning af de 2 store hvidgraner ville være ønskelig. Bevoksningen i skellet bør blive stående, for at hindre at der pløjes tættere på højen.

Gennemgang i 2006 af de enkelte vådområder på terrænet, med beskrivelse og anvisning af pleje, samt prioritering heraf

Der blev i 1999 registreret i alt 53 vandhuller og søer, og de blev genbesøgt og beskrevet ved statusregistreringen i 2006. De fleste er vandhuller med en størrelse på mellem 0.5 og 1 ha.

Vådområderne er i det følgende hver tildelt et nummer, med kort beskrivelse og forskrift til pleje og genopretning. De nummererede vådområder er vist på drifts- og plejekortet, bilag 3.

Pleje- og genopretningsforslagene er prioriteret som henholdsvis 1. (højeste), 2. og 3. prioritet, alt efter fordelingen og værdien af indsatsen i forhold til vandhullets nuværende og fremtidige tilstand og naturmæssige betydning. Forslag med 1. og 2. prioritet gennemføres indenfor de første syv efter drifts- og plejeplanens ikrafttræden, og 3. prioritet i løbet af den 15-årige planperiode. Visse vandhuller er plejeforskrifterne allerede gennemført, eller tilstanden generelt så god, at der ikke skønnes at være plejebestand. Omvendt er der vandhuller som er så dårlige, at pleje ikke kan betale sig i forhold til resultatet. Begge sidstnævnte typer er derfor sat til prioritet 0.

Her følger detaljbestemmelser og anvisning til pleje for hvert enkelt vådområde på Finderup Øvelsesplads. Under gennemgangen anbefales læseren, at benytte drifts- og plejekortet (bilag 2).

Vådområde nr. 1

Beskrivelse: Et ret stort vandhul, ca. 20 x 45 meter, med en del tidligere vildtplejeindgreb, men fortsat i god naturtilstand. Vandhullet er omgivet af lavt pilekrat, men der er fortsat ret åbent ud til søen, med sol på vandfladen. Brinkerne er lave. Vandhullet ligger omgivet af plantet krat af eg mod øst og lidt mod vest, og er skærmet godt af mod vejen nord for på grund af egekrat og en grøft. Ellers ligger det i et ret åbent terræn med overdrev og gyvel nord og syd for. Der er meget vand, dybden skønnes til ca. 1-1,5 meter. Det har været gravet op, da der ses en mindre vold langs kanterne, som nu er tilgroede og udjævnet. Det er rimeligt nænsomt gjort. Der er for nylig endvidere foretaget en nedskæring og rydning af opvækst langs sydsiden. Det er et fint plejeindgreb. Vandkvaliteten ser god ud. Fodring ved vandhul er ophørt, og må ikke genoptages, jf. forsvarets vildtplejebestemmelser.

Langs bredden vokser lysesiv, knopsiv, bredbladet dunhammer, liden andemad og alm. blærerod. Sidstnævnte art er tegn på god vandkvalitet. Af fugle i og omkring vandhullet konstateres gråand 2 par, Blishøne 1 par og sumpmejs.

Pleje: Handlingsplan er gennemført. Vandhullet er i god plejetilstand, og derfor er yderligere plejeindgreb ikke umiddelbart nødvendige. På sydsiden er der en god, åben græsbuffer inden hækken, der omkranser søen.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 2

Beskrivelse: Opgravet sø på ca. 35 x 50 meter, med et kunstigt præg, beliggende i et overdrevslandskab, op til et levende hegn. En typisk "vaniljekrans", med en ø i midten. Søen ser ikke naturlig ud, da brinkerne er alt for stejle. Der vokser en tæt bræmme af pilekrat på øst-, nord- og nordvestsiden på den opgravede vold hele vejen rundt, som skygger ud over det ret dybe vand. Krattet er skåret ned på sydsiden, og der er opsat pæle. Tidligere vildtagre ved søen er nedlagt.

Pleje: Handlingsplan er delvist gennemført. Plejen færdiggøres i form af rydning af krat langs øst-, nord- og nordvestsiden. Det levende hegn langs vestsiden bevares for at skærme af mellem køresporet og vådområdet. Volden bør jævnes ud mod syd, og der etableres en mere skrånende flade ud i søen.

Prioritering: 2

Vådområde nr. 3

Beskrivelse: Det er et åbent vandhul og moseområde på ca. 25 x 40 m i en lavning i et overdrevslandskab. Den sydlige del er gravet op til en sø. I mosedelen ses bevoksning af Manna-Sødgræs, Svømmende Vandaks, Knopsiv, Lysesiv, Kærnerre, Kragefod, Smalbladet Pindsvineknop, Kær-Ranunkel, Mosebunke samt puder af moset jomfruhår.

Langs nordsiden af vådområdet er der skrænter med lyng ned til mosen, som her er dækket af sjåpvand. Der konstateres kvækkende Butsnudede Frøer. I mosen i nordenden ses terrænets eneste par af den fåtallige ynglefugl Krikand. Vandkvaliteten i området ser god ud.

Pleje: Plejetiltag er gennemført, så vandhullet nu fremstår i fin og åben plejetilstand. Omgivende beplantninger ryddet ud til et levende hegn.

Prioritet: 0

Vådområde nr. 4

Beskrivelse: Et stort, næringsfattigt moseområde, som nu er stærkt tilgroet i tæt pilekrat, særligt i den sydlige del. Området er ca. 200 meter langt og ca. 75 meter bredt, og grænser op til Holstebrovej. Mosen er vanddækket i bunden, og med tæt sumpskov af gamle piletræer.

I nordenden er der flere åbne mosepartier. Der ses bl.a. bevoksning af tørvemos i kanten, samt lysesiv. I østkanten ses enebær på lyngskrænten ned til mosen.

Pleje: Ingen indgreb. Pilemosen bør bevares som en interessant, anderledes biotop bestående af gammel sumpskov og åbne mosepartier. Det er et meget spændende område.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 5

Beskrivelse: Meget velbevaret, intakt, lille, lavvandet vandhul på ca. 25 x 25 meter, beliggende i hedeterræn. Der er ikke tale om at det har været gravet op. Vandhullet ligger højt i terrænet. Det fremstår som et fint og åbent vandhul, og der er masser af klart vand i søen. I alle omgivelser er der omfattende hedepleje i gang: Rydning af gyvel til gavn for lyngvæksten. Omkring dette vandhul er der også ryddet mærkbart: Fjernelse af bjergfyropvækst og pilebuske. Der er dog stadig gyvelbuske nær vandhullet og enkelte birkebuske i kanten. Af sumplanter ses Lysesiv, Bredbladet Dunhammer, Børstebladet Vandaks, Liden Andemad.

Pleje: Pleje er stort set gennemført. Der mangler at blive fjernet de sidste gyvel- og birkebuske nær kanten. Herved skabes en helt åben hedesø - det passer ind i omgivelserne, som er et åbent lyngterræn.

Allerede foretagne pleje er meget prisværdigt.

Prioritering: 1 (intakt vandhul i fin tilstand - mangler afsluttende pleje).

Vådområde nr. 6

Beskrivelse: Lille, rund, åben, lavvandet, næringsfattig hedesø, størrelse ca. 15x25 meter. Søen ligger højt i et flot, kuperet hedeterræn med spredte skovfyr/contortafyr m.v. Søen er muligvis temporær, da der ses bunddækkevegetation af piberensermos, lysesiv og græsarter. Men i 2006 var der masser af vand i søen.

Et kampvognsspor tæt langs nordsiden er nu lukket og afspærret. Der er sat pæle op omkring vandhullet.

Pleje: Handlungsplan er gennemført. Der foretages løbende nedskæring af birke- og pilebuske langs kanten, men p.t. er der ikke akut behov. Afspærring for kørsel opretholdes fortsat.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 7

Beskrivelse: Vandhul i fordybning, omgivet af kuperet overdrevsterræn og spredte nåletræsbevoksninger. Omkring selve vandhullet er der en bræmme af en gammel vildtremise, bestående af Rynket Rose, samt en klump graner i nordkanten. Roserne står i et tæt bælte på øst-, vest- og nordsiden, men i nordøst ikke helt ned til vandkanten. Vandhullet har været gravet op, men volden er ret gammel og lav, og skrænterne flade. Vandhullet er lavvandet, og vandet klart. Af sumplanter ses Svømmende Vandaks, Lysesiv og Bredbladet Dunhammer.

Pleje: Gamle, skæmmende opgravninger er nu jævnet ud med tidens tand. Roser er lave, og truer ikke vandhullet i form af skygge. Vandhullet er i ret god tilstand - åbent, og uden umiddelbare plejebehov.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 8

Beskrivelse: Ret stor, lavvandet hedemose/sø, ca. 60 x 75 meter, kaldet Kjærager Mose. Biologisk set meget interessant. Den nordlige del består af åben mosevegetation/hængesæk. Vandet i søen er klart, og der ses masser af Blærerod og Bukkeblad. Det fremgår, at vådområdet tidligere har været gravet op, men det er tydeligvis længe siden.

Vandhullet har mod vest været omgivet af Rynket Rose og et levende hegn af gran. Der gror birketræer på mosen i nordlige og østlige del.

Pleje: Handlungsplan er gennemført. Der er således for nylig blevet foretaget et større plejeindgreb. Et stort område omkring søen er ryddet og slået, bl.a. gyvel. Også roser og levende hegn langs vestsiden er fjernet. Det ser vellykket ud. Selve søen er også ryddet for opvækst langs kanten. Det er nu blevet til et af terrænets mest attraktive søer p.gr.af plejen.

Prioritering: 0.

Vådområde nr. 9

Beskrivelse: Stort moseområde i bunden af den sydlige ende af Langskov Dal. Biologisk set en interessant, næringsfattig mose med mosevegetation og græs. Der er meget sjap- og vældvand. Der ses spredte pilebuske overalt, og mosen er således under tilgroning. I vestenden ses et enkelt lille vandhul. Heden umiddelbart nord for mosen bliver plejet ved rydning - et fint plejetiltag.

Der bliver der kørt på tværs af mosen med bæltekrøtøjer. Det ødelægger mosen, og ser meget skæmmende ud.

Pleje: Handlingsplan endnu ikke iværksat. Mosen ryddes for opvækst af træer og buske. Der bør indføres stop for bæltekrøtsel hen over selve mosen. Contortafyr-"blokken", som rager ind i mosens nordende, er fjernet. Hvidgranhegnet ved vejen på tværs af Langskov Dal vest for mosen bør fjernes for at genskabe det åbne kig ned gennem slugten. Der er allerede foretaget en del rydning af opvækst på Langskov Dals skrænter.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 10

Beskrivelse: Halvmåneformet, lavvandet sjapvandsområde, helt åbent, beliggende i lavning i lyngbakker. Størrelse ca. 150 meter x 20 meter. Et fint vådområde, som ikke længere er truet af nærgående kampvognskørsel. Der er kun spor langs vestsiden, og det er på god afstand af vådområdet. Der er en god bredvegetation af star og siv, dækket af sjapvand. Her ses også mospuder af spaghnum. I vandet er der enkelte Svømmende Vandaks.

Pleje: Handlingsplan er delvist gennemført. Vandhul er blevet afspærret med pæle. Der mangler nu at blive ryddet en række pilebuske langs kanten. Nord for vandhullet er der meget gyvel, som også bør bekæmpes.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 11

Beskrivelse: Meget lille vådområde med åbent sjapvand i lavning på heden, tidligere en mose, nu en lille, lavvandet sø. Størrelse ca. 20 x 10 meter. Af flora ses lysesiv.

Pleje: Handlingsplan er gennemført i form af afspærring med pæle, så gennemkørsel med bæltekrøtøjer er stoppet. Der er fremkommet opvækst af nye, små gyvel- og pilebuske omkring vandhullet, som bør fjernes ved lejlighed. Men p.t. er tilstanden god.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 12

Beskrivelse: Lille, rund hedesø, ca. 20 x 20 meter. Er muligvis temporær, da der er en bundvegetation af græs og lysesiv. I 2006 er vandhullet optimalt. Det er helt åbent. Der er fjernet enkelte træer, og opsat en pælerække rundt om hele vandhullet. Der er masser af vand i søen. Sporet langs sydsiden er lukket.

Pleje: Ingen.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 13

Beskrivelse: Gravet sø på hedearealet kaldet "Campingpladsen". Landskabeligt set er anlægget ikke særligt vellykket, da der er stejle skrænter. I 2006 var den tørlagt, med Blåtopvegetation i bunden. Det ligner nærmest en gammel grusgrav. Den ligger dybt, og med grus- og sandbund. Der gror lysesiv. Og der ses en brun frø.

Pleje: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 14

Beskrivelse: Vandhullet i det historiske fortidsminde, studefolden "Paradiset". Det er en helt rund hedesø, på ca. 40 x 50 meter. I søen er der 4 små "øer". Tilsyneladende har vandhullet ikke været udsat for opgravning. Vandhullet ser meget fint og intakt ud, med en særlig næringsfattig flora. I vandhullet vokser der mosserne spaghnum og jomfruhår, samt lysesiv.

Omkring vandhullet vokser der enkelte birke og pilebuske.

Pleje: Handlingsplan er næsten gennemført, i forbindelse med pleje af hele Paradiset. Dog bør de otte birketræer langs søkanten samt småbuske af pil dog fjernes, så Paradiset er helt åbent.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 15

Beskrivelse: Oprindeligt en velbevaret hængesæk-hedemose, som for en del år tilbage er blevet gravet op til andehul. Opgravningen er sket i form af en ringkanal langs kanten og opkastet vold af materialer. Med tiden har indgrebet dog jævnet sig ud, og søen fremstår i dag som et fint vådområde. Der er masser af submers vegetation, klart vand og fin hedemosevegetation på hængesækken i midten, som er blevet bevaret. Volden langs kanten er meget lav, og synes ikke unaturlig længere.

Langs kanten af vådområdet vokser spredte, selvsåede grønter og birketræer. Ellers er kantbevoksningen bølget bunke og lyng. Hængesækken i midten er helt åben og lav, uden buske. Den består af en tyk tørvemosmåtte, hvorpå der vokser tranebær og star-arter.

Et tidligere andehul i søen, med fodring ved kanten, er nu ophørt.

Pleje: Der er ikke foretaget pleje, men der er heller ikke sket yderligere tilgroning. Tilstanden i 2006 er stort set den samme som i 1997 og 1999. Dvs. at de selvsåede birke og grønter langs kanten stadig skal fjernes.

Prioritering: 2

Vådområde nr. 16

Beskrivelse: Kunstigt vandhul i et skovområde. Det ligger dybt, og er opgravet med maskine. Det er ikke vellykket landskabeligt eller naturmæssigt set, da det ligner en grusgrav. Der er kun lidt sjapvand i den næsten tørlagte bund. Der er efterladt en lille "ø" med rødgran i midten. Desuden Blåtop, Skovfyr og pil i den tørlagte bund.

Vandhullet tørrer formentlig helt ud om sommeren.

Bunden er dækket af lysesiv, jomfruhår og star. Skrænterne er åbne, med græs og lyng.

Pleje: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 17

Beskrivelse: Meget lille hul/lavning i en ung fyrrekultur. Der vokser lidt lysesiv i bunden, som ellers er dækket af græs (bølget bunke og mosebunke). Der er ingen vand.

I hullet er der smidt spredte dynger af kvas fra skovning.

Hullet har ingen betydning som vådområde.

Pleje: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 18

Beskrivelse: Et åbent, græsklædt "trug" i skoven. Fremstår som en flot, stor lysning. Der er star, græs og lysesiv i bunden, og et lille vandområde på 5 x 5 meter. Det tørrer ud om sommeren, men om vinteren er her vand. Det er oprindeligt et gravet vandhul, og selve udgravningen er ca. 10 x 20 meter. Området på ca. 100 x 100 meter omkring hullet er ryddet fint, så der er kommet lyng i græsset.

Pleje: Handlungsplan ikke gennemført. Lysning bibeholdes. Opvækst i form af enkelte spredte graner på siderne bør fjernes løbende.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 19

Beskrivelse: En fugtig lavning i heden. Lavningen er dækket af lysesiv. Langs kanten vokser der små pilebuske. Vandhullet har været truet af bæltekørsel.

Pleje: Handlungsplanen er delvist gennemført. Der er foretaget pleje i form af lukning af bæltesporet langs sydsiden, men der er ikke sat pæle op omkring vandhullet. Vandhullet har svært ved at holde vand, da der skrånede ned mod bæltesporet mod sydøst.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 20

Beskrivelse: Hedemose, der har været gravet op for at lave sø. Størrelse ca. 25 x 25 meter. Er nu tørlagt, og der er grusbund.

Måske er al-laget ødelagt under gravningen, hvorefter vandet forsvinder. Der har været kørt igennem det med bælte køretøjer. Bunden er nu helt dækket af vegetation, bl.a. Blåtop, samt kraftig opvækst Gyvel, Birk og Pil. Hele området er knastørt.

Stedet har ingen værdi som vådområde.

Pleje: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 21

Beskrivelse: Fugtig lavning på heden på ca. 10 x 20 meter. Har også været gravet op, men har fået meget jævne kanter. Bunden er grusgravsagtig, og der er ingen vand. Det er knastørt. Det kan derfor næppe kaldes mose.

Af vegetation vokser der enkelte lysesiv, ellers lyng. Desuden gyvel, bjergfyr og pil.

Pleje: Her er der ikke sket ændringer i form af pleje. Området bør fortsat holdes åbent for pilebuske.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 22

Beskrivelse: En lille, fin sø på ca. 10 x 20 meter. Vegetation langs bredden af lysesiv og spaghnummos. I nordvestkanten af vandhullet er der en del pilebuske, som lukker. De bør fjernes. Der ligger et bæltespør tæt på vandhullet, men der er tilstrækkelig bufferzone. I bufferzonen mellem sporet og søen står der nogle buske som kan bevares, da de yder beskyttelse til vandhullet.

Pleje: Handlungsplan er ikke gennemført. Søen holdes fortsat fri for tilgroning, især i nordvestkanten.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 23 og 24

Beskrivelse: De to vådområder udgør nu en sammenhængende sø i et lyngområde, idet bæltesporet imellem dem er væk.

Samtidig er al opvækst ryddet, så der nu er tale om en helt åben hedesø. Bæltesporet omkring er harvet, og lukket af en stor ring af pæle rundt om hele vådområdet. Der er således en bufferzone på 6-20 meter. Søen er nu en fin, lavvandet, naturlig

hedesø på ca. 60 x 70 meter, og med en stor, åben vandflade. Der vokser lysesiv, samt noget ubestemt rankegrøde i vandet. Der har dog for længe siden været gravet i kanten (spor af vold ses), men søen fremstår naturlig i dag. Opvækst er fjernet.

Pleje: Handlingsplanen er gennemført.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 25

Beskrivelse: Et naturligt vandhul i fin tilstand, omgivet af hede. Størrelse ca. 25 x 20 meter, med en helt åben vandflade. Der er et bæltepor langs kanten, men bufferzonen er dog lige præcis stor nok til at det ikke påvirker vandhullet negativt. Der er en græsrabat på 5 meter. Vegetationen ved vandhullet består af lysesiv og dunhammer. Den sparsomme opvækst langs kanten blev fjernet ved et plejeindgreb i september 2006. Samtidig blev søen rensat op. Og vandhullet er ikke længere "truet" af bælteporetøjer, fordi ny afmærkning leder bælteporetøjerne udenom vandhullet. En meget fin restaurering af vandhul.

Pleje: Handlingsplanen er gennemført. Ingen umiddelbare plejebehov.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 26

Beskrivelse: Vandhullet ligger helt åbent i heden. Det er rundt, ca. 20 x 15 meter. Lavvandet, med lav, åben vegetation langs kanten. Vandhullet ser naturligt ud, dvs. ingen opgravninger. Langs nordkanten er vandhullet ikke længere truet af bælteporet, som ligger meget højere end søen. Bælteporet ser til at være flyttet. Der er nu en god buffer på 3 meter til vandkanten. Vegetation består af lysesiv langs kanten. Et godt vådområde.

Pleje: Handlingsplan er gennemført, men opvækst langs sydkanten bør holdes nede ved lejlighed.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 27

Beskrivelse: Dybedam ved feltforhindringsbanen. Søen ligger i en dyb sænkning i terrænet, omgivet af stejle skrænter med fyrreskov. Det er en meget dyb, næringsfattig hedesø - måske et gammelt dødishul. Den er naturskøn, men uden meget liv. Der er ryddet for nåletræer langs syd- og vestsiden, samt sydlige halvdel af østsiden, hvilket er meget fint. Iøvrigt er søen omgivet af høj, gammel lyng med tyttebær, blåbær, ørnebregne og revling langs sydsiden. I sydenden af søen er der småøer af spaghnumhængesæk med spredte fyrre- og grantræer. Der er fjernet kvasdynger langs siden.

Pleje: Handlingsplan er gennemført.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 28

Beskrivelse: Haldager Mose. Den største hedesø/mose på den åbne hedeplade i Haldager, og naturmæssigt set den mest værdifulde. Vegetationen består af klokkeløng, blåtop, spaghnum-hængesæk med tranebær, samt spredte pile- og fyrrebuske. Butsnudet frø yngler i dammen. Der findes også lille vandsalamander. Troldand yngler formentlig også.

Haldager Mose er en meget værdifuld lokalitet. Det er et potentielt ynglested for tinksmed og krikand. I hele den østlige del er vandet helt klart.

Handlingsplanen er delvist gennemført. Bælteporet tæt langs sydkanten er spærret. Mosens østlige halvdel er i fin plejetilstand, og er helt åben, og med masser af søflade. Der mangler dog fortsat pæleafspærring i det sydvestlige hjørne for at skåne vådområdet mod for tæt kørsel med bælteporetøjer. Desuden mangler der at blive ryddet for opvækst langs vest- og nordside. Der er ikke spærret af i sydøst ved den store sø, men det skønnes ikke at være et problem, da bælteporene ligger ca. 10 meter fra søkanten.

Pleje: Lokaliteten bør have topprioritet. Handlingsplanen er delvist gennemført, men bør fuldføres, som beskrevet ovenfor.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 29

Beskrivelse: Dyb, mørk tørvegravssø, omgivet af hede mod syd med lyng og enebær, og af granskov mod nord. Der er en åben zone rundt om hele søen. En helt lav kantvegetation af lysesiv og spaghnum. Søen virker dystrof og dyb, og uden megen liv. Der ses ingen vandplanter. Tydeligvis meget stejle kanter. Søen er ikke truet af bæltepor.

Pleje: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 30

Beskrivelse: Skovsø, ca. 40 x 50 meter. Det er en næringsfattig hedesø, med hængesæk, lysesiv, jomfruhår. Vandet ser brunvandet og surt ud (dystroft). Måske er det en gammel tørvegrav. Der er en åben vandflade. Vådområdet er fritlagt i forbindelse med stormfald i den omgivende skov, så der er kommet meget mere lys. Det er et fremskridt for vådområdet. Der er dog ikke foretaget pleje af selve vandhullet, dvs. fjernelse af pilebuske omkring søen.

Pleje: Handlingsplan ikke gennemført. Der ryddes pilebuske langs kant på hængesækken.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 31

Beskrivelse: Hedesø i plantage, omgivet af lysning med gammel, høj hedelyng og tyttebær. Søen er stor, ca. 150 x 50 meter - langstrakt, med hedemose i vestende. Bredderne er åbne, med blåtop. Langs kanten i vandet ses hestehale og klokkeløng. Søen virker dyb - måske er det en gammel tørvegrav. Spor af menneskelig aktivitet ses dog ikke. Vandet er klart men brunvand (dystroft).

Meget fredfyldt sted.

Pleje: Der skønnes ikke at være plejebehov.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 32

Beskrivelse: Lille, rund, mørk, dyb skovsø. Omkranset af hængesæk. Måske et gammelt dødishul. Der høres kvækkende butsnudet frø. På hængesækken vokser der star, hedelyng og lysesiv. Der er åbent ind til søen fra syd.

Pleje: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 33

Beskrivelse: En værdifuld hedemose med hængesæk, revling og tranebær er tidligere blevet gravet op langs kanten, så der er opstået en ringkanal med klart vand. Opgravningssporene er nu nærmest slettet med tiden, og hængesækken på midten står meget flot - den er helt åben og uden buske. I ringkanalen er der masser af vandplanter i bunden.

Det er et virkeligt fint vådområde - og måske levested for moseperlemorsommerfugl.

Takket være bufferzonen på 6-8 meter ud til sporene er der ikke sket skade på vandet ifm. kørsel.

Kanten har lysesiv og pilebuske på vold.

Pleje: Handlingsplan er ikke gennemført. Det kraftige bælte af pilebuske omkring søen skal holdes nede.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 34

Beskrivelse: Lille, åbent vandhul på ca. 20 x 50 meter, beliggende i et overdrevsterræn. Det har været oprenset/opgravet en gang. Der ses en let vold langs kanten. Nu er den tilgroet i græs og enkelte pilebuske. Der er masser af vandplanter i bunden på det ret lave vand. Vandet er klart. Ved bred ses lysesiv og klokkeløng. Vandhullet er i 2006 under tilgroning i pilebuske.

Der er ikke foretaget den planlagte pleje. god stand.

Pleje: Handlingsplan er ikke gennemført. Pilebuskene skal fjernes. Det bør overvejes at opstille en række pæle langs sporet i vestkanten, så bufferzonen opretholdes.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 35

Beskrivelse: Lille, rundt vandhul. Dybt og mørkt, ca. 10 x 10 meter. Måske et gammelt, lille dødishul. Der er hængesæk med jomfruhårpuder og hedelyng.

Søen er dyb, død, kold og dystrof. Fra søen er der en grøft/vandløb der strømmer ned i 36.

Pleje: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 36

Beskrivelse: Vældområde med kraftigt væld, som danner tilløb til Langskovdal. Vandet strømmer ud over vejen fra vådområde 35 ned til 36, og videre herfra ned i Langskov Dal. 36 er omgivet af høje birke og fyrretræer. Det er nærmest et kvik-sandsområde. En masse mudder og sand er skyllet ud. Vandet ser brunt og surt ud. På vældmosefladen er der star og spredte, selvsåede fyr, birk og rødgran. Der ses også puder af jomfruhår. Opstrøms er der en skov af ørnebregner, og bag denne, i sydenden, er der en del opvækst.

Ved vældet er placeret en hochsitz. Stedet er åbenbart drikkested for dyr.

Pleje: Handlingsplan er ikke gennemført. Opvækst holdes nede på mosefladen og i sydenden.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 37

Beskrivelse: Kragedals Mose. Et meget stort, tidligere hedemoseområde, som har været næsten helt ødelagt af intensiv bæltekørsel på kryds og tværs overalt i vådområdet. Det er beliggende i åbent hedeterræn. Tilbage er 4-5 mindre hedesøer, som er delt op af bæltepor. Der findes planter som lysesiv og blåtop.

Vådområdet er nu blevet effektivt afspærret for bæltekørsel ved pæleopsætning i en god bufferafstand til hele området. Resultatet er gunstigt. På den store moseflade i øst er der et flot hængesækparti, og åbne vandflader. Men spaghnumfladen er under tilgroning i Turkæruld. Andre moseplanter er blåtop, alm. star, klokkeløng og hedelyng. Der er ingen buske på denne moseflade. Efter afspærringen af mosen har vegetationen i hele området retableret sig selv.

Plejeforslag: Handlingsplanen er gennemført med et fint resultat. Nu gælder det i fremtiden om at holde tilgroningen i skak - især mod nord og vest ved løbende kontrol.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 38

Beskrivelse: Mosepartiet i bunden af nordvestlige del af Langskov Dal. Det er en meget flot, åben, intakt hængesæk. Der vokser kun enkelte spredte fyrre- og birkebuske på mosefladen. Der vokser spaghnum, Jomfruhår og lysesiv. Der er også et par søer, bl.a. med kæmpepuder af jomfruhår. I 2006 var mosen stadig meget imponerende, og med meget vand. Mosen er dog nu under langsom invasion af træer som Birk og Contortafyr, og de bør fjernes.

Pleje: Der er ikke foretaget pleje, og handlingsplanen er således ikke gennemført. Mosefladen holdes åben for opvækst.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 39

Beskrivelse: En langstrakt sø, som ligger skjult dybt nede i en slugt, med høje skrænter op mod sydøst med granskov. Der er stejle brinker i søen. Den er en sideslugt til Langskov Dal. Søen ser kunstig og udgravet ud. Vandet er helt tilmudret. Der ses en bræmme af dunhammer, birketræer m.m., men på grund af de meget stejle brinker er der næsten ingen bredvegetation.

Vandkvaliteten er dårlig. Der er ryddet nål langs kanten, og efterladt birk, hvilket er godt.

Pleje: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 40

Beskrivelse: Sø på 50 x 100 meter, beliggende i overdrevsterræn. Den er ret dyb, og med klart vand. Der er en stor vandflade, og en ø i midten med dunhammer. Der ses mosevegetation af Kærstar og Bredbladet Dunhammer. Der høres mange kvækkende skrubbudser og spidssnude frøer, så det er åbenbart et fint paddevandhul. Der ses også gråænder.

Pleje: Handlingsplan er gennemført med succes, i form af fjernelse af opvækst og kvas langs kanten, opsætning af pæle og fjernelse af andehuse.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 41

Beskrivelse: Mousø. Den største sø på terrænet, ialt 8.2 ha. Det er en flot, klarvand, stor sø med bredvegetation i form af en smal tagrørsbræmme. Den er fiskerig, og huser flere par toppet lappedykker. Der udsættes vist også fisk i søen af fiskeklubben. Tidligere har Mousø været et meget fint ålevand.

Der er ryddet buske og træer på nordsiden af søen, hvilket er godt. Desuden er der fjernet bevoksning af høje nåletræer på den stejle, høje skråning syd for søen, hvilket er til gavn for vandkvalitet, og også en landskabelig gevinst.

Pleje: Landskabspleje er gennemført. Søen vurderes som værende i god tilstand, uden plejebenhov.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 42

Beskrivelse: En ca. 100 x 30 meter langstrakt sø, beliggende i overdrevsterræn. Næringsfattig, dystrof sø. Vandet ser noget uklart ud. Sump- og bredvegetation består af svømmede vandaks, lysesiv, vejbred-skeblad, bredbladet dunhammer.

Søen var i 2006 stadig flot, men der er stadig meget kratopvækst langs kanten i den sydlige del, som bør ryddes. Kvas er fjernet.

Pleje: Handlingsplan er delvist gennemført.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 43

Beskrivelse: Et meget fint vandhul, ca. 150 x 40 meter. Der er en meget rig vådbundsvegetation. Hængesæk i sydenden af søen med tørvemos, klokkeløg, lysesiv, bredbladet dunhammer. Under vandoverfladen ses masser af vandinsekter, bl.a. vandkalve, samt en lille vandsalamander. Der er bredvegetation hele vejen rundt, med lav bredzone. Vandhullet ligger beskyttet fra bæltepor og neden for en skrænt. Vandet virker ikke dystroft. Det er naturmæssigt meget fint vandhul.

Vandhullet er plejet i hele den nordlige del, nord for hængesækken, ved fjernelse af opvækst. Nu er det helt åbent, med græs og urter mod øst, nord og vest. Der er endvidere sat pæle op i nord og vest, med en bredzone på ca. 10 meter, hvilket fungerer meget fint.

Der er dog stadig en del pilekrat i sydenden som bør fjernes.

Pleje: Handlingsplan er næsten gennemført. Rydning af krat i sydenden bør fuldføres.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 44

Beskrivelse: Meget stor hængesækmose i naturtilstand, kaldet Bjerremose. Den nordlige del er stadig en åben hængesæk med spredte fyr, gran og birk, som bør fjernes. Derimod er den sydvestlige tredjedel under kraftig invasion af birk. Her er der stærkt behov for pleje i form af rydning. Det skal gøre snart hvis mosen skal bibeholdes som åben hængesæk.

I marts 1999 var hele mosen dækket af vand. Af vegetation ses tørvemos, lysesiv, jomfruhår, klokkeløg, hedeløg, pilebuske. Dominerende er græsset blåtop. Der er krat langs vejen rundt om mosen. Der gemmer sig ofte råvildt ude i mosen.

Der foregår "vadning" i nordøsthjørnet - d.v.s. træning med køretøjer i kørsel på vådbund. Det vurderes ikke som et væsentligt naturbeskyttelsesmæssigt problem., da det kun berører et meget lille hjørne af mosen, og ikke skæmmes.

Pleje: Rydning af birk, pil og selvsåede grantræer på hedemosefladen. Særligt i den sydvestlige tredjedel er der et stærkt behov. Det er en hasteopgave.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 45

Beskrivelse: Lavvandet sø på ca. 50x 80 meter, beliggende i bælteporområde. Der er en helt åben vandflade, og kun lidt randbevoksning af pilebuske. Vandet har tidligere været helt tilmudret på grund af udvaskning fra bæltepor tæt langs kant hele vejen rundt. Problemet var især stort langs vest og sydkanten, og var måske især et forårsnedbørsfænomen, der retter sig noget op senere på sommeren. Ved vandhullet vokser vejbredekeblad og lysesiv. Der høres kvækkende spidssnudet frø fra vandhullet. Der er anlagt en vold om søen tidligere, måske som et resultat af en gammel opgravning. I 2006 så volden hele vejen rundt ud til at fungere fint som beskyttelse. Volden er muligvis blevet reableret, men den er nu vegetationsdækket. Til gengæld var søen i 2006 tæt omkranset af pilekrat hele vejen rundt. Bæltepor går stadig hele vejen rundt om vandhullet, men vandkvaliteten ser i øvrigt fin ud.

Pleje: Handlingsplan er delvist gennemført. Alt pilekrat langs kanten fjernes.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 46

Beskrivelse: Lille, rund, lavvandet dam ved en vej, og omgivet af bæltepor. Størrelse ca. 20 x 30 meter. Vandhullet er helt tilgroet i pilekrat, og totalt overskygget. Her er ikke foretaget pleje. Tidligere pæleafspærring er nu væk. Bufferzone respekteres ikke af bælteporstøjterne. Vandet er blevet helt tilmudret som følge af erosion fra det nærgående bæltepor langs nordsiden.

Pleje: Handlingsplan er ikke gennemført. Bæltepor tæt langs nordkanten går for tæt på., og bør lukkes af med pæle. De øvrige bæltepor holder acceptabel afstand til vandhullet. Langs østsiden er der ikke spor. Rydning af alt pil.

Prioritering: 2

Vådområde nr. 47

Beskrivelse: Tougaard Mose. Den næststørste sø på terrænet. Den har et rigt fugleliv, med bl.a. ynglende Hættemåge, Toppet Lappedykker, Gråand og Troldand. Søen virker "druknet" - d.v.s. med høj vandstand, som har druknet pilekrat langs kanten. Der foreligger dog ikke oplysninger om, at den skulle være stemmet op. Der er ikke meget bredvegetation af sumpplanter, på grund af det tætte pilekrat langs kanten. I sydenden ses dog lidt starump, dunhammer og lysesiv. Også småøer i søen er dækket af pilekrat. På skrænten ned til søen i sydøsthjørnet sker der rydning af store træer - det er fint at der åbnes op.

Et lille, afsnøret hjørne af søen i nordøst er klarvandet og dystroft. Det ligner et gammelt tørveskær. Der ses her noget jomfruhår langs kanten samt smalbladet dunhammer, lysesiv og pil. Den store sø virker også dystrof, dyb og tørvegravspræget. En forklaring på den manglende sumpvegetation langs kanten kan være de stejle brinker, pga. tidligere tørvegravning.

Pleje: Handlingsplan er ikke gennemført. Pilekrattet langs søens bredder hvor de står på lavt vand bortskæres for at skabe lys til en bredvegetation af sumpplanter. Især i sydenden bør al pilekrat bortryddes. Den igangværende tynding af store træer på lyngskrænter er god.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 48

Beskrivelse: Naturlig hængesækmoser på ca. 30 x 40 meter, dækket af tørvemos, lysesiv, hedelyng, star, tranebær, bredbladet dunhammer og jomfruhår. Der vokser spredte fyrrebuske på hængesækken, ellers er den helt åben. Den er omgivet af lyngheide. Det er en meget fin biotop. Mosen er ikke truet af kørsel. I 2006 er hængesækken fortsat intakt. Der er foretaget plejeindgreb i form af rydning af pilebuske langs nordsiden, med succes. Nu trives heden her, og der vokser bl.a. den fåtallige karakterplante Guldblomme. Langs sydkanten bør der ryddes flere pilebuske, da den er truet af tilgroning.

Pleje: Handlingsplan er delvist gennemført. Plejen fuldføres i form af rydning af pileopvækst i den sydlige del.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 49

Beskrivelse: Minder om område 48. En større, naturlig, flot hængesækmoser med tørvemos, på ca. 150 x 50 meter. Men den er ikke plejet, og mosen er truet af tilgroning. Her er således masser af pilekrat op langs siderne, og unge skovfyr spirer op på hængesækken. Af moseplanter ses lysesiv, tørvemos, hedelyng. Der høres kvækkende butsnudet frø.

Pleje: Handlingsplan er ikke gennemført. Både mosefladen og siderne ryddes for opvækst. Vådområdet er vigtigere end nr. 48, da det er meget større.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 50

Beskrivelse: Langstrakt, lavvandet mose/sø på et overdrevsareal, ialt ca. 150 x 25 meter. Naturligt vådområde, uden opgravninger. Det er plejet, og ryddet for pilekrat. Der mangler dog enkelte buske. Der er opsat pæle omkring vådområdet. Vandet ser helt klart ud, og det er et attraktivt vådområde. Vandhullet virker temporært, da der er bundvegetation af lysesiv og græs. Der er mest åbent vand i henholdsvis nord- og sydenden. Der vokser også bredbladet dunhammer, og tørvemos i nordenden. Omkring vådområdet er der en flot overdrevsflora i form af tusinder af tjærenelliker samt bakkenelliker.

Pleje: Handlingsplan er gennemført.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 51

Beskrivelse: Banansøen, beliggende ved Krogsgaarde. Stor, naturlig, næringsrig sø med et rigt dyre- og planteliv. Den ser mere naturlig ud end Tougaard Mose, d.v.s. den har flade brinker. Der har derfor sikkert ikke foregået tørvegravning i Banansøen. I søen yngler ikke mindre end 3 par gråstrubede lappedykkere, 1 par knopsvaner m.m.

Vandkvaliteten ser nogenlunde ud - lidt grumset.

Bredvegetationen består bl.a. af bredbladet dunhammer og lysesiv. I vandet er der masser af vandpest langs kanten. Langs nordkanten er der et tæt krat der skærmer ud til vejen, hvilket er fint. Der er foretaget pleje, idet der er fjernet masser af krat langs vestbredden. En græsslette på vestsiden ved Krogsgårde er i 2006 allerede slået den 22. juni, hvilket er for tidligt i forhold til floraen. Der bør tidligst slås omkring den 1. juli.

Pleje: Handlingsplan er gennemført. Men det er vigtigt løbende at bibeholde de åbne strækninger langs bredden.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 52

Beskrivelse: Rosborg Sø.

Se afsnit 7.10, 15.9 og bilag 8 om genskabelse af Rosborg Sø

Vådområde nr. 53

Beskrivelse: Ret stor sø med andehuse m.v., ca 100 x 150 meter, omgivet af civil ridebane op mod hovedvej 16. Søen er en del af have til et civilt hus nordfor, men er beliggende på forsvarsareal. Søen og dens omgivelser er meget menneskeligt påvirket. Der er en del gråænder. Der ses også af og til gråstrubet lappedykker, på besøg fra Banansøen.

Pleje: Ingen

Prioritering: 0

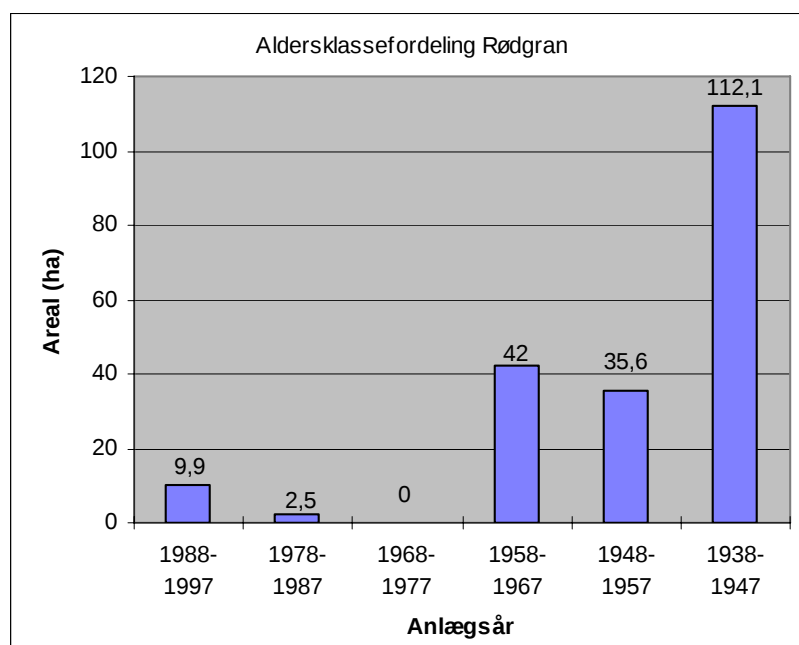
Målsætning og driftsplan for skovene 2001 - 2015

Den følgende driftsplan for skovene på Finderup Øvelsesplads er udarbejdet i 2001 af Skov- og Naturstyrelsen med bidrag fra skovfoged N.H.Ibsen, Hedeselskabet og Feldborg Stats-skovdistrikt. Skovplanen er vedtaget og er gældende for perioden 2001 til 2015.

Nedenstående er kapitel 10 fra den forrige drifts- og plejeplan for Finderup Øvelsesplads.

Kort beskrivelse af skovene.

Skovene på Finderup Øvelsesplads udgør i alt ca. 330 ha og stammer hovedsageligt fra en række større rødgran-plantninger i 40'erne. Langt den overvejende del udgøres således af 1. generationsskov på hedejord. Samtlige skovbevoksede arealer på Finderup Øvelsesplads er underlagt fredskovspligt i henhold til Skovlovens § 4.

Figur 10.1: Viser aldersklassefordelingen for rødgran på Finderup Øvelsesplads. Af de ca. 330 ha skov på Finderup Øvelsesplads er lidt over 200 ha rødgran.

Det primære skovområde er Finderup Plantage, som er et langstrakt skovareal på ca. 0,7x2,5 km af næsten udelukkende ældre rødgran i det sydøstlige hjørne af området. Dette areal påvirkes ikke nævneværdigt af de militære aktiviteter. Dets primære militære funktion er at afskærme skydeterrænet, herunder at virke lyddæmpende i forhold til det omgivende landskab, samt fungere som øvelsesområde for infanteri. Prinsens Livregiment har særligt i den forbindelse planer om at etablere et antal egentlige skovkampbaner til uddannelse af infanteri i uoverskueligt terræn i den østligste del af Finderup Plantage.

Spredt over hele Finderup Øvelsesplads ligger endvidere flere usammenhængende småplanter (f.eks. Tovskov og planterne øst for Rosborg Sø), samt et større antal kulissepantninger (små, usammenhængende bevoksninger og levende hegn primært anlagt til øvelsesmæssig brug). En del af disse planter og beplantninger ligger midt i det terræn, som udgør det centrale område for de militære øvelsesaktiviteter. Disse bevoksninger benyttes meget til dækning for fremrykkende panserkøretøjer og infanterienheder, og bevoksningerne - samt især områderne omkring - er derfor præget heraf.

Dyrkningsgrundlaget.

Jordbunden er helt overvejende smeltevandssand. Områder med morænesand og grus findes dog også visse steder. Jordbundens næringsstofniveau er gennemgående lavt men med nogen variation. Jo mere gruset jo bedre er næringsstofniveauet. Gruset jord har Skov- og Naturstyrelsen observeret i "rodkagen" af stormfældede rødgraner i afd. 16.

Landskabet er et kuperet randmoræne- og dødislandskab med forskellige dalsystemer. Kuperet terræn er generelt til fordel for trævæksten, idet det sikrer vandbevægelse i jorden. Vind- og soleksponerede skrænter er dog ikke godt for trævæksten. Stærkt kuperet terræn kan desuden være begrænsende for selve skovdriften; kørsel med diverse redskaber etc.

Sandjordens ringe vandholdende evne udgør en begrænsende vækstfaktor i tørre somre, ligesom den stadige vestenvind er en faktor, der påvirker vækstforholdene i negativ retning.

I forbindelse med kulturetablering er frost i vækstsæsonen et problem. I denne del af Jylland er det kun august, som kan betragtes som frostfri måned. Dette betyder, at de fleste træarter bedst etableres under "skærm" (se senere).

Der er en del råvildt, men skader på kulturerne har hidtil været begrænset. Derfor og p.g.a. de øvelsesmæssige problemer forbundet med hegninger, har hegninger hidtil ikke været brugt i stort omfang. Prinsens Livregiment har dog - p.g.a. de meget store kulturanlægs-investeringer der anbefales i denne driftsplan - accepteret at det er fornuftigt at hegne de fleste af kulturerne i denne planperiode.

Den naturlige/oprindelige skov på Finderup Øvelsesplads, hvis arealet havde ligget uberørt af menneskehænder siden istiden, ville sandsynligvis have været en ege/skovfyr/birke/aspe-blandingsskov.

Militære målsætninger med skovdriften.

Forsvarets helt centrale formål med skovene er varig opnåelse af dækning og lyddæmpning i øvelsesmæssig sammenhæng. Dette altoverskyggende formål peger mod opbygningen af en skovstruktur med varigt skovdække. En selvforyngende blandingsskov vil bedst kunne sikre dette ønske om varigt skovdække.

Øvelsesaktiviteten på Finderup Øvelsesplads er for de store øvelses vedkommende bygget op omkring angreb over tre akser udgående fra "Koteletbenet" (afd. 5 og 6) mod syd og sydvest.

Målet er ca. i afd. 20. Den vestlige akse går over Tovby/Tovgård og plantagerne øst for Rosborg Sø (afd. 9, 10 og 11). Den centrale akse går over det centrale Langskovdal og Bøgebjerg (afd. 9, 10 og 14). Den østligste akse går igennem Øvelsespladsens store sam-menhængende skovområde i afd. 15, 16, 17 og 18. Fremrykningsstyrken, der rykker frem af den centrale akse er ofte med mange køretøjer, mens styrken der rykker frem af især den østlige akse primært udgøres af infanteri.

I overensstemmelse med ovenstående er Prinsens Livregiments konkrete ønsker til den kommende skovdrift, at;

- den vestlige del af Haldager Skov (litra 19p = ca. 10 ha) reduceres til åbent terræn med spredt krat for at gøre udsynet sydpå mod afd. 20 bedre,
- skoven i afd. 15, 16, 17 og 18 bevares som skov, og skoven gøres mere uigennemsigtig, så den kan bruges til øvelser i "kamp i lukkede terræner" og der kan etableres egentlige skov-kampbaner
- fremryknings-bæltesporene for styrkerne, der rykker frem over den vestlige og den østlige akse, gøres bredere, således at der kan fremføres flere køretøjer.

Desuden er det et generelt ønske, at skoven fremover får en karakter, så der bliver bedre muligheder for at lave lysninger til bivuakering og lignende. Den eksisterende skov er mørk, men "gennemsigtig" i bunden, samt ikke egnet til at lave lysninger i på grund af stormfaldsfaren.

Forslag til en skovdrift der opfylder de militære målsætninger.

Idag består størstedelen af skovarealet på Finderup Øvelsesplads af monokulturer af ældre ensaldrende rødgran. Denne skovstruktur er svær hurtigt at omdanne til en selvforrygende blandingsskov, og det er faktisk også meget svært at forrynge disse ældre rødgranbevoksninger, samtidigt med at der bevares et vedvarende skovdække. Forryngelsesmetoderne der især kan benyttes, hvis der skal bevares et vedvarende skovdække, er; skærmforryngelse og kulisseforryngelse. Jo yngre rødgranbevoksningerne er, når der påbegyndes forryngelse med disse to metoder, jo større er sandsynligheden for, at forryngelserne går planmæssigt.

Skærmforryngelse er den af de to forryngelsesformer, som Skov- og Naturstyrelsen vurderer vil opfylde det militære ønske om vedvarende skovdække bedst. Det er Skov- og Naturstyrelsens vurdering, at størstedelen af rødgranbevoksningerne anlagt før ca. 1960 (ca. 110 ha) i så fald bør skærmstilles eller påbegyndes skærmstillet i løbet af de næste 15 år, hvis man vil undgå at forrynge disse arealer ved renaftdrift. Jo længere tid man venter med at påbegynde skærmstilling i disse bevoksninger, jo større er risikoen for, at rødgranbevoksningerne p.g.a. alder og anden svækkelse bliver uegnet til skærmforryngelse.

Ved skærmforryngelse forstås, at man tynder rødgranbevoksningerne relativt hårdt 2-4 gange over en 4-8 årig periode. Stamtallet i rødgranbevoksningerne vil herefter være reduceret til ca. 50 % eller mindre, og vil have karakter af en "skærm", som der så plantes ind under. D.v.s. der går som hovedregel minimum 4 år fra skærmstillingen påbegyndes til der under-plantas.

“Skærmen” gør, at de nyplantede træer er væsentlig mindre udsat for; frost i vækstsæsonen, insektangreb, udtørring samt ukrudt-konkurrence om vand og næringsstoffer. Desuden gør skærmen, at arealet stadig har karakter af skov.

Desværre er en skærm af ældre rødgran sjældent særlig stabil, og det springende punkt ved denne form for foryngelse er derfor, om skærmen kan holde sig stående til underplantningen er ca. 2 meter høj. Når underplantningen er ca. 2 meter høj kan skærmen fjernes, og den nye skov vil stå parat.

For at gøre rødgran-skærmen så stabil som mulig er det vigtigt, at:

- Stamtalsreduktionen (fjernelse af 50 % eller mere af træerne) sker over 2-4 omgange i løbet af 4-8 år, med “fornemmelse” for, hvad bevoksningen kan tåle, førend der underplantes.
- Tyndingerne sker i marts, april eller evt. første halvdel af maj. Herved fjernes den betydeligste risiko for alvorlige stormfald under vinterhalvårets ofte kraftige storme, idet træerne får en vækstsæson til at “gro fast” efter tyndingen.
- Skærm-stilling og underplantning startes fra øst i bevoksningerne, således at vestsiderne bevares som læ-givere indtil underplantningerne i øst er ca. 2 meter høje. Så skoves det meste af skærmen i øst og der påbegyndes skærmstilling og underplantning i vestsiden af bevoksningen. Ca. den vestligste fjerdedel bør altså efterlades stort set utyndet, med mindre der står stabile nabobevoksninger vest for.
- De sundeste træer efterlades som skærm. Undertrykte, svagt forankrede træer bør fjernes så tidligt som muligt, ligesom særligt store træer bør fjernes af hensyn til det rodtryk, de kan udøve på underplantningen.
- Skærmtræerne fordeles så jævnt som muligt.

Skulle rødgran-skærmen bryde sammen, d.v.s. falde sammen inden underplantningen er ca. 2 meter høj, er det dog ikke en katastrofe med de underplantnings-træarter der primært anbefales her (se senere). De fleste af disse træarter vil også kunne klare sig uden en skærm, men til øvelsesformål vil det være uheldigt, idet der vil opstå en slags renafdrift der skal efterbedres, og det vil herefter tage nogle år inden der bliver skov igen.

Træarterne der underplantes bør være træarter med betydeligt selvforyngelsespotentialer og som kan danne stabile og sunde bevoksninger under de vanskelige vækstvilkår i dette område. Bl.a. træarterne eg, skovfyr, lærk, douglasgran, ask og spidsløn vil i forskellige blandingsforhold kunne opfylde disse krav, og det er primært dem der anbefales her. De fleste af disse vil også kunne klare sig uden skærm, og vil under alle omstændigheder kun kræve en skærm i en relativ kort periode. Skærmen skal iøvrigt være relativ lysåben, da især eg er en lyskrævende træart.

Andre træarter som f.eks. rødgran, birk, sitkagran, østrigsk fyr, ædelgran og bøg vil også kunne indgå i bevoksningerne. De fleste af disse træarter vil givetvis så sig selv ud i de skærmstillede bevoksninger, idet disse træarter allerede findes på arealet idag. Evt. kan især sitkagran men også rødgran, douglasgran, ædelgran og bøg underplantes rundt omkring, når hovedtræarterne iøvrigt er etableret.

Blandingsforholdet af træarterne i foryngelses-plantningerne behandles senere.

Traditionel renafdrift med gentilplantning vil blive anvendt på arealer, hvor det vurderes, at den nuværende bevoksning er for ustabil til skærmstilling. Det skal dog tilstræbes, at omfanget af de enkelte afdrifter begrænses mest muligt, således at skovklimaet ikke forringes unødigt.

Med hensyn til de eksisterende yngre bevoksninger af rødgran som ikke skal forynges i perioden, så bør de allerede nu påbegyndes klargjort til fremtidig skærmstilling. D.v.s. de skal hugges således, at de, inden de når 15-20 meters højde, har karakter af skærm, hvorunder der kan underplantes. Det er vigtigt, at der tyndes hårdt i rødgranbevoksningerne, når de er fra 10-15 meter høje. Tilsvarende gælder sitkagran.

Ældre skovfyr og lærk på Finderup Øvelsesplads er generelt tyndet ret svagt. Skovfyr og lærk bør fremover, når de når 40-50 års alderen, tyndes kraftigere for at sikre lystilgang til skovbunden således at en naturlig foryngelse, evt. suppleret med underplantning af særligt ønskværdige træarter, kan ske. Fordelen ved lærk og især skovfyr er, at de kan fungere som meget stabile skærme, samtidigt med at de har en vis værditilvækst. Under lysstillet ældre skovfyr og lærk vil der sandsynligvis især komme naturlig foryngelse af eg (via hjælp fra især skovskaderne, der har for vane at lave forrådsgemmer af agern, som de heldigvis ofte glemmer). Desuden vil skovfyr og lærk sandsynligvis også selvforynge sig, og hvis der er rødgran, douglasgran, ædelgran o.a. i området vil de givetvis også forynge sig ind under ældre skovfyr og lærk, men sandsynligvis kun hvis der er læ på skovbunden.

Eg og de andre løvtræers (især birk, bøg, asp, spidsløn, røn og ask) funktion er primært at sikre;

- stabilitet
- dækning
- lægivning
- jordbundsforbedring
- brandsikring
- samt at øge arealets naturindhold.

Løvtræernes tilvækst og kvaliteten af tilvæksten vil være så ringe, at man de næste 100 år eller mere ikke skal regne med, at løvtræet vil producere andet end brænde. Løvtræets skovdyrkningsmæssige værdi er dog alligevel meget høj p.g.a. dets andre funktioner. I fremtiden skal det sikres, at der bevares et betydeligt indslag af løvtræer i alle bevoksninger, og at rene bevoksninger af løvtræer skal behandles, så der dannes en underetage af forskellige træarter, når disse bevoksninger bliver ældre end 50 år.

Konklusion: Det generelle skovbillede på Finderup Øvelsesplads om ca. 100 år forventes at blive en egeskov på 10-15 meters højde med spredt indblanding af nåletræ samt forskellige andre løvtræarter af nogenlunde samme højde. Spredt i bevoksningen vil endvidere stå en overetage/skærm af store nåletræer, ca. 20-50 stk/ha på 20-25 meters højde. Nåletræerne vil primært være skovfyr og lærk men douglasgran, rødgran, sitkagran og ædelgran vil også kunne findes. Der vil være huller/lysninger i egeskoven opstået i forbindelse med skovning

af stort nåletræ. I lysninger vil der p.g.a. skovklimaet sandsynligvis hurtigt komme ny træopvækst, ligesom der i ege-underskoven vil være spredt træopvækst på vej op. Opvæksten under ege-underskoven fremelskes ved at fælde træer både i underskoven og i skærmen af store nåletræer. Målet er altså en treetageret struktur med få store nåletræer på 20-25 meters højde, en underskov primært af løvtræ på 10-15 meters højde og en undervækst-zone på 0-3 meters højde. Hvilke etage der dominerer vil variere rundt i bevoksningen.

Når først det ovenfor beskrevne skovmiljø er skabt, kan man - groft sagt - gøre hvad man vil med henblik på at skabe de skovterræner man ønsker. Eksempelvis kan man med passende hugstindgreb skabe områder med meget tæt underskov til brug for f.eks. øvelser i "kamp i lukkede terræner", eller man kan hugge større lysninger til brug som faste bivaukeringspladser i en periode.

Skoven vil være meget stabil og derfor kan man gøre disse ting. Det kan man ikke - og har man ikke kunnet - i de nuværende rødgranplantager. Men der går mange år før skoven har nået dette stadium

Det skal understreges, at der er en stor risiko ved ovenstående generelle brug af skærmstilling. Kommer der en kraftig storm på et uheldigt tidspunkt i skærmstillingsforløbet, kan man risikere, at mange af de skærmstillede bevoksninger bliver stormfældet, selvom de førnævnte anbefalinger følges. Derfor anbefales det i kulturplanen ikke at foretage skærmstilling i alle de ellers skærmstillings-modne bevoksninger samtidigt. De mest vindudsatte bevoksninger venter til sidst i perioden.

Endvidere skal det understreges, at fra skærmstillingen påbegyndes til den nye skov er 2-3 meter høj vil der i de fleste tilfælde gå ca. 15-20 år. I denne periode vil de ældre rødgranbevoksninger virke endnu mere åbne end de gør nu. Dette taler også for at sprede skærmstillingstiltagene over planperioden, således at der hele tiden findes rimelig tæt skov på terrænet til brug for øvelsesaktiviteterne (med mindre der kommer en kraftig storm og storm-fælder det hele i løbet af de næste 15-20 år, for det kan også ske).

Det er også nødvendigt at sprede kulturanlæggene over planperioden for at sprede de medfølgende hegningerne, således at disse bliver mindst muligt generende for de militære øvelser.

Målsætninger med hensyn til produktion, stabilitet, natur o.lign.

Skovlovens §15 lyder: "*Fredskovspligtige arealer skal anvendes til god og flersidig skovdrift, og anvendelsen skal ske ud fra en helhedsbetragtning. Ved god og flersidig skovdrift forstås, at skovene skal dyrkes med henblik på både at forøge og forbedre træproduktionen og varetage landskabelige, naturhistoriske, kulturhistoriske og miljøbeskyttende samt hensyn til friluftslivet.*"

Det er Skov- og Naturstyrelsens vurdering, at en skovdrift som skitseret i det foregående afsnit i høj grad også vil kunne opfylde Skovlovens krav om god og flersidig skovdrift.

M.h.t. Skovlovens krav om forøgelse og forbedring af træproduktionen skal bemærkes følgende:

Forudsætningen for en langsigtet økonomisk stabil produktion er økologisk stabilitet. De produktionsmæssige og økonomiske interesser taler således også for en ændring af det nuværende skovdyrkningssystem. Ud fra disse hensyn søger driftsplanen at sikre risikospredning samt at forbedre rentabiliteten ved øget anvendelse af flere længelevende og selvforyngende træarter samt et mere stabilt skovdyrkningssystem. Denne drift, som den er beskrevet i det foregående og i det efterfølgende, vil på længere sigt (50-100 år), betyde, at der på Finderup Øvelsesplads' skovområder kan etableres et naturnært skovdyrkningssystem, hvor den produktionsmæssige hovedtræart er skovfyr og lærk samt i mindre grad rødgran, douglasgran, sitkagran og ædelgran. Ved hjælp af den naturnære skovopbygning med et stort indslag af løvtræ - samt for skovfyr, lærk, douglasgran og ædelgrans vedkommende en høj artsbetinget stabilitet - vil disse nåletræarter kunne nå en betragtelig alder og størrelse. Samtidig vil plantning i meget høj grad blive overflødiggjort, eller i hvert fald blive begrænset meget, fordi naturforyngelse bliver den overvejende forryngelsesform.

Kort sagt, vil skovdriften til den tid forhåbentlig/sandsynligvis kræve begrænsede økonomiske input i form af udgifter til plantning, kulturpleje o.lign. Foryngelserne vil i stedet primært komme af sig selv i de huller, der opstår, når der skoves enkelttræer i bevoksningerne. Salgsværdien pr. kubikmeter træ fra skoven vil desuden - alt andet lige - blive større end idag af den simple grund, at træerne vil være større. I fremtiden der bliver der forhåbentlig tale om et "low-input" ekstraktions-skovbrug, hvor skovopbygningen primært styres ved hugst, og hvor der sjældent udføres indgreb som giver underskud. Der vil dog gå en lang periode (minimum 50 år), inden dette skovdyrkningssystem er opbygget. I første omgang skal dette driftsplanforslag derfor sikre en øget anvendelse af træarter, som kan indgå i et sådant fremtidigt skovdyrkningssystem.

Med hensyn til Skovlovens krav om at varetage landskabelige, naturhistoriske, kulturhistoriske, miljøbeskyttende og friluftsmæssige hensyn på fredskovspligtige arealer, skal bemærkes følgende:

Det skitserede fremtidige skovdyrkningssystem vurderes at opfylde Skovlovens krav på disse punkter. I forhold til nu vil der i fremtiden ske en stor forøgelse af løvtræandelen i skovene på Finderup Øvelsesplads. Ud fra hensynet til flora og fauna må dette betragte som en fordel, idet en øget anvendelse af hjemmehørende løvtræarter, og driftsformer som muliggør opbygning af varierede bevoksninger med varigt og selvforyngende skovdække som udgangspunkt vil være en fordel for de vilde planter og dyr.

Der vil forsat skulle være et betydeligt indslag af nåletræer. Hovedformålet med nåletræerne i de kommende kulturanlæg er at skabe skovklima på arealerne i løbet af den kommende 20-30 års periode. Det kan løvtræerne ikke. Endvidere skal nåletræerne sikre, at der sker en vis produktion af træ på arealerne jvf. Skovlovens krav. Nåletræerne vil dog som udgangspunkt altid være blandet med løvtræer, hvilket vil gøre skoven langt mere varieret og lysåben end den eksisterende nåleskov. Endvidere vil der i de enkelte bevoksninger være flere forskellige slags nåletræarter end tilfældet er idag. Desuden skal det erindres, at nåleskov også kan indeholde væsentlige værdier for plante- og dyrelivet. Skove med god variation mellem løv og nål giver således gode muligheder for et artsrigt plante- og dyreliv. Nåletræer og nåleskov kan desuden være af stor landskabelig værdi, og have stor værdi for friluftslivet (incl. militær øvelsesværdi) ved at sikre skovens "ugennemsigtighed" også efter løvfald.

En øget anvendelse af løvtræ skal også sikre, at der anlægges stabile og varierede ydre skovbryn og indre bryn mod vandløb, søer og andre naturområder, og at spredningsmulighederne for planter og dyr forbedres. I den enkelte bevoksning kan skovdyrkningen ud fra både økonomiske og økologiske hensyn i en række tilfælde ekstensiveres. F.eks. bør mindre frosthuller og vådbundsarealer ikke tilplantes. I en række tilfælde kan efterbedring af mindre områder undlades.

For at skabe øget stabilitet i plantagerne skal det fremover desuden tilstræbes, at i særdeleshed skovbrynene kommer til at bestå af længelevende og stormfaste træarter som f.eks. eg og skovfyr. På længere sigt kan det overvejes at lade skovbryn og andre udvalgte bevoksninger udgå af forstlig drift/menneskelig påvirkning for yderligere at styrke naturindholdet.

I dette driftsplanforslag er forslået, at en del skovarealer på skrænterne omkring Rosborg Sø og Langskovdal afvikles som skov og i stedet overgår til hede. Dette er forslået af landskabelige årsager. Se kulturplanforslaget.

Prinsens Livregiment har desuden et ønske om at afvikle den vestligste halvdel af den ca. 50-årige rødgranbevoksning i Haldager Skov (litra 19p) for i stedet at lade det overgå til intensivt benyttet øvelsesområde. Skovarealet ligger uhensigtsmæssigt i øvelsesmæssig sammenhæng. Prinsens Livregiment vil som kompensation tilplante nogle vedvarende græsarealer i afd. 6, som ikke er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3. Skov- og Naturstyrelsens Driftsplankontor har forståelse for dette ønske, men ligesom afviklingen af bevoksningerne omkring Rosborg Sø og Langskovdal vil det kræve tilladelse fra Skovlovsmyndigheden, d.v.s. Feldborg Statsskovdistrikt. Se foryngelsesplan-forslaget for nøjagtig areal-angivelse.

Økonomi ved omlægning til naturnær skovdrift.

Omlægning fra den nuværende plantagedrift til et mere naturnært skovdriftssystem som bygger på vedvarende skovdække, selvforryngelse, fler-etagerethed og stor stabilitet vil tage lang tid - over 50 år - og kræve en konsekvent planlægning og opfølgning. Den direkte økonomiske ekstraudgift ved omlægningen vil dog sandsynligvis være begrænset. Med det nuværende rødgran-renafdrift system skulle man jo alligevel plante. Nu skal der blot plantes andre træarter, men færre træer/ha, hvis det er underplantning (ved underplantning kan man nøjes med ca. 2500 træer/ha mod ca. 4000 træer/ha, når der plantes på renafdrift). Såfremt underplantningerne mislykkes, fordi skærmene går i opløsning, vil der dog komme en fordyrende oprydnings og efterbedringsudgift. Se kulturmodellerne i bilag 7.

Den største udgift bliver dog givetvis de inddirekte omkostninger, nemlig mindre indtægter i form af hugstудbytter i den kommende opbygningsperiode. Opbygningsperioden vil vare i hvert fald de næste 50 år.

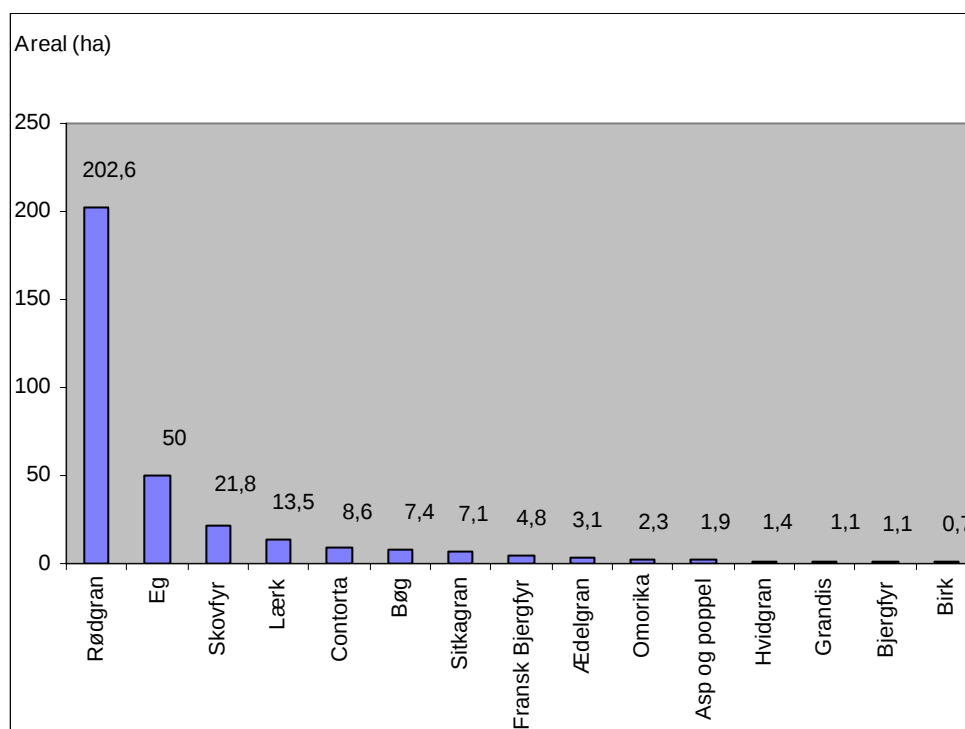
Skærm-stillingen vil i en del tilfælde ske før den økonomisk optimale omdriftsalder er nået. Den mistede tilvækst på de træer, som man fjerner ved skærmstillingen, vil i disse tilfælde være en inddirekte omkostning. Omvendt i de tilfælde, hvor rødgran-skærmene har nået den økonomisk optimale omdriftsalder, men hvor man p.g.a. ønsket om skærmstilling afstår fra at indkassere max.-beløbet nu og her, vil der også opstå et inddirekte økonomisk tab, især hvis en del af skærmen går til p.g.a. billeangreb, stormfald o.lign. Og det vil ske.

På længere sigt kan der dog, som beskrevet tidligere, forventes at den gennemsnitlige årlige udgift til skovdriften bliver væsentlig mindre end i øjeblikket, primært fordi den naturnære skovdrift sandsynligvis vil betyde væsentlig færre kulturudgifter.

I forbindelse med de store kulturarbejder, der vil skulle udføres på Finderup Øvelsesplads i den kommende periode, skal bemærkes, at selvom der bliver betydelige udgifter i forbindelse hermed, så kommer der også en del hugstindtægter. Et groft overslag er, at der inden for de næste 15 år vil komme netto hugstindtægter på ca. 1 mio. kr. Det skal dog understreges, at dette er et meget groft overslag, og at de økonomiske forhold for nåletræ er meget labile og kan ændre sig hurtigt. Se kapitel 14.

Nuværende træartsfordeling.

Da plantagerne i vidt omfang består af 1. generationsskov dominerer kultursikre træarter som rødgran og skovfyr. Der er dog også en del eg, lærk, sitkagran og contortafyr samt enkelte små bevoksninger af andre træarter bl.a. bøg og ædelgran.

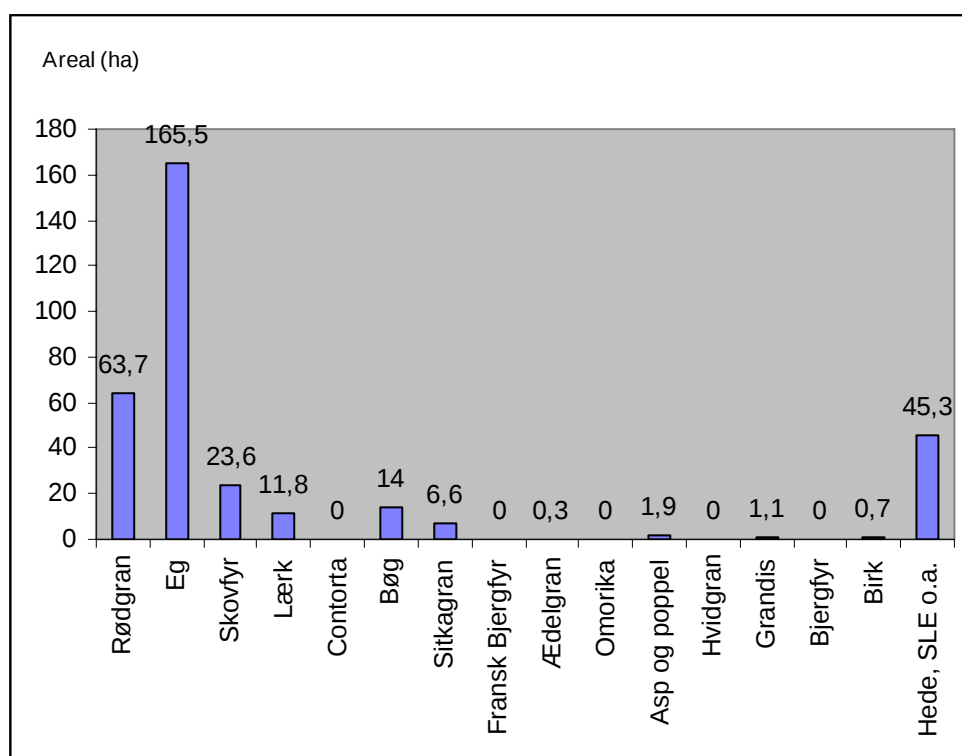
Figur 10.2: Viser den nuværende træartsfordeling på Finderup Øvelsesplads. Det skovbevoksede areal er ialt 326,2 ha.

Fremtidigt træartsvalg.

Det fremtidige træartsvalg har tidligere været berørt.

De fremtidige hovedtræarter bliver eg, skovfyr og lærk samt i mindre udstrækning douglasgran, rødgran, ædelgran og sitkagran. Andre træarter som f.eks. birk, bævreasp, spidsløn, ask, østrigsk fyr og bøg vil også indgå i bevoksningerne.

Nedenstående figur viser træartsfordelingen på de nuværende skovbevoksede arealer i år 2015, efter at den her foreslåede foryngelsesplan er ført ud i praksis. Det skal understreges, at de fleste bevoksninger i den kommende periode vil blive anlagt som blandingsbevoksninger af op til 6 træarter, og nedenstående figur kun viser hovedtræartsfordelingen, f.eks. vil der i mange af ege-bevoksningerne der anlægges i den kommende periode være op til 60 % andre træarter indblandet. Se senere.

Figur 10.3: Viser træartssammensætningen på Finderup Øvelsesplads år 2015, efter at kulturplanen er ført ud i praksis. Til sammenligning henvises til figur 10.2. der viser den nuværende træartssammensætning.

I det følgende er angivet nogle bemærkninger til de enkelte træarter og deres forventede potentiale og brug på Finderup Øvelsesplads' skove i fremtiden:

- **Eg.** Af stabilitetsmæssige- og flersidige hensyn skal andelen af løvtræ øges, og hovedparten af løvtræarealerne vil udgøres af eg. Eg skal bruges både som stabiliserende ydre- og indre skovbryn, som mindre egentlige bevoksninger ude i terrænet og som hovedbestanddelen af de egentlige skovområder, hvor der dog også vil være en del nåletræ. I de sidstnævnte områder vil eg indgå som en meget værdifuld underskov der øger stormfastheden for nåletræerne i disse bevoksninger samt medvirker til jordbundsforbedring, begrænser skovbrandsfaren, øger naturindholdet og sikre et skovklima på skovbunden, som er ekstremt vigtig for, at selvforyngelserne i fremtiden kan opstå spontant i forbindelse med mindre hugstindgreb. Sikring af et stabilt skovklima og en god jordbundstilstand er essentielt for, at den skitserede naturnære skovdrift kan bringes til at fungere i praksis.

- **Skovfyr.** Andelen af skovfyr skal øges i planperioden. Træarten udmærker sig ved god stabilitet, billigt og sikkert kulturanlæg samt evnen til at kunne forynge sig selv. Den er desuden velegnet til underplantning. Træarten skal anvendes som stabilitetsskabende moment på mindre produktive arealer, samt i yderkanterne af plantagerne, men skal også indgå som et betydeligt indslag i de egentlige skovarealer. Desuden øger skovfyr natur- og landskabsindholdet. Skovfyr er en af få træarter, der kan opnå betydelige dimensioner på Finderup Øvelsesplads. Derfor, og p.g.a. skovfyrrens øvrige meget værdifulde evner for en naturnær skovdrift, skal der sikres et vist indslag af skovfyr også i de egentlige skovområder på Finderup Øvelsesplads. Skovfyr-boniteten på Finderup Øvelsesplads er ca. 2, dvs. 100-årig skovfyr vil korrekt behandlet nå en højde på ca. 25 meter og en diameter på 50-60 cm. Står der om 100 år i gennemsnit en snes skovfyr af denne størrelse pr. ha. skov på Finderup Øvelsesplads vil skoven, bare ved dette element, have nået langt i retning af en skovdrift, der kan sikre vedvarende skovdække. Endvidere vil en sådan skov sandsynligvis også have en betydelig økonomisk og naturmæssig værdi. Et korrekt proveniensvalg er essentielt for at opnå succes med skovfyr-dyrkningen. Se senere.
- **Lærk.** Lærk har nogle af de samme egenskaber som skovfyr, men er knap så vindfast og længelevende. Lærk er dog en mere fordragelig træart at bruge i blandinger, idet den i hvert fald i kulturer anlagt på renafdrifter ikke i samme grad som skovfyr busker ud og "trykker" naboerne. Lærk har desuden selvfor yngelsespotentialer. Lærk må forventes at komme til at udgøre et vist indslag i den kommende naturnære skovdrift på Finderup Øvelsesplads jvf. betragtningerne nævnt om skovfyr ovenfor. Lærk skal dog primært benyttes i de egentlige skovområder på Finderup Øvelsesområde og ikke så meget i skovkanterne og i kulissebeplantninger. Her skal den dog bruges som ammetræ for eg. Der må ikke plantes hybridlærk, da det er et mål, at lærk i fremtiden skal forynge sig selv på terrænet.
- **Douglasgran.** Det bør forsøges, om skovopbygningen kan suppleres med andre stabile træarter end eg, skovfyr og lærk. Douglasgran virker som en mulighed. Den er velproducerende, selvfor yngende og stabiliteten på lang sigt er god. Douglasgran har dog ikke været brugt meget på Finderup Øvelsesområde. Det skal understreges, at douglasgran hører hjemme på terrænets mere beskyttede lokaliteter, hvor jordbundens kvalitet heller ikke er den ringeste. Den er følsom for frost. I kulturplanforslaget anbefales det især at plante 30% douglasgran i de kommende underplantninger i afd. 16 og 17. Lærk/douglasgran blandinger i den nærliggende Guldborgland Plantage har vist sig at kunne blive til glimrende skov.
- **Spidsløn, ask og ær.** Spidsløn og ask foreslås indplantet i begrænset omfang i de egentlige skovområder. Spidsløn og ask bør indplantes af samme årsager som eg. Både spidsløn og ask er naturligt hjemmehørende i Danmark og under de rigtige vilkår selvfor yngner de sig i stor stil ud på omkringliggende arealer. Muligvis vil de også gøre dette på Finderup Øvelsesplads, selvom vækstvilkårene er noget barskere end på deres traditionelle voksesteder i øst-Danmark. Ær har tilsvarende egenskaber som spidsløn og ask og måske i endnu højere grad. Ær er dog ikke naturligt hjemmehørende i Danmark og ønskes derfor ikke benyttet. Ær findes dog fåtalligt på Finderup Øvelsesplads.
- **Sitkagran.** Der findes p.t. kun ganske få unge bevoksninger af sitkagran på terrænet. Træarten er en god vedproducent - muligvis den bedste på lokaliteten - og er god til at skabe dækning. Den er mere vindfast end rødgran men er temmelig frostfølsom. Den kan selvfor ynge sig. Sitkagran bør fastholdes som element i det fremtidige skovbillede i mindre udstrækning. Den bør ikke plantes i renbestand, evt. kan den benyttes som underplantning, hvor der er behov for at skabe dækning hurtigst muligt. På det nærliggende Feldborg Statskovdistrikt er sitkagran den nåletræart man tror mest på både produktions- og selvfor yngelsesmæssigt.
- **Rødgran.** Andelen af rødgran på Finderup Øvelsesplads skal nedbringes. Baggrunden er rødgranbevoksnin- gernes dårlige sundhedstilstand. Træarten bør ikke fremover anlægges i renbestand, men kan med fordel ind- gå i blanding med eksempelvis skovfyr, lærk, eg og birk, gerne som selvsåninger.
- **Birk.** Andelen af birk på Finderup Øvelsesplads bør øges væsentlig. Træarten er særlig velegnet, hvor der skal etableres løvskov på fugtige arealer. Birk kan indplantes/indblandes og iøvrigt udnyttes, hvor den kom- mer af sig selv. Birk har gode evner for selvfor yngelse. Skærm af birk er et godt udgangspunkt for indbring- ning af andre træarter.
- **Asp (Bævreasp).** Den naturlige/oprindelige skov på Finderup Øvelsesplads, hvis arealet havde ligget uberørt af menneskehænder siden istiden, ville sandsynligvis have været en ege/skovfyr/birk/asp-blandingsskov. Asp bør derfor, ligesom birk, udnyttes hvor den fremkommer af sig selv, men helst ikke hvor der er mulighed for at den kan sprede sig ud på nærliggende heder og overdrev.
- **Bøg.** Er på grund af områdets ekstreme forårs- og nattefrost samt ringe jordbund særdeles vanskelig at etable- re. Kulturplanen omfatter dog enkelte mindre arealer, der skal forynge med bøg som hovedtræart. Når der med tiden er skabt et bedre skovklima bør bøg dog underplantes i større stil ud over arealet. På Feldborg

Statsskovdistrikt har man rimelig tiltro til, at bøg kan blive et betydende stabilitetsmæssigt indslag på skovarealerne.

- **Østrigsk fyr.** På vindudsatte steder og i skovkanter kan østrigsk fyr plantes - gerne i blanding med løvtræer.
- **Ædelgran.** Ædelgran findes idag som indslag i flere rødgranbevoksninger. Der skal her gøres en indsats for at videreføre de ofte undertrykte men livskraftige individer til næste generation. Ædelgran har gode selvfor yngelsesevner. Ædelgran bør blive et indslag i det kommende naturnære skovdyrkningsystem.
- **Contorta.** Contortafyr har tidligere været plantet meget på terrænet. Erfaringerne med denne træart er generelt dårlige. Stabiliteten er ringe og bevoksningerne går ofte i opløsning i en ung alder. På denne baggrund kan det ikke anbefales at plante contortafyr på terrænet fremover.
- **Bjergfyr.** Kan plantes på åbne arealer man ønsker bevokset til krat i løbet af en relativ kort årrække.

Træartsblandinger og kulturmodeller.

Denne driftsplan anbefaler, at den nuværende plantagedrift ophører, og at man på Finderup Øvelsesplads overgår til et naturnært skovdriftssystem som bygger på vedvarende skovdække, selvfor yngelse, fler-etagerethed og stor stabilitet. For at opnå disse ting er det nødvendigt med bl.a. en vis træartsblanding. Den er nødvendig for at sikre skovens fremtidige stabilitet.

Når først dette skovdriftssystem er opbygget (om 50-100 år) skal den rette træartsblanding sikres ved hugst, men det er vigtigt allerede nu at indplante de træarter som på længere sigt må forventes at blive de bærende træarter i den naturnære drift, samt at blande dem således at resultatet sandsynligvis bliver det ønskede.

Blandingerne kan ske enkelttrævis, rækkevis eller gruppevis, ud fra hvad der vurderes at give det bedste resultat på den enkelte lokalitet.

Blandingsforholdet af træarterne i foryngelses-plantningerne bør varieres afhængigt af, om der er tale om; underplantning, plantning på renafdrift, hvor beskyttet tilplantningsområdet ligger, hvor god jordbunden er og om der vil blive hegned omkring.

Træarts-blandingerne som anbefales i den kommende periode er:

1. **Underplantning på beskyttede lokaliteter/større sammenhængende skovområder:**
Eg/lærk/skovfyr/spidsløn/ask i forholdet 40/30/20/5/5 (=50 % løv og 50 % nål). Skovfyr og lærk vil blive træarterne, der i første omgang (=de første 100 år) vil danne overetagen sammen med evt. andre selvsåede nåltræer, nok især ædelgran og rødgran. Løvtræerne eg, spidsløn, ask og selvsået birk vil inden for de første 100 år primært fungere som en krat-agtig underetage, der sikrer stabilitet, læ, jordbundsforbedring samt gode muligheder for selvfor yngelse. Skovfyr indplan-tes i grupper og ikke i enkelttræ-blanding, da det er en erfaring, at den i så fald let bliver meget grov og dominerer de andre træarter. Lærk skal primært fungere som ammetræer for eg, og grove lærk skal fjernes, hvor de generer eg. Spontan opvækst af andre træarter udnyttes i videst mulige omfang undtagen contorta- og bjergfyropvækst.
2. **Underplantning på de mest beskyttede lokaliteter/større sammenhængende skovområder, hvor jordbundsforholdene samtidigt er af forholdsvis god kvalitet (d.v.s. primært afd. 16 og 17):**
Eg/douglasgran/lærk/skovfyr/spidsløn/ask i forholdet ca. 30/30/20/10/5/5. Douglasgran og i mindre grad skovfyr, lærk og selvsåede rødgran vil her danne overetagen, ellers som 1.

3. Tilplantning af mindre kulissebevoksninger og pludselig opståede skovkanter:

Skovfyr i renbestand eller eg med ca. 30% lærk og 30 % spidsløn og ask - lærk benyttes primært som ammetræ. Renbestande af skovfyr (evt. med lidt østrigsk fyr) kan være at foretrække på ud-satte steder både af landskabelige og stabilitetsmæssige årsager. Skovfyr (og østrigsk fyr) vokser relativt hurtigt i ungdommen og bliver i forhold til eg relativt hurtigt til skov. Eg kan være at foretrække, hvor væksthastighed er underordnet eller hvor løvtræ er ønskværdigt af landskabelige, natur eller skovbrandsforebyggende årsager.

4. Tilplantning af større renafrifter:

Der planlægges ikke med store renafrifter i denne kulturplan, men de vil nok opstå spontant alligevel p.g.a. især stormfald. På større renafrifter kan der plantes 1, evt. med en større procentdel skovfyr, for at få arealet skovbevokset hurtigst muligt.

Kulturmodeller ses i bilag 7. Bemærk at der ikke påregnes brugt pesticider andet end til beskyttelse af nåletræplantninger mod snudebille-angreb. Bemærk også "katastrofemodellen" for skærmunderplantninger der bryder sammen.

Skov- og Naturstyrelsen anbefaler, at der i ovennævnte kulturmodeller og kulturplanen tillades op til 20 % indblanding af andre træarter end de angivne. Formålet er at give Prinsens Livregiment og Forsvarets Bygningstjenesten (og Hedeslskabet) lidt frihed til at øge variationen af træarter yderligere. I nogle områder kan de således indplante f.eks. sitkagran, asp og bøg på bekostning af f.eks. eg og skovfyr.

Provenienser.

Statsskovenes Planteavlstation anbefaler følgende provenienser på heden:

Eg	Vinter-eg anbefales frem for stilk-eg. Vinter-eg af følgende provenienser anbefales; Norsk Agderkysteg, F.707 Hald Ege, F.212 Løvenholm, F.695 Løndal og F.706 Borreskov.
Skovfyr	F.586 Hastrup eller FP.227 Valdemarslund, evt. import fra Moster og Sæverås i Norge.
Lærk	Japansk lærk anbefales frem for europæisk lærk da den er lærkekræft-resistent og gror bedre på magre lokaliteter. FP. 601 C.E. Flensborg og FP.615 C.E.Flensborg er frøplantager af japansk lærk men også afkom fra flere almindeligt kårede bevoksninger kan benyttes f.eks. F.40 Sostrup og F.127 Frijsenborg.
Douglasgran	F.488 Feldborg og FP. 232 Laverantière anbefales, især på frostudsatte lokaliteter.
Sitkagran	F.405 Rønhede, F.489 Kompedal, FP. 238 Nødebo og FP. 625 C.E. Flensborg

Hegning.

Den største trussel mod ovenstående plan er, bortset fra stormfald, at især de underplantede løvtræer og douglasgranerne bliver ædt eller fejlet ihjel af råvildtet. Som nævnt tidligere er der en betydelig råvildt-bestand på Finderup Øvelsesplads, og selvom det ikke hidtil har været kulturen med hegninger, så er Prinsens Livregiment - i erkendelse af det nødvendige i at sikre denne periodes store foryngelsesarealer bedst muligt - indstillet på, at i hvert fald de

mest råvildt-følsomme partier af kulturerne hegnes. Prinsens Livregiment forudsætter dog også, at hegnene både i fysisk udstrækning og i tidsmæssig rækkefølge placeres, så øvelsesmulig-hederne begrænses mindst muligt.

Skov- og Naturstyrelsen bifalder ovenstående beslutning. I hvert fald de dele af kulturerne som indeholder den største andel eg, ask, løn, douglasgran, ædelgran, bøg og diverse andre løvtræer bør hegnes, idet disse træarter er meget eftertragtet af råvildtet. Omvendt er det kun i mindre grad nødvendigt at hegne træarterne skovfyr, lærk, rødgran og sitkagran, så i de partier hvor de udgør størstedelen af kulturerne kan hegning evt. undlades. Hvor det af øvelsesmæssige årsager ikke er muligt at etablere større hegninger, kan mindre "flyvende" indhegninger på ca. 100x100 meter, der opstilles i 5-6 år med øvelsesmæssig passende afstand imellem, måske lade sig gøre. En anden mulighed kunne være kappeplantning, hvor f.eks. en eg og en skovfyr plantes sammen, og skovfyrren beskytter egen mod bid (og frost) ved at egen "gemmer sig væk" i skovfyrren. Når egen er over bidhøjde fjernes skovfyrren.

Prisen for hegning pr. ha vil varierer meget afhængigt af arealets form og hvor beværligt terrænet er at hegne. En generel standardpris som bruges i det Skovøkonomiske tabelværk af Dansk Skovforening og Skov- og Naturstyrelsen er 11.200 kr/ha. Det er incl. nedtagning. I kulturmodellerne i bilag 7 er hegningsprisen sat til 10.000 kr/ha. Det skyldes jf. ovenstående, at det ikke er forventeligt, at arealerne vil blive hegnede i deres helhed. Desuden vil nedtagningsudgiften for mange af tilplantningernes vedkommende først komme i næste planperiode. Det skal også erindres, at hegn ofte kan genbruges.

I nedenstående kulturplan er hegningsproblematikken indarbejdet i mindre grad. Det er dog primært op til Prinsens Livregiment, Bygningstjenesten og Hedeselskabet i forbindelse med aftale om etablering af de konkrete foryngelsesarealer, at fastlægge placering af kulturer og hegn således at det passer bedst muligt ind i de øvelsesmæssige forhold. Dette er umuligt for Skov- og Naturstyrelsen at detailplanlægge.

En vis reduktion af råvildt-bestanden via jagt kan udføres for bedst muligt at sikre de kulturer som ikke hegnes, samt sikre, at der sker en vis naturlig foryngelse overalt i skovområderne.

Punktgødskning og opstamning.

Gødskning af skov benyttes sjældent i Danmark, fordi forsøg hermed har vist begrænsede effekter. I forbindelse med underplantning på mager jord, hvor de store træer i skærmen udøver et betydeligt "rodtryk" på de nyplantede træer m.h.t. næringsstoffer, kunne punktgødskning af de plantede træer under skærmen dog netop vise sig at give en god effekt. Bør forsøges for at se, om det har en effekt. Konkret vil Skov- og Naturstyrelsen anbefale det prøvet i litra 17a og den sydlige del af litra 16a, fordi der er planlagt etableret en skovkampbane der om 12-14 år. Se kulturplanen.

Opstamning benyttes i Danmark primært på træarterne eg og douglasgran på de bedre jorde. Gran-kanter på udsatte steder kan dog også med fordel opstammes. Formålet her er dog ikke produktion af knastfrit træ, men at forsøge at undgå, at grankanterne og bevoksningen bagved går i opløsning p.g.a. stormfald, udtørring, billeangreb o.lign. Hvis trækronen reduceres

til ca. 20 % af træhøjden mindskes stormfaldsrisikoen nemlig betydeligt; der er mindre krone for vinden at "presse" på. Ligeledes mindskes fordampning i tørre somre, hvis kronen er lille. Opstamning af grankanter på Finderup Øvelsesplads, bør være en af de måder, hvorved man i den kommende periode forsøger at holde bevoksninger, som er under foryngelse østfra, stående længst muligt. På længere sigt er opstamning af f.eks. skovfyr, douglasgran, lærk og ædelgran med henblik på produktion af knastfrit træ også en mulighed, der kan overvejes.

Jordbearbejdning

Der er sandsynligvis et veludviklet al-lag i jorden under det meste af Finderup Øvelsesplads. For at sikre skovens udvikling bedst muligt på længere sigt, er det vigtigt at få brudt dette al-lag i forbindelse med kultur-etableringen. Dette sker ved grubning på renafdrifter, mens det er mere kompliceret i forbindelse med underplantning. Der er dog for relativt nyligt udviklet et mekanisk plantebor der påsat en lille skovningsmaskine istedet for fældehovedet, kan lave plantehuller under skærm. Dette plantebor laver hul i al-laget, samt sikrer en opblanding af det ofte tykke morlag med den underliggende mineraljord. Det sidste er vigtigt for at sikre kulturetableringen, idet rødderne skal i kontakt med mineraljord for at planternes vandforsyning er sikret bedst muligt. Det anbefales at benytte dette mekaniske plantebor eller noget med tilsvarende effekt i forbindelse med underplantningerne på Finderup Øvelsesplads i den kommende periode.

Plantehulsboring er relativt dyrt, ca. 2,5 kr/hul. Det skal bemærkes, at der findes andre aggregater der kan lave sådanne plantehuller under skærm uden at ødelægge skærmtræernes rodnet nævneværdigt, og at den tekniske udvikling på dette område er under stadig udvikling. Det er derfor muligt, at der om nogle år, når de fleste af underplantningerne på Finderup skal foretages, vil være andre og lige så gode og måske billigere muligheder end plantehulsboremaskinen. Det bør undersøges til den tid. I kulturmodellerne i bilag 7 er anvendt plantehulsboringsprisen, da det så vidt vides er det bedste aggregat p.t.

M.h.t. jordbearbejdning skal endvidere nævnes, at lysåbne bevoksninger på Finderup Øvelsesterræn ofte vil få en skovbund bestående af en tyk græspels af bølget bunke. Naturforryngelser kan have svært ved at etablere sig her i. Vildsvin er yderst effektive til at rode op i sådanne skovbunde og dermed være med til at igangsætte forryngelsen. Såfremt det en gang i fremtiden bliver muligt at udsætte vildsvin i danske skove, var det derfor skovbrugsmæssigt fornuftigt, hvis vildsvinene fra kasernen i Viborg blev sluppet løs på øvelsesterrænet. I Prinsens Livregiments våbenskjold indgår billedet af et vildsvin, og på kasernen har man derfor p.t. en halv snes ægte vildsvin gående i indhegning.

Tynding i den kommende periode.

M.h.t. skærmstillingerne så vil der ved disse hårde tyndinger sandsynligvis primært blive aflagt langtømmer i midtdiameterstørrelserne 16-25 cm. Toppene vil givetvis blive efterladt til henrådning på skovbunden, da det sikkert vil være ren tilsætning at transportere dem ud og f.eks. flise dem til salg. Toppene kan være til biologisk og skovdyrkningsmæssig fordel for bevoksningerne ved især at skabe bundlæ, og typografbille-problemet bør ikke blive stort, da toppene jo ligger i skygge. Toppene bør i videst mulige omfang placeres på køresporene, så de ikke generer udførslen af underplantningen.

Hugstindgrebbene i de kommende skærme skal i det hele taget foretages så skånsomt som muligt. Det er tidligere nævnt, at hugstindgrebbene i skærmene bør foretages i marts, april eller maj for at mindske stormfaldsrisikoen. Dette er tilgængelig saftstigningsperioden, hvor barken kan være meget ”løs” og let rives af, hvis skovningsmaskinføreren og udkørselsmaskinen ikke er påpasselige. Det skal de være.

Se afsnittet om ”Forslag til en skovdrift der opfylder de militære målsætninger” samt kapitel 14.

Kulturplan.

Med udgangspunkt i de ovenstående afsnit har Skov- og Naturstyrelsen i april 1999 foretaget en gennemgang af Finderup Øvelsesplads' skove med det formål at udfærdige en plan for foryngelse af arealerne i den kommende periode. I forløbet har Hedeselskabet ved skovfoged N.H.Ibsen samt Feldborg Statsskovdistrikt bidraget med idéer og lokal dyrkningserfaring. Selve planen fremstår som en forskrift for, hvilke bevoksninger, der skal afvikles i planperioden (2001-2015) og hvilke træarter, der skal etableres efterfølgende.

I planen indgår et skovrejsningsområde i den nordøstligste del af terrænet (”Koteletbenet” afd. 6), hvor der plantes skov som kompensation for afdrift af nogle arealer i den sydlige del af terrænet (vestlige del af Haldager Skov litra. 19p), der af øvelsesmæssige årsager ikke ønskes gentilplantet.

I et særligt skema er angivet de skovarealer som primært af landskabs- og naturmæssige årsager ønskes afviklet og erstattet med hede. I dette skema er også angivet arealet i Haldager Skov som ønskes afviklet som skov af øvelsesmæssige årsager. Det skal understreges, at afvikling af alle disse arealer kræver skovlovstilladelse fra Feldborg Statsskovdistrikt som er skovlovsmyndighed.

Foryngelsesplan Finderup Øvelsesplads

Kulturplanen

Periode 2001 – 2015

Afd.	Litra	Træart	Årgang	Areal	Forynges med	Foryngelsesmetode	Ca. pris	Bemærkninger.
2	d	RGR	1958	1,4	BØG/DGR/ÆGR	Skærm / borede huller	56.700	Snarest. I forholdet 40/30/30. Behøver kun tynding en gang før underplantning. Træartsvalg er forslag/ønske fra Feldborg skovdistrikt. Bør prøves her på en østvendt skrænt. Hegnes.
2	k	RGR	1955	0,6	BØG/LÆR	renafdrift/skærm hvis muligt	24.300	Skærmstilling forsøges ellers bare renafrift. Bøg af landskabelige årsager, der er bøg syd for. Underplantes og hegnes når hegn omkring 2l nedtages. Genbrug.
2	l	UKU		0,5	BØG/LÆR	Renafdrift/grubning	20.250	Tilplantes snarest. Bøg af landskabelige årsager, der er bøg syd for. Hegnes
4	k	RGR	1957	0,9	SKF	Renafdrift/grubning	19.800	Når bevoksningen begynder at gå i opløsning.
4	p	COF	1950	0,6	SKF	Renafdrift/grubning	13.200	Tilplantes snarest. Bevoksningen er i opløsning.
4	q	UKU		0,6	SKF	Renafdrift/grubning	13.200	Tilplantes snarest.
5	j	LÆR	1955	1	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	40.500	Snarest. LÆR bevares. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 5j, 6f, 6g og 6t tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. F.eks. kunne arealerne syd for Ingeniørvej skærmstilles og underplantes først. 7-8 år efter gentages processen (og heget genbruges) på arealerne nord for vejen.
6	f	COF	1955	2,4	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	97.200	Snarest. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 5j, 6f, 6g og 6t tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. F.eks. kunne arealerne syd for Ingeniørvej skærmstilles og underplantes først. 7-8 år efter gentages processen (og heget genbruges) på arealerne nord for vejen.

6	g	RGR	1955	1,6	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	64.800	Snarest. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 5j, 6f, 6g og 6t tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. F.eks. kunne arealerne syd for Ingeniørvej skærmstilles og underplantes først. 7-8 år efter gentages processen (og hegnat genbruges) på arealerne nord for vejen.
6	t	RGR	1955	0,6	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	24.300	Snarest. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 5j, 6f, 6g og 6t tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. F.eks. kunne arealerne syd for Ingeniørvej skærmstilles og underplantes først. 7-8 år efter gentages processen (og hegnat genbruges) på arealerne nord for vejen.
6	x	SLE		5,7	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skovrejsning/grubning	267.900	I forbindelse med rydningen af litra 19p. Skovlovssag. Hegnes.
7	c	SKF	1954	3,2	naturforyngelse påbegyndes	hård hugst i skf'erne	0	Egeunderskov allerede på vej. Mere lys så kommer der mere foryngelse. SKF'erne skal dog bevares mange år endnu. Afviklingstiden minimum 100 år !!!
8	d	RGR	1956	2,6	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	79.300	Snarest. Evt. opstamning i vest. Uden hegning a.h.t. skovkampbane
9	c	RGR	1956	1,7	SKF	Renadrift/grubning	37.400	Når bevoksningen begynder at gå i opløsning.
9	e	RGR	1955	0,8	EG/LÆR	Renadrift/grubning	29.600	Snarest. I opløsning. Prøv uden hegning
10	e	RGR	1956	3,8	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	153.900	Snarest. Påbegyndes fra øst. SKF, LÆR, ÆGR bevares. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 10e, 10g og 11a tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. Hegnes.
10	g	RGR	1956	2	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	81.000	Snarest. Påbegyndes fra øst. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 10e, 10g og 11a tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. Hegnes.
11	a	RGR	1958	11,3	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	457.650	Snarest. Påbegyndes fra øst. SKF og ÆGR bevares. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 10e, 10g og 11a tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. Hegnes.
12	f	RGR	1960	4,8	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	194.400	Snarest. Påbegyndes fra øst. ÆGR bevares. Hegnes
14	e	FBF	1958	0,5	EG/LÆR	Renadrift/grubning	18.500	Evt. med skærm. Prøv uden hegning.
15	a	RGR	1939	16,2	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Tyndes / borede huller	656.100	MEGET SNART. Flot lysåben og relativ stordimensioneret skov (20 meter høj 29 cm i diameter). Hegnes. 50 meter vestbræmme tyndes <u>ikke!!!</u>
15	b	RGR	1958	3,4	BØG/DGR/ÆGR	<u>Skærm/borede huller</u>	137.700	I slutningen af perioden a.h.t. foryngelsen i afd. 17a og de nuværende øvelsesaktiviteter. Behøver kun tynding en gang før underplantning. Bøg af landskabelige årsager. Hegnes (muligvis kun i partier fordi meget langstrakt form = dyr hegning. Udenfor hegn så noget andet end bøg,ægr og dgr. måske sgr)
16	a	RGR	1939	21,7	EG/DGR/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	878.850	Her etableres sandsynligvis skovkampbane i den nordlige totredjedel som skal benyttes de næste 5-7 år. Herefter genetableres området (?) og der skærmstilles, underplantes og hegnes. Husk skovlovstilladelse.
17	a	RGR	1939	9,3	EG/DGR/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	376.650	MEGET SNART. I denne og den sydlige del af litra 16a forventes etableret en skovkampbane om 10-14 år (når banerne i litra 16a og 23ab er udtjente). Derfor skal der etableres en underskov hurtigst muligt i denne litra. Litraen ligger relativt beskyttet. En forceret skærmstilling i løbet af kun 2 hårde tyndinger kunne prøves, og så underplantning allerede om 2-3 år. Hegnes. Punktgødsning bør forsøges. Husk skovlovstilladelse.
19	a	RGR	1952	5,4	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	218.700	Snarest. Påbegyndes fra øst. Opstamning i vest. Hegnes i hvert fald delvis (også for at undgå soldater-slid). Fremrykningsbælte etableres diagonalt igennem.
19	e	RGR	1946	1,6	SKF	Renadrift/grubning	35.200	Snarest. I opløsning fra vest. Afstemmes med de øvelsesmæssige ønsker om bygning af faste kampstillinger på Bøgebjerg.
19	h	COF	1946	0,4	BØG/LÆR	Renadrift/grubning	14.800	Når COF bryder sammen. Prøv uden hegning p.g.a. langstrakt form.
19	j	COF	1946	0,3	BØG/LÆR	Renadrift/grubning	11.100	Når COF bryder sammen. Prøv uden hegning p.g.a. langstrakt form.
20	d	OMO	1955	1,6	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	64.800	Snarest. Påbegyndes fra øst. Evt. opstamning i vest. Hegnes.
20	h	OMO	1960	0,6	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	18.300	Skærmstilles i midten af perioden. Uden hegn fordi for lille
22	a	RGR	1941	11,7	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	473.850	Skærmstilles i midten af perioden. Hegnes i hvert fald delvis.
23	a	RGR	1942	11,7	EG/ASK/LØN/BØG	Skærm / borede huller, evt. renadrift og grubning hvis granerne er meget svage (vil dog ikke virke som renadrift da LÆR/SKF vil være 6-10 meter høje om 10-14 år)	549.900	Kulisstilplantning hvor SKF/LÆR er etableret (litra 23b) og er ca. 1½ meter høj (i 1999). Om 5-7 år forventes der anlagt en skovkampbane her (husk skovlovstilladelse), når banen i litra 16a er udtjent. Foryngelsen bør derfor først ske når denne bane er udtjent om 10-14 år. I forbindelse med anlæg af skovkampbanen kan det dog være at der skal etableres små holme af nok især sitkagran (hurtigvoksende) <u>meget snart</u> . Hegnes og punkt-gødskes.
Ialt				130,5	ha		5.129.850	kr

Tabel 10.1: Viser kulturplanen på skemaform. Foryngelsesarealerne er vist på drifts- og Plejekortet i bilag 3.

Bemærk:

1. Litraer hvor der er angivet "Snarest" i bemærkningsfeltet bør påbegyndes skærmstillet så hurtigt som muligt, d.v.s. hellere første tynding i sen-vinteren år 2002 end sen-vinteren år 2003. De vil dog i de fleste tilfælde alligevel først skulle tilplantes om 4-8 år.
2. Hvor der i bemærkningsfeltet står "Påbegyndes fra øst" betyder det, at skærmstillingen i første omgang kun skal omfatte ca. den østligste trefjerdedel. Dette for at modvirke stormfald af skærmen. Den vestligste fjerdedel forynges, når nyplantningerne er ca. 2 meter høj.
3. Det skal understreges igen, at ovenstående udgiftsskøn er med en betydelig usikkerhed. Kommer der en storm om 10 år og vælter alle skærmene i foryngelsesbevoksningerne, kan man risikere, at den samlede kulturudgift for perioden bliver ca. 1-2 mio. kr højere end anført her .

Foryngelsesplan Finderup Øvelsesplads**Arealer til afvikling****Periode 2001 - 2015**

Afd.	Litra	Træart	Årgang	Areal	Kbm. i 1999	Forynges med	Bemærkninger.
4	r	BJF	1957	0,4	41	HED	Af landskabelige årsager. Gøres i forbindelse med afdriften af 4k.
9	t	RGR	1956	2,3	484	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest. Enkelte SKF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
9	p	BJF	1961	0,7	83	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest.
10	n	ÆGR	1960	2,8	537	HED	Tyndes hårdt snarest. Når træerne når omdriftsalderen skoves de fleste. Landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Enkelte ÆGR og LÆR efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
10	o	RGR	1958	0,7	134	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest. Enkelte SKF og LÆR efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
10	p	COF	1963	0,9	104	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest.
10	q	RGR	1953	0,7	147	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest.
10	t	HGR	1960	0,8	99	HED	Af landskabelige årsager. Ned til Movsø. Gøres snarest. De fleste SKF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
10	u	SKF	1959	0,4	53	HED	Tyndes hårdt snarest. Når træerne når omdriftsalderen skoves de fleste. Landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Enkelte SKF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
10	v	LÆR	1958	0,7	122	HED	Tyndes hårdt snarest. Når træerne når omdriftsalderen skoves de fleste. Landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Enkelte LÆR efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
10	æ	RGR	1956	0,5	138	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest.
10	ø	RGR	1956	0,3	61	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest. Enkelte SKF, ÆGR og LÆR efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
11	e	UKU		0,4	0	HED	Stormfaldshul
11	h	RGR	1958	2,9	593	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres i slutningen af perioden a.h.t. foryngelsen i 11a. De fleste SKF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
12	g	RGR	1962	5,4	849	HED	Af landskabelige årsager. Mellem Rosborg Sø og Movsø. Vestlige halvdel tages snarest. Østlige halvdel om ca. 5 år, når de er blevet lidt større.
12	j	COF	1960	2,1	253	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres snarest. De fleste ØSF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
12	k	EG	1995	2,6	0	HED	Lades stort set urørt. Efterbedres ikke. De fleste ege døde. Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres snarest. De fleste ØSF og SKF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
12	m	COF	1962	0,6	83	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres snarest.
12	n	RGR	1957	1,5	144	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres snarest.
12	p	COF	1954	0,6	84	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres i slutningen af perioden a.h.t. foryngelsen i 12f. De fleste ØSF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
12	q	HGR	1962	0,6	88	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres snarest. De fleste SKF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
13	c	FBF	1958	4,3	786	HED	Af kulturhistoriske og landskabelige årsager. Lige ved siden af Margrethevolden og Rosborg Sø samt off. sti. Gøres snarest.
13	e	RGR	1992	1,5	13	HED	Af kulturhistoriske og landskabelige årsager. Lige ved siden af Margrethevolden og Rosborg Sø samt off. sti. Gøres snarest. Juletræer tages.
13	f	SGR	1985	0,5	14	HED	Af kulturhistoriske og landskabelige årsager. Lige ved siden af Margrethevolden og Rosborg Sø samt off. sti. Gøres snarest.
15	j	COF	1958	0,7	117	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres i slutningen af perioden a.h.t. foryngelsen af afd. 15 og 16.
19	p	RGR	1952	10	2219	SLE	Ønskes afdrejet og erstattet af åbent område med spredt krat. Krattene etableres evt. ved at der efterlades 8-10 holme på 25x25m som man lader falde sammen. A.h.t. foryngelsen af øst-19a efterlades et 20 meter bælte mod denne. Skovlovstilladelse !
19	q	EG	1954	0,4	17	SLE	Sydvest-delen af 19d ønskes afdrejet af øvelsesmæssige årsager. Som kompensation for dette og 19a rejses skov på 5,5 ha i 6x. Skovlovstilladelse !
Ialt				45,3	7263,0		

Tabel Bilag 14: Viser de arealer, der ikke skal forynges med skov. Arealerne skal afvikles og overgå til åbne naturarealer, d.v.s. primært hede. Som nævnt før, så skal der gives skovlovstilladelse til ovenstående afviklinger, inden de foretages. Arealerne er vist på drifts- og plejekortet i bilag 2

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
ÅBNE AREALER															
Hede, overdrev, slette og eng															
Årlig slåning af gyvelområder, i alt ca. 150 hektar, angivet med mørkegult på drifts- og plejekort bilag 2. Så vidt muligt med opsamling.															
Slåning af øvrige hede-, overdrevs- slette- og engarealer på øvelsespladsen, i alt ca. 340 hektar. Vist med lysegult på plejekort. Slås med så vidt muligt efterfølgende opsamling. Slås to gange i hver delperiode, i alt mindst fire gange. Hedearealer slås dog kun en enkelt gang i den 15-årige planperiode.															
VÅDOMRÅDER															
Engarealer															
Fortsat kreaturafgræsning på engarealer vest for Rosborg Sø. Ca. 20 kvier.															
Vådømråder															
Pleje af 1. prioritet vådområdenr. 5, 9, 14, 19, 28, 42, 43, 44, 45, 48 og 49															
Pleje af 2. prioritet vådområdenr. 2, 15 og 46															
Pleje af 3. prioritet vådområdenr. 10, 18, 21, 22, 30, 33, 34, 36, 38 og 47															
Projekt genopretning af Rosborg Sø, v. Feldborg Statsskovdistrikt															
SKOVDRIFT															
Afvikling af skovbevoksninger															
Afdeling 9b, 9f, 9n, 9o, 10m, 10n, 10r, 10u, 10v, 11a, 12n, 12h, 12j, 12q, 13d, 15a, 15n og 19a. Se bilag 2. Afvikling af udvalgte partier i afd. 2b, 2e, 2m og 2k fastlægges nærmere.															
Afvikling af gammelt hvidgranhegn nord for Krogsgårde, jf. bilag 2															
Etablering af ny skov															
Areal øst for Bøgebjerg, afd. 14a og 19c, som vist på bilag 2.															
Foryngelse af eksisterende skovarealer jf. bilag 14															

[illegible]